

**TERCER BOOM I MIGRACIONS CONTEMPORÀNIES A LES ILLES
BALEARS DE 1996 A 2008**

Joan Miralles Plantalamor
Jesús M González Pérez
Luis Vidaña Fernández
Gabriel Ferragut Ensenyat

Número 12
Colección premios a la investigación de la FCI

**TERCER *BOOM* I MIGRACIONS CONTEMPORÀNIES A LES ILLES
BALEARS DE 1996 A 2008**

Joan Miralles Plantalamor
Jesús M González Pérez
Luis Vidaña Fernández
Gabriel Ferragut Ensenyat

Depósito Legal:

ISBN: 978-84-937219-7-8

Depósito Legal: PM 1150-2009

Ediciones de la Fundació Càtedra Iberoamericana
Cra de Valldemossa, Km 7.5
07122 Palma de Mallorca

© del texto y de la edición: Fundació Càtedra Iberoamericana

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ

METODOLOGIA

CAPÍTOL I: DE L'EMIGRACIÓ A LA IMMIGRACIÓ: ELS MOVIMENTS MIGRATORIS CONTEMPORANIS A LES ILLES BALEARS

1. LES BALEARS: TERRA D'EMIGRANTS

2. DE L'EMIGRACIÓ A LA IMMIGRACIÓ A LES ILLES BALEARS

- 2.1. L'era preturística
- 2.2. El període 1960–1970
- 2.3. La dècada del 1980
- 2.4. La dècada del 1990

3. LA PRIMERA GRAN ONADA IMMIGRATÒRIA: LA IMMIGRACIÓ PENINSULAR

- 3.1. Els immigrants peninsulars en els inicis del turisme (1965-1975)
- 3.2. L'estancament i la recuperació (1975-1990)
- 3.3. Del 1991 al 2008

4. LES MIGRACIONS INTERNES: DEL CAMP AL LITORAL

5. GLOBALITZACIÓ I IMMIGRACIÓ: ELS IMMIGRANTS ESTRANGERS

- 5.1. Evolució del fenomen immigratori estranger a les Illes Balears
- 5.2. Les Illes Balears en el context mediterrani
- 5.3. La realitat Nord-Sud: països enriquits, països empobrits

CAPÍTOL II: CARACTERITZACIÓ SOCIODEMOGRÀFICA I ANÀLISI TERRITORIAL DE LA POBLACIÓ IMMIGRANT A LES ILLES BALEARS

1. INTRODUCCIÓ: LA QUANTIFICACIÓ DELS *REGULARS I IRREGULARS* A TRAVÉS DE LES FONTS ESTADÍSTIQUES DISPONIBLES

2. IMMIGRACIÓ I GLOBALITZACIÓ: LA DIVERSIFICACIÓ DE PROCEDÈNCIES I LA DIFUSIÓ ESPACIAL DE LES DESTINACIONS

3. ANÀLISI TERRITORIAL INTRAURBANA: LA GUETITZACIÓ ESPACIAL

- 3.1. La localització dels estrangers a Palma
- 3.2. La segregació residencial de la població estrangera a Palma

4. CARACTERITZACIÓ SOCIODEMOGRÀFICA DELS ESTRANGERS

- 4.1. Estructura per sexe i edat de la població estrangera: comportaments diferenciats segons les procedències
- 4.2. Moviment natural de la població: el pes dels naixements de mares estrangeres en el recent repunt de la natalitat

---

5. MERCAT DE TREBALL: CARACTERITZACIÓ DE LA POBLACIÓ OCUPADA

- 5.1. Afiliacions a la Seguretat Social
- 5.2. Sectors d'activitat

CAPÍTOL III: L'IMPACTE ECOLÒGIC DEL TERCER BOOM: BASES I PAUTES DEL TURISME RESIDENCIAL

1. INTRODUCCIÓ: EL DEBAT ECOLOGISTA A LES BALEARS

2. DE TURISTES A RESIDENTS: ELS FACTORS D'ATRACCIÓ DEL TURISME RESIDENCIAL BALEAR

- 2.1. Els factors econòmics
- 2.2. Les comunicacions
- 2.3. La vida mediterrània
- 2.4. La seguretat: la proximitat econòmica, social i cultural
- 2.5. Viure a Mallorca, un nou estatus
- 2.6. La flexibilitat laboral: la revolució tecnològica i el teletreball

3. TURISME RESIDENCIAL: UN NOU MODEL DE DESENVOLUPAMENT ?

4. EL CONSUM DE TERRITORI

- 4.1. La rururbanització i els nous pobladors del camp
- 4.2. La lògica del desenvolupament turístic i les seves implicacions en el món agrícola
- 4.3. L'augment de la construcció

5. EL CONSUM DE RECURSOS

- 5.1. L'impacte en el consum d'energia
- 5.2. L'impacte en el consum d'aigua
- 5.3. L'impacte en el transport i l'emissió de gasos
- 5.4. La producció de residus

CAPÍTOL IV: L'IMPACTE ECONÒMIC DE LA IMMIGRACIÓ A LES BALEARS

1. INTRODUCCIÓ

2. REVISIÓ BIBLIOGRÀFICA: EL TRACTAMENT DELS ASPECTES ECONÒMICS DE LA IMMIGRACIÓ

- 2.1. Efectes del canvi demogràfic
- 2.2. Immigració i creixement de l'ocupació
- 2.3. Immigració i creixement econòmic

3. CONSEQÜÈNCIES ECONÒMIQUES DE LA IMMIGRACIÓ

- 3.1. Impacte sobre el mercat laboral
- 3.2. Avantatges econòmics de la immigració
- 3.3. Efectes fiscals de la immigració
- 3.4. El Balanç

---

4. CONSEQÜÈNCIES ECONÒMIQUES DE LA IMMIGRACIÓ A LES ILLES BALEARS

- 4.1. Perfil econòmic dels immigrants a les Illes Balears
- 4.2. Impacte econòmic de la immigració a les Illes Balears
- 4.3. Efecte directe de la immigració sobre el PIB

5. LA IMMIGRACIÓ I ELS SEUS EFECTES SOBRE ELS SERVEIS PÚBLICS

6. CONSIDERACIONS FINALS SOBRE ELS EFECTES DE LA IMMIGRACIÓ EN L'ECONOMIA BALEAR

CAPÍTOL V: IMMIGRACIÓ I CANVI SOCIAL A LES BALEARS

1. INTRODUCCIÓ

2. IMPACTE EN LA DISTRIBUCIÓ OCUPACIONAL PER SECTORS

3. L'IMPACTE DEMOGRÀFIC

- 3.1. Impacte en la població
- 3.2. Els canvis en l'estructura de la població

4. L'IMPACTE EN L'HABITATGE

- 4.1. Tipologia i règim de tinença de l'habitatge entre la immigració
- 4.2. Els efectes de l'especulació del sòl i immobiliària en la societat Balear

5. IMMIGRACIÓ I GÈNERE

- 5.1. La dona en el context de les migracions internacionals
- 5.2. Les dones estrangeres a les Illes Balears
- 5.3. Dona i treball

6. L'IMPACTE EN LA POLÍTICA LOCAL: EL VOT ESTRANGER

CAPÍTOL VI: L'IMPACTE DE LA IMMIGRACIÓ EN L'EDUCACIÓ I LA CULTURA LOCAL

1. INTRODUCCIÓ

2. CONSIDERACIONS PRÈVIES SOBRE LA CULTURA

3. L'IMPACTE EN L'EDUCACIÓ

- 3.1. L'impacte en el sistema educatiu
- 3.2. L'impacte en el nivell d'estudis de la població

4. L'IMPACTE EN EL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC

5. L'IMPACTE LINGÜÍSTIC

6. L'IMPACTE EN ELS HÀBITS I OFERTA CULTURAL LOCAL

- 6.1. Hàbits de consum i poder adquisitiu
- 6.2. L'impacte en la cultura popular
- 6.3. L'impacte en les festes
- 6.4. L'impacte en els mitjans de comunicació

7. L'IMPACTE RELIGIÓS

CAPÍTOL VII: IMMIGRACIÓ I CIUTADANIA A LES BALEARS

1. IMMIGRACIÓ: UNA NECESSITAT DELS PAÏSOS EMISSORS I RECEPTORS

2. INTEGRACIÓ I CIUTADANIA

- 2.1. El camí cap a la ciutadania
- 2.2. El dret a la ciutadania
- 2.3. La gestió de la multiculturalitat
- 2.4. L'interculturalisme

3. LA GESTIÓ DE LA DIVERSITAT A ESPANYA I A LES ILLES BALEARS

- 3.1. Espanya i la gestió de la diversitat
- 3.2. La situació a les Illes Balears

4. LA INTEGRACIÓ A TRAVÉS DEL MÓN SOCIAL I LABORAL

- 4.1. La integració social
- 4.2. La integració laboral

5. LES RELACIONS ENTRE AUTÒCTONS I NOUINGUTS

- 5.1. Elements de fricció i reaccions de rebuig
- 5.2. Els espais de trobada i fusió

6. LA REPRESENTATIVITAT SOCIAL DE LA IMMIGRACIÓ A LES ILLES BALEARS

- 6.1. Immigració i associacionisme a les Illes Balears
- 6.2. Les demandes dels immigrants

7. LA POLÍTICA D'IMMIGRACIÓ A LES ILLES BALEARS

- 7.1. Els recursos de l'administració per a la immigració
- 7.2. El codesenvolupament

INFORME FINAL I CONCLUSIONS

INTRODUCCIÓ

“...La diversitat és un dels nostres millors actius.

Som immigrants o descendents d'immigrants:

gairebé tots som de fora, així que ningú és de fora ...”

(David Millar, alcalde de Toronto. *El País*, 04-06-2008)¹

Des de la dècada dels seixanta del segle XX, el turisme i la immigració han estat els principals agents transformadors de la societat mallorquina: el primer, perquè ha potenciat el desenvolupament d'una indústria turística que ha transformat una economia basada en l'agricultura en una de serveis. El segon, perquè ha suposat l'inici del mestissatge social i cultural actual.

Si bé turisme i immigració s'han estudiat, per norma general, de manera independent, existeixen uns lligams obvis responsables de l'actual configuració sociològica de les Illes Balears, així com de la morfologia del seu territori. La relació dels dos fenòmens ha estat demostrada en nombroses ocasions i s'hi pot establir una correlació directa: en desenvolupar-se el turisme, s'inicien una sèrie de migracions a la nova destinació turística fruit de la necessitat de mà d'obra de treball que genera.

A diferència d'altres moments històrics, la realitat migratòria actual de les Balears es força complexa. En primer lloc perquè actualment els immigrants provenen d'altres països i no de la resta de l'estat Espanyol. En segon lloc per la seva heterogeneïtat atès que tan sols comparteixen amb els primers i entre d'ells la recerca d'una vida millor. Tot i amb això i en el sentit anterior, cadascun dels grans impulsos de desenvolupament turístic i residencial a Balears ha necessitat de mà d'obra per cobrir les necessitats del sector turístic i del cada vegada més important sector de la construcció, tant pel que afecta a l'edificació immobiliària privada com a les infraestructures impulsades pel sector públic.

Com a d'altres territoris que han conegut un fort *desenvolupisme* a les dècades de 1950-1970, la primera etapa va ser coberta per treballadors arribats de l'èxode rural i en el nostre cas, arribats sobretot de l'Espanya peninsular. La segona va estendre la urbanització i les àrees d'explotació turística per mitjà d'urbanitzacions de xalets i segones residències dirigits i comercialitzats entre la població autòctona i els primers turistes residents europeus. Finalment, la tercera, anomenada per Onofre Rullan com a “Tercer *Boom* del turisme”, es caracteritzà per l'explosió del turisme residencial², fonamentalment per part d'estrangers, que adquireixen les seves residències en qualsevol espai de les illes, però sobretot a la zona litoral i case antic de Palma.

Així, des de principis dels anys noranta, ens trobem que per primera vegada els turistes han començat un procés de residencialització massiu, afavorit entre d'altres per l'existència d'un important precedent turístic. A aquestes migracions, posteriorment s'hi ha sumat una nova migració de ciutadans comunitaris i extracomunitaris que venien atrets pels nous jaciments laborals que apareixien en la

---

¹ La traducció al català és nostra

² Una aproximació al concepte turisme residencial ens permet definir-lo com “Aquells moviments poblacionals que desplaçant-se a un territori que no és el d'origen s'estableixen de manera temporal o semitemporal. El seu desplaçament no respon a una necessitat d'emigració per raons econòmiques, polítiques o religioses sino a la recerca de una millor qualitat de vida o un canvi de rutina en el sentit que ho proporciona el turisme”.

---

construcció, serveis i en definitiva tots aquells sectors que de manera directa o indirecta es relacionaven amb el turisme i la construcció.

La residencialització de part de la demanda turística ha produït que la frontera entre *turista* i *immigrant* hagi quedat de cada vegada més difuminada, fet que ha obligat als investigadors del turisme i la immigració a plantejar-se noves conceptualitzacions que possibilitin una anàlisi exhaustiva d'un fenomen d'arrels profundes.

Si bé existeix una constant discussió a l'hora de dotar-los amb un o altre nom, generalment són anomenats turistes residents o estrangers residents. Aquest col·lectiu, molt heterogeni, conforma un grup difícil de conceptualitzar i caracteritzar car no entren plenament en les definicions clàssiques d'immigrant, turista o resident. Entre d'ells, l'única característica comuna és la tinença o lloguer d'una segona residència a les nostres Illes per a passar-hi temporades més o menys llargues si bé, com succeeix per exemple amb els jubilats, no són pocs els casos que englobats en el terme acaben convertint la segona en primera residència passant a viure a les nostres Illes Balears de manera permanent.

D'altra banda, per a construir aquestes noves residències i infraestructures (canonades, carreteres, enllumenat, clavegueram, etc.), desenes de milers de ciutadans de països del tercer món, han vingut a les Balears atrets per la forta demanda de mà d'obra de treball. Alhora, es produïa un creixement econòmic i demogràfic que mantenia la demanda de mà d'obra provinent de l'estat Espanyol així com també, i per primera vegada gràcies al tractat de Maastrich, de països comunitaris entre els que cal destacar els principals emissors de turisme: Alemanya i el Regne Unit.

La venda de segones residències a Mallorca ha provocat l'esclat d'un nou *boom* de la construcció en què una nova classe social conformada per petits i grans constructors i gestors immobiliaris ha emergit gràcies als quantiosos beneficis que el mercat immobiliari ha atorgat al llarg dels darrers 15 anys. Per a molts experts ens trobaríem davant un canvi de model econòmic global en el que la totalitat de l'illa es comercialitzaria en clau immobiliària.

Aquest nou model ha estat fortament criticat en considerar-se insostenible fins i tot per part de sectors que fins aleshores eren propers als constructors. El sector turístic, temorós de perdre competitivitat per mor d'un entorn degradat i malmès, ha demanat en diverses ocasions una major protecció del territori adduint que el consum territorial del model turístic residencial actual és exagerat i insostenible tan a nivell econòmic com mediambiental. A més, s'ha acusat al turisme residencial de "parasitari" en el sentit que aprofita les infraestructures turístiques per a desenvolupar-se absorbint a més part de l'oferta que a diferència de la turística tradicional, poques vegades està reglada.

En aquest sentit és important remarcar que per a desenvolupar-se el turisme residencial, abans ha d'existir un cert desenvolupament turístic. Per això, el nostre fort desenvolupament turístic ha estat element clau a l'hora de possibilitar l'arribada d'immigrants no tan sols pel que fa a la demanda de mà d'obra, sinó pel que fa l'existència d'unes infraestructures que han permès l'arribada de desenes de milers d'immigrants des de l'altre punta del món.

Les Illes Balears han esdevingut així, en paraules de P. Salvà, una "cruïlla de pobles i cultures", representatius de la diversitat existent a nivell mundial. Juntament amb els nascuts a les Illes Balears, que representen el 55% del total dels residents, trobem un 25% de la població nascuda a les diferents comunitats autònomes i ciutats autònomes que constitueixen el conjunt de l'Estat espanyol i, per últim, al

---

llarg de les darreres dècades s'han incorporat al conjunt d'habitants permanents a l'arxipèlag balear un 20% de residents procedents de més de 130 països del món.

Aquesta nova realitat presenta nombroses incògnites sobre quins seran els seus efectes a nivell econòmic, ambiental i sociocultural. La nova realitat econòmica, social i humana ha fet aparèixer noves necessitats i sobretot nous reptes. Un d'ells és la necessitat de donar unes respostes adients des del punt de vista de la integració dels nousvinguts per a garantir una societat balear cohesionada. Dins el conjunt de prioritats podrien destacar-se dues: el dret a la ciutadania i la igualtat plena de drets i deures entre tots els residents a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears (CAIB).

No obstant, com a arxipèlag la immigració no ha afectat amb la mateixa intensitat a cadascuna de les illes. En principi, igual que succeí amb el desenvolupament turístic, l'illa de Menorca ha estat la darrera en incorporar de manera significativa població immigrada al seu territori, tot al contrari del que ha succeït a les illes Pitiüses i Mallorca que presenten durant la darrera dècada, un important creixement de la seva població degut al factor immigratori.

Cal avançar que l'impacte del fenomen de la immigració a les Illes Balears no ha estat estudiat d'una manera sistemàtica a causa de factors diversos:

- La rapidesa en què s'ha produït el fenomen en uns anys marcats per l'entrada d'Espanya a la CEE, l'any 1986.
- La complexitat en relació a la procedència dels fluxos migratoris Nord-Sud i Sud-Nord que marca una divisió molt clara entre ciutadans europeus i ciutadans extracomunitaris així com entre immigrants regulars i irregulars.
- L'heterogeneïtat dels immigrants des dels punts de vista cultural, lingüístic, per sexe, per grups d'edat, etc.
- La manca d'unes fonts i estadístiques fiables pel ritme i acceleració del fenomen, especialment des de l'any 1996 fins al 2007.

Una de les poques línies de treball durant aquest anys que han fet referència a aquesta qüestió han estat: l'anuari de l'equip de recerca econòmica de la Universitat de les Illes Balears (UIB) elaborat per Sa Nostra, el treball dins el camp de la sociologia de la Fundació Gadeso i les anàlisis des del punt de vista geogràfic dels professors Pere Salvà, Jaume Binimelis, Onofre Rullan, Climent Picornell i Miquel Seguí. D'altra banda en relació al turisme residencial o immigració en referència directa a les Illes Balears podem trobar les tesis doctorals de J. Miralles, L. Vidaña i A. Pasqual.

Dins l'àmbit educatiu es poden destacar la realització a Palma del *I Congrés d'Educació de la Mediterrània* (2005) que tenia com a objectiu l'estudi dels fluxos migratoris i el seu impacte al món educatiu.

A nivell de trobades, jornades, conferències, exposicions o debats sobre immigració i amb la finalitat de sensibilitzar a la població en general s'ha fet una major feina per part de diferents institucions, caixes d'estalvi, Conselleria d'Immigració, Fundació Gadeso, UIB, etc.

La nostra condició de zona turística complexa ens obliga a una major planificació del territori i de les polítiques econòmiques, socials i culturals per damunt d'altres territoris més homogenis i estables.

És necessari per tant prendre consciència de la nostra fragilitat com a destinació atès que existeix un consens gairebé absolut en el fet que el turisme és i ha de ser el pilar de la nostra economia.

El present treball parteix de les tasques citades i, en major mesura, és una feina d'elaboració i d'interpretació pròpia de les dades estadístiques i de les entrevistes a persones coneixedores de la nova realitat fruit de la forta immigració de l'exterior cap a l'arxipèlag balear. Vol ser una anàlisi descriptiva global del fenomen migratori contemporani a les Illes Balears explicat des de la perspectiva que ofereix la sociologia i geografia del turisme. Concretament es vol investigar la relació existent entre turisme residencial i migracions per analitzar posteriorment els impactes econòmics, socials i culturals que d'aquesta relació se'n deriven.

La funció d'aquest tipus d'anàlisi és la de permetre realitzar diagnòstics realistes que no s'allunyin dels factors reals que han propiciat el fenomen migratori actual.

METODOLOGIA

La present investigació és eminentment un treball analític i descriptiu que tracta de fer entendre al lector quina és la relació de causa i efecte existent entre les diferents variables que es poden veure directament influïdes per l'augment d'immigrants estrangers: els impactes econòmics, ambientals i socioculturals.

Encara que amb un objectiu comú, el de situar la immigració en l'actual context econòmic i social global de les Illes Balears, aquest estudi es presenta en capítols més o menys independents amb la voluntat de mostrar al lector diferents angles d'aproximació, diferents punts de vista d'aquest fenomen.

Tot i així, investigar quins han estat els canvis a nivell econòmic, ambiental i sociocultural a les Illes Balears en el període comprès entre 1996 i 2008 és quelcom que hom pot considerar com a un estudi macrosociològic, inabastable per a un equip d'investigadors reduït com el nostre. El tema elegit presenta unes ramificacions importants i es transmuta a mesura que passa el temps de manera que el que avui és vàlid pot no ser-ho en molt pocs anys.

Al llarg de la investigació hem treballat amb les dades oficials disponibles més actualitzades a cada moment, si bé el fort dinamisme d'aquest fenomen obliga a una actualització constant de les mateixes que, a més fluctuen segons les fonts donat els trets de regularitat i irregularitat.

D'altra banda, la diferent procedència científica dels autors i la diversitat de perspectives d'anàlisi sobre el que hem afrontat l'estudi del fenomen migratori, ens ha obligat a utilitzar diferents metodologies i tècniques d'investigació. En general hi ha hagut una combinació efectiva de tècniques quantitatives i qualitatives. Si bé respecte a les primeres, cal advertir que per diferents motius, no hem pogut optar per treballar amb enquestes fetes de primera mà, que haguessin estat idònies per a l'anàlisi d'alguns fenòmens dels quals a hores d'ara tan sols existeixen dades qualitatives. Això resta per a una investigació complementària, sens dubte de gran utilitat per perfilar, encara més, el coneixement dels col·lectius estrangers residents a les Illes Balears.

Les principals fonts estadístiques utilitzades per a l'anàlisi de la immigració han estat l'Institut Nacional d'Estadística (INE), l'Institut Balear d'Estadística (IBESTAT), el Padró d'Habitants, l'Estadística de Variacions residencials i el Moviment Natural de Població. Cal destacar que per a la comptabilització absoluta d'estrangers, no hem recorregut a l'altra font oficial important, l'Anuari Estadístic d'Estrangeria que és realitzat per l'*Observatorio Permanente de la Inmigración* perquè al Padró hi estan inclosos tant aquells estrangers residents en situació administrativa regular com molts en condició irregular. És a dir, el fet que la font de l'INE (Padró) inclogui també a molts sense residència legal aproxima les dades de la realitat.

A més de les fonts estadístiques s'ha realitzat un exhaustiu buidatge d'informació provinent de les dades secundàries més significatives referides a la immigració en el context balear si bé, en no ser les migracions contemporànies i les causes que el generen un fenomen tan sols local, s'han analitzat altres fonts de caràcter estatal i internacional.

Pel que fa l'aspecte qualitatiu com ara la integració social, econòmica i cultural cal destacar que els canvis són constants. Això dificulta extreure uns perfils fixos, ja que el denominador comú és el canvi

---

i l'adaptació permanents. Per això, fins que no es tingui una perspectiva temporal més àmplia serà difícil definir amb tota la seva extensió l'impacte de la immigració en el context balear.

Per a aprofundir en l'aspecte qualitatiu, s'entrevistaren alguns actors socials relacionats amb l'estudi dels impactes de la immigració. Per a la recollida de dades s'elaborà una guia d'entrevista estàndard que s'ha anat adaptant a cadascun dels entrevistats segons el seu perfil i currículum. Concretament s'han realitzat 5 entrevistes a Mallorca, 4 a Menorca i 4 a Eivissa que degut a l'extensió del treball, no s'han incorporat. A més, s'analitzaren 53 entrevistes ja realitzades per a l'elaboració de la tesi doctoral de Joan Miralles Plantalamor que, realitzades en el període comprès entre 2000 i 2003, analitzaven la immigració comunitària del Nord i els seus impactes socioculturals.

L'heterogeneïtat dels camps a investigar ha fet que s'hagi creat un grup d'investigació força interdisciplinari compost per un sociòleg, un economista i dos geògrafs, tots ells amb experiència en la investigació sobre el fenomen migratori a les Illes Balears. En aquest sentit el treball en equip de professionals de diferent formació pensem que és molt positiu per a l'estudi d'un fenomen que, com el de la immigració, s'ha de tractar des d'un punt de vista interdisciplinar. Per això, tots els autors hem participat en la redacció dels aspectes comuns: la introducció, la metodologia i les conclusions. Encara que de forma coordinada, la resta del treball ha estat distribuït entre els diferents autors en funció de la seva especialitat.

Sintèticament el treball realitzat per cadascun de nosaltres i la metodologia predominant utilitzada en cada cas han estat:

Jesús M. González Pérez, Professor Titular de Geografia a la Universitat de les Illes Balears, ha estat treballant en els darrers anys en l'estudi del fenomen migratori, en especial des del punt de vista de la geodemogràfica i l'anàlisi territorial, és a dir en relació als impactes que produeix la immigració sobre el territori, sigui regional, urbà o intraurbà. El professor González és autor del capítol 2 i coautor dels capítols 1 i 5. En general, després de realitzar una anàlisi temporal de la immigració estrangera a les Illes Balears i de situar la importància d'aquesta en el context espanyol i en altres regions de la Mediterrània, les responsabilitats d'aquest autor s'han centrat en desenvolupar el model migratori peninsular i sobretot estranger: procedència i destinació de la població immigrada (des de l'escala regional fins a la intraurbana), caracterització sociodemogràfica, mercat de treball, característiques habitacionals i tipologia de l'habitatge.

El plantejament metodològic seguit es fa a partir de l'explotació estadística de diverses fonts (tant de tipus demogràfic com altres laborals i d'habitatge), també estrangeres, i l'elaboració dels índexs corresponents. L'anàlisi dels processos s'acompanya sempre de la presentació dels resultats com a gràfic, figura o mapa d'elaboració pròpia. La investigació inclou l'escala intraurbana, un àmbit encara poc treballat a les ciutats de les Illes Balears. Amb l'objectiu de facilitar la comparació i situar adequadament les variables a estudiar és habitual recórrer a l'evolució de les mateixes en els darrers anys i en relació a altres territoris (Espanya, altres Comunitats Autònomes, etc.).

Biel Ferragut Ensenyat, professor associat del Departament d'Economia i Empresa de la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona, centre capdavanter en l'estudi dels efectes socioeconòmics de les migracions internacionals dins el context espanyol, europeu i global, que ha aportat aquests coneixements i aplicacions metodològiques a l'àmbit de les Illes Balears. L'enfocament metodològic del

---

seu capítol, el capítol 4, l'anàlisi de l'impacte econòmic de la immigració, ha consistit en l'elaboració d'una descripció detallada sobre el tractament teòric i empíric de les qüestions relacionades amb l'avaluació dels efectes econòmics de la immigració (efectes sobre el mercat laboral, creixement econòmic, els efectes fiscals...) a partir de la qual s'ha realitzat l'anàlisi específic segons al perfil econòmic propi dels immigrants a les Illes Balears. També s'ha desenvolupat una descomposició bàsica del creixement del PIB de les Balears per tal de mesurar la contribució de la immigració al creixement econòmic de la comunitat i de la renda per càpita dels seus habitants.

Luis Vidaña Fernández, doctor en Geografia Humana i professor associat de Geografia Humana de la Universitat de les Illes Balears, ha realitzat la seva tesi doctoral sobre la immigració estrangera a les Illes Balears en el període comprès entre 1996-2003. Al treball ha realitzat part dels capítols 1, 3, 5, 6 i 7 amb especial èmfasi en l'impacte en l'educació, tema sobre el qual ha realitzat nombrosos articles i ponències, essent a hores d'ara un dels principals autors en la matèria.

Finalment Joan Miralles Plantalamor, doctor en sociologia per la Universitat d'Alacant amb una tesi referida als impactes socials i culturals del turisme residencial a Espanya, ha realitzat les tasques de coordinació del grup proposant que l'estudi centrés l'anàlisi de la immigració des de la perspectiva de l'estudi dels impactes del turisme i, sobretot, del turisme residencial atès la importància que aquest presenta a la nostra comunitat i sobretot la seva influència en el fenomen migratori actual. Conjuntament amb Jesús M. González als capítols 1 i 5 i amb Luis Vidaña als capítols 1, 3, 5, 6 i 7 ha centrat la seva anàlisi en l'impacte en la cultura local de la immigració i l'interculturalisme així com en el fenomen del turisme residencial.

L'elaboració conjunta de tot l'equip a l'hora de redactar les conclusions finals aporta una sèrie d'idees que, considerem, poden ajudar a l'hora de prendre decisions relatives a conduir aquest fenomen en el context de la nostra Comunitat Autònoma. Per això, es presenten les conclusions com un informe final que, mitjançant una anàlisi DAFO, pot ajudar a evitar els errors d'altres països del nostre entorn europeu i així afavorir la convivència futura dels ciutadans de les Illes dins una societat cohesionada.

CAPÍTOL I

DE L'EMIGRACIÓ A LA IMMIGRACIÓ: ELS MOVIMENTS MIGRATORIS CONTEMPORANIS A LES ILLES BALEARS

Jesús M. González Pérez, Joan Miralles Plantalamor i
Luis Vidaña Fernández

1. LES BALEARS: TERRA D'EMIGRANTS

La història de l'arxipèlag Balear és inseparable de les migracions al si de la Mediterrània: fenicis, romans, vàndals, musulmans, cristians, pirates, anglesos, alemanys, marroquins, etc., han fet de les Balears una barreja de pobles i cultures que, altrament ha hagut de convertir-se en una societat tancada per sobreviure davant la vulnerabilitat que ha suposat l'aïllament i la seva frontera natural: la mar. La població autòctona, enfront d'aquesta situació ha desenvolupat una estratègia de supervivència que vendria a ser: els estranys, els turistes, els forasters són al nostre espai però no formen part de nosaltres; amb el dubte de saber amb exactitud la correspondència demogràfica del terme "nosaltres".

Amb la finalitat de no retrocedir excessivament en el temps històric ens centram, a continuació, en l'emigració balear contemporània compresa des de finals del segle XVIII fins als nostres dies.

La primera onada emigratòria balear de la història contemporània es va produir a finals del XVIII i començament del XIX després que el procés de centralització iniciat amb el decret de nova planta permetés als antics ciutadans de la corona d'Aragó comerciar amb unes terres que fins aleshores els eren vetades. El seu objectiu fou així obrir mercats amb les colònies americanes, una vegada finalitzà el monopoli comercial de Sevilla i la resta de ports espanyols s'apuntaren a la possibilitat de participar al negoci amb les Índies.

Els primers emigrants de les Illes Balears eren bàsicament personal de l'administració, de l'església, del comerç i de la milícia. A aquests cal afegir gent que anava a fer aventura (*fer les amèriques*), gent que fugia per no fer el servei militar, voluntaris etc. Sobretot a finals del segle XIX es produeix una forta fase emigratòria general majoritàriament, com diuen (Serra, 2001 i Buades, 2002) cap a les colònies de Cuba i Puerto Rico, que perdurà fins a la seva independència al 1889. Aquesta emigració cap al continent americà no és un fet exclusiu de les Illes i cal situar-lo dins l'àmbit general europeu. Una vegada obtinguda la independència de les illes de Cuba i Puerto Rico, continuarà aquesta tendència emigratòria cap a altres països d'Amèrica del Sud, sobretot Argentina, Uruguai i Xile i més endavant cap a Argèlia.

En aquest sentit, el canvi de destinació cap a àrees més properes com Argel (Argèlia) es caracteritzà per tractar-se d'una població eminentment agrícola, treballadors que volien fugir d'una situació social de tipus caciquil en què era gairebé impossible prosperar econòmicament. Argel era, des de principis del XIX, un departament sota l'administració de França amb una manca de mà d'obra (pagesos, picapedrers, menestrals...), que afavorí l'efecte cridada als possibles emigrants illencs. L'emigració a Argèlia resultava més fàcil per als habitants de les Illes, bàsicament per la proximitat geogràfica i la curta

durada del viatge. A l'illa de Menorca, on aquestes migracions foren especialment significatives, se'n fa memòria a una placa situada al mont Toro.

La llei d'emigració espanyola de 1907 sorgeix com a necessitat de regular aquest procés migratori. Les causes que provoquen la sortida d'efectius de la població balear cap a aquests països d'ultramar són múltiples, d'elles podem destacar l'existència de la gran propietat a les Illes amb unes relacions pràcticament feudals amb els seus treballadors, el predomini del sector primari (agricultura i ramaderia), la manca d'una indústria i un comerç forts, etc.

En general era una emigració de curta durada: volien tornar aviat "fer una temporada" i després tornar amb un cert capital per poder establir-se en millors condicions a les seves localitats d'origen. Així, per exemple, podem citar el cas d'andrixolins que anaven a Cuba a collir esponges naturals o dels gabellins que anaven a fer les amèriques. En tornar, es construïren les conegudes actualment com a *casas d'indiano* que encara ara mantenen elements arquitectònics de caràcter cubà.

L'emigració massiva espanyola va començar cap al 1860, creixé fins a mitjans de 1870 i experimentà un descens cap al 1885. A finals d'aquesta dècada torna a augmentar i disminueix fins 1900. De 1900 fins a la primera Guerra Mundial, l'emigració espanyola arribà a uns màxims sense precedents i minvarà en les dècades posteriors.

L'article 12 de la Llei d'Immigració de 1876 considera immigrants a:

Todo extranjero, jornalero, artesano, industrial, agricultor o profesor que, siendo menor de sesenta años, y acreditando su moralidad y sus aptitudes, llegase a la República para establecerse en ella, en buques o vapor o vela, pagando pasaje de segunda o tercera clase o teniendo el viaje pagado por cuenta de la nación, de las provincias o de las empresas partidoras protectoras de la inmigración y la colonización.

B. Sánchez (1995: 94)

En l'aproximació que realitza B. Sánchez (1995) seguint la terminologia gravitacional de l'emigració espanyola en el període de 1880-1930 cap a Argentina, Cuba, Brasil i Uruguai, hi podem observar una certa coincidència de factors d'atracció i de repulsió amb l'emigració actual del Tercer Món cap a les Illes Balears. Segons l'autora, els factors de sortida o causes de l'emigració espanyola a ultramar, foren:

- La pressió demogràfica al món rural, que va motivar un desequilibri entre població i recursos provocant una fuga d'efectius cap a nous espais urbans o del nou món.
- L'emigració esdevé un recurs de la població rural per incrementar els seus ingressos.
- Un important diferencial de salaris entre els llocs de sortida i d'arribada.

Per contra, els factors d'atracció segons, la mateixa, autora foren:

- L'expectativa d'obtenir feina.
- Millorar la posició relativa en relació a la distribució de la renda dins el grup de referència.

Altres idees referides a l'emigració espanyola a ultramar són il·lustratives per comprendre millor la situació de la immigració "no comunitària" actual que tria com a destinació Espanya, com per exemple:

- L'emigració com a estratègia familiar. Tant si surt un únic membre del nucli familiar, mecanisme més tradicional, com si és tota la família que es desplaça, l'estratègia vigent durant els darrers anys sempre respon a una estratègia familiar.
- El risc és un element important en el procés migratori, ja que aquest no sempre acaba amb èxit. El retorn sense haver assolit els objectius del projecte migratori implica un fracàs difícilment assumible per la persona o família que surt per millorar les seves condicions de vida. Sovint una situació precària en el destí triat és preferible a tornar a les dolentes condicions de l'àrea de sortida.

Les remeses dels emigrants és converteixen en un element essencial per a les seves famílies, i per extensió, per a la societat d'origen. La majoria dels emigrats de tipus econòmic estalvien el màxim possible per enviar a les seves famílies a l'àrea d'origen

Aquest procés migratori es desenvolupa fins a la dècada dels anys 1920 i 1930 del segle XX amb una certa intensitat. A partir d'aquesta dècada es diversifiquen les destinacions emigratòries de la població de les Illes, en part perquè els països receptors tradicionals posen impediments per a la immigració espanyola. Les principals destinacions de l'emigració de les Illes seran França, Alemanya i Suïssa, com altres regions de l'Estat espanyol. També cap a Veneçuela i altres àrees de Llatinoamèrica.

Els factors de proximitat i l'existència d'una xarxa de relacions comercials són importants a l'hora d'entendre la migració a França durant dècades, especialment des del municipi mallorquí de Sóller. El professor de francès i escriptor, Antoni Vicens (2000) ha analitzat les relacions entre Mallorca i França al llarg dels dos darrers segles. Per a aquest autor, l'emigració de Sóller cap a França, l'efectuaven tots els que es troben en edat laboral (11-40 anys) i la finalitat bàsica era fer un capital per tornar i viure de rendes, idea molt estesa a principis del segle XX. Un dels principals factors que expliquen el cas concret de Sóller és el seu aïllament respecte a la resta de l'illa que feia preferible el comerç en vaixell i, per tant, deixava les costes franceses i la prospera ciutat de Sète a una distància no molt major que la distància que hi havia a Palma.

Dins França, les principals destinacions foren Marsella, Languedoc, Vall Roine (Est) per treballar al carbó, a l'acer i a la mineria. Molts, tot d'una que podien, posaven en funcionament un petit comerç (fruites, hostaleria...). Entre els factors que propiciaren aquesta migració poden destacar alguns d'importants, que encara són presents a la memòria col·lectiva. Així, per exemple, era molt important les relacions personals (xarxa migratòria) i tornar amb doblers d'amagat perquè l'Estat no es quedés una part. Aquest doblers se solien invertir en el comerç, la indústria, la restauració, aspecte comú a Mallorca i a Eivissa, fenomen que durà fins els anys 60 del segle XX.

D'aquest període d'emigracions en podem observar algunes generalitats:

- Les transaccions econòmiques es feien a través de bancs (remeses), i contribuïren al desenvolupament socioeconòmic de les Balears.

- Un sector d'aquesta emigració continua residint al país d'emigració, sense que s'hagi produït el retorn.
- Quan s'analitza l'actual onada immigratòria procedent de Llatinoamèrica, s'observen relacions de parentiu entre moltes persones, que arriben actualment a les Illes i els seus pares/mares; padrins/padrines, que emigraren als citats països.
- El retorn de molts d'aquests emigrants illencs no s'ha produït per part del protagonista o del pioner del procés sinó en la persona dels seus hereus en el moment que la conjuntura econòmica, social i política d'aquests països llatinoamericans ha empitjorat, per exemple, el cas de Cuba, Veneçuela, Argentina, etc.

Aquest procés emigratori perdurarà i coincidirà amb les primeres onades immigratòries, durant els anys 60. En síntesi, podem deduir que les migracions contemporànies responen a motivacions i mecanismes similars. Convé no caure en el punt de vista de l'adanisme, que consisteix a pensar que el fenomen és nou, i que ens manquen referències per actuar en conseqüència. Aquesta és una idea falsa que cal superar.

2. DE L'EMIGRACIÓ A LA IMMIGRACIÓ A LES ILLES BALEARS

El procés emigratori descrit anteriorment respon a la tipologia de migració internacional; per contra la immigració majoritària a les Illes Balears al llarg del segle XX, especialment des de la dècada de 1960 i, pràcticament fins a la segona meitat de la dècada de 1980, ha estat fonamentalment de tipus nacional, es a dir, d'origen peninsular.

Amb tot, al llarg de la segona meitat del segle XX la població estrangera a les Balears anà augmentant paulatinament tal i com es desprèn a la taula 1.

Taula 1. Increment de la població estrangera a les Illes Balears (1940-1986)

Dècada	Increment de la població estrangera
1940-1949	497
1950-1959	964
1960-1969	3.879
1970-1979	8.222
1980-1986	8.556
Total estrangers 1986	23.948

Font: A. Moll (1989)

En aquests procés i saldo migratori (emigració – immigració) de les illes de Mallorca i d'Eivissa i Formentera, s'observen moltes similituds, a diferència de l'illa de Menorca que segueix un creixement demogràfic i migratori un poc diferent sobretot en relació a la immigració d'origen peninsular. Això es

deu a que Menorca ha estat tradicionalment una illa amb un important sector industrial, juntament amb un sector agropecuari molt dinàmic que va provocar una incorporació més tardana a l'activitat turística i, per tant, no va necessitar tanta mà d'obra de l'exterior com la resta de les Illes Balears.

Taula 2. Creixement de la població de les Illes Balears (1901-1979)

Període	Creixement natural	1.1.1.1. Migracions	Creixement absolut
1901-1910	7'80	-4'34	3'46
1911-1920	5'32	-0'49	4'83
1921-1930	5'70	2'71	8'41
1931-1940	2'54	8'31	10'85
1941-1950	3'71	0'57	4'28
1951-1955	3'52	0'74	4'26
1956-1960	4'88	3'20	8'08
1961-1965	7'43	14'82	22'25
1966-1970	8'24	16'71	24'95
1971-1975	9'17	17'20	26'37
1976-1979	6'78	6'65	13'43

Font: IBAE

Cal destacar que a partir de 1920 l'emigració de Palma és menor i esdevé un àrea receptora de persones d'altres pobles i de les altres Illes, procés paral·lel al seu creixement urbà. Palma, com a capital provincial i municipi econòmicament més dinàmic creix des de finals del segle XIX i principis del XX com a resultat de la immigració de persones procedents d'altres municipis de Mallorca, de les altres illes (Menorca i Eivissa) i també de persones procedents de Catalunya, aquests darrers treballadors qualificats del comerç i d'altres sectors.

A part de les migracions internes, que tornarem a analitzar més endavant, el principal moviment demogràfic de les nostres Illes vendrà donat pel desenvolupament del turisme, i es pot afirmar que les migracions i el turisme són dos dels fenòmens socials contemporanis més importants de les Illes Balears. Ambdós, han definit i defineixen una societat en permanent canvi des del *boom* del turisme dels anys 60. Els balears però no en conservam la patent car s'observa internacionalment que quan una zona turística es desenvolupa provoca una allau immigratori com a fruit del desenvolupament econòmic. Per això, podem analitzar les principals migracions a les Illes Balears en relació al desenvolupament turístic o turístic immobiliari.

2.1. L'era preturística

Podem acotar aquest període des de la postguerra fins a l'inici de l'enlairament del turisme de masses. La immigració cap a Balears, després de la Guerra Civil, coincideix amb el creixement i millora dels transports i el desenvolupament de tres sectors econòmics: els serveis, la construcció i l'hostaleria. Per això, el reclam en aquells anys foren les grans obres públiques e infraestructures com l'ampliació del port, el passeig marítim, la construcció de l'aeroport de Palma, etc.

Durant les dècades de 1940 i 1950 va venir població de la península per treballar a diferents obres d'infraestructures com el Dic de l'Oest, el passeig Marítim, millora de carreteres, etc. En ocasions foren treballadors voluntaris procedents d'àrees del Llevant espanyol, especialment de Múrcia, i en altres casos, presoners de guerra que vingueren a treballar en obres com l'anomenada *carretera dels presos*, etc.

A les pedreres com la de Gènova, on s'aconseguia el material necessari per a realitzar aquestes obres públiques, també hi treballaren moltes de persones immigrades durant aquests anys, així com també a les possessions on es realitzaven feines agràries.

2.2. El període 1960 –1970

A partir de les dècades de 1960 i 1970 la immigració a Mallorca i les Pitiüses segueix un procés continu de creixement mentre que l'illa de Menorca s'incorpora posteriorment (sobretot a la dècada dels 80) a la forta expansió de l'activitat turística i, per tant, a la incorporació massiva de treballadors de fora (immigració peninsular).

Les dècades dels anys 60 i 70 coincideixen amb el *boom* del turisme i el desenvolupament del turisme de masses. Aquest període també coincideix amb l'èxode rural al conjunt espanyol, a la recerca de feines menys feixugues i millor pagades que les del camp. Es produí, doncs, una doble migració: interna, de la part forana i d'altres Illes cap a les zones litorals o d'incipient turisme, i externa, de les regions espanyoles més pobres, d'economia agrària cap a les Illes de Mallorca i d'Eivissa. Més endavant s'incorporaran com a destinacions les illes de Formentera i, en darrer terme, Menorca.

La gran onada d'immigració peninsular (1960-1975) estava formada per treballadors procedents d'aquelles províncies espanyoles més pobres i, en general, d'àmbits rurals atrets per la necessitat de cobrir els llocs de feina que es creaven als sectors de la construcció i del turisme.

Aquest fet es veu clarament en el procés de terciarització de l'economia i la societat que ha passat de ser eminentment agrícola a terciària però sobretot en la fi d'una societat culturalment més o menys homogènia. De fet, parafrasejant B. Bennisar (2001), el turisme i la presència de població resident procedent de l'exterior, han fet que les Illes Balears hagin canviat més, en tots els sentits (social, cultural, econòmic, poblacional), durant els darrers 45 anys que durant tota la resta de la seva història.

A la Taula 3 veiem com l'evolució dels sectors és força significativa:

Taula 3. Població ocupada per sectors d'activitat

Any	Sector primari	Sector secundari	Sector serveis
1900	60%	23%	17%
1950	40%	33%	25%
1960	38%	31%	31%
1970	16'5%	32'5%	51%
1980	12%	27%	61%
1990	5%	26%	69%
2000	2%	24%	72%

Font: elaboració pròpia a partir de les dades del'IBAE i A. Monserrat (1991)

La taula mostra clarament el procés de terciarització de l'economia balear, especialment a partir de la dècada de 1960 quan s'inicia el desenvolupament de la indústria turística de masses. Tan sols el sector secundari ha aconseguit mantenir unes taxes d'ocupació semblants entre 1900 (23%) i 2000 (24%) gràcies a la seva capacitat d'adaptació a la demanda dels altres dos sectors econòmics: si a començaments del segle XX la indústria balear es trobava al servei del sector primari i de l'exportació de manufactures, a final del segle, aportava productes a les diferents branques del sector serveis.

A partir de la crisi del petroli de 1973, els problemes de feina i l'atur creen un recel cap al foraster. Durant aquesta crisi hi ha una coincidència de la primera fase d'immigració residencial estrangera i un recés de la immigració peninsular, en alguns casos amb la conseqüència del retorn de treballadors.

Des dels anys 1960, la població balear no s'atura de créixer per mor de l'arribada de persones de fora d'origen peninsular. Una vegada instal·lats a les Illes, els treballadors d'origen peninsular es converteixen en un proletariat d'oci, amb una quietud laboral absoluta que facilita l'explotació de l'empresari, davant les dificultats del treball sindical en la defensa dels interessos dels treballadors.

Però també s'experimenta la vinguda, cada vegada més important, de persones procedents d'altres països que trien les Illes per residir, sovint amb la finalitat de passar els seus anys de jubilació. Com veurem, els atractius climàtics, paisatgístics i els avantatges econòmics, amb una major optimització de les seves pensions afavoreixen la seva presència a determinats indrets de les Illes Balears.

Juntament amb aquest primers immigrants estrangers residents a les Illes, procedents de països més desenvolupats del continent europeu, s'observa, principalment al llarg de les dècades de 1970 i 1980, la presència d'una immigració de caire polític procedent dels països llatinoamericans amb fortes crisis polítiques, econòmiques i socials (com ara Xile o Uruguai). En determinats casos es tracta d'antics emigrats de les Illes cap a aquests països o dels seus familiars i d'altres de classes altes (polítics, funcionaris, professions liberals, etc.) que trien les Balears per fixar la seva residència en el seu exili.

2.3. La dècada del 1980

Al llarg de la dècada dels anys 80 i, com a conseqüència del desenvolupament econòmic de les Illes Balears, sorgeix una classe burgesa, un empresariat turístic, comerciants, etc., que creen una demanda de treball domèstic important i que cada vegada es generalitza més entre les classes mitjanes de les Illes, bàsicament per la incorporació de la dona autòctona al món del treball.

Per això, les treballadores que realitzaven aquesta tasca eren generalment, o bé, dones procedents del que hem anomenat la primera gran onada immigratòria d'origen peninsular, o bé per dones d'origen filipí. En aquest sentit cal dir que el fet de tenir una treballadora filipina es veia com a sinònim de tenir un cert prestigi social així, cal no oblidar que Filipines havia estat una antiga colònia espanyola amb forts lligams històrics amb les Balears.

Aquest fet ha esdevingut avui dia un dels principals generadors de demanda d'immigració laboral estrangera femenina procedent, bàsicament, de Llatinoamèrica. Per tant, ha creat un tipus d'immigració femenina que cobreix tasques domèstiques, de cura d'infants i persones majors. Això, sens dubte, ha afavorit la presència de les dones de classe mitjana en el món del treball.

En aquells anys ha hagut una manca de previsió per part de les administracions, anteriorment provincials i des de 1982 autonòmiques, en la tendència de la població i la integració laboral, cultural, lingüística, etc., i per tant de convivència dels nous residents, en la línia d'afavorir la integració dels nous residents dins la llengua i cultura pròpies de l'arxipèlag.

Si a altres països europeus i, també de l'Estat espanyol, la presència d'immigrants magrebins s'havia iniciat ja durant la dècada dels anys 1950 en el desenvolupament econòmic de l'anomenada Europa industrialitzada (Alemanya, Suïssa, França, Anglaterra, etc.), en el cas de les Illes Balears serà durant la dècada dels anys 80 quan la immigració estrangera extracomunitària començà a tenir certa importància encara que pel seu baix nombre passaven gairebé desapercebuts essent la immigració d'aleshores majoritàriament peninsular.

Aquests immigrants són berbers pobres procedents del nord del Marroc, que passen a ocupar llocs de feina en sectors de l'economia balear com ara l'agricultura, la construcció i determinats serveis. Més tard, al llarg de la dècada dels anys 90, el seu nombre s'anirà incrementant de forma molt important, passant a constituir el segon col·lectiu estranger d'importància de persones residents a les Illes Balears, després de l'alemany.

Als marroquins s'afegiran, en menor mesura, els argelins i d'altres col·lectius d'origen africà fins aleshores desconeguts a les Balears: nigerians, senegalesos, etc., coneguts amb el nom genèric de subsaharians. Ja als anys finals d'aquesta dècada, observem la vinguda de persones de l'Europa de l'Est i llatinoamericana per raons polítiques, econòmiques i socials. En el cas dels llatinoamericans, en determinats casos es tracta d'antics emigrats de les Illes o dels seus familiars i d'altres de classes altes (polítics, funcionaris, professions liberals, etc.) que trien les Balears per fixar la seva residència en el seu exili. que venien per motius econòmics però sobretot polítics.

Finalment la immigració de xinesos, centrats en els sectors de la restauració i del comerç, serveix per a completar el quadre multiètnic i multicultural que s'observa a les Illes Balears a finals de la dècada dels 80.

2.4. La dècada del 1990

Aquest període coincideix amb la maduresa del turisme de masses. Sobretot però coincidirà amb un canvi de model turístic que modificarà les pautes dels que fins aleshores ens havien visitat com a turistes. Es produeix així un procés de residencialització d'una part significativa d'aquests turistes mitjançant l'adquisició o lloguer de residències que en no poques ocasions arrendaran a d'altres compatriotes augmentant cada vegada més les visites internacionals.

L'elevada demanda de mà d'obra en la construcció s'afegirà a la del sector serveis terciaritzant-se encara més l'economia i disparant-se la demanda de mà d'obra no qualificada que aquesta vegada es cobrirà amb ciutadans de països del Sud. Aquest procés coincideix amb una reactivació de la immigració peninsular, en aquesta ocasió amb una major qualificació professional i el creixement de la immigració estrangera de caire laboral, bé procedent de la Unió Europea, o bé d'origen no comunitari.

Dins capítols posteriors analitzarem en profunditat aquest nou fenomen migratori per la qual cosa no desenvoluparem en aquest apartat el seu contingut.

3. LA PRIMERA GRAN ONADA IMMIGRATÒRIA: LA IMMIGRACIÓ PENINSULAR

Tot i que el present treball no té com a objectiu l'estudi de les migracions procedents d'altres comunitats de l'estat, és important fer-ne una referència atès que l'actual discussió sobre si cal o no considerar aquest col·lectiu com a immigrants així com quina ha de ser la seva integració al si de la comunitat, ha limitat moltes vegades un estudi en profunditat d'un dels fets sociològics més importants dels últims 50 anys. En gran mesura això es deu a que la paraula *immigrant* continua tenint una concepció pejorativa o com a mínim es veu com a sinònim de *ciutadà de segona categoria*. S'han obviat així moltes altres realitats semblants en algun o altre aspecte a la nostra que haguessin servit en el seu moment per entendre'ns millor a nosaltres mateixos així com als nous mallorquins. Sobretot, però, s'han desestimat precedents en què basar futures actuacions a partir d'experiències concretes.

La privilegiada situació econòmica de les Illes Balears als anys 60, la van convertir en destinació de l'èxode rural d'uns immigrants majoritàriament castellanoparlants ja que l'èxode rural de la resta de territoris de parla catalana, es va dirigir cap als principals centres urbans de les seves respectives regions, les quals estaven immerses en ple procés industrialitzador i turístic. Els primers peninsulars eren naturals d'espais rurals, de territoris desfavorits i amb una baix nivell formatiu.

El poema següent de Damià Huguet titulat "Els forasters" a l'obra *Home de primera mà* (Palma, 1972) descriu amargament el *boom* d'aquesta immigració massiva d'origen peninsular, i a més serveix per fer un paral·lelisme amb les crues i tristes imatges que ens mostren els mitjans de comunicació de masses en relació a l'actual immigració estrangera, també procedent del Sud.

Els forasters

Han arribat amb la calor del vellut,
del sol andalús i de la pròpia dona.
Són homes del sud i vénen tristos, feixucs,
Aferrats com una unglia a la maleta de fusta
i a la poca roba. Duen la pudor profunda
del vaixell d'Alacant, del tren d'anar
en tercera damunt ferro. Bruts de pols seca.
La petita casa emblanquinada fins als claus
queda lluny, obscura.

L'eixuta dona vestida de negre i de silenci
camina aspra, sense pit ni cintura. Els fills, d'ulls grossos,
negres, magres, van sense enumerar damunt els macs
del carrer ombrívol. Callen.
Fermat a la mudada negra d'anar de festa amb la mirada obscura
I tràgica, socarrada per la suor agra
que del rostre ressec i arrugat, petit, li regalima.

Han arribat aquí en comptes de viure-hi. En comptes
de guanyar-se el pa amb la sacietat de la suor
i de la necessitat. Van i vénen,
on tan sols són individus, forasters. En alguns llocs
peninsulars, sense res més i amb vernacle de poble.
Llavors, és clar, tot resulta menys confortable,
i en pronunciar innocència damunt el mànec verd de la fam,
tothom se sent ofès i ferit.
Nomen Pedro, José, Francisco. Vénen d'Espanya.
(Gabriel Seguí. *Les migracions*: 73)

La crisi econòmica de 1973 va produir una pèrdua d'intensitat i una nova configuració dels moviments migratoris interiors a tota Espanya. Uns quinze anys més tard, a partir de 1987, la mobilitat es va recuperar i es va inaugurar una etapa de creixement migratori de la que encara hi participam en l'actualitat.

En els darrers anys, les procedències són més diverses. Existeix una presència creixent de persones arribades d'àmbits urbans, de comunitats autònomes com Catalunya, Madrid i València i en general amb més alta qualificació professional. És més, molts emigrants es dirigeixen primer a alguna d'aquestes tres comunitats autònomes esmentades per anys més tard desplaçar-se a les Balears. Aquest procés, que Serra (2001) anomena "de rebot", és recent i està en augment en una societat on cada vegada és més habitual canviar de lloc de residència diverses vegades al llarg de la vida.

Per tant, l'alta taxa d'estrangeria de les Illes Balears no es desenvolupa al marge d'altres dinàmiques o fenòmens demogràfics. És a dir, la població estrangera és nombrosa però també ho és l'espanyola nascuda fora de les Balears i el que és més important, aquests segons són quantitativament superiors als primers i encara que als darrers anys han perdut part del pes que tenien antigament en qualsevol debat referent a immigració, continuen tenint una importància cabdal a l'hora d'entendre la societat balear.

Taula 4. Població nascuda a altres Comunitats Autònomes resident a les Illes Balears (2007)

Comunitat d'origen	Nombre
Andalusia	87.391
Aragó	3.900
Astúries	3.098
C. Valenciana	14.484
Canàries	2.052
Cantàbria	1.246
Castella i Lleó	13.982
Castella La Manxa	21.165
Catalunya	26.727
Ceuta	708
Extremadura	12.780
Galícia	9.191
La Rioja	567
Madrid	14.098
Melilla	808
Múrcia	9.348
Navarra	911
País Basc	4.022
TOTAL	226.478

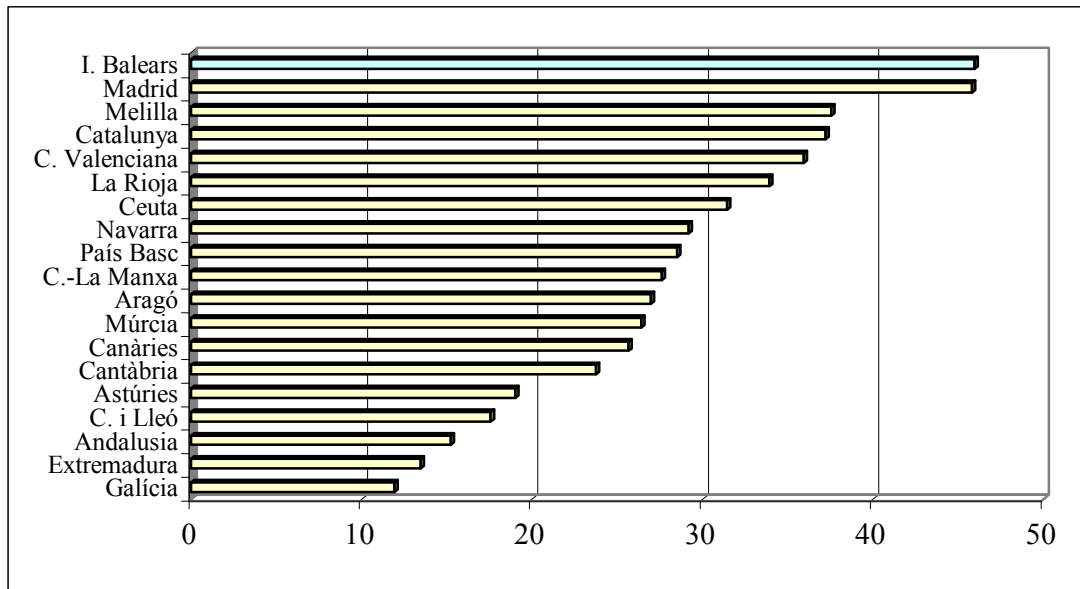
Font: IBAE

Segons les dades de l'IBAE de 2007, un total de 226.478 ciutadans balears havien nascut a d'altres comunitats dada que representa el 26'9% de la població. Per comunitats destaquen en primer lloc i a llarga distància de qualsevol altre comunitat els andalusos en segon lloc els catalans i en tercer i quart lloc els castellans manxecs i lleonesos respectivament. Cal destacar també els casos de valencians i madrilenys amb numeros molt semblants que ronden els 10.000 habitants.

Com a resultat, les Illes Balears són, al 2008, la comunitat autònoma de l'Estat Espanyol amb major índex d'al·loctonia amb un 54,05% de la població empadronada a Balears que ha nascut en aquesta comunitat autònoma. Si hi afegim el nombre de persones que tenen algun dels dos ascendents directes (pare o mare) nascut fora de Balears, l'índex d'autoctonia seria fins i tot menor (figura 1).

Figura 1. Percentatge d'al·loctonia a les Comunitats Autònomes, Ceuta i Melilla el 2008

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants de 2008*

La immigració d'origen peninsular cap a l'arxipèlag balear ha estat constant al llarg de les darreres dècades, en cap moment s'ha aturat; ara bé, el que ha fluctuat al llarg del temps ha estat la intensitat del flux migratori. Concretament, hi ha tres etapes significatives d'aquest procés migratori, que vénen desenvolupades tot seguit:

3.1. Els immigrants peninsulars en els inicis del turisme (1965-1975)

Els inicis dels anys 60 es corresponen amb l'esclat o *boom* turístic marcat en els seus inicis per la manca de previsió i planificació. La població autòctona era del tot insuficient per a cobrir la demanda de recursos i necessitats que l'emergent indústria turística demandava. L'oferta a aquesta demanda procedia en general d'altres zones de l'Estat amb menor creixement econòmic, sobretot de nuclis de població rurals deprimits com ara Andalusia i Múrcia.

Aquests contingents de població solien tenir una qualificació baixa o molt baixa i en general tendien a establir-se a nuclis de població costaners turístics que es construïen enmig del no res. Només algunes minories acabaven treballant en la indústria sabatera que existia a Inca o, en una agricultura que en general començava la seva decadència. Com que la immigració procedent de països estrangers era gairebé inexistència i la provinent de comunitats catalanoparlants molt minoritària, el gruix dels immigrants era castellanoparlants.

El seu contacte amb la població nadiua era molt minso, entre d'altres motius perquè passaven la major part del dia en les instal·lacions hoteleres. Sovint, el contacte més directe el tenien amb els mateixos hotelers a qui en no poques ocasions veien com a explotadors. D'altra banda, part de la societat mallorquina menystenia aquests primers immigrants tot considerant-los inferiors pel seu estrat socioeconòmic baix.

Una actitud molt similar a la que actualment es produeix vers els immigrants magribins, subsaharians i/o llatinoamericans. Com veurem més endavant, aquest fet ens ajudarà a comprendre la complexitat de la “cultura mallorquina” a l’hora de trobar solucions a les possibles divisions i tensions ètnico-socials que se’n deriven i es poden derivar

La societat es dualitzà així en dues grans comunitats, *mallorquins i forasters*, que vivien del manà d’un tercer col·lectiu, els *guiris*, que els visitaven a l’estiu. El turisme va servir al règim franquista per solucionar part dels greus problemes socials, humans i econòmics al mateix temps que servia per a projectar una cara amable de la dictadura a l’estranger. Sobretot, però, l’emigració de les províncies més deprimides del país a l’estranger i a les zones turístiques (Balears) va ésser un instrument de correcció dels desnivells socials i econòmics existent a l’Estat.

Malauradament aquests desplaçaments humans es varen fer sense control, sense inversió social corresponent, abandonant els treballadors a la seva pròpia iniciativa. Com apunten A. Garcias, J. Pérez i P. Calvo (1990), la necessitat de mà d’obra d’aquells anys podia donar lloc a situacions paradoxals com ara que els mateixos patrons anessin a buscar els treballadors al port, i que fins i tot s’arribessin a barallar entre d’ells per la seva contractació. Eren uns moments on es vivia una autèntica cursa entre els empresaris per tal de ser capdavanters en el nou mercat turístic del que altrament no sabien pràcticament res.

Això va provocar el desenvolupament d’un model turístic molt competitiu, amb preus baixos que augmentaren de manera geomètrica el nombre de turistes cercant el benefici de les empreses a costa dels salaris baixos dels treballadors. A més, com que es funcionava més per la intuïció que no pas pel coneixement, no es planificaren ni desenvoluparen les infraestructures bàsiques per acollir aquests immigrants. Gran part anaven directament del port a l’hotel, on dormien als soterranis menjant les sobres i treballant en torns que no deixaven més que algunes hores lliures.

A la vegada la presència massiva i en un temps reduït de grans grups de persones immigrades motivà l’aparició de barris obrers amb greus mancances durant les dècades de 1960 i 1970. També significà l’organització accelerada per a les institucions d’equipaments socials bàsics (hospitals, escoles, etc.).

Aquesta mà d’obra serà l’encarregada de la construcció de la infraestructura turística (hotels, urbanitzacions, oferta complementària) i d’infraestructures públiques (port, aeroport, carreteres, etc.). Des del punt de vista social i cultural, suposaran, cada vegada més, un col·lectiu quantitativament important però sense arrels culturals ni socials al lloc d’acollida atès que la preocupació de les institucions no passava per la seva integració social i molt menys cultural, en uns anys on encara governava el règim dictatorial del general Franco. A més, en determinats casos com ara els dels treballadors *fixos discontinus* es manté una situació de residència temporal a les Illes i a la seva comunitat autònoma d’origen durant anys fet que va dificultar encara més l’arrelament.

Al mateix temps que molts treballadors peninsulars venien a les Illes, també hi havia treballadors illencs i de la resta d’Espanya que emigraven cap als països més desenvolupats d’Europa. Com a resultat de les migracions es consolida, en aquests països europeus, una nova estructura social caracteritzada per un baix nivell socioeconòmic, que viuen en males condicions de vida, drets polítics i cívics.

A partir de la crisi de 1973 els governs europeus aturen la immigració no qualificada i es generalitzen mesures per impulsar el retorn dels treballadors excedentaris per a reduir-ne la seva població. Malgrat tot, molts restaren en aquests països amb les seves famílies.

3.2. L'estancament i la recuperació (1975-1990)

Els anys posteriors a la crisi mundial del petroli del 1973 obriren una nova dinàmica migratòria marcada per un creixement pràcticament nul. A més, segons Bartomeu Barceló (1990) hi hagué un descens dels naixements i la natalitat que frenaren l'espectacular creixement demogràfic i afavoriren l'envelliment de la rejuvenida generació anterior³. Com veiem a la taula 5, el saldo migratori continuà positiu tot i baixar respecte el quinquenni anterior.

Taula 5. Evolució de la població Mallorca (1960-1986)

	Naixements	Defuncions	<i>C. Nat</i>	S. Migrat.	C. Absolut
1950-55	24.804	18.740	6.064	-572	5.492
1955-60	28.855	20.177	8.678	8.316	16.994
1960-1965	34.901	20.609	14.292	17.104	31.396
1965-1970	42.007	23.075	18.932	26.126	45.058
1970-75	48.171	25.581	22.590	31.011	52.601
1975-1980	41.439	23.634	17.805	24.449	42.254
1980-1986	35.755	25.048	10.707	5.631	16.338

Font: Bartomeu Barceló (1990) a partir de dades de l'INE i l'IBAE.

La taula anterior ens mostra també com a Mallorca els períodes de crisi coincideixen plenament amb una baixada dràstica de la immigració. Així, per exemple, el període de major saldo migratori és el que va de 1970-1975, coincidint amb l'auge de l'economia. Per contra, a partir de la crisi la immigració no s'atura de baixar. Amb tot continuà sent positiva durant tots els anys 80 i es torna a disparar, com veurem, a partir dels 90.

En aquells anys, l'origen de la població immigrada varià respecte a l'anterior període en arribar contingents importants de madrilenys, catalans i castellans. Aquest canvi d'origen es deu en part al fet que un sector important d'aquesta nova immigració ja no prové de nuclis de població rurals a ocupar feines mal remunerades sinó de grans ciutats amb la funció de cobrir places de funcionaris o llocs de treball millor remunerats.

³ L'etapa anterior havia estat marcada pel *baby boom* afavorit, entre altres factors, per la prosperitat econòmica.

Autores como Jaume Santandreu (1990) i Bartomeu Bennàssar (2001) denuncien a les seves obres, de manera clara i ferma, l'exploració que han sofert la major part d'aquests treballadors immigrants per part de l'empresarial balear. Per a aquests autors no hi ha cap dubte a l'hora de culpabilitzar i identificar l'aparició de la marginació a Mallorca amb la crisi internacional del petroli que afectà el turisme a partir de principis dels anys 70.

Ambdós coincideixen a afirmar que la raó clau per a l'esdeveniment d'aquest fenomen fou la precarietat laboral que marcà els inicis del turisme. Durant tot el període comprès entre els anys 60 i 70 els immigrants peninsulars eren assalariats sense cap tipus de dret en unes condicions molt precàries que podríem comparar a la dels treballadors extracomunitaris actuals. A diferència dels mallorquins que en cas de carestia econòmica podien comptar, en general, amb l'aixopluc de la família resident a l'illa. Els immigrants més pobres en atur es quedaven, en poc temps, exclosos de la societat en un sistema polític en què gairebé no existien serveis socials.

El ritme de l'hotel feia que sovint es perllonguessin les jornades laborals en unes condicions infrahumanes. Si bé el treball era molt abundant, aquest era del tot precari, però, tenia l'avantatge de no requerir cap tipus d'estudis o qualificació. La majoria dels treballadors tenia un nivell d'estudis baix o molt baix de manera que es conformaven amb l'estatus adquirit. L'estalvi era gairebé nul en la majoria d'aquests immigrants que en general aprofitaven les escasses hores lliures per evadir-se anant de festa a les zones on ells mateixos habitaven.

Com que la majoria provenien de zones deprimides de la Península veien en els ambients nocturns de les zones costaneres un ritme de vida relaxat i intens molt diferent al seu lloc d'origen. L'alcoholisme i les drogues quallaren fortament en aquest sector de la societat que necessitava al·licients a un treball monòton. A més, la capacitat de pujar d'estatus era escàs i la dinàmica juvenil d'aquells anys fomentava la idea de viure el dia.

L'arribada de la crisi deixà a milers de treballadors sense feina. Alguns tornaren a casa amb les butxaques buides, però, molts d'altres romangueren en una terra que ja no els necessitava. D'un dia a l'altre es quedaven sense feina i, en no disposar d'ingressos, es quedaven tirats al carrer degradant-se poc a poc. Molts d'ells començaren a formar nuclis marginals de drogaddictes o alcohòlics que veien amb l'evasió la desaparició dels seus problemes. Sense família, i amb uns companys amb una situació similar a la seva, eren rebutjats per la major part de la població que veia un nou fenomen social que no els agradava gens. Les ajudes socials foren, i són, molt escasses per a aquests sectors de la població que van anar engrandint-se a mesura que avançava la crisi.

Aquesta dura realitat motivà que poc a poc el sindicalisme anés prenent força entre els treballadors del sector serveis. Aquest fet es veu clarament en el fet que les primeres vagues durant la transició van ser en general hegemònicament del sector serveis. Tot i que es fa difícil dir fins a quin punt el pensament socialista vingué de la mà de la immigració, (Florencio Ortiz i J.M. Seguí, 1994) que ha analitzat el comportament polític del vot dels habitants de les Balears a través de les correlacions establertes entre trenta variables (edat, procedència, ocupació, nivell cultural, llengua, etc.). Estos autors detectan el creixement del vot d'esquerres o el manteniment del vot de dretes segons les diferents zones i els seu nivell de desenvolupament turístic. En general, es veu com el vot d'esquerres és més present en

---

aquelles zones on ha existit o existeix un proletariat terciari o primari que en general coincideix amb les zones de major immigració com són ara Calvià o Palma.

3.3. Del 1991 al 2008

El quinquenni 1991-1995 és el de la consolidació de les migracions interiors postindustrials a Espanya i una de les seves característiques principals és la major mobilitat a les províncies litorals turístiques (Gozálvez, 2005). Entre 1989 i 2006 es produïren una mitjana anual de 15.745 moviments migratoris des d'altres comunitats autònomes a les Illes Balears. En aquesta Comunitat Autònoma l'augment de desplaçaments és especialment important durant tota la dècada de 1990 i es pot afirmar que les migracions de la darrera dècada del segle XX i els primers anys del XXI són fins i tot més importants i sobretot més complexes que les de la dècada dels anys 60.

Quan s'analitzen les dades corresponents a la dècada dels anys 90 s'observa una certa reactivació de la immigració de persones procedents de la península amb un lligam molt clar amb els moments de major dinamisme econòmic balear (reactivació de la construcció pública i privada, així com moments més expansius de l'activitat turística).

En relació al perfil d'aquestes persones, s'observa una dualitat en funció de l'activitat professional a la qual s'adrecen. Mentre que els treballadors que arriben per a treballar a la construcció i al turisme no presenten un especialització o qualificació professional, altres treballadors que venen a fer feina a empreses o negocis sucursals d'àmbit nacional i també internacional presenten nivells de qualificació alts o molt alts, ja que es tracta de treballadors que venen a fer-se càrrec de sucursals o obrir delegacions a les Illes (sectors de la banca, de la informàtica, professionals laborals, funcionaris, etc.). Tot això dins d'una dinàmica global o internacional de mobilitat dels treballadors en funció dels interessos o necessitats de les empreses, com succeeix amb els treballadors estrangers qualificats que arriben a les Illes.

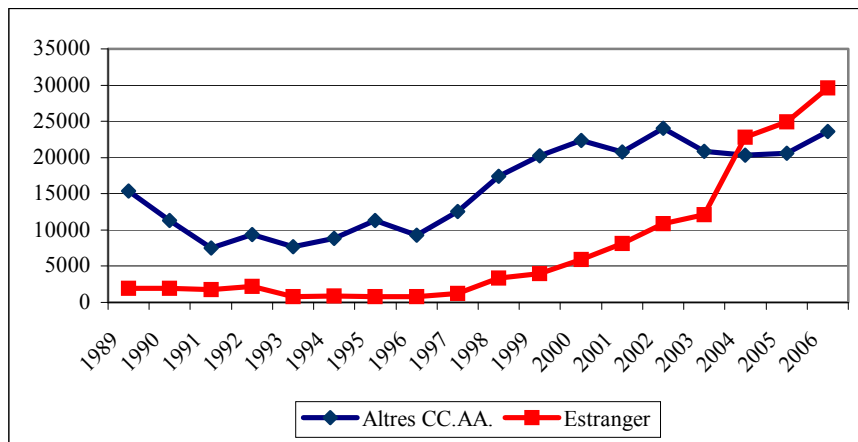
Avui dia, el predomini de les migracions de curt recorregut és una de les principals característiques del model espanyol actual (García Coll, 2005) i de les Balears en particular i és representatiu dels fluxos postindustrials. En el nostre cas, el 56,05% dels moviments migratoris interiors (dins d'Espanya) amb destinació a les Illes Balears procedeix de la pròpia comunitat autònoma.

Encara que alguns autors qüestionen el tractament de migració interior dels moviments intermunicipals a l'interior de les aglomeracions urbanes (Cruz i altres, 1996; Feria, 2004), una bona part d'aquests moviments estan relacionats amb el procés de suburbanització. Tanmateix, tot això no ha significat la pèrdua d'importància dels desplaçaments interregionals on, per exemple, les àrees turístiques consolidades segueixen estant entre els principals eixos de creixement migratori (García Coll, 2005).

En les dues figures següents representem el nombre de moviments (no de migrants) entre els anys 1989 i 2006 que des d'altres comunitats autònomes i l'estranger es dirigeix a les Balears (figura 2), i des d'altres comunitats autònomes es desplacen a cadascuna de les illes (figura 3).⁴

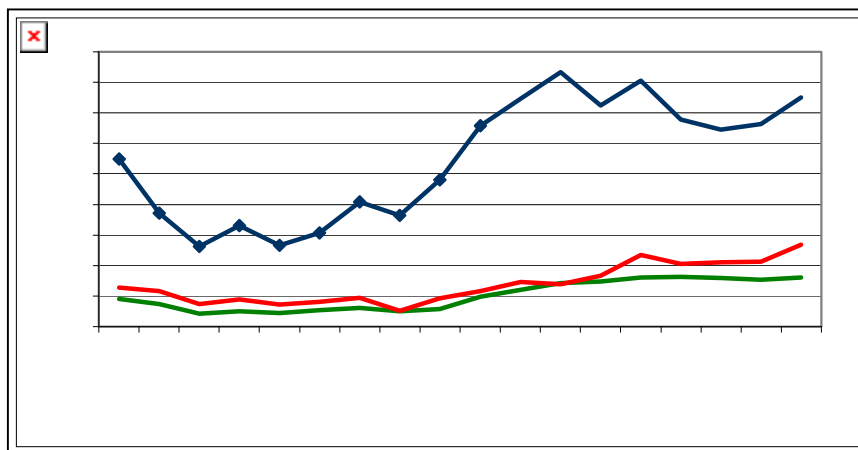
Figura 2. Població immigrant amb destinació a les Illes Balears segons la seva procedència: altres comunitats autònomes i estranger (1989-2006)

Font: elaboració pròpia a partir d'estadístiques de l'Institut d'Estadística de les Illes Balears (IBESTAT)

A partir del 2000 es produeix una desacceleració en el nombre de moviments alhora que creixen els de fora d'Espanya (figura 2). Per illes, destaca el cas de Mallorca durant tot el període però fonamentalment en la darrera meitat de la dècada de 1990. La recuperació d'entrades en els darrers anys és generalitzat en els tres territoris (figura 3).

Figura 3. Població immigrant amb destinació les Illes Balears procedent d'altres Comunitats Autònomes (1989-2006)

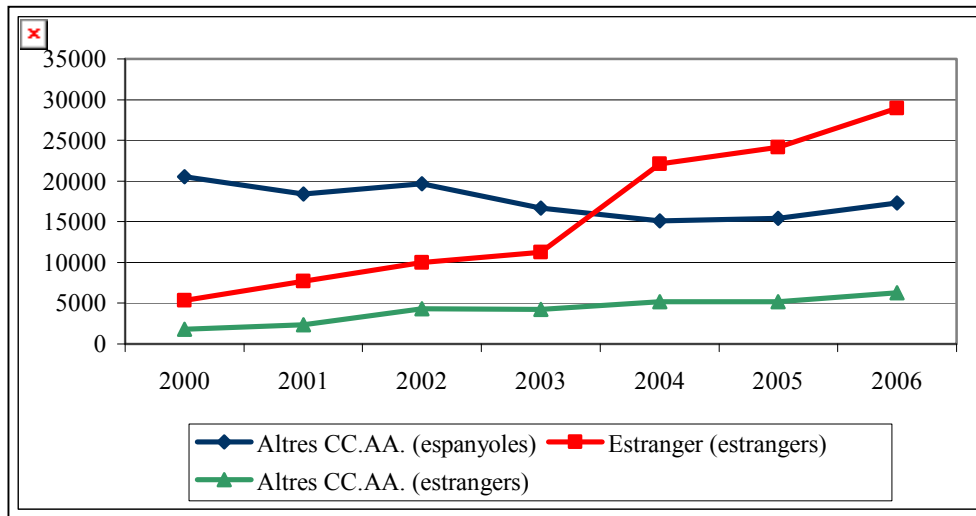
Font: elaboració pròpia a partir d'estadístiques de IBESTAT

⁴ En cap dels dos casos es diferencia la nacionalitat de les persones que migren. És a dir, en els que arriben des de l'estranger pot haver també habitants espanyols i entre els que es mouen des d'altres autonomies hi ha també estrangers.

Encara que s'ha recuperat lleugerament en l'últim any, la població arribada des d'altres comunitats autònomes alenteix considerablement el signe positiu en el segle actual. Si encara obté valors favorables és a causa de la tendència a l'alça de migracions d'estrangers. Uns habitants, aquests últims, que es desplacen majoritàriament des de fora d'Espanya però també, i això és una novetat interessant detectada també en altres autonomies (García Coll, 2005), des d'altres territoris de l'Estat. Com a conseqüència de tot això, a les Illes Balears, el nombre de persones nascudes a l'estranger és pràcticament el mateix al de nascudes a altres parts d'Espanya (figura 4).

Figura 4. Població immigrant amb destinació les Illes Balears segons el lloc de procedència i nacionalitat

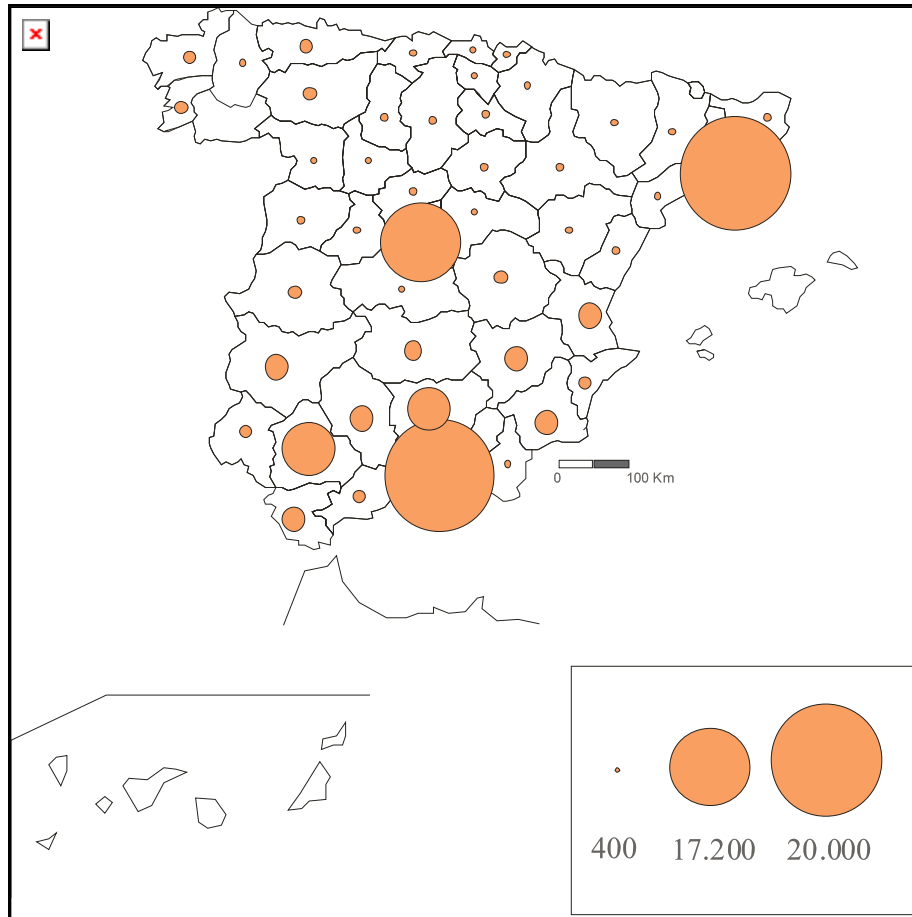
Font: elaboració pròpia a partir d'estadístiques de l'IBESTAT

Com a conclusió d'aquest procés, un total de 579.067 habitants empadronats el 2008 a les Balears han nascut en aquesta comunitat autònoma. La resta ho han fet bé a l'estranger (244.677 persones), bé en altres parts d'Espanya (247.477). La majoria d'espanyols són de l'altiplà sud i Andalusia, a més de Barcelona i Madrid. Els andalusos ja eren majoria en 1996 (77.352 habitants: el 10,17% de tota la població de nacionalitat espanyola) i segueixen sent-ho en 2008 (86.870 habitants: el 10,51%). El segueixen en importància dels catalans (4,06%), madrilenys (2,25%) i valencians (2,14%).

Figura 5. Província de naixement de la població empadronada a les Illes Balears en 2008 (excepte les Balears)

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants de 2008*

En definitiva, l'emigració espanyola cap a les Balears és encara important en l'actualitat. La procedència andalusa, que ja era la predominant en la fase d'immigració industrial dels 1960 i 1970, lluny de debilitar-se es manté i fins i tot es reforça lleugerament en els darrers anys. No obstant això, enfront d'aquells fluxos de l'Espanya rural i més endarrerida del *desarrollismo*, avui dia es diversifiquen les categories professionals i els nivells formatius. En aquest sentit adquireixen una presència notable els nascuts a Barcelona, Madrid i, encara que en menor mesura, València. En qualsevol cas, tot això queda enfosquit per la potencialitat de la immigració estrangera. El 1996, els nascuts a Andalusia gairebé dupliquen les persones de nacionalitat no espanyola. Dotze anys més tard, hi ha pràcticament el mateix nombre d'estrangers que d'espanyols nascuts fora de Balears.

4. LES MIGRACIONS INTERNES: DEL CAMP AL LITORAL

Com avançàvem en pàgines anteriors, la litoralització és una de les conseqüències més notables del desenvolupament turístic. Antigament, la costa havia estat en general despoblada per la por a les incursions de pirates i menystinguda pel seu baix rendiment agrícola. El *boom* del turisme canvià aquesta realitat i es començaren a construir hotels o apartaments per a ús turístic eixamplant petits nuclis de població ja existents arreu de les costes de Mallorca i d'Eivissa i, en menor mesura, de Menorca. La major part però eren de nova planta i s'anaren nodrint de població arribada dels pobles d'interior, immigrants peninsulars i turistes.

El canvi d'estructura econòmica de les Illes va motivar des d'un inici el desplaçament de persones de la part forana a les principals ciutats illenques i també als nuclis turístics, provocant un èxode rural important durant les dècades dels anys 50, 60 i 70, especialment a Mallorca i Eivissa, illes pioneres en el desenvolupament del turisme de masses.

Les migracions del camp a la ciutat i nuclis costaners s'accelerà a partir dels 60, amb l'entrada en crisi de l'agricultura i l'emergència d'una nova economia basada en el turisme. Aquesta alta rendibilitat del litoral en detriment del camp inicià l'èxode de l'interior cap a la ciutat i els nuclis costaners. La part forana s'anà despoblant i envellint a causa de les poques perspectives de futur que oferia l'agricultura. Així, mentre les generacions més joves optaren per emigrar al litoral a la recerca d'una millora salarial i laboral, les generacions més velles, més conservadors a l'hora de readaptar-se a les demandes de l'economia, optaren per romadre.

D'altra banda, l'alta mobilitat és una característica bàsica de les migracions actuals, especialment d'aquelles que anomenem econòmiques. És a dir, el treballador canvia de destinació migratòria en funció de l'obtenció d'una feina i, després, es desplaça tota la família. Aquest fet té unes repercussions directes en relació a les migracions internes a les Illes.

En el cas de Mallorca, pràcticament tots els pobles d'interior presenten un creixement vegetatiu negatiu fins als anys 90 en què, gràcies a la immigració comunitària i extracomunitària, en la majoria de casos tornarà a ser positiu. En termes generals, podem establir dos grans blocs a partir de la comparació de les dades demogràfiques municipals dels anys 1960, 1970 i 2000 respectivament:

Saldo positiu:

Dins dels pobles que tenien un saldo positiu entre els 60 i 70, ens trobem amb quatre subcategories.

- La primera, correspon a aquells pobles que han incrementat la població a partir del desenvolupament turístic en el seu terme municipal. Els municipis que més han crescut són Calvià, Son Servera, Santanyi, Lluçmajor i Alcúdia, que presenten un creixement constant des del *boom* del turisme fins ara.
- La segona, es tracta d'aquells nuclis que han crescut com a urbs més o menys importants. El seu creixement es caracteritza en part pel seu desenvolupament industrial o de serveis que els ha transformat en les ciutats secundàries de Mallorca. Manacor i

---

Inca són els casos més representatius en desenvolupar una indústria de mobles, perles artificials i calçat respectivament.

- El tercer grup es tractaria d'aquells nuclis urbans propers a les zones industrials o turístiques que han crescut a partir del creixement econòmic dels nuclis de població especificats anteriorment. La millora de les carreteres i les infraestructures ha possibilitat que pobles com ara Marratxí, Santa Maria, Binissalem, Valldemosa etc., tinguin una fàcil comunicació amb centres econòmics importants.
- Finalment, existiria un quart grup format per aquells nuclis que creixeren a partir dels 80, amb l'arribada dels primers turistes o estrangers residents. En alguns d'aquests municipis, tot i perdre població en un principi, va atreure l'atenció turística-residencial, circumstància que va evitar el decreixement demogràfic a què estaven condemnats. La nova població és caracteritzada per ser en part l'avantguarda dels estrangers residents en el sentit que són els indrets on començaren a instal·lar-se els pioners. Els casos més destacats són els de la serra de Tramuntana a pobles com ara Deià, Fornalutx, Sóller, Artà o Capdepera, entre altres.

Saldo negatiu :

Els municipis que perderen població entre els anys 60 i 70 són bàsicament aquells pobles que vivien gairebé exclusivament de l'agricultura i que a més es trobaven lluny de les grans ciutats i del litoral. Així, per exemple, Porreres, Montuïri, Petra, Sant Joan, Costitx o Sineu perderen població perquè estaven ubicats lluny de qualsevol ciutat o nucli de litoral. La seva situació geogràfica enmig de Palma i Manacor impossibilitava o dificultava un desplaçament a aquestes ciutats. Tanmateix, en els últims anys aquests municipis han tornat a guanyar població gràcies a l'alt preu dels immobles de la ciutat i sobretot, a la creació de noves infraestructures que han millorat la comunicació entre Palma i la part forana convertint els nuclis d'interior en pobles dormitori de la ciutat. Aquest fet juntament amb el fenomen migratori ha rejuenit l'interior de l'illa i n'ha augmentat la població.

En relació a les Illes de Menorca i Eivissa, en el conjunt del període considerat, la pràctica totalitat dels municipis han augmentat de manera considerable la seva població, especialment, en el cas de les Pitiüses.

En el cas de Menorca aquest fenomen es va desenvolupar posteriorment (anys 80) i amb menor intensitat que a la resta de l'arxipèlag a causa del manteniment d'una estructura econòmica amb un pes important del sector ramader, industrial, bijuter, etc.

Pel que fa a l'illa de Formentera, tota en conjunt es pot considerar un pol turístic sense necessitat de canvi de residència i localitat, a causa de les seves reduïdes dimensions. Això no obstant, ja que els nuclis de major activitat turística també es troben localitzats a determinats indrets, aquest fet provoca desplaçaments diaris del lloc de residència al lloc de treball de molts d'autòctons.

Per altra banda, la concentració d'institucions, serveis, administracions, etc., a les capitals insulars ha provocat de sempre el desplaçament de persones cap a aquests llocs, fins i tot de les illes menors a Mallorca per raons d'estudis, econòmiques, administratives, polítiques, etc.

Malgrat tot això, el tarannà illenc es troba molt lligat a l'illa i al municipi de naixement, per la qual cosa cada illenc, si pot, intenta residir a la seva illa i municipi. En aquest sentit l'actual procés de rururbanització provoca un cert retorn als pobles d'origen per viure, cosa que provoca desplaçament diaris de treballadors cap a les principals ciutats de les Illes a on es troben la majoria de llocs de feina.

Aquestes migracions internes pel que fa als treballadors estrangers no responen a les raons de caire emocional o afectiu, sinó exclusivament a motivacions econòmiques (migrants extracomunitaris) i també paisatgístiques i mediambientals (migrants comunitaris).

El fet cert és que en aquests moments no hi ha estudis quantitius al respecte, si bé els diferents observadors citen explícitament la importància i la reactivació de les migracions internes a les Illes, afavorides en gran part per les infraestructures realitzades durant els darrers anys, especialment a les Illes de Mallorca i d'Eivissa, i molt contestades per moviments ecologistes i també per col·lectius socials cada vegada més nombrosos.

A l'illa de Menorca, com a reserva de la Biosfera, la seva població i classe política es troba més sensibilitzada sobre la conservació i el perill de crear infraestructures que a curt termini poden afavorir els desplaçaments interns però que a un termini més llarg alteren el seu equilibri ecològic, per la qual cosa també en relació a les migracions internes mostren un major equilibri que a la resta.

5. GLOBALITZACIÓ I IMMIGRACIÓ: ELS IMMIGRANTS ESTRANGERS

Com hem vist a l'inici del capítol, la presència de població de nacionalitat estrangera a les Illes Balears és tant antiga com la seva història, essent la cultura d'aquesta terra fruit de les contribucions que viatgers i comerciants han fet al llarg dels temps. De fet, encara que les Illes Balears han expulsat població en diferents fases emigratòries espanyoles, fins al punt d'iniciar els moviments migratoris internacionals espanyols contemporanis i liderar, en el cas de Menorca, les sortides a Algèria al segle XIX, simultàniament, existí un flux ininterromput d'estrangers que triaren la nostra comunitat per assentar-s'hi.

Si ens fixem en concret en la època contemporània, podem observar una correlació entre el desenvolupament del turisme des de principis del segle XX i la presència, cada vegada major, de persones estrangeres que trien l'arxipèlag balear per residir de manera temporal o permanent. En el cas de l'Illa de Menorca, el passat colonial afavorirà la presència de persones d'origen britànic fins i tot després que aquesta illa tornés a mans espanyoles al llarg dels segles XIX i XX.

Així, a finals del segle XIX i durant la primera meitat del segle XX, parlem d'un turisme residencial d'elit compost per persones procedents de classes socials altes, intel·lectuals, artistes, etc., que trien determinats municipis i àrees concretes de les Illes Balears per viure durant llargues estades. Waldren (2001) parla al seu llibre d'un llistat llarguíssim d'anglesos i d'altres nacionalitats que han residit a Deià durant les darreres dècades, personalitats mundials com Robert Graves, Laura Riding, Tom Mathews, Julian Bream, Axel Ball, Kevin Ayres, David Salomon, Carl Manzger, Richard Branson, entre d'altres.

Fou però en la segona meitat del segle, quan amb l'inici del procés de turistització intensiu l'arxipèlag es convertí en un territori receptor d'emigrants, desvinculat a les quatre illes de les emigracions que els ciutadans espanyols realitzaven a l'Europa occidental i a altres regions industrialitzades

espanyoles. Aquest és un element important ja que, a diferència d'altres territoris de l'Estat que han conegut recentment el *boom* immigratori, les Illes Balears estan acostumades a rebre persones de procedències i cultures molt diferents.

Actualment, la globalització representa el pas de la internacionalització a la mundialització (Santos, 2004). El fenomen migratori "s'ha consolidat progressivament com un element o dimensió estructural del procés de globalització" (Pastor, 2002: 9), i la immigració és el fenomen demogràfic que més ens recorda que estem en un sistema global. En conseqüència, els desplaçaments migratoris han experimentat un gran desenvolupament en el marc de la globalització, com a resultat de la pervivència de la relació asimètrica entre el centre i la perifèria del sistema mundial (Pastor, 2002). En unes economies interrelacionades i desenvolupades al voltant d'interessos capitalistes transnacionals, el factor humà continua sent un element de primera magnitud (Artigues, 2007), sigui en clau de consumidors o de força de treball.

El turisme ha situat a les Illes Balears "a la globalització fins i tot abans de la globalització" fins al punt que, en l'actualitat, les quatre illes poblades de l'arxipèlag s'han convertit en icones de la turistització global del planeta (Buades, 2006). Per tant, si l'economia balear participa cada vegada més en els mercats de la mundialització (sobretot a través del turisme) i si les seves empreses s'han adaptat amb *tant d'èxit* al mercat global expandint les seves inversions per tot el món, és normal que també aquesta comunitat s'hagi convertit en un espai central dels desplaçaments migratoris Sud-Nord que es desenvolupen a escala mundial (figura 6).

Figura 6. Globalització econòmica i cultural. Plaça de la Porta Pintada (Palma, 2008)

Font: Jesús M. González Pérez (04-09-2008)

A hores d'ara, les Illes Balears són un exponent representatiu del model immigratori estranger espanyol en el que es reparteixen, a parts més o menys iguals, les persones de procedències contraposades

Nord-Sud. Això fa, com veurem en capítols posteriors, que avui dia el fenomen sigui més complex que fa unes dècades. Pel que fa a les motivacions per al desplaçament, uns se senten atrets per aspectes difícilment quantificables i relacionats amb l'oci (el paisatge, el clima) així com també, cada vegada més, per unes determinades ofertes laborals; els altres són la força de treball necessària per mantenir, entre altres, aquesta enorme oferta turística i residencial de la qual gaudeixen les classes mitjanes i altes. És precisament per això que l'estudi de l'actual fenomen migratori estranger a les Illes Balears cal estudiar-lo en el context de la globalització.

I és que la prosperitat de les Illes Balears, generada pel desenvolupament turístic, i l'edificació de segones residències sumat a la permissivitat en la circulació de diners i capitals, significa la incorporació de la nostra societat a la globalització. Per això, podem afirmar que el lligam entre globalització i immigració estrangera, sigui o no comunitària, respon a una relació causa-efecte. Un nou context mundial de multiculturalitat que es produeix actualment en la major part de les societats urbanes i industrials.

Ja als tractats de Roma i París, que posaren part dels ciments de l'actual Comunitat Europea, existí una discussió entre els estats membres sobre quin havia de ser el model de circulació en uns anys marcats encara per la Guerra Freda i els processos de descolonització. No va ser, doncs, una tasca fàcil, en el sentit que molt pocs en aquells anys podien imaginar que la lliure circulació arribaria algun dia a ser una realitat com l'actual. El dret a la lliure circulació ja es va establir en els tres primers tractats constitutius de la Comunitat Econòmica Europea, si bé al principi el seu enfocament estava fet des d'una perspectiva eminentment laboral.

L'entrada en vigor de l'Acta Única Europea l'1 de gener de 1987 va marcar l'inici d'un nou període, que va ser posat en pràctica amb el tractat de Maastrich a partir de l'1 de gener de 1993. Concretament, en aquest tractat s'establien les bases per al mercat únic, així com també la lliure circulació de capitals i persones. A diferència dels anteriors acords i tractats, es permetia la lliure circulació a la totalitat de la població fossin o no treballadors.

Aquesta lliure circulació no implica necessàriament una llibertat de residència. Cada país establia unes clàusules addicionals respecte al dret de residència dels seus ciutadans. Així, per exemple, a Dinamarca no es podia comprar una casa si un no era ciutadà del país, mentre que a Holanda s'havia de residir cinc anys per a poder comprar una casa que no es podia vendre en cinc anys més. Els drets dels ciutadans estrangers europeus són encara parcials en la totalitat del territori. Encara que tenen dret a instal·lar-se i treballar a Espanya, només poden en el millor dels casos exercir el dret a vot en les eleccions municipals.

Respecte a les migracions d'estrangers comunitaris, denominades per Philipp Duhamel (1997) com a moviments heliotròpics, es caracteritzen per produir-se des de països septentrionals d'Europa cap a aquells que voregen la costa mediterrània. Per a Pere Salvà (1998), aquesta nova realitat europea es veu profundament marcada per la nova concepció de la cultura de l'oci i el paper que Espanya desenvolupa com país eminentment turístic. Concretament apunta que les Illes Balears s'han convertit en una extensió de la plusvàlua i de l'espai d'oci de l'Europa industrialitzada.

L'entrada d'Espanya a la Comunitat Europea l'any 1986 significà també la incorporació de ple dret en el centre mundial (Unió Europea, Estats Units i el Japó) a nivell econòmic i també demogràfic. El

tractat de Maastrich marcà l'inici d'una Europa on la supressió de les fronteres estatals liberalitzà definitivament la circulació de les persones (ciutadans) i capitals. És per això que s'observa al llarg dels darrers anys un fort increment de la presència de població europea resident a les Illes Balears.

Aquests nous ciutadans crearan un nou tipus de corrent migratori a part del que hom considerava *tradicional*, compost per persones que emigren d'un país o de lloc de residència, per motius econòmics, polítics i/o socials. Un fenomen migratori que si bé presenta nombrosos antecedents, s'integra, al nostre entendre, dins el que s'anomenen societats postindustrials (Mazón i altres 1996): societats caracteritzades per l'especialització de l'oferta i la individualització de la demanda en la que els individus no es conformen amb adquirir béns de consum sinó que volen que aquests bens superin allò estrictament utilitari o material. L'objecte de desig és ara una millora de la qualitat de vida i un desig de diferenciació respecte dels altres. Generalment trien les Illes per residir, sovint amb la finalitat de passar els seus anys de jubilació. Factors com ara els atractius climàtics, paisatgístics i els avantatges econòmics, amb una major optimització de les seves pensions, afavoreixen la seva presència a determinats indrets de les Illes Balears. L'expansió, la consolidació i la grandíssima especialització del turisme en els darrers anys també respon a aquests paràmetres.

5.1. Evolució del fenomen immigratori estranger a les Illes Balears

Les perioditzacions sobre el procés immigratori estranger realitzades per a Espanya per autors com Cebrián i Bodega (2000) i López Trigal (2006) coincideixen en situar l'inici del mateix al 1973 a conseqüència de les grans transformacions econòmiques, socials i polítiques d'aquest moment de transició entre l'etapa industrial i postindustrial. Aquest origen és el mateix que assenyala Salvà (2003) per a les Balears, i que coincideix amb l'inici del segon *boom* turístic, és a dir amb el nou impuls de creixement vinculat als canvis en el model turístic. Tot i amb això, ja des del primer *boom* turístic als anys 1960 i fins i tot abans, part dels turistes iniciaren un procés de residencialització si bé era encara un fet molt minoritari.

Com avançàvem, juntament amb aquest primers immigrants estrangers residents a les Illes, procedents de països més desenvolupats del continent europeu, s'observa, principalment al llarg de la dècada de 1970 i 1980, la presència d'una immigració de caire polític i social procedent dels països de l'est d'Europa i llatinoamèrica. Serà, però, a principis dels anys 90 quan, amb l'obertura de les fronteres al si d'Europa s'obrirà pas al fenomen migratori actual i sobretot, es desenvoluparà el nou model turístic basat en la comercialització o venda de segones residències a estrangers europeus. Aquesta nova explosió turística i immobiliària, que a Espanya coincideix amb una nova situació sociopolítica (entrada a la Unió Europea el 1986 i aprovació del Tractat de la Unió Europea el 1992) i uns anys de prosperitat econòmica, serà la responsable de la major afluència d'immigrants estrangers de la història.

Quadre 1. Fenomen immigratori i els booms turístics a les Illes Balears

	Primer boom	Segon boom	Tercer boom
Període	1955-1973	1974-1988	1989-...
Model turístic-	Turisme <i>fordista</i> :	Crisi del model <i>fordista</i> .	Turisme residencial

territorial	hotel, ciutat de vacances, etc. Urbanísticament intensiu i territorialment concentrat	Urbanitzacions de segones residències. Expansió de la urbanització i les àrees d'explotació turística	<i>postfordista</i> . Segones residències per part de centreeuropeus. Tot el territori és susceptible d'explotació turística i residencial
Fenomen immigratori predominant	Immigració peninsular de tipus laboral: Andalusia, Múrcia, Extremadura, etc.	Immigració estrangera: països de la UE. (turístic-residencial i laboral-empresarial) i llatinoamericana (laboral)	Diversificació de procedències estrangeres: creixement intens de la immigració laboral de països del Tercer Món i petit augment de l'europea occidental

Font: adaptat de Rullan (1999)

Les Illes Balears, com a conseqüència d'aquests processos locals i de la creixent globalització de les migracions, assisteixen a una veritable eclosió de les migracions internacionals a mesura que avança l'última dècada del segle XX: augmenta el nombre d'estrangers, concentra un percentatge creixent de la població estrangera resident a les comunitats autònomes espanyoles i s'amplia el ventall de procedències. Un procés que, tot i que manté particularitats pròpies, participa de moltes de les dinàmiques espanyoles i d'altres països del sud d'Europa (Itàlia, Grècia i Portugal).

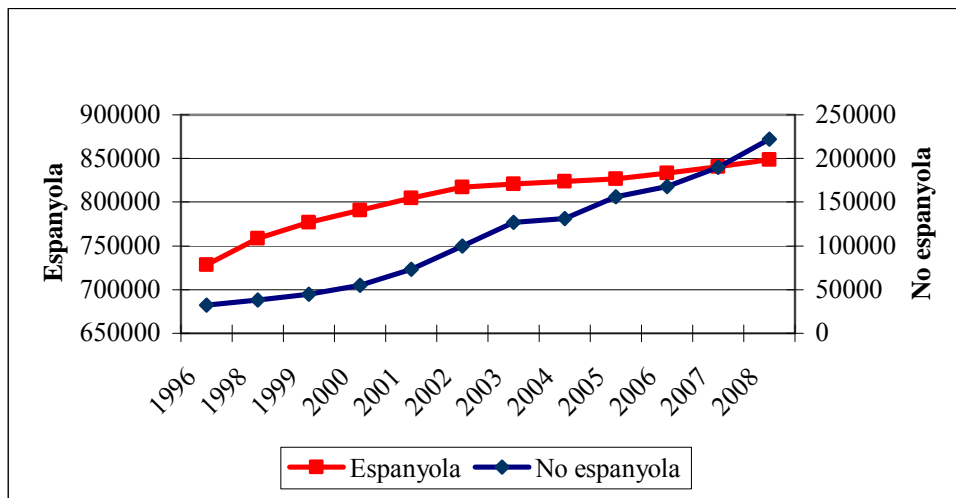
D'altra banda, la incorporació tardana i ràpida al grup de territoris receptors d'immigrants per una banda, i la magnitud de les onades immigratòries que han experimentat en els darrers anys, d'altra banda, suscita un gran interès entre els científics socials. Per tant, la immigració no espanyola com a fenomen massiu a Balears té el seu inici en els anys centrals de la darrera dècada del segle XX.

Per tot això, el Cens de Població i Habitatges de 1991 comptabilitza 17.041 habitants de nacionalitat estrangera (el 2,40% del total). Aquesta xifra es va multiplicar per dos el 1996 i en els següents cinc anys els estrangers van sumar més de 40.000 habitants. Així, mentre la població estrangera va experimentar un creixement constant i sostingut durant els últims dotze anys, l'espanyola va tenir un increment relatiu més moderat i amb símptomes d'estancament. Com a resultat, les dades provisionals del padró d'habitants de gener de 2008 quantifiquen que dos de cada deu residents a Balears tenen nacionalitat no espanyola, cosa que fa tenir l'índex d'estrangeria més alt de totes les Comunitats Autònomes. Entre 1996 i 2008, els estrangers van augmentar en un 592,57% a les Illes Balears, front a un 16,56% dels espanyols (figura 7).

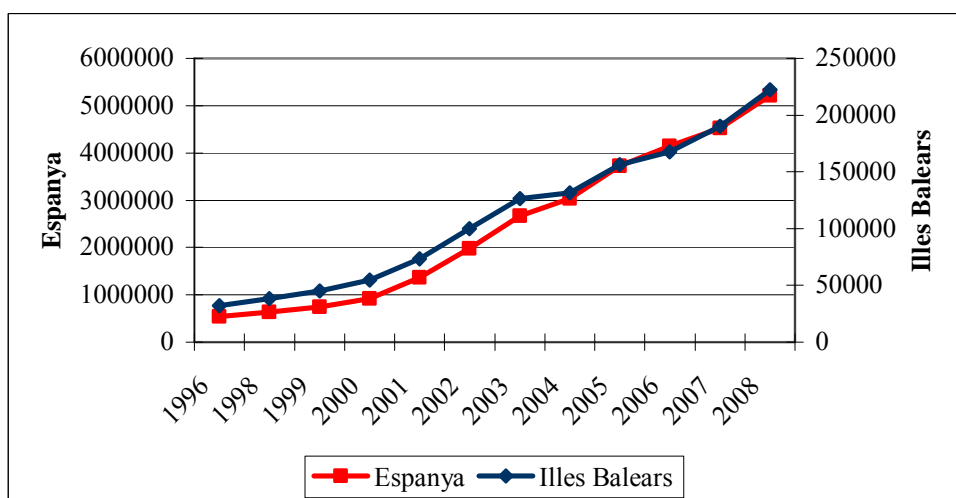
Figura 7. Evolució comparativa de la població amb nacionalitat espanyola i no espanyola resident a les Illes Balears (1996-2008)

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants de 2008*

Aquests valors tan elevats cal entendre'ls en un context territorial més ampli, en el nostre cas l'Estat Espanyol, amb l'objectiu que ens ajudi a comprendre millor la importància del fenomen immigratori en la nostra àrea d'estudi. Precisament Espanya ha estat, després dels Estats Units d'Amèrica, el major receptor mundial d'immigrants internacionals entre els anys 2000 i 2005. L'evolució del total d'efectius dibuixa una tendència similar a Espanya i les Illes Balears en aquesta última dècada. I la tipologia de la immigració estrangera balear és semblant a la de bona part de l'àrea mediterrània espanyola que és, junt a Madrid, on precisament resideixen la majoria dels estrangers a Espanya. (figura 8).

Figura 8. Evolució comparativa de la població estrangera resident a Espanya i les Illes Balears (1996-2008)

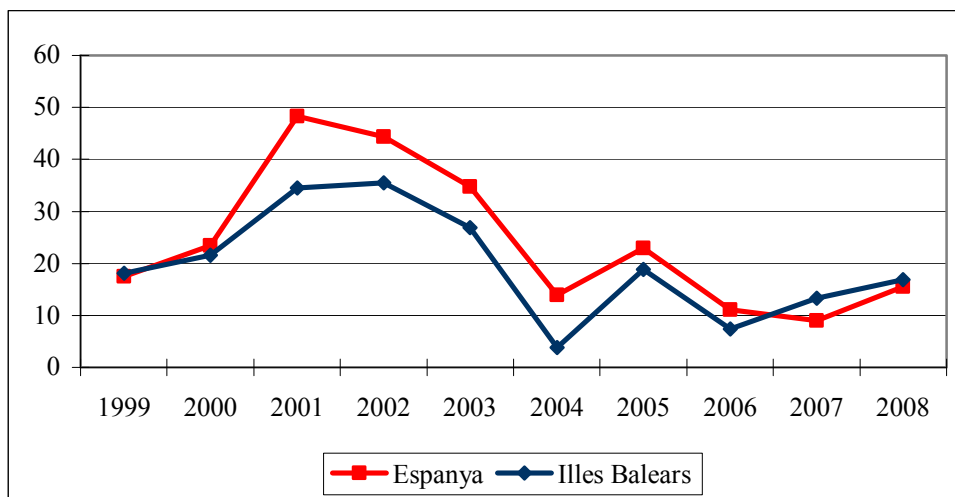

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants 2008*

Això es corrobora amb la figura on representem el creixement percentual interanual a Espanya i Balears. Les línies que representen els dos territoris marquen unes evolucions paral·leles: creixement sostingut entre 1998 i 2001 i, a partir d'aquest any, comença una etapa on persisteix l'augment de població estrangera però amb un creixement interanual amb alts i baixos. Les dades de l'any 2006 poden estar influïdes perquè aquest va ser el primer any de l'aplicació d'un nou reglament que obliga els ajuntaments a donar de baixa a tots aquells ciutadans no comunitaris i sense autorització de residència permanent que no renovaren la seva inscripció al padró després de dos anys d'estada a Espanya (Domínguez i altres, en premsa). És interessant ressaltar com, malgrat les prediccions generals que preveïen un descens en l'entrada d'estrangers, tant Balears com Espanya han experimentat un increment superior al 15% en el període 2007-2008 (figura 9).

Figura 9. Creixement percentual interanual de la població estrangera resident a Espanya i les Illes Balears (1998-2008)

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants 2008*

Resumint, tot i que en l'anàlisi de la variació interanual hem de ser prudents, ja que s'hi aprecien les conseqüències dels processos de regularització d'estrangers que fan que una part de la població ja resident ara es comptabilitzi estadísticament, l'evolució de la població estrangera mostra signes positius en els darrers anys. Tanmateix, aquesta apareix en proporcions inferiors respecte als primers anys d'eclosió del fenomen migratori estranger a les Illes Balears. La causa és que probablement estem davant d'una fase d'ajustament després d'anys de creixement tan accelerat, on en menys d'una dècada hem recorregut el que molts altres països i regions europees ho han fet en gairebé mig segle.

5.2. Les Illes Balears en el context mediterrani

El 2008, segons l'INE, el 20,75% de la població balear tenia nacionalitat estrangera. Una de les taxes més elevades de les regions europees, superant fins i tot els índexs de moltes àrees metropolitanes espanyoles i grans ciutats d'Europa occidental. Per poder comprendre en la seva justa mesura la importància dels estrangers en la demografia balear analitzem les nostres xifres en els dos principals

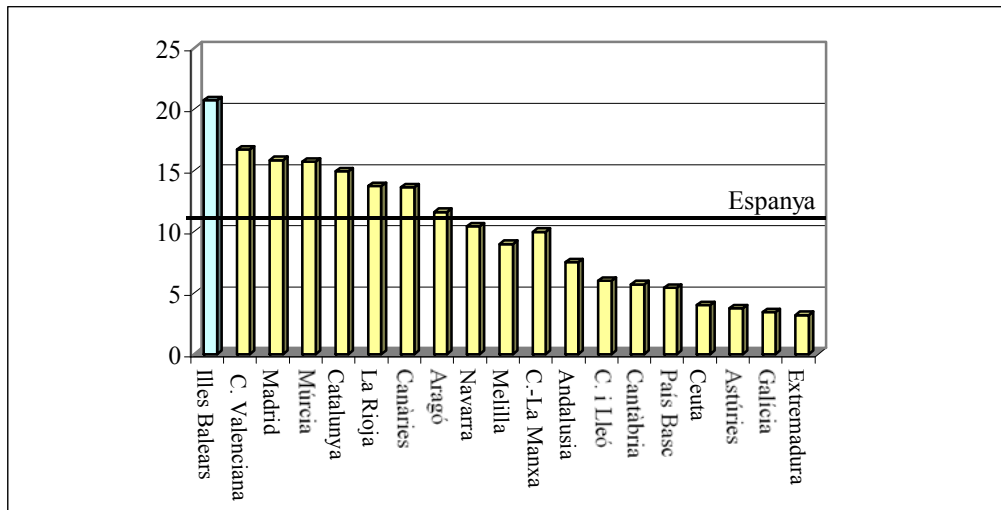

contextos on podem integrar la nostra Comunitat Autònoma: el de les províncies i comunitats autònomes espanyoles i el de les regions del Mediterrani europeu occidental.

El Padró d'habitants de 2008 comptabilitza 222.331 persones de nacionalitat estrangera que resideixen a les Balears, el que representa el 4,25% de tots els estrangers empadronats a Espanya. Un percentatge molt superior al pes demogràfic de la nostra Comunitat Autònoma en el conjunt de l'Estat, que és del 2,32% en aquest mateix 2008. Si prenem com a referència les regions del Mediterrani europeu occidental, la representativitat de les Balears és igualment destacable. A la Mediterrània incloem totes les NUTS II⁵ d'Espanya, França i Itàlia que limiten amb aquest Mar, a més a més de la Umbria. En total són vint-i-quatre regions, quatre de les quals són insulars. La població de les Illes Balears només representa el 1,38% dels més de 74,3 milions d'habitants d'aquest extens territori. Tanmateix, els estrangers empadronats a la nostra Comunitat Autònoma són el 3,82% del total.

Des de 1970, la distribució de la immigració es concentra en les grans àrees metropolitanes i, cada vegada més, en l'orla litoral mediterrània i les illes (Lora-Tamayo, 1997). En xifres absolutes Balears és superada per la resta de comunitats del Mediterrani (Catalunya, Comunitat Valenciana, Andalusia, i Múrcia), Madrid i Illes Canàries. No obstant això, les dades provisionals de 2008 situen a les Illes Balears com la primera de les Comunitats Autònomes segons el seu índex d'estrangeria, que és el doble de la mitjana estatal. Aquest lideratge probablement es mantingui així durant anys ja que el separen més de quatre punts percentuals de la següent comunitat autònoma amb la taxa més important, la Comunitat Valenciana (figura 10). Per províncies, Balears ocupa el segon lloc de totes les espanyoles tan sols per darrere d'Alacant, un altre dels principals focus de turisme residencial de l'Estat.

Figura 10. Índex d'estrangeria a les Comunitats Autònomes i Ciutats Autònomes (2008)

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants de 2008*

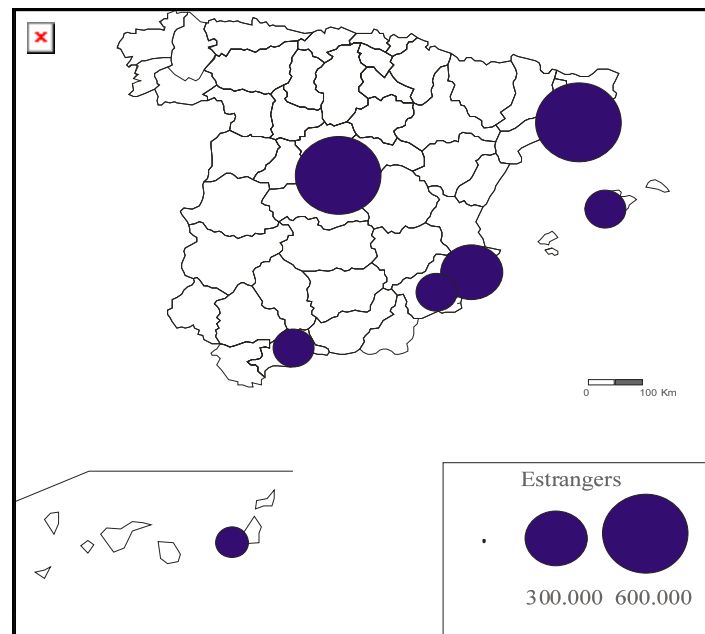
Les destinacions migratòries estan directament relacionades amb el dinamisme econòmic regional. Així, les grans ciutats i les principals àrees turístiques són els llocs més atractius per a la

⁵ Nomenclatura de les Unitats Territorials Estadístiques (Angl.: *Nomenclature of Territorial Units for Statistics*).

migració laboral. Regions que s'extenen des de la frontera amb França fins a Gibraltar i els dos arxipèlags són els més grans demandants de mà d'obra temporeres a causa d'una agricultura intensiva de regadiu altament productiva que necessita ineludiblement de la participació de mà d'obra estrangera. Sobre totes aquestes destaquen els casos d'Almeria (Campo de Dalías, El Ejido i Roquetas), Barcelona (El Maresme) i Múrcia (González i Somoza, 2004). Però en el cas d'Espanya, una part important d'aquest eix de desenvolupament Mediterrani s'ha convertit en destinació d'un altre tipus d'immigrant, aquell d'origen majoritàriament europeu de mitjà i alt nivell adquisitiu a la recerca d'un determinat paisatge i d'un clima benigne durant tot l'any. Com a resultat, el mapa de localització dels estrangers representa les més altes concentracions en les comunitats del litoral Mediterrani i dels principals espais urbans (figura 11).

Figura 11. Població estrangera per províncies (2008)

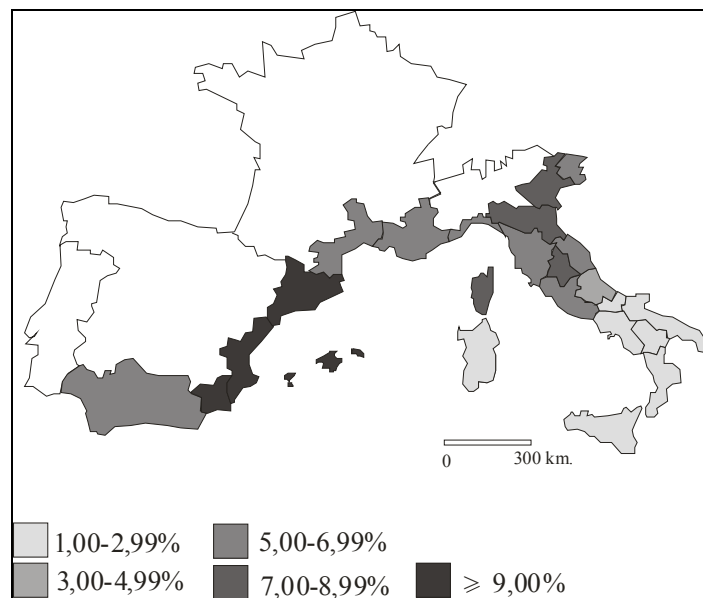
Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants de 2008*

Les Illes Balears ocupen per tant un lloc destacat a l'Estat espanyol pel que fa al total d'estrangers i sobretot a la seva representativitat relativa. Entre les regions (NUTS II) mediterrànies de l'occident europeu la seva importància és encara superior. L'any 2007, les Illes Balears tenen la taxa d'estrangeria (18,45%) més alta de les vint-i-quatre NUTS II analitzades. Segueixen tres d'espanyoles i, a molta distància, altres tantes italianes situades en el centre-nord del país i l'illa francesa de Còrsega. En el cas d'Itàlia hem de tenir en compte que la distribució de la població estrangera està molt segregada entre el centre-nord econòmicament més dinàmic (gairebé el 90% de la població estrangera a Itàlia resideix en aquesta part del país) i el *Mezzogiorno*, molt proper al nord d'Àfrica però poc atractiu des d'un punt de vista laboral. Encara que l'índex d'estrangeria a França (8,1%), està per sota del d'Espanya en l'actualitat, França (a diferència d'Espanya i d'Itàlia) té una llarga trajectòria immigratòria el que fa que tingui

diverses generacions d'immigrants estrangers residint en el seu territori. Això implica que molts immigrants ja adquirir la nacionalitat francesa (figura 12).

Figura 12. Índex d'estrangeria en les NUTS II del Mediterrani europeu occidental (2007)

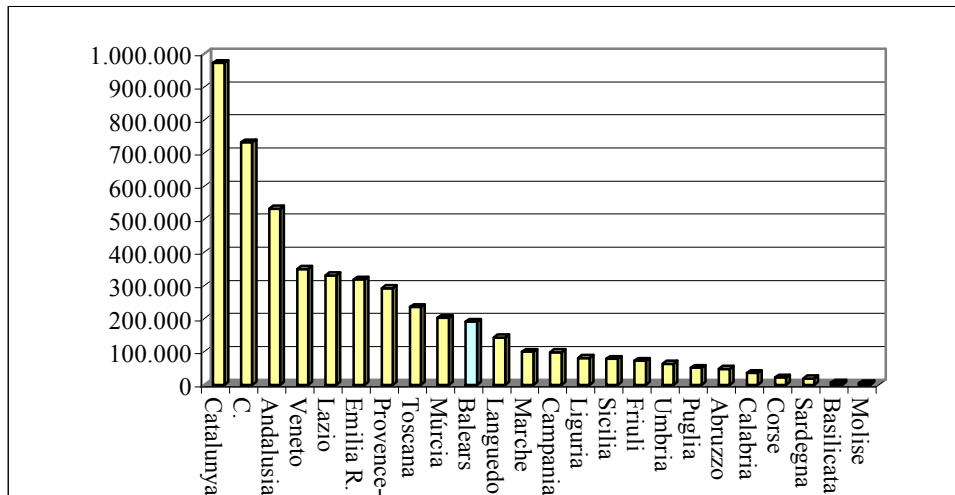

Font: elaboració pròpia a partir d'estadístiques del Instituto Nacional de Estadística (INE), *Institut National de la Statistique et des Études Économiques* (INSÉE) i *Istituto Nazionale di Statistica* (ISTAT)

Les Illes Balears és la vint NUT II per nombre total d'habitants, el que és determinant perquè ocupi una posició menys destacada pel volum total d'estrangers. Tanmateix, l'extraordinària especialització turística de les Balears i la seva plena inserció en l'eix del mediterrani espanyol fa que sumi un volum d'estrangers molt superior a les altres illes, que no només tenen una economia menys externa que la balear sinó que també estan més allunyades dels eixos de desenvolupament seus respectives nacions. Aquest fet és especialment visible en el cas de les illes italianes (figura 13).

Figura 13. Població estrangera a les NUTS II del Mediterrani europeu occidental (2007)

Font: elaboració pròpia a partir d'estadístiques de INE, INSEE i ISTAT

Hi ha diferències notables en les xifres absolutes i relatives d'estrangers en aquestes regions insulars de la Mediterrània. Una dada aclaridora: només l'illa de Mallorca té més estrangers empadronats que els altres tres arxipèlags junts. Encara que a la vegada hi ha diferències notables entre elles: d'una banda, estarien les Balears i Còrsega. Les primeres tenen la taxa d'estrangeria més alta d'Espanya mentre que Còrsega, tot i ser la segona regió francesa amb el percentatge més alt d'estrangers, després de l'Ille de France, presenta unes xifres relativament poc importants si les comparem amb les de les Illes Balears. Les Pitiüses, que tenen una superfície de tan sols 650,9 Km², sumen uns 6.300 estrangers més que l'illa de Còrsega. En una situació oposada estan les illes italianes, les dues situades a la cua de l'índex d'estrangeria del seu país (figura 13). Malgrat que Sardenya i Sicília aconsegueixen una funció de corredor, ja que serveixen de porta d'entrada per als immigrants africans a Europa, obtenen el primer i cinquè índex d'estrangeria més baix, respectivament, de totes les regions italianes. Sicília s'ha convertit en una ruta natural per als immigrants que es desplacen des de l'Àfrica i algunes de les repúbliques dels Balcans cap a la regió Euromediterrània (Artigues, 2007). Amb una funció similar, Sardenya actua com a pont entre Tunísia, Còrsega i la França continental (Gentileschi, 2004).

El cas de les Illes Balears és diferent i la seva localització en el Mediterrani no li permet complir aquesta funció de *pont*. Els immigrants estrangers que arriben a la nostra Comunitat Autònoma ho fan principalment en avió, inclosos els que estan en situació administrativa irregular. Normalment, ciutats com Madrid o Barcelona serveixen d'escala, aeroportuària o vital, abans de fixar la seva residència a les Illes. Del total de 46.237 immigrants estrangers que van canviar el seu domicili a una localitat de les Illes Balears en 2006, el 37,47% van arribar des d'una altra CCAA.

Taula 6. Estrangeria i territori en els arxipèlags del Mediterrani europeu occidental (2007)

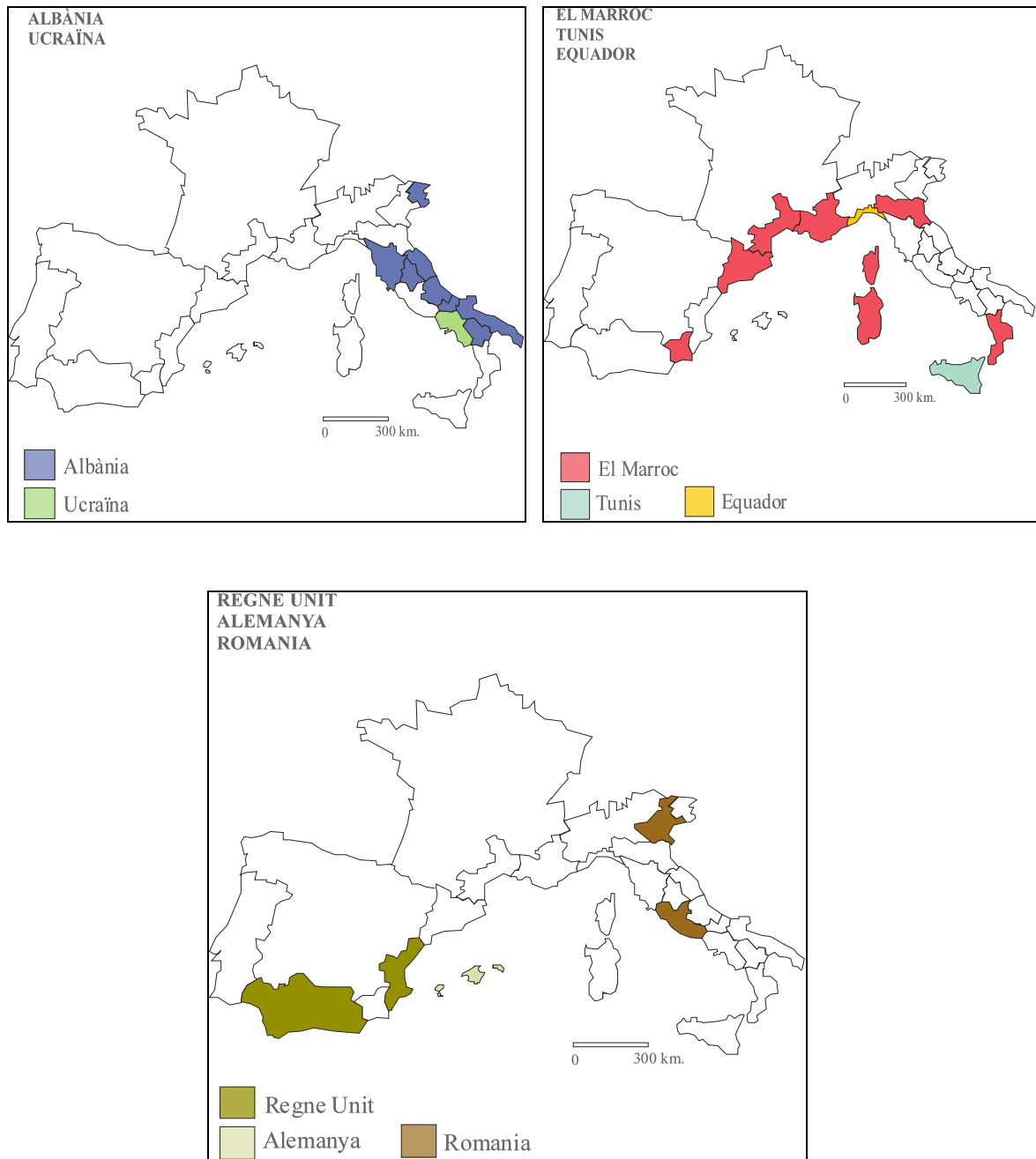
	Superfície (Km²)	Població total	Població estrangera	Índex d'estrangeria	Densitat estrangers per km²
Sardenya	24.090	1.659.443	19.445	1,17	0,80
Còrsega	8.680	281.000	22.000	7,82	2,53
Balears	4.992	1.030.650	190.170	18,45	38,09
Sicília	25.708	5.016.861	78.242	1,55	3,04

Font: elaboració pròpia a partir d'estadístiques de INE, INSÉE e ISTAT

Com a reflexió final, i encara que necessària d'altres anàlisis, la representació gràfica de les nacionalitats millor representades en cadascuna de les NUTS II pot servir per a una primera aproximació al model migratori de cadascuna de les regions. Amb l'ampliació de la Unió Europea cap a l'est europeu, la distinció entre persones de nacionalitat comunitària i extracomunitària no és del tot representativa de la realitat socioeconòmica i les tipologies migratòries tal i com les entenem fa una dècada. La importància d'aquesta migració turística i residencial a Espanya queda reflectida en aquest mapa quan en tres de les seves comunitats autònomes són majoria els europeus occidentals. La meitat oriental d'Itàlia està habitada per albanesos i els marroquins són els més nombrosos a la part central del territori d'estudi, des de Catalunya fins a Còrsega i Sardenya. A l'illa de Sicília, els tunisians (Tunísia dista només 130 Km. de Sicília) superen als marroquins en 6.133 persones, fet que remarca el paper d'aquesta illa com a territori d'enllaç del Sud i del Nord sociològic (figura 14).

Figura 14. Nacionalitats estrangeres amb major nombre d'habitants per NUTS II⁶

Font: elaboració pròpia a partir d'estadístiques de INE, INSÉÉ e ISTAT

⁶ Data de les dades estadístiques de les NUTS II representats en el mapa: INE Espanya (1 de gener de 2008, provisionals); ISTAT Itàlia (31 de desembre de 2006); INSÉÉ França (1 de gener de 2005).

5.3. La realitat Nord-Sud: països enriquits, països empobrits

Les legislacions d'estrangeria de la Unió Europea i d'Espanya (a partir de 1985) han anat cap a un enduriment dels mecanismes de control i dels requisits per evitar l'arribada massiva i indiscriminada d'immigrants del Tercer Món. No obstant això, ens troben davant d'un fet global, que és la conseqüència d'un model econòmic injust: el neoliberalisme. Aquest model en lloc de disminuir les diferències entre països, provoca l'efecte contrari, de manera que cada vegada les diferències entre el primer i el tercer món són més grosses i el que és més preocupant, van engrandint-se amb el pas dels anys sense que existeixin mesures correctives que es corresponguin a les necessitats.

Per tant, amb papers o sense, l'arribada contínua d'aquestes persones que desitgen fugir de la pobresa és incontrolable. En el món laboral, aquestes persones realitzen els treballs difícils de cobrir amb població nacional o europea. Els salaris baixos, inacceptables pels locals, dibuixen el llindar d'uns i d'altres. L'immigrant sense drets, irregular, no és problema de la globalització sinó el seu productes més coherent.

Marrodan i Prado (1999) constaten que, a principis de la dècada dels anys 90, s'assisteix al canvi d'una migració orientada a la demanda d'una migració determinada per l'oferta (clandestina). Segons aquests autors, els dos factors que agreugen els problemes socials de les migracions són el descens de la demanda de mà d'obra poc qualificada i l'augment de la demografia del sud. D'altra banda, l'única solució als moviments migratoris internacionals passa necessàriament per la creació de llocs de feina als països emissors i la cooperació al desenvolupament.

De fet, sovint, quan es parla d'immigració, com a *problema* o preocupació principal dels illencs el referent és la immigració extracomunitària, no la immigració procedent dels països del primer món occidental o d'aquelles persones procedents del món subdesenvolupat amb un cert poder adquisitiu. És a dir, ens referim tan sols a la meitat de la immigració estrangera.

A l'hora de trobar arguments o motius per manifestar una percepció d'una certa saturació, no real, de la presència de nous residents a les illes Balears, s'han posat damunt la taula aspectes com:

- Balears és una comunitat autònoma formada per diferents conjunts insulars amb característiques diferenciades. També dins cada illa troben diferències espacials considerables. El fenomen migratori no té el mateix comportament a Menorca que a la resta de les Illes durant les darreres dècades ni tampoc l'impacte migratori és igual als pobles de l'interior de Mallorca que als municipis costaners, etc.
- Al llarg de la seva història, els diferents fets polítics, culturals i econòmics han tingut una repercussió diferenciada dins els diferents territoris.

A nivell d'Estat espanyol, la comunitat Balear es la de menor extensió i una de les de menor població, no obstant això, el seu creixement econòmic és un dels més importants.

RELACIÓ DE TAULES, FIGURES I QUADRES

Taules

- Taula 1. Increment de la població estrangera a les Illes Balears (1940-1986)
- Taula 2. Creixement de la població de les Illes Balears (1901-1979)
- Taula 3. Població ocupada per sectors d'activitat
- Taula 4. Població nascuda a altres Comunitats Autònomes resident a les Illes Balears (2007)
- Taula 5. Evolució de la població Mallorquina (1960-19586)
- Taula 6. Estrangeria i territori en els arxipèlags del Mediterrani europeu occidental (2007)

Figures

- Figura 1. Percentatge d'al·loctonia a les Comunitats Autònomes, Ceuta i Melilla (2008)
- Figura 2. Població immigrant amb destinació a les Illes Balears segons la seva procedència: altres comunitats autònomes i estranger (1989-2006)
- Figura 3. Població immigrant amb destinació les Illes Balears procedent d'altres Comunitats Autònomes (1989-2006)
- Figura 4. Població immigrant amb destinació les Illes Balears segons el lloc de procedència i nacionalitat
- Figura 5. Província de naixement de la població empadronada a les Illes Balears en 2008 (excepte les Balears)
- Figura 6. Globalització econòmica i cultural. Plaça de la Porta Pintada (Palma, 2008)
- Figura 7. Evolució comparativa de la població amb nacionalitat espanyola i no espanyola resident a les Illes Balears (1996-2008)
- Figura 8. Evolució comparativa de la població estrangera resident a Espanya i les Illes Balears (1996-2008)
- Figura 9. Creixement percentual interanual de la població estrangera resident a Espanya i les Illes Balears (1998-2008)
- Figura 10. Índex d'estrangeria a les Comunitats Autònomes i Ciutats Autònomes (2008)
- Figura 11. Població estrangera per províncies (2008)
- Figura 12. Índex d'estrangeria en les NUTS II del Mediterrani europeu occidental (2007)
- Figura 13. Població estrangera a les NUTS II del Mediterrani europeu occidental (2007)
- Figura 14. Nacionalitats estrangeres amb major nombre d'habitants per NUTS II

Quadres

- Quadre 1. Fenomen immigratori i els *booms* turístics a les Illes Balears

BIBLIOGRAFIA

- ARTIGUES, A.A. (2007): «The Non-State Western Mediterranean Islands as Cross-Roads of Human Mobilities», *Inaugural Meeting of the Islands Commission of the UGI*, Taipei (Taiwan), inèdit.
- BARCELÓ, B. (1990): «L'impacte del turisme sobre la demografia». *Estudis Baleàrics*, núm. 37-38, Palma de Mallorca, pp. 141-158.
- BENNÀSSAR, B. (2001): Procés al turisme. Turisme de masses, immigració, medi ambient i marginació a Mallorca (1960-2000): Lleonard Muntaner, Palma de Mallorca
- BUADES, J. (2006): *Exportando paraísos. La colonización turística del planeta*, La Lucerna, Palma de Mallorca.
- (2002): «1889: l'allau emigratori de mallorquins a l'Argentina i Xile» Palma. Conselleria de Presidència del Govern de les Illes Balears.
- CEBRIÁN, J.A.; BODEGA, M.I (2000): «Solidaridad y ciudadanía: los inmigrantes en la España de hoy». En R.C. Lois i altres (eds.) *Vivir la diversidad en España*, Comité Español de la UGI, Madrid, pp. 107-124.
- CRUZ, J. i altres (1996): «Movimientos migratorios con origen y destino en Andalucía, 1981-1991» Instituto de Estadística de Andalucía, Sevilla.
- DAMIÀ, H. (1972): *Home de primera mà*, Llibres de Turmeda, Palma de Mallorca.
- DOMÍNGUEZ, J. i altres (en premsa): «La población extranjera en España: claves de una geografía cambiante», *Revue géographique des pyrénées et du sud-oest*.
- DUHAMEL, P. (1997): *Les résidents étrangers européens à Majorque*. Université Paris 7, Paris.
- FERIA, J.M. (2004): «Problemas de definición de las áreas metropolitanas en España», *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles (AGE)*, núm. 38, pp. 85-100.
- GARCÍA COLL, A. (2005): «Migraciones interiores y transformaciones territoriales», *Papeles de Economía*, núm. 104, pp. 76-91.
- GARCÍAS, A.; PÉREZ, J.; CALVO, P. (1990): «El moviment sindical a l'àmbit turístic». *Estudis Baleàrics*, núm. 37-38, Palma de Mallorca, p. 159-170.
- GENTILESCHI, M. (2004): «Sardegna, terra di immigrazione nella quale non è facile mettere radici», *Sardegna Economica*, 1.
- GONZÁLEZ PÉREZ, J.M. (2008): «La aparición reciente del fenómeno migratorio extranjero en Galicia. Características e impronta espacial», *Boletín de la AGE*, núm. 48, pp.247-276.
- GONZÁLEZ PÉREZ, J.M; SOMOZA, J. (2004): «Territoire et Immigration. Une étude de cas en Palma de Mallorca et León», *Cybergeo: Revue Européenne de Géographie*, núm. 274.
- GOZÁLVEZ, (2005): «La inmigración irregular de africanos en España, balances y perspectivas», *Investigaciones geográficas*, num. 23, pp.47-57
- LÓPEZ TRIGAL, L. (2006): «Últimas tendências migratórias na Espanha e as suas repercussões nas áreas urbanas». En R.C. Lois i R.M. Verdugo (eds.) «As migracions en Galiza e Portugal. Contributos desde as ciencias sociais», Candeia, A Coruña, pp. 23-40.
- LORA-TAMAYO, G. (1997): «La inmigración extranjera en España: evolución y situación actual». *Cuadernos de Formación*, núm. 9, pp. 12-32.
- MARRODAN i PRADO (1999): *Las migraciones: su repercusión en la sociedad y las poblaciones humanas*. Universitat Autònoma de Madrid, Madrid.
- MAZÓN, T.; ALEDO, A.; MARTÍNEZ, E.; ARROCHA, A. (1996): *El turismo inmobiliario en la provincia de Alicante*. Patronato Provincial de Turismo, Alacant.
- MOLL, A. (1989): «Sobre la integració lingüística dels immigrants». *Les migracions en quaderns «Cultura Fi de Segle»*. Palma de Mallorca: Ajuntament de Palma de Mallorca, pp. 77-93.
- MONSERRAT, A. (1991): «El turismo y el mercado de trabajo en las Baleares». *Estudis Baleàrics* núm. 37-38, Palma de Mallorca, pp. 97-108.
- ORTIZ, F.; SEGUÍ, J. M. (1994): «El comportamiento electoral en las Baleares: una de las consecuencias sociales del proceso de terciarización». En: *IV Colloque GRERBAM*. Universitat de les Illes Balears, Palma de Mallorca.
- PASTOR, L. J. (2002): «Globalización y migraciones hoy: una perspectiva española en el marco de la Unión Europea», a L.J. PASTOR (coord.) *Globalización y migraciones hoy: diez años de continuos desafíos*, Universidad de Valladolid, Valladolid, pp. 9-18.
- RULLAN, O. (1999): «Crecimiento y política territorial en las Islas Baleares», *Estudios Geográficos*, núm. 236, pp. 403-442.
- SALVÀ TOMÀS, P. A. (coord.) (2003): *Una aproximació a la immigració d'estrangers a les Illes Balears. Any 2002*, "Sa Nostra" Caixa de Balears, Palma de Mallorca.

-
- (1998): «Balears: una ‘Nova Califòrnia’ per als europeus». *El Mirall*, núm. 96, pp. 6-8. Obra Cultural Balear, Palma de Mallorca.
- SÁNCHEZ-ALONSO, B. (1995): *Las causas de la emigración española, 1880-1930*, Alianza, Madrid.
- SANTANDREU, J. (1990) «Turisme i marginació». *Estudis Baleàrics*, núm. 37-38, pp. 183-190.
- SANTOS, M. (2004): *Por otra globalización: del pensamiento único a la conciencia universal*, Convenio Andrés Bello, Bogotá.
- SERRA I BUSQUETS, S. (2001): *Els elements de canvi a la Mallorca del segle XX*, Cort, Col·lecció Els Ullals, núm., Palma de Mallorca.
- VICENS A. (2000): Conferència: *L'emigració de Sóller a França* UIB. Edifici de Sa Riera. Estiu 2000. Universitat d'Estiu. Palma de Mallorca.
- WALDREN, J. (2001): *Mallorca, estrangers i forasters*, Moll, Palma de Mallorca.

CAPÍTOL II

CARACTERITZACIÓ SOCIODEMOGRÀFICA I ANÀLISI TERRITORIAL DE LA POBLACIÓ IMMIGRANT A LES ILLES BALEARS

Jesús M. González Pérez

1. INTRODUCCIÓ: LA QUANTIFICACIÓ DELS *REGULARS I IRREGULARS* A TRAVÉS DE LES FONTS ESTADÍSTIQUES DISPONIBLES

Les principals fonts estadístiques utilitzades per a l'estudi de la immigració estrangera són, per una banda, el Padró d'habitants i l'Estadística de Variacions Residencials, les dues elaborades per l'Instituto Nacional de Estadística (INE) i, d'altra, l'Anuari Estadístic d'Immigració (Observatorio Permanente de la Inmigración). L'Estadística de Variacions Residencials proporciona informació sobre els fluxos migratoris anuals, tant interiors (entre els diferents municipis d'Espanya), com exteriors (entre municipis d'Espanya i l'estranger). Però són les altres dues estadístiques (Padró i Anuari) les destinades a la comptabilització de la població estrangera.

En el Padró estan inclosos tant aquells estrangers residents en situació administrativa regular com molts en condició irregular, mentre que l'Anuari només inclou els primers. En la majoria de les ocasions treballarem amb les informacions del padró perquè el fet que incorpori també a molts sense residència legal aproxima les dades a la realitat. Tinguem en compte que l'empadronament municipal és un requisit imprescindible per tenir accés al sistema públic de salut (és un condicionant obligatori per a la concessió de la targeta sanitària) i a l'educació dels infants. No obstant això, per a la caracterització laboral o formativa l'única font amb què comptem és l'Anuari. La seva última edició fa referència a dades de 2007. A més d'aquestes fonts principals, són també de gran utilitat uns informes estadístics trimestrals elaborats per la Secretaria de Estado de la Inmigración y Emigración en la qual es recull, entre altres qüestions, el nombre d'estrangers amb targeta de residència en vigor. D'aquesta darrera, les dades més recents fan referència al dia 31 de març de 2008.

L'1 de gener de 2008 hi havia 222.331 estrangers empadronats a les Illes Balears (Padró d'habitants). El dia 31 de desembre de 2007 un total de 166.936 persones de nacionalitat no espanyola tenien certificat de registre o targeta de residència en vigor (Anuari Estadístic d'Immigració).⁷ És a dir, entre una i altra font hi ha un desfasament a favor del Padró d'unes 55.000 persones, que possiblement coincideixin amb aquells que estan en situació irregular.

Utilitzant qualsevol de les dues fonts, l'evolució del nombre d'estrangers és positiva i dibuixa una tendència paral·lela entre el 1998 i l'actualitat. Tanmateix, mentre aquells amb targeta de residència han augmentat en un 313,21%, els "sense papers" ho han fet en un 1.099,54%. Des dels primers anys del *boom* immigratori, la diferència entre el nombre de persones comptabilitzada per l'INE (Padró d'habitants) i l'Observatorio (Anuari) ha anat en augment. Les causes estan en el mateix increment de les entrades i en

---

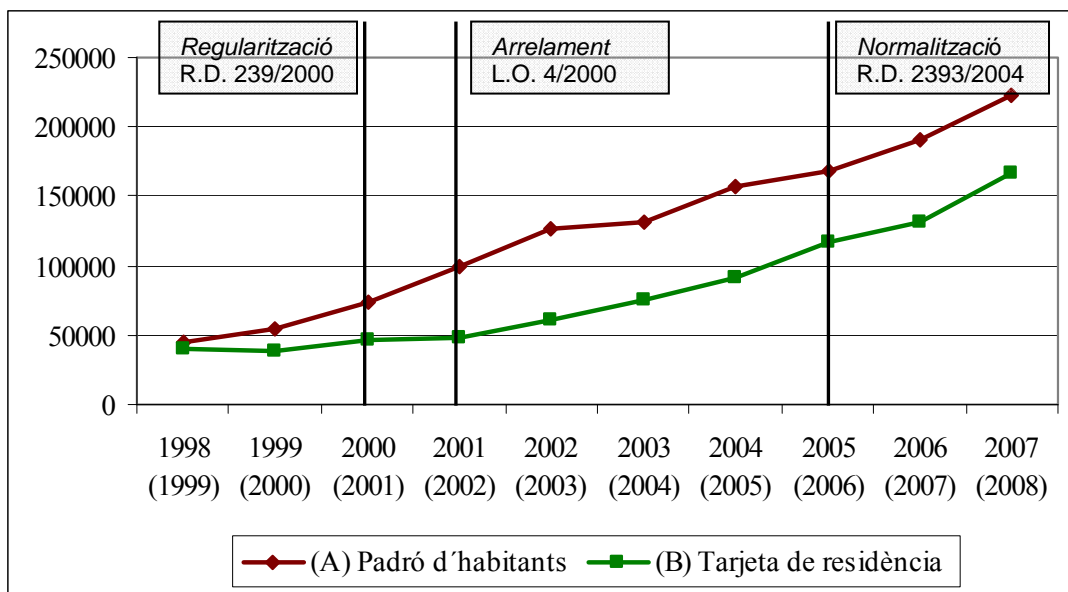
⁷ Les últimes dades de finals de març d'aquest mateix any sumaven 174.942, uns 8.000 més que fa només tres mesos.

els canvis en l'origen dels fluxos principals. Fins a mitjans del 1990, la majoria dels estrangers eren de l'Europa comunitària, per tant persones a les que fàcilment els concedien un permís de residència. A partir de la segona meitat d'aquesta dècada es produeix una extensió del fenomen migratori cap als països menys desenvolupats, la població es troba més fàcilment en situació irregular. L'enduriment en les condicions d'entrada i en la concessió dels diferents permisos de residència afavoreix l'augment de persones en situació "irregular".

Els processos de regularització o normalització d'estrangers fan aflorar estadísticament a població ja resident de forma prèvia. A Espanya s'han produït sis iniciatives de regularització d'estrangers. Les dues primeres van ser aprovades abans de l'explosió immigratòria de finals del segle XX (1985 i 1991). Les restants es van impulsar en un curt període de temps de nou anys (1996, 2000, 2001 i 2005) i són un producte dels intents de gestió del fenomen i de control dels fluxos en ple *boom* migratori (figura 1).

Figura 1. Evolució de la població estrangera resident a les Illes Balears segons es comptabilitzin els habitants empadronats o aquells amb targeta de residència en vigor o certificat de registre ⁸

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Població A - B	4.618	15.770	27.842	52.155	65.726	55.556	64.242	50.146	59.418	55.395

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants* i OPI *Anuari Estadístic d'Immigració 2007*

Carregades de disputa política i debat ideològic, les regularitzacions són sempre polèmiques. La darrera, i probablement més important, es va aprovar el desembre de 2004 sota el nom de "Proceso de

⁸ Les estadístiques del padró d'habitants són a dia 1 de gener i els de l'Anuari a 31 de desembre. Per corregir en la mesura del possible els desajustos que puguin existir per l'any de diferència entre cada una de les estadístiques presentades, les dades del padró que apareixen anotats són els del període 1999-2008. Per exemple, respecte del primer any de la sèrie (1998), els estrangers de

normalización de trabajadores extranjeros 2005" (Reglamento de Extranjería. Real Decreto 2393/2004, de 30 de diciembre). Com a conseqüència, al llarg de 2005 s'ha produït un augment important en el nombre de ciutadans estrangers que resideixen a Balears amb documentació en vigor. Aquesta, a més de possibilitar la integració social i laboral de milers de treballadors, ens permet disposar d'una millor adequació entre les xifres estadístiques i el perfil real de la immigració estrangera. A dia 31 de desembre de 2005, el nombre de ciutadans estrangers amb targeta o autorització de residència en vigor a les Illes Balears és de 117.605, el que significa un increment del 27,79% respecte al 31 de desembre de 2004. Per aquest procés van augmentar en 19.511 persones el nombre d'estrangers amb autorització de residència a data de 31 de desembre de 2005. D'aquestes persones normalitzades, un 44,43% van ser dones i un de cada quatre tenien nacionalitat equatoriana (el 25,46% del total). Aquesta última regularització va contribuir a que un total de 19.304 nous estrangers estiguessin donats d'alta al sistema de la Seguretat Social a les Balears en l'últim dia de l'any 2005.

2. IMMIGRACIÓ I GLOBALITZACIÓ: LA DIVERSIFICACIÓ DE PROCEDÈNCIES I LA DIFUSIÓ ESPACIAL DE LES DESTINACIONS

Com dèiem al capítol 1, la diversificació de procedències és una característica de la globalització i el seu estudi és fonamental a l'hora de definir els perfils dels immigrants, no només pel que suposa en l'aspecte específicament territorial sinó també per la seva influència en altres dinàmiques o variables, com són el component sociolaboral i la caracterització demogràfica. Tanmateix, els fluxos migratoris són cada vegada més complexos també pel que fa a la motivació dels desplaçaments. Avui en dia no hi ha una única relació recíproca entre nacionalitat de l'estranger i causa del desplaçament. Per exemple, a diferència dels primers fluxos arribats des de l'Europa occidental, l'atracció laboral és ara un factor a tenir en compte entre els alemanys, britànics i italians que decideixen instal·lar la seva residència definitiva o temporal en alguna de les illes. A més, hi ha una major varietat de situacions que l'existent fa anys pel que fa a la seva qualificació professional.

El model migratori balear es caracteritza, com a altres Comunitats Autònomes del Mediterrani espanyol, per la dualitat de procedències Nord-Sud. Amb l'objectiu d'evidenciar l'evolució i els canvis en els fluxos en les últimes dècades, diferents autors han classificat en grans grups als immigrants estrangers segons la seva procedència. El professor Salvà (2003) parla del pas del model migratori "Nova Florida" (motivació residencial) al "Nova Califòrnia" (motivació laboral). Més recentment J.M González Pérez i J. Somoza (2004) van explicar aquest procés resumint la tipologia de les procedències segons el seu origen comunitari i extracomunitari. Els autors van considerar adequat aquest mètode perquè permet delimitar els motius que porten al desplaçament, la caracterització socioeconòmica del migrant i per tot el que implica en matèria laboral i la concessió de permisos. Tot i que des de l'ampliació de la Unió Europea cap a països de l'est europeu, qualsevol d'aquestes classificacions han perdut efecte el que implicaria que cada procedència necessitaria una anàlisi particular, podem generalitzar que aquella població amb nacionalitats de països llatinoamericans, africans i asiàtics vénen a Balears en recerca d'un treball que proporcioni una millora en la seva qualitat de vida. El cas dels europeus és més complex ja que dins de la Unió Europea hi

---

l'Anuari són els comptabilitzats a dia 31 de desembre de 1998 i els del Padró es corresponen amb els de l'1 de gener de 1999. Aquest

ha immigrants de baix nivell econòmic (romanesos, búlgars o polonesos) amb una situació que poc o gens té a veure amb altres treballadors o residents (alemanys, britànics o francesos).

Precisament, dos d'aquests darrers (alemanys i britànics) continuen sent les dues nacionalitats més nombroses a les Balears en l'actualitat. El seu creixement relatiu ha estat important en els últims dotze anys: 308,82% i 216,00%, respectivament. No obstant això, han perdut representativitat relativa a la composició nacional dels estrangers a favor d'altres immigrants arribats des de països en vies de desenvolupament. El 1996, entre les quinze nacionalitats amb més habitants només tres no pertanyien a la Unió Europea (UE-15) o a algun país del Primer Món. En 2008, el gir ha estat radical: només quatre són de l'antiga UE-15 i cap país extracomunitari del món més desenvolupat ocupa una posició rellevant (taula 1).

Taula 1. Les quinze nacionalitats estrangeres més nombroses a les Illes Balears en els anys 1996 i 2008

País	2008		País	1996	
	Total	% població estrangera		Total	% població estrangera
Alemanya	33.123	14,89	Alemanya	8.102	25,23
R. Unit	22.032	9,90	R. Unit	6.972	21,71
Marroc	20.476	9,20	França	2.673	8,32
Itàlia	14.147	6,36	Marroc	2.400	7,47
Equador	13.441	6,04	Itàlia	1.197	3,72
Argentina	12.286	5,52	Holanda	1.080	3,36
Romania	10.289	4,62	Argentina	975	3,03
Colòmbia	9.937	4,46	Bèlgica	820	2,55
Bolívia	8.289	3,72	Suïssa	711	2,21
Bulgària	7.977	3,58	Suècia	585	1,82
França	7.839	3,52	EEUU	585	1,82
Uruguai	4.934	2,21	Filipines	419	1,30
Brasil	4.043	1,81	Àustria	360	1,12
Polònia	3.511	1,57	Dinamarca	353	1,09
Xina	3.475	1,56	Portugal	345	1,07

Font: elaboració pròpia a partir d'INE *Padrons d'habitants 1996 i 2008*

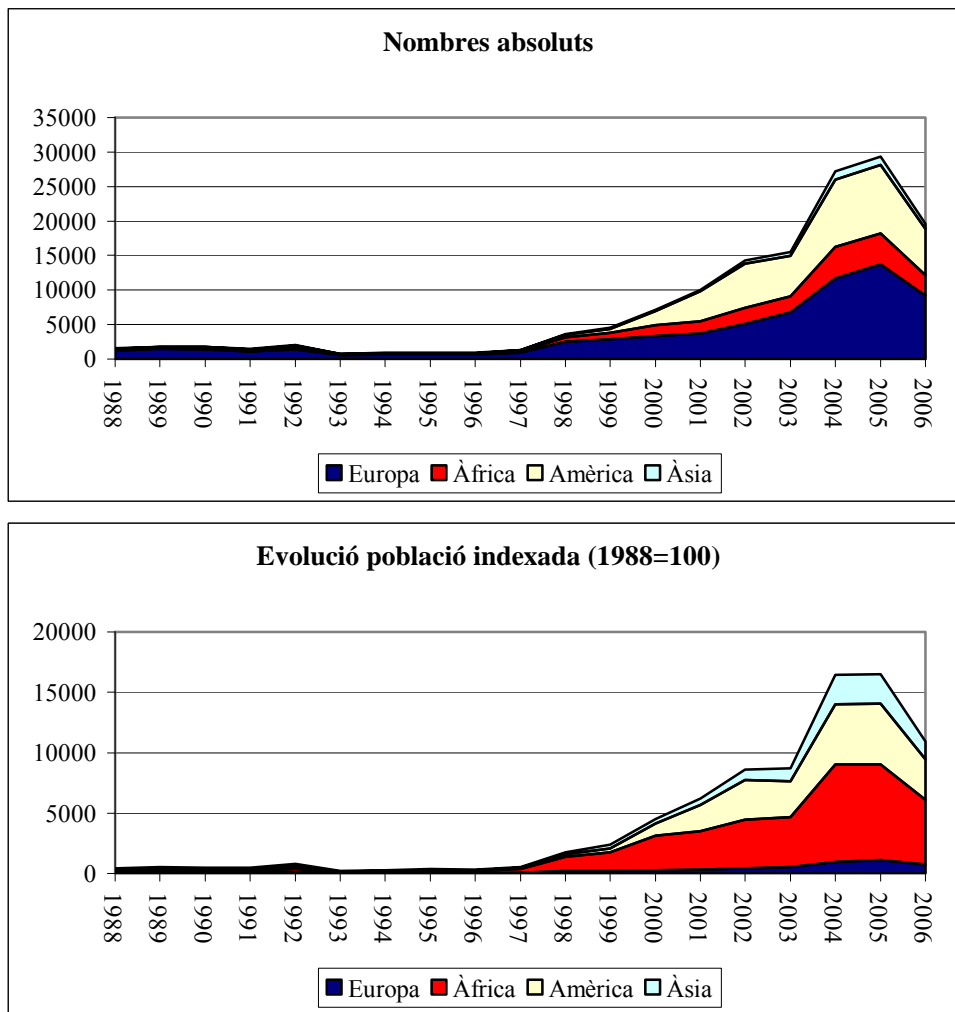
Aquests canvis al perfil nacional dels estrangers és una conseqüència directa de l'evolució dels fluxos migratoris. Davant d'una entrada quasi exclusiva d'europaus fins al 1997, des d'aquest any es produeix un augment d'arribades de la resta de continents. En nombres absoluts destaquen els americans i europeus. Tanmateix, en valors relatius, l'afluència anual d'europaus gairebé no ha conegut canvis rellevants en les últimes dues dècades a diferència de les d'altres continents, inclòs alguns amb poca tradició migratòria cap Balears com són els asiàtics. En tots els casos, els anys amb més moviments d'estrangers cap a les Balears són el 2004 i el 2005 (figura 2).

és el motiu pel qual tanquem entre parèntesis l'any de les dades del padró d'habitants.

Figura 2. Moviment migratori dels estrangers procedents de l'estranger i d'altres comunitats autònomes amb destinació a les Illes Balears per continent de nacionalitat (1988-2006)

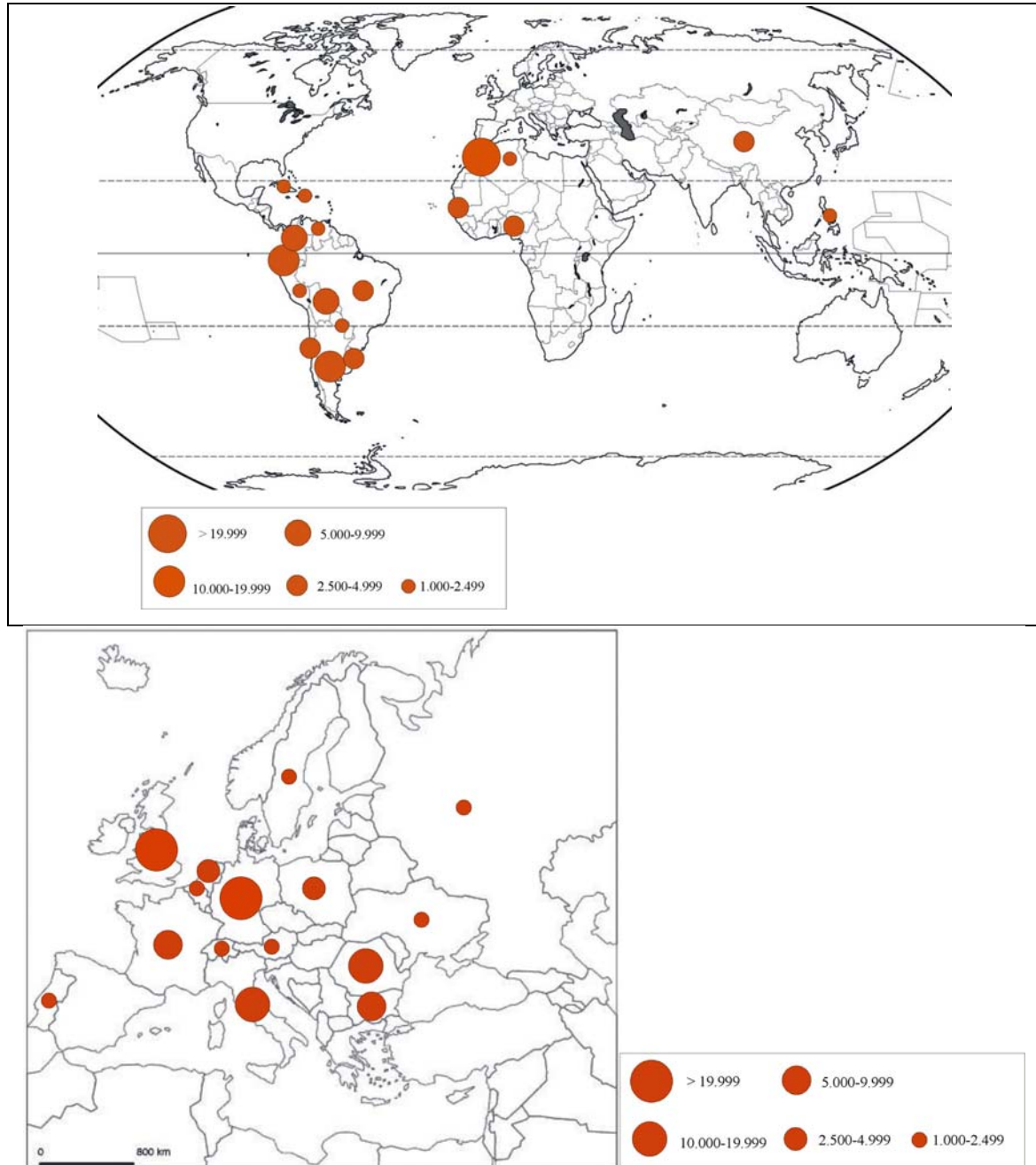

Font: elaboració pròpia a partir d'estadístiques de l'IBESTAT

Per tant, la pèrdua d'importància del factor distància a l'hora de migrar ha fet que davant d'una europeïtzació de la immigració estrangera fins a 1996, els trets més característics en l'actualitat són la diversificació de procedències i l'ampliació dels llocs d'origen dels migrants a tot el món. No obstant això, sobre totes les regions mundials destaca, tant en nombre com en diversitat de països d'origen, Amèrica Llatina. En resum i com a resultat d'aquests processos, el model migratori balear es caracteritza per la seva europeïtzació i iberoamericanització. La tendència dels primers difereix segons la seva pertinença a l'Europa occidental (petit creixement) o oriental (alt creixement) i els segons experimenten una evolució molt positiva (figura 3).

Figura 3. Procedència dels estrangers empadronats a les Illes Balears (2008)

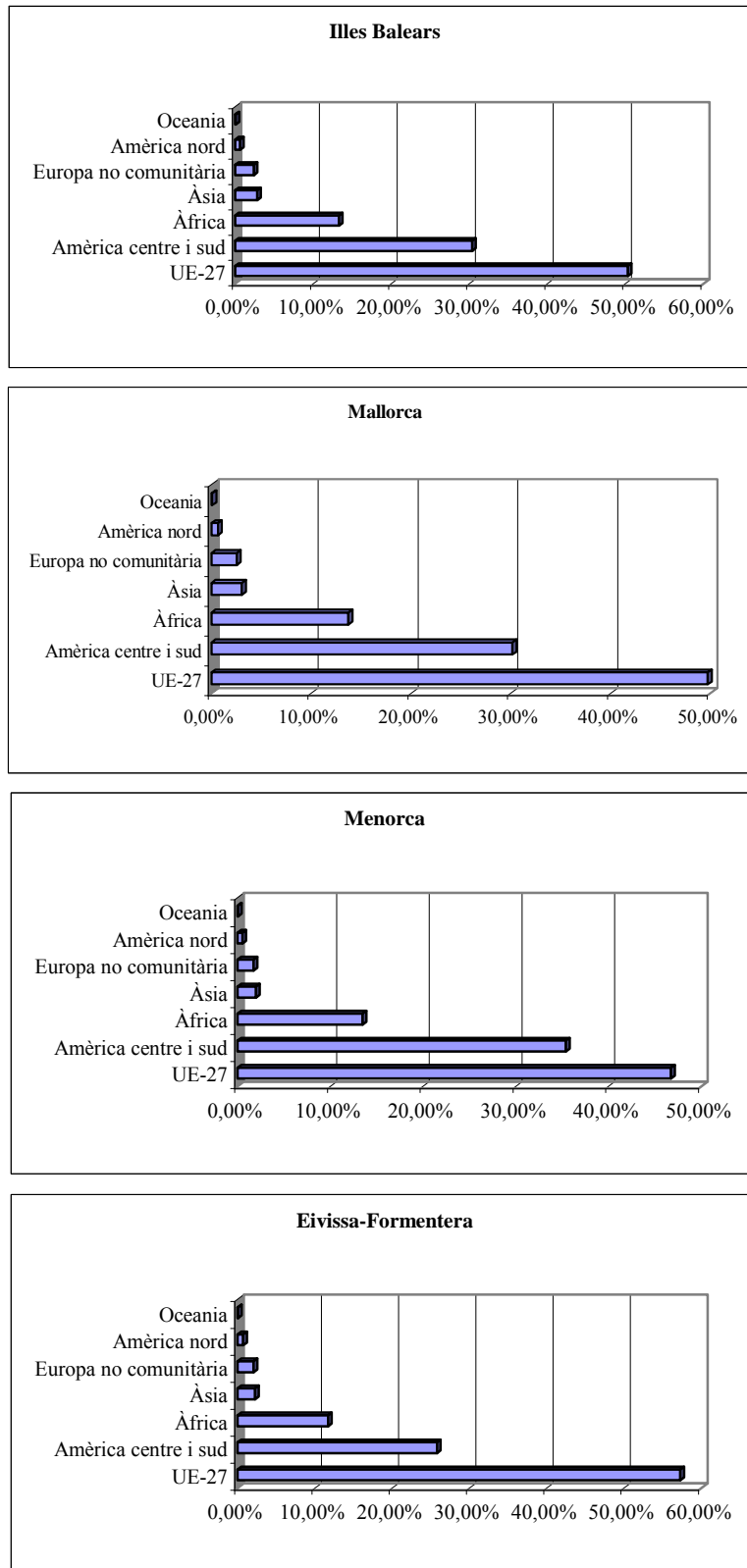

Font: elaboració pròpia a partir d'INE *Padró d'habitants 2008*

Per illes, la posició que ocupa cada continent és la mateixa que la general. Els americans del centre i sud i els europeus comunitaris sumen al voltant del 80% del total en totes les illes. On millor representats estan els primers és a Menorca, mentre que els segons són gairebé el 60% a Eivissa i Formentera (figura 4).

Figura 4. Distribució de la població estrangera segons continent de nacionalitat (2007)

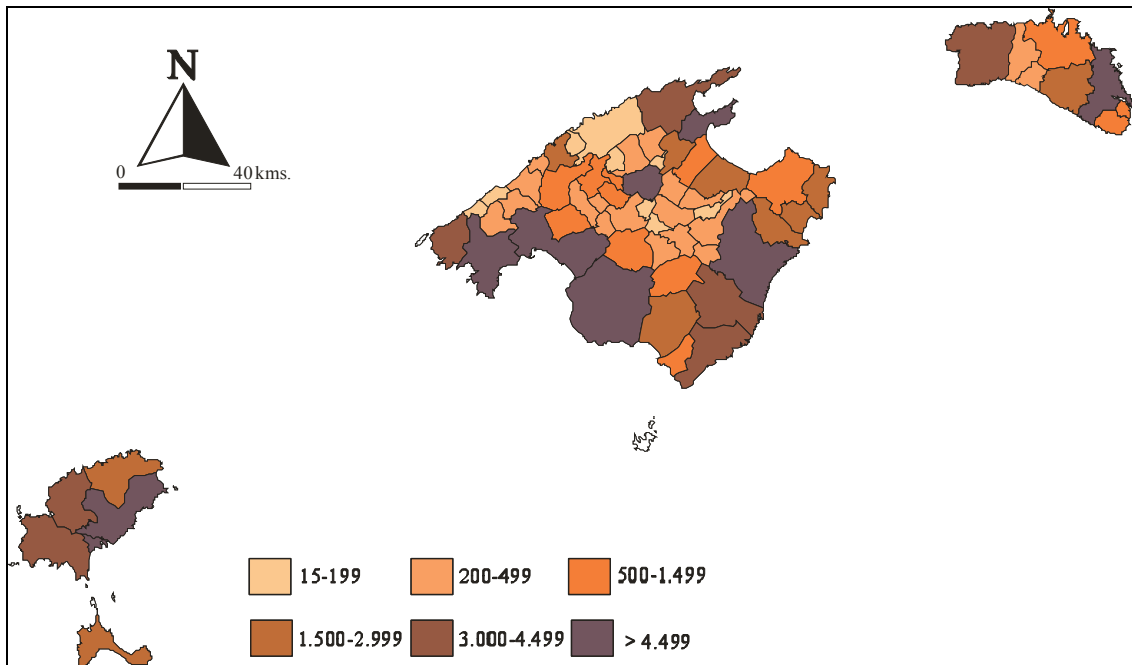

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants 2007*

La immigració estrangera és el fenomen que major dinamisme imprimeix a les variables demogràfiques de les Illes Balears en les darreres dècades. Tanmateix, la seva empremta en el territori és molt desigual. En primer lloc a causa de les pautes territorials d'assentament de la població estrangera. En segon terme, per la desigual localització dels estrangers segons nacionalitats. I, finalment, per les diferències sociodemogràfiques de les àrees que s'han convertit en lloc d'acolliment dels immigrants. La combinació d'aquests tres components fa que l'impacte de nous fluxos no es tradueixi en situacions comparables ni socialment ni territorialment parlant (Dominguez i altres, en premsa). En aquest sentit, l'anàlisi per municipis expressa, si cap encara més, tots aquests canvis en el model immigratori de la darrera dècada.

Figura 5. Població de nacionalitat estrangera en els municipis de les Illes Balears: nombre d'habitants (2007)

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants 2007*

Tot i que existeixen importants diferències quant a la distribució territorial, tots els municipis de l'arxipèlag tenen algun estranger vivint en ell. Directament relacionat amb la diferent potencialitat demogràfica municipal sobresurt el nombre d'habitants no espanyols en els municipis urbans i litorals, fonamentalment de la badia de Palma. El seu nombre es redueix considerablement en els termes mallorquins de l'interior més rural (es Pla i es Raiguer) i de la Serra de Tramuntana (figura 5).

Un total de vint-i-cinc municipis de les illes tenen un índex d'estrangeria per sobre de la mitjana de la Comunitat Autònoma (18,45% el 2008), entre els quals s'inclouen tots els municipis de les Pitiüses. La taxa més alta l'obté Deià (35,93%) i la més baixa Marratxí (4,48%). Les diferències municipals en aquest índex s'estableixen en funció de les potencialitats de l'activitat turística i immobiliària, per la seva doble influència en l'atracció de residents d'alt poder adquisitiu ("Nova Florida") i treballadors de baix nivell econòmic ("Nova Califòrnia") i, en menor mesura, de l'agricultura. El fet que tot el territori sigui

---

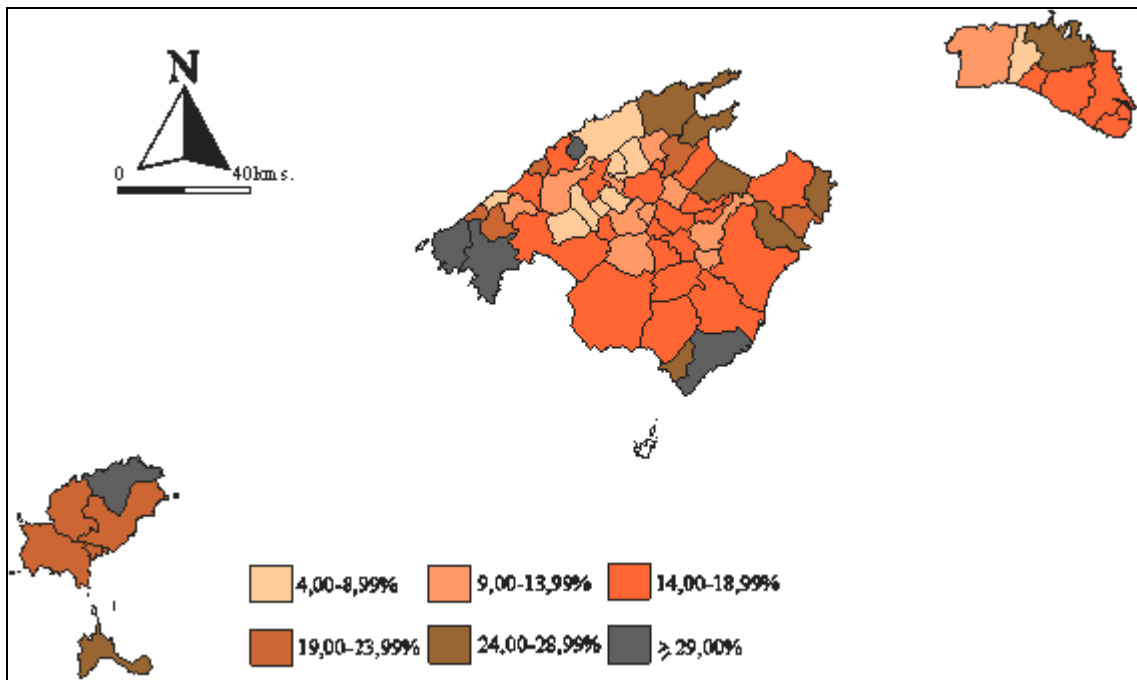
susceptible d'explotació turística, com és característic del tercer *boom*, implica que la importància de la població estrangera no es redueixi als enclavaments urbans, espais litorals i comarques d'economia especialitzada. A Mallorca, els índexs més alts coincideixen amb aquells amb majoria d'uropeus occidentals: badia de Palma i badia d'Alcúdia i Pollença, alguns municipis de la serra de Tramuntana i la majoria dels termes del litoral del Llevant, fonamentalment aquells situats al sud-est insular. Precisament, els dos municipis amb taxa d'estrangeria més baixa en aquesta darrera comarca són aquells que tenen majoria de població marroquina (Manacor i Felanitx).

En la darrera dècada, els municipis de l'interior mallorquí de menys oferta turística estan arribant també a taxes importants, fins i tot per sobre del 15% i, el que és més important, en un mateix municipi ens podem trobar totes les casuístiques. És a dir, àrees de localització d'estrangers de l'antiga UE-15 i altres habitades per americans o africans. Els factors explicatius es reparteixen entre la importància del turisme residencial postfordista per als habitants del Nord sociològic (viuen en urbanitzacions turístiques però també en habitatges aïllats), que ara també busquen paisatges rurals i altres territoris menys massificats, i per als del Sud aquesta localització es deu a l'oferta de mà d'obra agrícola i sobretot d'habitatge a preus més baixos que els enclavaments urbans turístics.

En moltes ocasions, aquest habitatge és ocupat per treballadors que tenen els seus llocs de treball en el turisme i la construcció però fora del municipi de residència. Índexs superiors al 15% els trobem a Sa Pobla, Porreres, Alaró, Lloret de Vistalegre, Santa Eugènia o Maria de la Salut. En els dos primers, els marroquins són numèricament els més importants, a Maria predominen els equatorians i la resta són els britànics i alemanys els que sumen més efectius. Finalment, la major concentració de municipis amb alts índexs d'estrangeria està a les Pitiüses, tots per sobre del 19%. La incorporació més tardana de Menorca al procés de turistització intensiva, per una banda, i la major protecció territorial, de l'altra, influeixen en una menor expansió territorial del fenomen de la immigració estrangera. Una pauta d'assentament de la població estrangera en aquesta última illa, sobretot l'extracomunitària, és la tendència a residir en els municipis de llevant (Febrer, 2006) (figures 6 i 7).

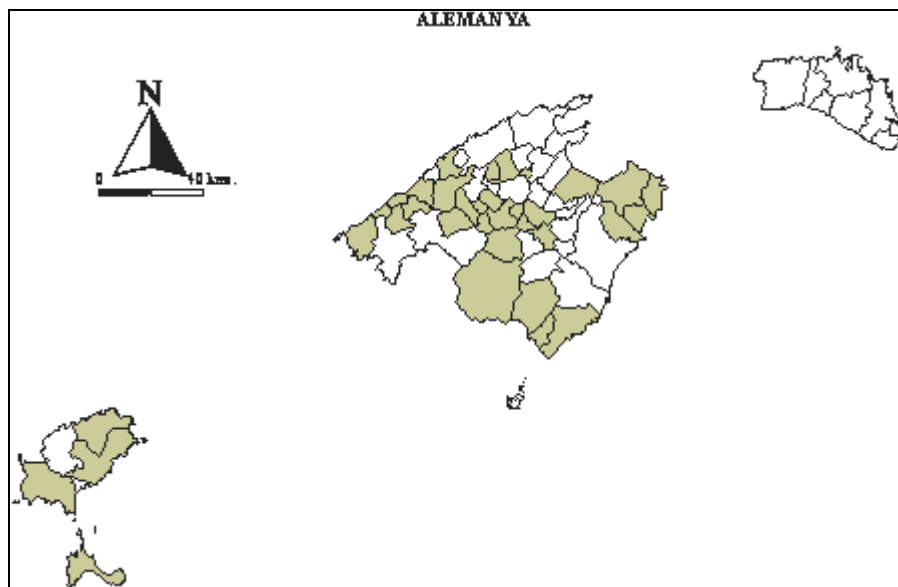

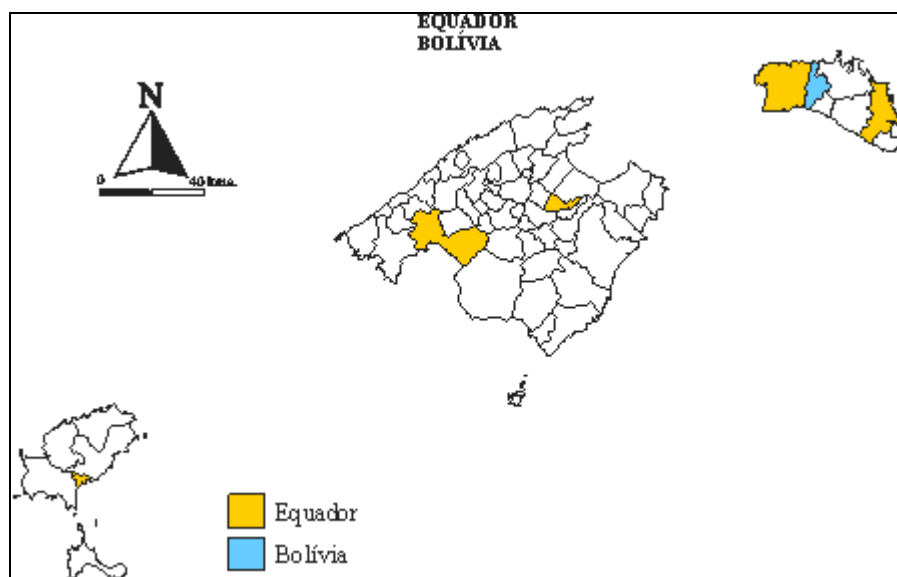
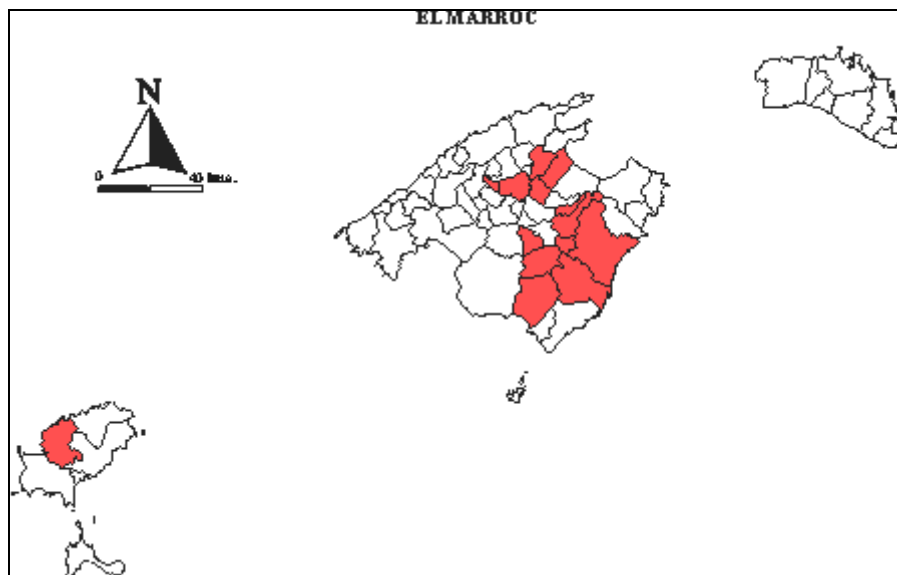
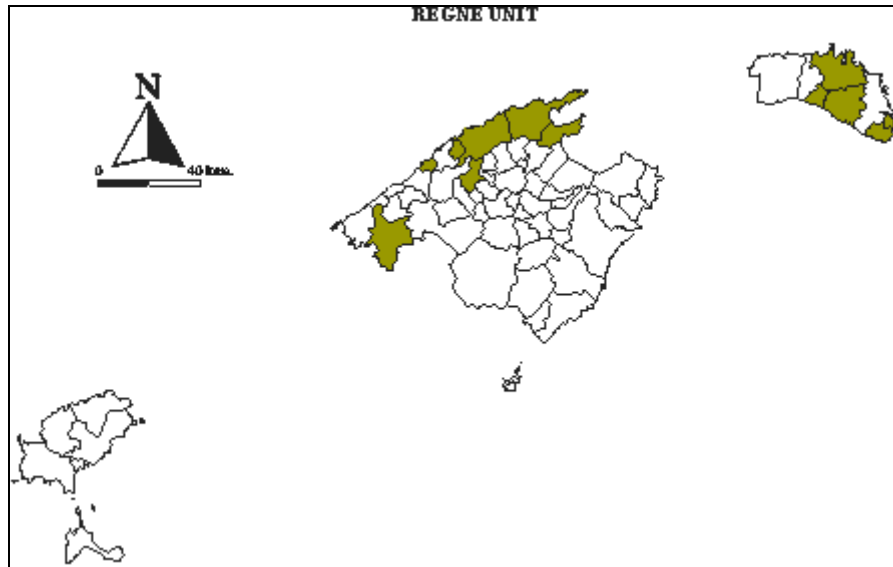
Figura 6. Població de nacionalitat estrangera en els municipis de les Illes Balears: índex d'estrangeria (2007)

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants 2007*

Figura 7. Nacionalitat estrangera més nombrosa en els municipis de les Illes Balears (2007)

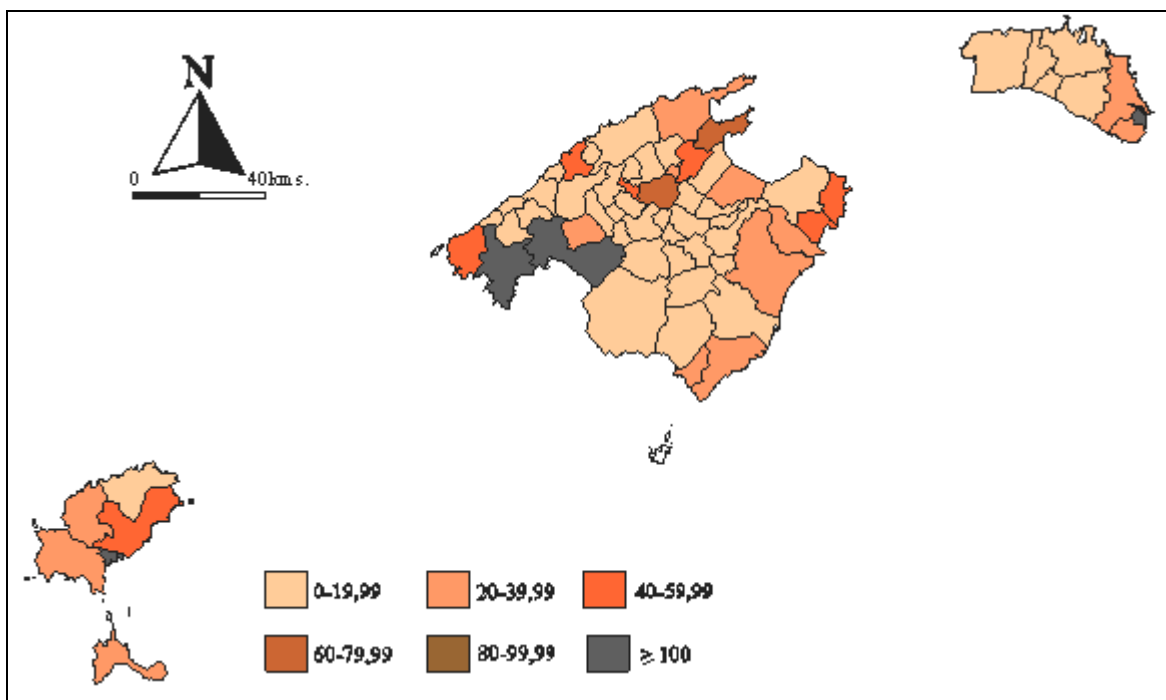

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants 2007*

En un últim mapa representem la densitat d'estrangers, expressada en nombre d'habitants no espanyols per km². Encara que els resultats no adquireixen la importància d'altres relacions en vincular els estrangers amb la superfície territorial i no amb la població, aquest índex contribueix a remarcar el paper dels estrangers en la construcció de paisatges en petits i grans nuclis de població. Les densitats més altes són, en primer lloc, en els termes urbans i suburbans d'especialització turística i, en segon, en la majoria dels litorals. Malgrat la petita superfície de molts d'aquests, la meitat oest de Menorca i la majoria dels municipis de la Serra de Tramuntana i de l'interior mallorquí obtenen baixes densitats (figura 8).

Figura 8. Població de nacionalitat estrangera en els municipis de les Illes Balears: densitat per km² (2007)

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants 2007*

Per finalitzar aquest apartat, el resultat de relacionar informacions sobre procedències i destinacions de l'immigrant porta a altres conclusions. En destaquem dues. En primer lloc, i malgrat la recent ampliació del nombre de països de la Unió Europea, la importància de la immigració laboral del Sud ha produït que els municipis amb majoria d'extracomunitaris hagin augmentat considerablement en les quatre illes (taula 2). En segon lloc, els espais urbans són el lloc preferit de la immigració laboral. Els equatorians són els ciutadans no espanyols millor representats a Palma, Eivissa, Maó i Ciutadella.

Taula 2. Nombre de municipis amb majoria de població comunitària i extracomunitària el 1996 i el 2007⁹

	Mallorca		Menorca		Eivissa i Formentera	
	1996 (UE-15)	2007 (UE-27)	1996 (UE-15)	2007 (UE-27)	1996 (UE-15)	2007 (UE-27)
UE	43	38	8	5	6	5
Fora UE	6	14	0	3	1	2

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *padrons d'habitants 1996 i 2007*

3. ANÀLISI TERRITORIAL INTRAURBANA: LA GUETITZACIÓ ESPACIAL

La immigració a les Balears és un fenomen fonamentalment urbà encara que, a diferència d'altres àrees immigratòries recents, té una destacada implantació en els espais rurals a conseqüència de la importància numèrica que assoleix la immigració residencial. El 2007, al voltant del 34% dels estrangers resideixen en municipis de més de 50.000 habitants. Tanmateix, l'índex d'estrangeria és important també en poblacions petites i mitjanes. La taxa d'estrangers més alta es troba als municipis d'entre 40.001 i 50.000 habitants, que coincideixen amb espais de destacada implantació turística, com són Calvià i Eivissa (taula 3).

Taula 3. Població estrangera segons la mida del municipi a les Illes Balears (2007)

Municipis per nombre de població (habs.)	Població Total (a)	Població Estrangera (b)	% Població (b)/(a)	% Estrangers Respecte població total de Balears
0-5.000	67.193	9.882	14,70	5,19
5.001-10.000	100.667	16.385	16,27	8,61
10.001-20.000	152.216	35.985	23,64	18,92
20.001-30.000	133.104	22.997	17,27	12,09
30.001-40.000	102.305	14.181	13,86	7,45
40.001-50.000	92.048	24.828	26,97	13,05
Més de 50.000	383.107	64.566	16,85	33,95

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants 2007*

Encara que els municipis amb més estrangers no coincideixen exactament amb els més poblats de les illes, uns i altres tenen gairebé idèntica representació relativa a la població de l'arxipèlag. Els cinc municipis més poblats de les Balears concentren el 53,72% dels estrangers de la Comunitat Autònoma. I els cinc municipis amb major nombre de no espanyols tenen el 53,85% de tots els estrangers de les Illes

⁹ El 1996, els municipis de Consell, Porreres i Ses Salines tenen el mateix nombre de població estrangera comunitària i extracomunitària.

Balears. La causa principal està en el pes demogràfic de Palma, que té més del 37% de la població balear i on resideixen prop del 34% de tots els estrangers (taula 4).

Taula 4. Població de nacionalitat estrangera en els cinc municipis més poblats de les Balears (2007)

	Població total	% població Balears	Població estrangera	% població municipal total	% població estrangera Balears
Palma	383.107	37,17	64.566	16,85	33,95
Calvià	47.934	4,65	15.367	32,05	8,08
Eivissa	44.114	4,28	9.461	21,44	4,97
Manacor	37.963	3,68	6.643	17,49	3,49
Llucmajor	33.222	3,22	6.143	18,49	3,23

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants 2007*

La immigració és consubstancial a la ciutat i ha estat el motor de creixement de les ciutats al llarg de la història (Capel, 1997). Les conseqüències de la seva particular distribució intraurbana són diverses: econòmiques, territorials, demogràfiques, etc. Per tant, els comportaments i els impactes que aquest fenomen produeix a l'interior de la ciutat és un tema d'estudi cada vegada més habitual en les investigacions socioterritorials de la immigració. No obstant això, els més coneguts treballs sobre immigració estrangera a les Illes Balears gairebé no dediquen cap atenció a l'estudi de la distribució a escala intraurbana. Encara que amb diferents objectius, només hem trobat referències a la ciutat de Palma (J.M González Pérez i J. Somoza, 2004; Mateu, 2007; González Pérez, en premsa). Per les seves dimensions urbanes, la seva alta taxa d'estrangeria i la diversitat de nacionalitats ens centrarem en el cas de Palma. En aquest apartat intentarem aportar algunes anàlisis territorials que serveixin per a posteriors reflexions i investigacions (figura 9).

Figura 9. Punt de trobada: Plaça d'Espanya (Palma, 2008)

Font: Jesús M. González Pérez (04-09-2008)

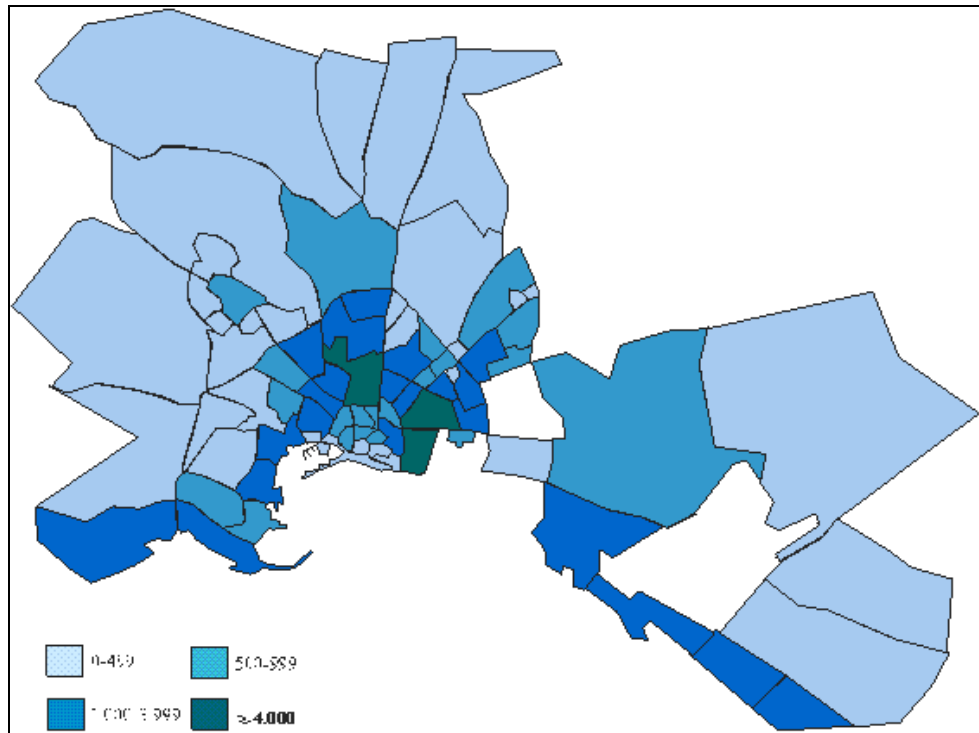
3.1. La localització dels estrangers a Palma

L'augment de la població estrangera ha sustentat la major part del creixement demogràfic de Palma durant l'última dècada. Mentre la població espanyola d'aquest municipi va augmentar el seu nombre en només un 2% entre 1998 i 2007, l'increment de l'estrangera és aproximat al 800%. A Palma de Mallorca viuen persones de 147 nacionalitats diferents de l'espanyola, de les quals cinquanta-dos tenen més de 100 habitants empadronats. Segons les estadístiques de l'Ajuntament, els estrangers sumen 86.206 en 2008. Els quatre col·lectius més nombrosos són d'origen americà (Ecuador, Argentina, Bolívia i Colòmbia, per aquest ordre). Els tres següents són nacionalitats europees: Alemanya, Itàlia i Bulgària.

El municipi de Palma està dividit en 88 zones estadístiques o barris que a la vegada s'integren en nou sectors o Centres Municipals de Serveis Socials (CMSS). Encara que en les pautes de distribució territorial dels estrangers existeixen notables diferències segons la nacionalitat de l'immigrant, pensem que els factors que, en general, més influeixen en la localització residencial són el preu de l'habitatge, la qualitat i centralitat del barri, l'accessibilitat en transport públic i, per a alguns col·lectius, l'activitat econòmica exercida. L'exemple de població i els barris turístics litorals, des de Sant Agustí (ponent) fins S'Arenal (llevant), tenen les xifres més altes d'estrangers empadronats. Els espais suburbans i rururbans situats més enllà de la via de cintura tenen, amb algunes excepcions (com Rafal Vell), pocs estrangers (figura 10). Amb 8.583 estrangers empadronats, la zona estadística de l'Olivar és la que té més estrangers. A certa distància el segueixen altres dues zones, ambdues amb més de 4.000 habitants no espanyols cadascuna: Bons Aires i Foners. Aquests tres barris estan situats a l'exemple de població planificat per Bernat Calvet, limítrof amb les Avingudes i el nucli antic preindustrial.

Figura 10. Població estrangera per zones estadístiques de Palma (2008)

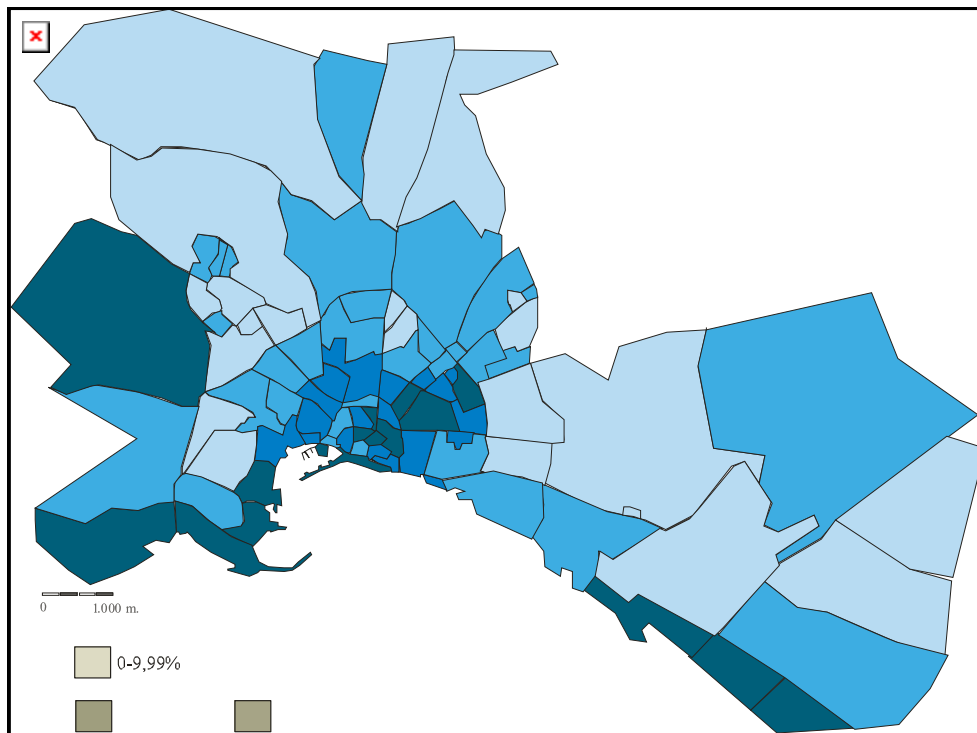
Font: elaboració pròpia a partir de l'Observatori Municipal de la Igualtat (2008): *La població immigrant al municipi de Palma a l'1-1-2008*.

La distribució territorial de les dades absolutes difereix notablement de la dels relatius. Les taxes més altes són en tres tipus de barris:

- Ciutat antiga (tant en habitatges rehabilitats com degradats)
- Eixample (aquell més proper a les Avingudes i fonamentalment el seu sector oriental). Aquí és on hi ha les zones estadístiques amb més estrangers empadronats (Pere Garau, Bons Aires i Foners)
- Els barris turístics del litoral, fonamentalment de ponent, més propers a la ciutat central. En aquest sector estan les tres zones estadístiques, després de la Zona Portuària, amb taxes d'estrangeria més altes: Cala Major, Sant Agustí i El Terreno (figura 11).

Figura 11. Percentatge de població estrangera respecte a la total per zones estadístiques de Palma (2008)

Font: elaboració pròpia a partir de l'Observatori Municipal de la Igualtat (2008): *La població immigrant al municipi de Palma a l'1-1-2008*.

Cap dels tretze barris de la ciutat antiga arriba als 4.000 habitants, però en set d'aquests els estrangers representen més d'una quarta part de la seva població. Això sense comptar la zona portuària que, encara que a efectes estadístics forma part del sector de la zona antiga, les seves dades no els considerem rellevants ja que només té 35 persones empadronades. D'aquests, el 51,4% té nacionalitat no espanyola, la taxa més elevada del municipi. A diferència del que passava fa una dècada, més de la meitat dels estrangers de la CMSS Ciutat Antiga pertanyen a la Unió Europea (figures 12, 13 i 14).

La complexitat geogràfica de la ciutat intramurs i l'existència de barris amb dinàmiques socials, econòmiques i d'estat de l'habitatge tan dispar fa que a l'interior d'aquest petit territori es succeeixin processos de xabolització i gentrificació¹⁰, i on els estrangers classificats segons la seva procedència i estatus social són els actors principals d'aquests contrastes. Encara que en els darrers anys assistim a una completa revalorització de tot el centre històric per mitjà d'una intensa activitat immobiliària, els barris que mantenen majors signes de degradació, com és el cas del Sindicat (del qual forma part, entre altres, sa Gerreria), són un lloc d'assentament dels immigrants laborals del Sud, sobretot aquells nousvinguts a Mallorca i que es troben en condició administrativa irregular.

¹⁰ Existeix unanimitat en l'atribució de l'autoria del terme *gentrification* a la sociòloga britànica Ruth Glass (1964) en el seu treball sobre els canvis experimentats a Londres (Hannigan, 1995). Els integrants del grup ADUAR defineixen la gentrificació com "anglicisme que designa la reocupació d'alguns centres urbans per les classes més benestants (*gentry*) després de la seva rehabilitació urbanística i arquitectònica" (Zoido, de la Vega, Morales, Mas i Lois, 2000). Tot i que en català s'utilitzen altres expressions per a denominar aquest fenomen, probablement el terme *elitització* sigui el que millor s'aproxima a la concepció anglesa (García Herrera, 2001).

L'estat de conservació ruïnós de molts habitatges les fa assequibles per al lloguer i la pròpia morfologia urbana i estructura social del barri facilita la "invisibilitat" de l'immigrant "sense papers". Dels 1.240 estrangers d'aquest barri, 119 són marroquins. Per la seva banda els barris de major qualitat arquitectònica i millor estat de conservació de l'edificació són espais ocupats per estrangers del Nord. Són els casos tant d'aquells plenament incorporats en els itineraris turístics de masses (Cort, la Seu) com d'altres recentment rehabilitats i especialitzats en el turisme residencial postfordista (sa Calatrava). Encara que és aviat per avançar conclusions, assenyalar que estem treballant en com la rehabilitació urbana que s'està duent a terme en els barris degradats està modificant les seves estructures socials, entre elles les que afecten la composició de la població estrangera.

El primer eixample de població, sobretot la seva meitat oriental més degradada, ha succeït a la ciutat preindustrial com a principal espai de concentració residencial d'estrangers. Mentre el creixement d'immigrants es modera a la ciutat antiga, a causa de la confirmació d'unes dinàmiques que faciliten l'assentament de la població comunitària, succeeix el contrari en els barris de l'eixample. En aquest creix la representativitat d'uropeus comunitaris però fonamentalment destaca la presència i l'increment del nombre de llatinoamericans, africans i fins i tot asiàtics. Encara que caldria estudiar més profundament la causa principal del protagonisme de l'eixample com residència important per als estrangers, sobretot de no comunitaris, el preu de l'habitatge és un factor de primer orde. Segons Vives (2008), els preus més baixos de l'habitatge de venda a Palma estan a la part oriental de la ciutat compacta (eixample de població i alguns polígons d'habitatges de l'etapa desenvolupista), precisament on hi ha molts estrangers procedents del Sud. Per exemple, aquesta mateixa autora assenyalava que la zona estadística de Pere Garau està en l'interval de preus més baixos, que oscil·la entre 1.734,49 i 2.245,86 euros/m² d'habitatge construït.

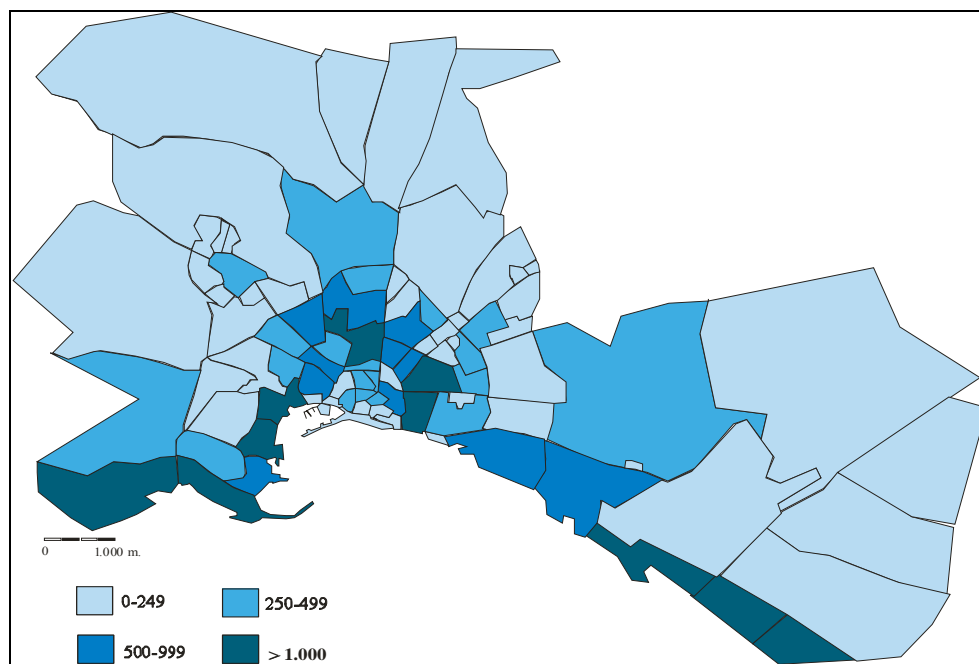
En un principi podríem pensar que l'estat deficient de l'habitatge podria ser una causa decisiva en l'existència d'aquests preus comparativament baixos la qual cosa, al seu torn, podria explicar la important instal·lació d'alguns comunitaris (Europa de l'est) i de molts extracomunitaris. Tanmateix, la realitat és una altra: el valor de l'habitatge està més relacionat amb una degradació global d'alguns d'aquests barris que amb una deficient situació dels habitatges. Segons hem pogut estudiar recentment (González Pérez, en premsa), si comparem el preu de l'habitatge amb el seu estat de conservació per seccions censals (Cens de Població i Habitatges de 2001), els preus més baixos no estan relacionats amb un mal estat de conservació de l'habitatge (ruïnós, dolent o deficient) en aquelles zones amb més habitants extracomunitaris.

El tercer gran espai urbà de concentració d'estrangers a Palma està en els barris turístics del litoral. Igual que succeeix en determinats sectors de la ciutat històrica, aquesta localització expressa a la perfecció la vinculació entre turisme i immigració. Estem davant l'espai d'ubicació preferent de població de la UE-27 degut al caràcter residencial que han assolit molts d'aquests antics barris construïts durant el primer *boom* turístic. La substitució de l'oferta extrahotelera per la residencial des de principis de la dècada dels 1990 és també un tret característic en altres ciutats d'especialització turística (Domínguez, González i Parreño, 2008). Una residencialització que comporta la revalorització d'alguns sectors per l'impuls del mercat immobiliari i el deteriorament d'altres per haver perdut centralitat i estar degradats. Així, l'adaptació d'aquestes zones, que des dels seus orígens van ser espais d'explotació econòmica intensiva, a les noves realitats del posfordisme va ser complicada, movent-se entre la reconversió i

l'agonia (Domínguez, González i Parreño, 2008). Aquests processos urbans tenen conseqüències demogràfiques importants, on la immigració torna a ser un bon mesurador de la realitat. La reconversió dels establiments hotelers en apartaments facilita l'arribada d'europaus comunitaris i la degradació de les altres zones afavoreix l'entrada de població extracomunitària que busca habitatge de lloguer a preus reduïts.

Figura 12. Població amb nacionalitat d'algun país de la Unió Europea (UE-27) a les zones estadístiques de Palma (2008)

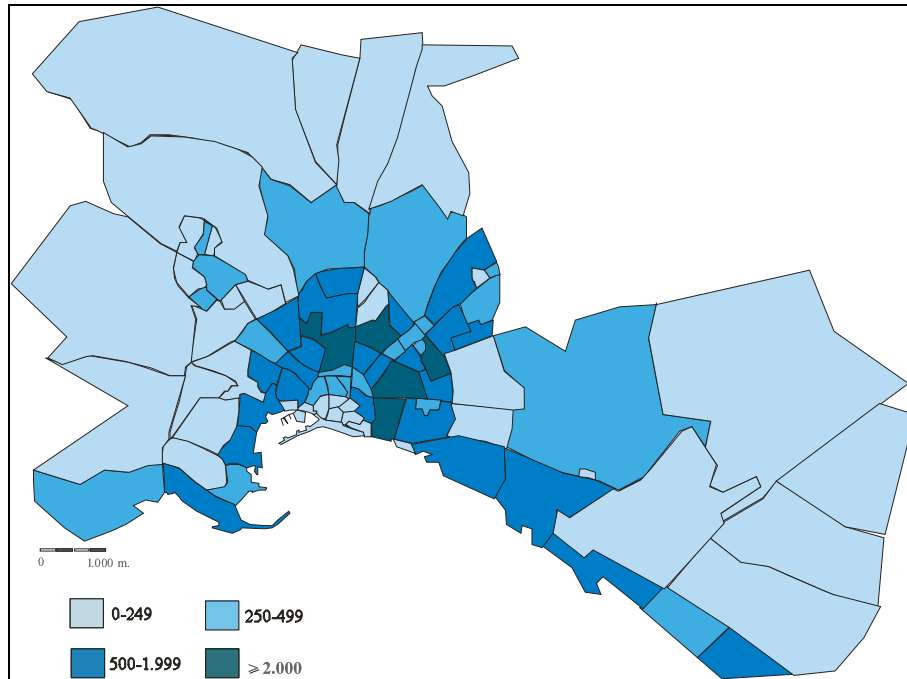
Font: elaboració pròpia a partir de l'Observatori Municipal de la Igualtat (2008): *La població immigrant al municipi de Palma a l'1-1-2008*.

En definitiva, és veritat que els europeus són àmplia majoria en les zones estadístiques del litoral turístic palmèsà, però no obstant això existeix una important convivència de procedències conseqüència de les diferents realitats urbanes i econòmiques que existeixen en aquestes barriades. Els Sectors Municipals de Serveis Socials (CMSS) del Litoral de Llevant i Ponent són on els europeus comunitaris obtenen una representativitat més alta. A la primera d'aquestes trobem zones estadístiques de forta especialització turística com S'Arenal o Can Pastilla, en les dues amb predomini d'habitants de la UE-27 encara que en S'Arenal existeix una notable implantació d'extracomunitaris, sobretot llatinoamericans i africans. Al CMSS de Ponent destaquen els barris de Cala Major i El Terreno, que ocupen els llocs setè i vuitè segons el nombre d'estrangers i el segon i quart per índex d'estrangeria, respectivament. Aquests dos barris són bons exemples on estudiar aquests processos de residencialització turística. Com a resultat la majoria de la població és de la UE-27 però també hi ha un nombre gens menyspreable d'immigrants laborals (fonamentalment llatinoamericans en els dos casos i també asiàtics a El Terreno) que resideixen

en els sectors més degradats. Aquests són una part important de la força de treball necessària per a la implantació d'aquest model turístic.

Figura 13. Població amb nacionalitat d'algun país no pertanyent a la Unió Europea (UE-27) a les zones estadístiques de Palma (2008)

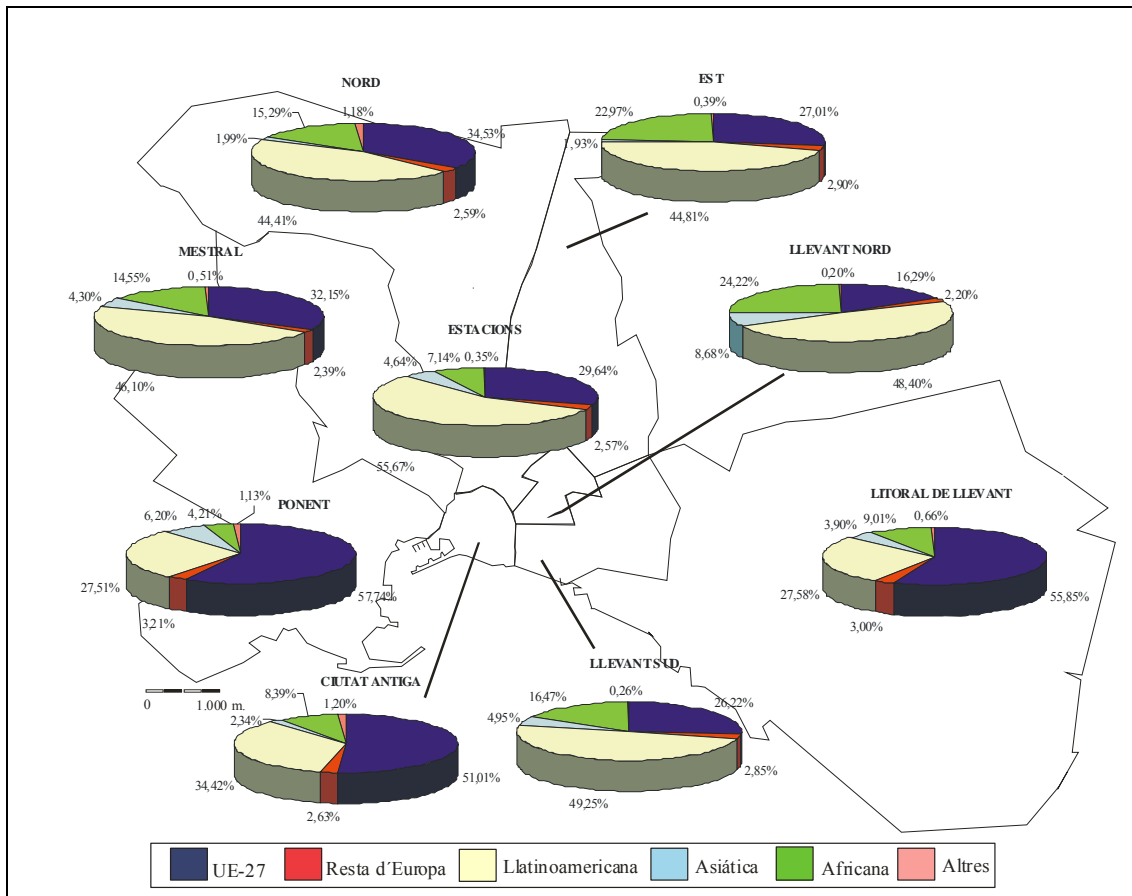

Font: elaboració pròpia a partir de l'Observatori Municipal de la Igualtat (2008): *La població immigrant al municipi de Palma a l'1-1-2008*

Figura 14. Distribució de la població estrangera segons nacionalitat (continent) en els Sectors Municipals de Serveis Socials de Palma (2008)

Font: elaboració pròpia a partir de l'Observatori Municipal de la Igualtat (2008): *La població immigrant al municipi de Palma a l'1-1-2008*

Per acabar amb aquesta anàlisi sobre la distribució territorial cal fer una breu reflexió sobre la localització d'estrangers a barriades i polígons d'habitatges. Mentre, per exemple, a les ciutats franceses aquestes promocions van ser aixecades amb l'objectiu d'albergar a la immigració estrangera (Pumain i Mattei, 2003), a Palma es tracta d'uns sectors d'habitatge social nascuts per servir de contenidors de la immigració peninsular espanyola dels anys 1960 i 1970, d'aquella arribada durant el primer boom turístic. No obstant això, s'estan produint canvis d'obligat anàlisi. Encara que les taxes d'estrangeria encara no estan entre les més altes de la ciutat, en altres treballs ja vàrem detectar un procés de substitució d'aquells primers immigrants espanyols per nous col·lectius arribats des del Tercer Món (González Pérez i Somoza, 2004; González Pérez, 2006). Aquest procés es confirma en molts d'aquests barris obrers en l'actualitat, com passa ara a Son Cladera i el Polígon de Llevant amb l'entrada de col·lectius llatinoamericans i africans.

3.2. La segregació residencial de la població estrangera a Palma

La guetització i segregació residencial dels diferents col·lectius d'estrangers és un tema d'actualitat que té el seu origen com a matèria d'estudi en la dècada de 1920, quan l'Escola de Chicago va estudiar la concentració, el reagrupament o l'agregació espacial de grups ètnics (Apparicio, 2007). La

literatura científica insisteix habitualment en la idea que els grups ètnics minoritaris estan segregats a les ciutats (Pacione, 2005). El fet que la població immigrada del Sud hagi de localitzar-se en zones de la ciutat degradada amb els objectius de "refugiar" i accedir a un habitatge assequible és un fet ben estudiat. Una conseqüència d'aquest comportament és la guetització de l'espai. Les conseqüències són majoritàriament negatives i afecten aspectes de diferent naturalesa.

La segregació espacial ètnica es relaciona amb la sobre-representació d'un grup minoritari en àrees determinades (Bayona, 2007). Entre els diferents índexs existents, el denominat Índex de Segregació (IS) de Duncan i Duncan (1955a, 1955b) és el més utilitzat en l'actualitat. La distribució del grup varia entre 0 i 1, valors que corresponen a una distribució exactament igualitària (és a dir que les seves distribucions són idèntiques i no existeix segregació) i una altra de màxima segregació (per tant que els dos grups no coincideixen en l'espai i la segregació és màxima), respectivament. L'índex de segregació és més alt quan els càlculs es fan per divisions més petites. Per al nostre cas, el nivell estadístic-territorial escollit és el de seccions censals, que és la divisió més petita a la qual podem accedir. En aquest treball calculem l'índex per als ciutadans estrangers de cadascun dels continents i per a aquelles nacionalitats més nombroses i/o representatives.

L'Índex de Segregació es defineix a partir de la fórmula següent:

$$IS = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n \left| \frac{x_i}{X} - \frac{t_i - x_i}{T - X} \right|$$

on x_i és la població del grup X en la unitat espacial i; X la població del grup X al municipi; t_i , la població total en la unitat espacial i; T és la població total del municipi, essent n el nombre d'unitats espacials del municipi.

El càlcul de l'Índex de Segregació segons el continent de nacionalitat del immigrada deixa, almenys, dues conclusions de gran transcendència. En primer lloc, a nivell de continents no podem generalitzar entre una alta i baixa segregació segons la procedència de l'immigrant. Encara que la població europea, i fonamentalment la comunitària, sembla estar millor distribuïda pel territori, són els americans els que obtenen el menor índex de segregació. En segon terme, existeixen importants diferències entre els immigrants del Sud ja que, a diferència del que succeeix amb els americans, els africans i asiàtics assoleixen màximes cotes de segregació espacial (taula 5).

Taula 5. Índex de segregació de la població estrangera empadronada a Palma segons nacionalitat: continents (2007)

	UE-27	Europa no comunitària	Àfrica	Amèrica	Àsia
IS	0,29	0,33	0,43	0,25	0,45

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants 2007*

En general, els índexs de segregació no són especialment alts en cap de les nacionalitats importants, però és en el càlcul per països quan les dades són més clarificadors. Els ciutadans que viuen més segregats són els originaris de països pobres però també els arribats des de les nacions més riques. Les causes d'un i altre cas són diferents. Després de la situació especial dels xinesos, on la seva zona de residència està molt vinculada al seu lloc de treball (González Pérez, en premsa), són els bolivians (com un bon exemple d'habitants de un dels països més pobres) i britànics i alemanys (com exemples de persones procedents del món desenvolupat) els que obtenen índexs de segregació més elevats. En els primers perquè probablement el preu de l'habitatge és un factor primordial a l'hora de buscar allotjament. En els segons perquè en l'elecció del seu lloc de residència pensem que pot prevaler la qualitat de l'habitatge i el barri on s'insereix. Els bolivians poden veure's abocats irremeiablement a residir a unes determinades zones de la ciutat, on les xarxes socials creades els permeten més protegir com a grup minoritari. Una combinació de desig d'aïllament, on també funcionen xarxes socials de compatriotes que faciliten la integració del nouvingut a la ciutat, i la demanda d'una oferta d'habitatge que està inserida en un barri determinat, a la qual difícilment poden accedir altres grups socials i/o nacionals, expliquen els índexs de segregació d'alemanys i britànics a Palma (taula 6).

Taula 6. Índex de segregació de la població estrangera empadronada a Palma segons la nacionalitat: països (2007)

	Població	IS		Població	IS
Equador	6.292	0,36	<i>Bolívia</i>	4.106	0,54
Argentina	5.170	0,24	Alemanya	3.992	0,45
Colòmbia	4.553	0,27	Marroc	2.842	0,41
Itàlia	4.485	0,28	R. Unit	2.098	0,50
Bulgària	4.320	0,33	Xina	1.705	0,54

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants 2007*

Sigui com sigui, els índexs de segregació ens diuen que els nivells de segregació de la població estrangera a Palma no són massa preocupants. Encara que els seus càlculs els aplicà per zones estadístiques, Mateu (2007) va arribar a conclusions similars. Això podria confirmar la idea Musterd i Deurloo (2002) segons la qual a les ciutats europees hi ha menys perill de creació de guetos ètnics que a les nord-americanes. No obstant això penso que hem de mantenir un optimisme només moderat. En primer lloc, l'IS és un indicador important però pensem que no és concloent per demostrar per si sols l'existència o no de guetos. Sens dubte és necessari aprofundir sobre aquesta temàtica amb els objectius de conèixer millor l'estructura social de la ciutat i debatre sobre el concepte de polarització social a Palma. En segon lloc, algunes nacionalitats han superat ja l'índex de 0,50 i per sobre d'aquesta taxa són algunes de les més riques i de les més pobres. El particular funcionament del mercat de l'habitatge a Espanya (amb un dèficit d'habitatge social, sobretot en lloguer, i on el preu del m² construït ha crescut

molt en la darrera dècada), i el pes del turisme residencial també a la nostra ciutat, poden produir tendències no desitjades. Per últim, l'enduriment en la concessió de permisos de residència i, per tant, l'abundància de persones en situació administrativa irregular afavoreix la concentració de persones de la mateixa nacionalitat en territoris reduïts, amb els objectius d'articular-se com guetos de caràcter defensiu o per ocultar l'exterior (figura 15).

Figura 15. Espais públics i immigració: utilització d'espais públics semiabandonament per al gaudiment de l'oci i el temps lliure per part d'estrangers equatorians en el polígon de Llevant (Palma, 2008)

Font: Jesús M. González Pérez (07-09-2008)

En definitiva, el funcionament del mercat immobiliari, tant pel que fa als preus de lloguer i propietat com als interessos especulatiu en grans i petites promocions adreçades fonamentalment a població adinerada, són els principals responsables en la construcció de guetos on gairebé tot gira al voltant de l'estatus econòmic del resident.

4. CARACTERITZACIÓ SOCIODEMOGRÀFICA DELS ESTRANGERS

4.1. Estructura per sexe i edat de la població estrangera: comportaments diferenciats segons les procedències

Com veurem al capítol 6¹¹, la importància d'aquestes dues variables de l'estructura de la població supera àmpliament les conseqüències pròpiament demogràfiques, en influir en els camps econòmic i social. El model migratori balear (països desenvolupats davant subdesenvolupats, residencial davant laboral) implica una estructura per edats i una composició per sexes amb grans contrastos segons la nacionalitat de la persona immigrada (Nord o Sud). No obstant això, podem generalitzar que la piràmide d'edats de la població estrangera ha evolucionat des de l'envelliment i la feminització fins al rejuveniment i la masculinització.

Existeixen contrastos evidents en la composició per sexes i edats. Respecte al sexe, hi ha 6.086 homes més que dones en 2007. L'índex de masculinitat és del 106,61%.¹² Una dècada abans (1996), les dones superaven àmpliament als homes en 2.210 persones, i s'obtenia llavors un índex de masculinitat del 87,11%. La causa d'aquesta evolució està en la importància creixent de nacionalitats immigrants molt masculinitzades com són els casos dels africans i, en menor mesura, dels asiàtics. Al costat oposat són les més feminitzades d'americans, europeus no comunitaris i dels pocs habitants d'Oceania residents a l'arxipèlag. Hi ha un repartiment equitatiu per sexes entre els habitants de la Unió Europea. Malgrat les diferents motivacions per al desplaçament entre els europeus occidentals (antiga UE-15) i orientals, el fet de pertànyer tots a la Unió Europea facilita la immigració familiar (taula 7).

Taula 7. Índex de masculinitat de la població estrangera resident a les Illes Balears segons nacionalitat (2007)

UE-27	Resta Europa	Àfrica	Amèrica	Àsia	Oceania
101,33%	77,25%	209,84%	87,28%	142,78%	82,35%

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants 2007*

En qualsevol cas, totes aquestes diferències són importants per explicar el mercat laboral de la població immigrant, en existir la tendència a associar el sexe de cada nacionalitat a un nínxol laboral determinat. És a dir, aquestes diferències estructurals segons nacionalitat solen reproduir en els sectors en què desenvolupen la seva activitat laboral. Així, donada l'escassa trajectòria d'alguns grups, un percentatge elevat dels seus membres s'empren en determinades ocupacions que, en general, també tenen una certa associació de gènere (Domínguez i altres, en premsa). El treball en l'hostaleria, servei domèstic, cura d'ancians i nens són treballs ocupats majoritàriament pel gènere femení i són coberts pels llatinoamericans, mentre que en activitats com la construcció predomina la presència masculina i d'europeus de l'Est (Pumares i altres, 2006).

¹¹ Capítol VI: L'impacte de la immigració en l'educació i la cultura local.

¹² L'índex de masculinitat expressa la raó d'homes front a dones en un determinat territori, expressada en tant per cent. Es calcula utilitzant la fórmula $\text{homes} / \text{dones} * 100$.

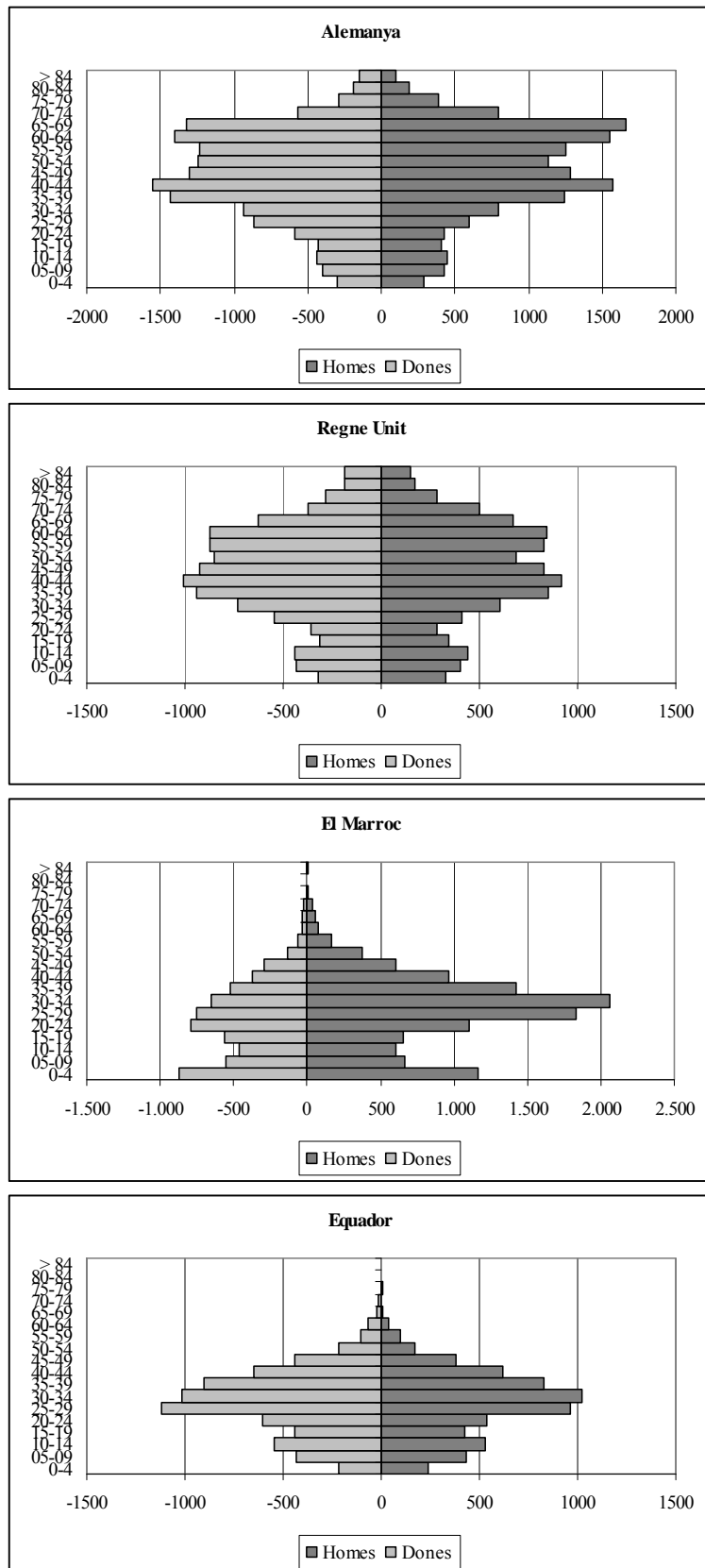
Les diferències en les piràmides de població segons la nacionalitat són especialment importants a les Balears, on estan pràcticament igual de representats els estrangers del Nord i del Sud. Per observar aquestes diferències hem dibuixat les piràmides de quatre de les cinc nacionalitats més nombroses en aquesta Comunitat Autònoma: dues pertanyen a la Unió Europea (Alemanya i el Regne Unit) i els altres dos són països en vies de desenvolupament d'Àfrica i Amèrica del Sud. Els col·lectius d'alemanys i britànics ja eren nombrosos a principis dels 1990. Alguns d'aquests envelleixen a les Balears i, malgrat l'existència d'un flux immigratori estable i sostingut des de 1990, altres desplacen la seva residència a la nostra Comunitat Autònoma quan ja tenen unes edats avançades. Al costat oposat, molts dels marroquins i pràcticament tots els equatorians formen part de la darrera generació d'immigrants arribats a Balears.

La forma de les piràmides per sexe i edat d'alemanys i britànics mostren unes poblacions envellides, amb alts percentatges de majors de 64 anys però també amb unes cohorts nombroses d'adults-vells, per la qual cosa s'endevina que, en pocs anys, augmentaran els seus respectius índexs d'envelliment que ja és alt en 2007 (19,32% i el 17,28%, respectivament). Entre els alemanys, el grup d'edat amb més habitants és el dels homes entre 65 i 69 anys. La base de la piràmide és especialment estreta entre els habitants d'Alemanya. Les causes de les altes taxes d'envelliment de d'alemanys i britànics s'explica per tres circumstàncies principals: l'existència de corrents migratòries de jubilats que es traslladen a Balears una vegada que han abandonat el mercat laboral; el manteniment de fluxos de població activa d'alts recursos econòmics (empresaris i professionals liberals amb llarga trajectòria); i l'envelliment de la primera generació d'immigrants arribats a Balears on precisament alemanys i britànics eren els més ben representats.

El sobredimensionament dels adults joves és la característica principal de les piràmides de marroquins i equatorians. Estem davant d'estructures marcadament descompensades, amb una presència escassa o gairebé nul·la de majors de 64 anys. Malgrat la important taxa de fecunditat de les dones estrangeres i de l'augment dels processos de reunificació familiar, els menors de deu anys no destaquen entre els equatorians, al contrari dels marroquins on la cohort de 0 a 4 anys arriba a ser l' més important entre les dones (figura 16).

Figura 16. Piràmide de població per sexe i edat d'algunes nacionalitats empadronades a les Illes Balears (2007)

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Padró d'habitants 2007*

4.2. Moviment natural de la població: el pes dels naixements de mares estrangeres en el recent repunt de la natalitat

Les dades del Moviment natural de la població (INE i IBESTAT) ens proporcionen la informació necessària per analitzar la natalitat i mortalitat dels estrangers durant una mica més d'una dècada (1996-2007). Segons les estadístiques provisionals del 2007, els morts estrangers a Balears representen el 9,97% del total. Això fa que la taxa de mortalitat d'estrangers sigui de 4,05‰, un índex comparativament molt més baix que el total, que és de 7,48‰ en aquest mateix any.

A Espanya, a diferència d'altres països, regeix el *ius sanguinis*. És a dir, els fills d'estrangers, encara que hagin nascut en territori de l'Estat, adquireixen la nacionalitat dels seus pares, no la del lloc de naixement, pel que apareixen comptabilitzats estadísticament com a persones de nacionalitat estrangera. Per tant, la natalitat és també un factor important en el canvi del perfil nacional dels immigrants.

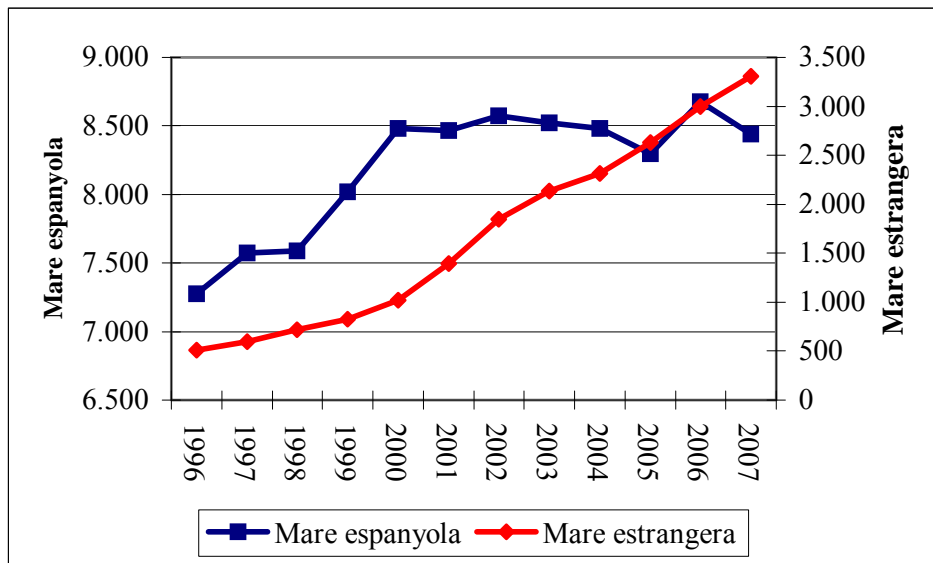
La taxa de natalitat de mare estrangera a les Illes Balears és baixa si la comparem amb les obtingudes en altres comunitats autònomes. Tanmateix el pes relatiu d'aquests naixements sobre el total és més important que en altres territoris de l'Estat. Així, per una banda, la taxa de natalitat de mare estrangera està per sota de la mitjana de l'Estat i de quinze Comunitats Autònomes, superant només els índexs de Canàries i la Comunitat Valenciana. D'altra, les Balears són la segona comunitat autònoma, després de La Rioja, on el percentatge de nascuts de mare estrangera respecte al total és més alt. Aquesta aparent contradicció s'explica per la combinació de dues variables: la important representació d'europaus occidentals entre els estrangers residents a la Comunitat Autònoma (molts fora de l'edat de procrear i amb pocs fills per dona); i l'alta taxa d'estrangeria (recordem, la més elevada de les Comunitats Autònomes), que augmenta les conseqüències que aquesta població produeix en la demografia balear.

Entre les mares espanyoles s'ha produït un notable augment del nombre de naixements i un moderat increment de la taxa de natalitat al llarg de la darrera dècada. Entre les estrangeres l'evolució en nombres absoluts dibuixa un creixement pronunciat i ininterromput, que està relacionat amb l'augment de la immigració i l'entrada de nous fluxos des de mitjan dècada passada. Així, l'augment d'estrangers empadronats va augmentar en un 492,39% entre 1996 i 2007, i els naixements van créixer en un percentatge similar: un 511,91%. El fet que una part important de l'increment en el nombre de naixements sembla estar relacionat amb l'augment d'efectius estrangers dóna lloc a que els canvis en la taxa de natalitat no siguin massa importants. En aquest sentit, després del màxim de 2001, la taxa de natalitat de mares estrangeres, encara que amb interrupcions, descendeix lleugerament fins a l'actualitat. Això passa fins al punt que la diferència entre les taxes de natalitat de mares espanyoles i estrangeres es va reduir en aquests onze anys (1996: 5,96‰; 2007: 5,39‰) (figures 17 i 18).

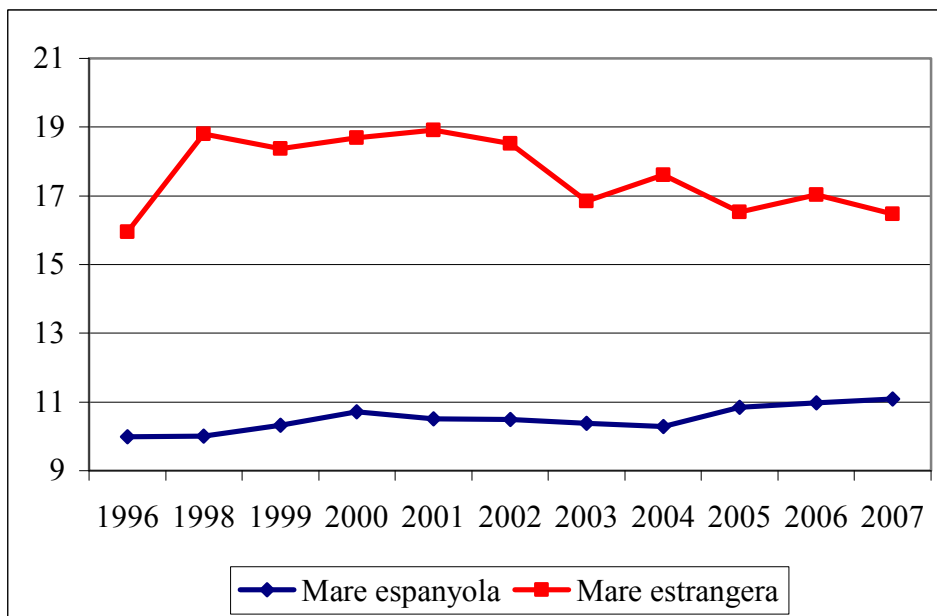

Figura 17. Evolució del nombre de naixements segons nacionalitat de les mares a les Illes Balears (1996-2007)

Font: elaboració pròpia a partir de l'IBESTAT i INE

Figura 18. Evolució de les taxes de natalitat segons nacionalitat de les mares a les Illes Balears (1996-2007)

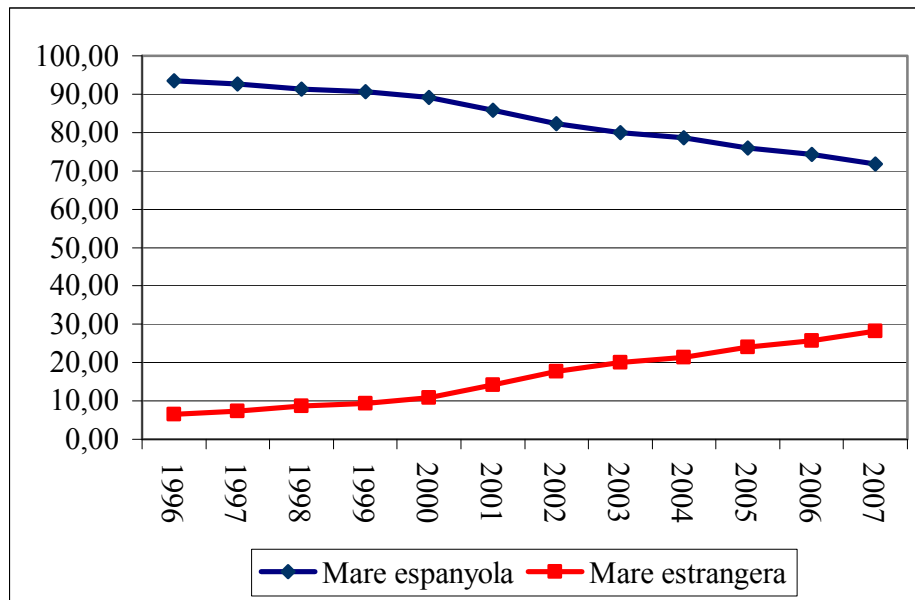
Font: elaboració pròpia a partir d'IBESTAT i INE

Com a resultat d'aquestes evolucions, els fills de mares estrangeres representen un percentatge cada any major en el total de nascuts a la nostra comunitat autònoma, fins a significar gairebé tres de cada deu naixements en 2007. El pes de la població de l'Europa occidental pot contribuir a reduir les taxes de

natalitat dels no espanyols. Tanmateix, la tendència dibuixada en els darrers anys fa preveure un augment de la participació estrangera a la natalitat balear a curt termini (figura 19).

Figura 19. Evolució del percentatge de naixements segons nacionalitat de les mares a les Illes Balears (1996-2007)

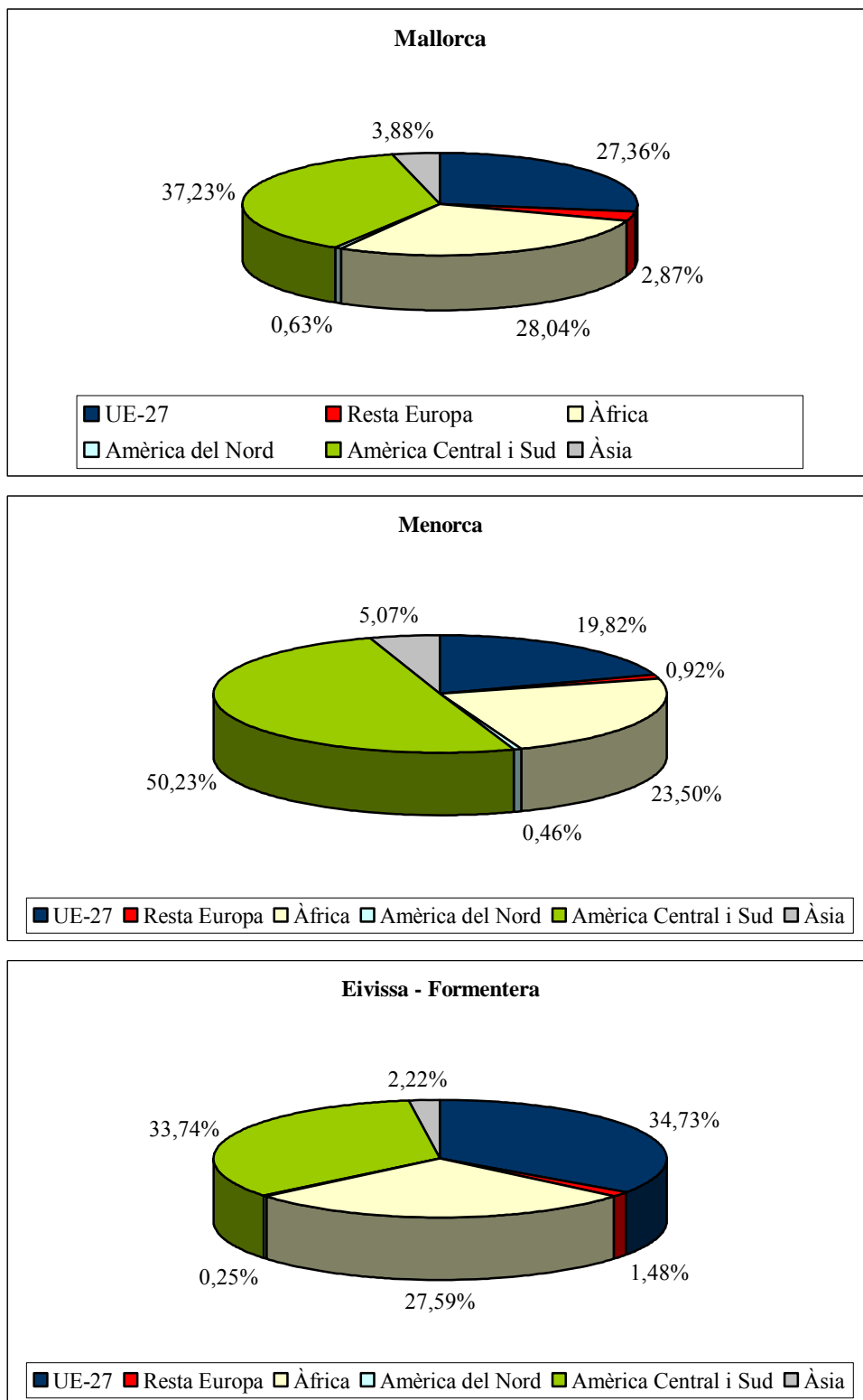

Font: elaboració pròpia a partir d'IBESTAT i INE

El 2006, últim any del que tenim dades per illes, la taxa de natalitat de Mallorca és la més alta de l'arxipèlag (18,34‰) i en aquesta s'havien produït el 79,18% de tots els naixements de mare estrangera de la Comunitat Autònoma. Per illes, les diferències en les taxes de natalitat entre els estrangers i el seu pes en el total insular s'explica per la diferent representativitat de cada col·lectiu. Així, per exemple, la taxa de natalitat més baixa l'obté les Pitiüses (15,77‰), que coincideix amb l'illa on predominen els fills de població europea comunitària. En una situació intermèdia està Menorca (17,30‰), que és l'única illa on els habitants d'una regió o continent (Amèrica del Centre i Sud) superen el 50% del total de nascuts de mare estrangera. Això es produeix a costa de la baixa representativitat d'europèus (UE-27) (figura 20).

Figura 20. Distribució del nombre de naixements de mare estrangera per illes i nacionalitat de la mare (2006)

Font: elaboració pròpia a partir d'estadístiques d'IBESTAT

En el càlcul de la taxa de fecunditat, en fer referència al nombre de naixements en funció del total de dones en edat fèrtil (15-49 anys), s'elimina les possibles distorsions produïdes per l'edat i el sexe. Això la converteix en un mètode més adequat per estudiar l'impacte dels naixements d'estrangeres en general i de cada col·lectiu en particular. No oblidem que hi ha grans diferències en la distribució per sexes i edats en moltes nacionalitats. Per aquests motius, utilitzarem la taxa de fecunditat com a sistema per comparar els diferents comportaments reproductors dels estrangers segons la seva procedència.

Els estrangers repeteixen els comportaments reproductors del seu país d'origen al de destinació, almenys en els primers anys d'immigració. Aquesta és la principal causa de les diferències de fecunditat per continents i països. A Espanya, alguns estudis han demostrat com els nivells de fecunditat de la població immigrant descendeixen a mesura que s'adapten a la societat d'acolliment fins a convergir amb els nivells baixos de les societats on s'instal·len (Sánchez Aguilera i altres, 2005). Otros estudis han demostrat que la fecunditat diferencial de la població immigrant no només ha hagut un augment del total de naixements sinó que també han contribuït a frenar el preocupant descens de la fecunditat (Monllor i Gómez Fayren, 2001; Cebrián i altres, 2002; Delgado, 2003). Tanmateix, aquesta fecunditat de les estrangeres a les Balears no assoleix la importància d'altres Comunitats Autònomes. En termes generals, la fecunditat d'espanyols i estrangers residents a Balears és similar: 54,62‰ i 57,34‰ el 2006, respectivament. La causa és una vegada més en els contrastos dels perfils nacionals dels immigrants a les Balears. En aquest cas, l'alta natalitat dels immigrants del Sud és rebaixada per la baixa dels del Nord. A més, els estrangers més nombrosos en aquesta Comunitat Autònoma després dels europeus comunitaris són els llatinoamericans, uns ciutadans que no destaquen per la seva alta fecunditat, ja que és similar a l'obtinguda per les espanyoles i està situada per sota asiàtiques i sobretot d'africanes. Així, si hi ha molts nascuts de dones d'Amèrica del Centre i del Sud és degut a que és un col·lectiu nombrós i feminitzat (taula 8).

Taula 8. Taxa de fecunditat de les dones estrangeres empadronades a les Illes Balears segons la seva nacionalitat: continents (2006)

	UE-27	Resta Europa	Àfrica	Amèrica Nord	Amèrica Centro i Sud	Àsia	Oceania
T.F. (‰)	35,81	47,52	165,50	47,09	55,12	74,02	46,87

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Moviment Natural de la Població 2006* i *Padró d'habitants 2006*

Aquest major control de la natalitat entre les dones llatinoamericanes no és un comportament únic de les residents a les Balears (González Pérez, 2008). Les causes d'aquesta situació són diverses. D'una banda, en molts casos estem davant països amb un nivell de desenvolupament més alt que, per exemple, la majoria dels africans. D'altra, la llatinoamericana és una immigració realitzada fonamentalment per part de dones, moltes d'elles estan casades i per tant deixen família (marit i també fills) al seu país d'origen.

A les Illes Balears, de les quinze nacionalitats d'estrangers més nombroses en 2008 només cinc tenen una taxa de fecunditat més alta que la d'espanyols (2006). Sens dubte estem davant una dada important que trenca amb estereotips i imatges equivocades sobre la immigració exterior. Les dones

alemanyes són, amb diferència, les que tenen una taxa de fecunditat més baixa, seguides de franceses, britàniques i italianes. Al costat oposat hi ha les marroquines, amb un índex que és gairebé quatre vegades més alta que el de les espanyoles i set vegades més que la taxa de les alemanyes (taula 9).

Taula 9. Taxa de fecunditat de les dones estrangeres empadronades a les Illes Balears segons la seva nacionalitat: països (2006)

	Alemanya	R. Unit	Marroc	Itàlia	Equador
T.F. (‰)	23,91	33,29	170,67	36,24	53,48
	Argentina	Romania	Colòmbia	Bolívia	Bulgària
T.F. (‰)	58,35	64,12	48,07	79,03	38,73
	França	Uruguai	Brasil	Polònia	Xina
T.F. (‰)	31,43	50,98	47,38	51,02	84,18

Font: elaboració pròpia a partir de l'INE *Moviment Natural de la Població 2006* i *Padró d'habitants 2006*

La població balear no té els problemes d'envelliment d'altres Comunitats Autònomes i, tal com han demostrat alguns estudis (United Nations, 2000), l'anomenada "immigració de substitució" no resol per si sola els problemes de l'envelliment demogràfic. Tanmateix, la recent entrada d'immigrants joves, que estan en edat de procrear i que procedeixen de països on, per diverses causes, són menors els controls de natalitat, contribueix a frenar l'envelliment i la caiguda de la fecunditat. Uns problemes que no només són importants en alguns espais rurals sinó també en determinats barris urbans que, fins fa uns anys, la seva degradació dels estava inclinant cap a l'envelliment i el buidament poblacional. Estem per tant davant un camp amb importants implicacions de diversa naturalesa i que difícilment es mantindrà estàtic quant a les seves dinàmiques.

5. MERCAT DE TREBALL: CARACTERITZACIÓ DE LA POBLACIÓ OCUPADA

El dinamisme econòmic europeu, en general, i el balear, en particular, és un dels factors que han propiciat la intensificació dels fluxos migratori i els canvis al perfil nacional dels estrangers des de mitjans de la darrera dècada del segle passat. Entre altres coses, la bonança econòmica va afavorir un doble procés migratori amb direccions Nord-Sud i Sud-Nord a les Illes Balears, que té importants conseqüències en el mercat de treball i l'estructura sociolaboral de la població. D'una banda, les Balears evolucionen cap a un model turístic-residencial adreçat a les classes mitjanes i altes centreeuropees (corrent Nord-Sud) (Artigues, 2007). D'altra, com a complement imprescindible per al funcionament del sistema, la immigració arribada des del Sud (corrent Sud-Nord) és la força de treball necessària per cobrir les demandes de consum d'una població i una activitat turística en constant augment. Unes activitats que inclouen un gran ventall de professions, entre les quals destaquem les incloses en el sector de la construcció (d'obra pública i privada). Un sector que durant les últimes dues dècades ha estat utilitzat com a motor del creixement econòmic i principal aliat de l'empresariat turístic-immobiliari a les Balears. Com

a resultat de tot aquest procés, les Illes Balears han obtingut excel·lents indicadors econòmics a costa d'una crisi ecològica sense precedents.

Però el futur es presenta incert. L'actual recessió d'una economia tan dependent de l'exterior com la balear (dels mercats internacionals per al turisme i de l'especulació per a la construcció) té en els estrangers del Sud als seus principals afectats. Fins fa uns anys era relativament senzill classificar els estrangers segons la seva motivació per al desplaçament (laboral o turístic-residencial) i la regió de procedència (del Primer o Tercer Món). Tanmateix, avui dia la realitat és molt més complexa, sobretot pel que fa als immigrants de països rics. Avui en dia existeix una presència notable de treballadors de diferent categoria professional entre els europeus occidentals, des d'alts càrrecs de companyies implantades a les illes fins empleats d'empreses del sector turístic i immobiliari, que inclouen càrrecs intermedis però també moltes persones de baixa qualificació professional.

5.1. Afiliacions a la Seguretat Social

La majoria de les estadístiques utilitzades són de la Seguretat Social (darrers dades referides a juliol de 2008) i, encara que amb dades menys actualitzats (gener 2007), algunes altres formen part de l'Anuari Estadístic d'Immigració del 2006 elaborat pel Ministeri de Treball i Immigració.¹³ A manera de titular podríem resumir que la població estrangera inscrita a la Seguretat Social està composta majoritàriament per homes, de nacionalitats de la Unió Europea i d'Amèrica Llatina, que formen part de grups de cotització poc especialitzats i sectors d'activitat relacionats amb l'activitat turística-immobiliària. Tanmateix, la realitat és més complexa. Les Illes Balears són la quarta comunitat autònoma espanyola amb més estrangers afiliats a la Seguretat Social (mitjana de juliol de 2008): un total de 102.682 el que representa el 4,77% de tots els anotats a Espanya. L'evolució recent del nombre d'afiliats constata l'actual tendència immigratòria de tipus laboral a Balears: una desacceleració del creixement. Així, si des de juliol de 2006 fins al mateix mes de 2007, el nombre d'afiliats estrangers havia augmentat en un 10,52% (mitjana espanyola: 8,11%), entre aquest últim mes i juliol de 2008 ho va fer en un 4,01% (mitjana espanyola: 5,06%).

Tot que el nombre d'homes i dones residents estigui més o menys igualat, hi ha més persones del sexe masculí donades d'alta a la Seguretat Social (una diferència d'uns 14.000 el juliol de 2008). Aquest fet és important i presenta la primera gran característica del mercat laboral: el subregistre d'ocupació femenina, atès l'alt percentatge de dones empleades de la llar que no cotitzen a la Seguretat Social. Les dones inscrites a la Seguretat Social que estan incloses en aquest règim no arriba al 12%, quan tots sabem de l'alt nombre de dones que netegen llars o cuiden nens i ancians, entre moltes altres tasques d'aquest tipus. Al voltant del 75% dels treballadors estrangers d'ambdós sexes estan en el règim general de la Seguretat Social, seguits dels autònoms en els homes i d'aquest i els empleats de la llar en les dones (taula 10).

¹³ Anuario Estadístico de Inmigración de 2007 no inclou informació estadística sobre mercat de treball i Seguretat Social.

Taula 10. Treballadors estrangers en alta laboral segons sexes i règim de la Seguretat Social: general i especials. Mitjana de juliol de 2008

		General	Treballadors autònoms	Agrari	Treballadors del mar	Mineria del carbó	Empleats de la llar
Homes	Total	43.713	11.022	1.280	145	0	1.236
	%	76,16	19,20	2,23	0,25	0	2,15
Dones	Total	33.255	5.174	196	74	0	5.198
	%	75,75	11,78	0,44	0,16	0	11,84

Font: elaboració pròpia a partir d'estadístiques de la Seguretat Social

Si atenem a les nacionalitats dels treballadors, els europeus comunitaris són majoria entre els homes i els llatinoamericans entre les dones. De totes maneres, la distribució per sexes dels treballadors en aquestes dues procedències es reparteix a parts més o menys iguals. No passa el mateix entre els africans i els asiàtics, on és molt més nombrós el sexe masculí. Aquesta distribució de la població anotat a la Seguretat Social no té relació amb la distribució per sexes de la població. Aquesta manca de concordança té especial importància entre els llatinoamericans on, malgrat ser una procedència feminitzada, l'ocupació regularitzada és majoritàriament masculina fins al punt de superar les dones en nombre de persones que cotitzen. La causa principal és, una vegada més, en el treball a la llar, que és desenvolupat fonamentalment per dones i on molt poques tenen contracte laboral (taula 11).

Taula 11. Treballadors estrangers en alta laboral a la Seguretat Social a les Illes Balears segons sexe (H: homes; D: dones) i nacionalitat (continent). Dades corresponents al dia 11-01-2007

	Total	UE-27	Resta Europa	Àfrica	Iberoamèrica	Amèrica Nord	Àsia	Oceania	Apàtrides i no consta
H	42.457	13.641	2.844	10.600	13.148	132	2.002	32	58
D	29.619	11.354	2.623	1.446	12.936	97	1.061	19	83

Font: Ministerio de Trabajo e Inmigración *Anuario Estadístico de Inmigración del 2006*

A la taula següent s'observa la distribució per règims de les quinze nacionalitats amb un nombre més alt de treballadors. Les sis primeres en total d'afiliats a la Seguretat Social es reparteixen a parts iguals entre europeus occidentals i població extracomunitària del món menys desenvolupat. Encara que el règim general és el dominant en totes les procedències, existeix un alt percentatge d'autònoms en algunes comunitàries (Alemanya, Romania, França, Regne Unit) i la Xina. L'agricultura ocupa un volum destacat de colombians i sobretot de marroquins. El total d'empleats de la llar és especialment alt en tres nacionalitats sud-americanes: Equador, Bolívia i Colòmbia (taula 12).

Taula 12. Treballadors estrangers en alta laboral en la Seguretat Social a les Illes Balears segons nacionalitat. Mitjana de juliol de 2008

	General	Autònoms	Agrari	Mar	Carbó	Llar	Total
Alemanya	7.025	4.276	8	38	0	105	11.453
Equador	8.011	160	119	2	0	1.141	9.732
Marroc	7.575	447	634	23	0	403	9.082
R. Unit	5.293	2.716	5	22	0	42	8.079
Itàlia	6.459	1.328	6	23	0	26	7.843
Colòmbia	5.107	229	430	7	0	954	6.727
Argentina	4.943	578	10	13	0	357	5.902
Romania	1.921	1.475	21	4	0	184	3.606
Bulgària	1.800	607	33	4	0	361	2.804
França	1.950	708	7	19	0	24	2.708
Polònia	2.318	242	21	3	0	47	2.632
Uruguai	1.942	119	7	3	0	201	2.272
Xina	1.503	608	1	0	0	100	2.212
Bolívia	1.198	27	27	2	0	501	1.755
Senegal	1.477	93	27	4	0	32	1.633

Font: elaboració pròpia a partir d'estadístiques de la Seguretat Social

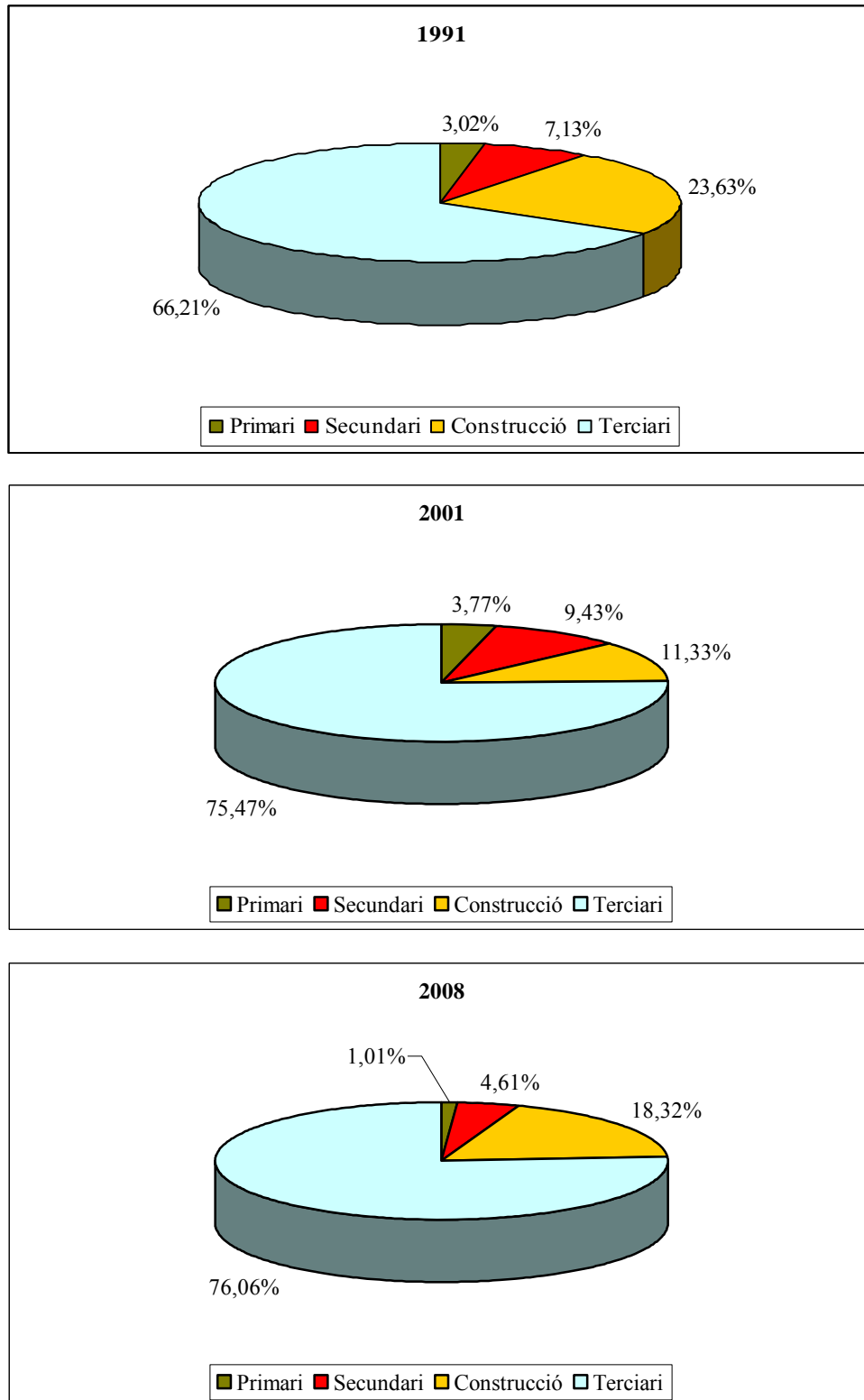
5.2. Sectors d'activitat

L'activitat turística és el principal focus d'atracció laboral de la població estrangera a les Illes Balears si atenem a la distribució de la població ocupada per sectors i seccions d'activitat. A mitjan 2008, un de cada quatre estrangers residents treballa en el sector terciari. Encara que la utilització de diferents fonts introdueix habitualment errors, la comparativa d'ocupats per sectors d'activitat segons les dades d'afiliació a la Seguretat Social del mes de juny de 2008 i els censos de població i habitatges de 1991 i 2001, és significatiu del creixent pes que adquireix el binomi terciari-construcció entre la població estrangera ocupada a l'arxipèlag. Una representació que creix en gairebé un 5% en el període 1991-2008, fins a representar més del 94% dels ocupats en 2008. Entre 1991 i 2001 el major creixement percentual d'ocupats va ser en el sector terciari. En 2001-2008 aquest lideratge el va assumir la construcció (figura 21).

Figura 21. Distribució de la població ocupada de nacionalitat estrangera per sectors d'activitat

Font: elaboració pròpia a partir d'estadístiques de la Seguretat Social i de l'INE *censos de població i habitatges de 1991 i 2001*

Atenent a l'ocupació per seccions d'activitat, l'hostaleria dona treball al 38,47% dels europeus comunitaris i al 35,00% dels extracomunitaris a data de juliol de 2008. El segueix en importància la construcció: el 11,52% dels treballadors de països de la Unió Europea i el 24,69% dels de fora de la UE-27. No obstant això, hi ha diferències segons la nacionalitat de l'estranger. En general, el nombre de treballadors extracomunitaris és més gran que els comunitaris, però no és així en el cas específic dels autònoms on els segons són majoria a totes les seccions d'activitat (taula 13).

Taula 13. Treballadors estrangers en alta laboral a la Seguretat Social per seccions d'activitat. Mitja de juliol de 2008

Sectors	RÉGIMEN GENERAL				RÉG. ESP. TREB. AUTÒNOMS			
	UE-27	No UE	Total	% r. gral.	UE-27	No UE	Total	% r. auton.
Agricultura, ramaderia, caça i silvicultura	162	421	583	0,74	302	46	348	2,14
Pesca	7	18	25	0,03	0	0	0	0
Indústries extractives	5	58	63	0,08	0	0	0	0
Indústria manufacturera	1.192	2.196	3.388	4,33	737	117	854	5,25
Producció d'energia	20	25	45	0,05	5	0	5	0,03
Construcció	2.562	11.169	13.731	17,56	2.710	855	3.565	21,95
Comerç; reparació de vehicles a motor	3.653	5.679	9.332	11,93	1.970	924	2.894	17,82
Hostaleria	14.976	16.318	31.294	40,02	2.620	725	3.345	20,59
Transport, emmagatzem. i comunicacions	2.530	1.303	3.833	4,90	196	131	327	2,01
Intermediació financera	187	62	249	0,31	84	29	113	0,69
Activ. immobiliàries, lloguer, serveis. Empreses	3.813	3.976	7.789	9,96	2.694	334	3.028	18,64
Admn. pública, defensa i s. social obligatòria	111	204	315	0,40	1	0	1	0,00
Educació	434	222	656	0,83	160	25	185	1,13
Sanitàries i veterinàries, serveis socials	854	1.084	1.938	2,47	305	65	370	2,27
Altres activ. socials, serveis personals	2.407	2.386	4.793	6,13	952	244	1.196	7,36
Llars que empren personal domèstic	65	74	139	0,17	6	0	6	0,03
Organismes extraterritorial	11	1	12	0,01	1	0	1	0,00
Activ. no classificables	3	0	3	0,00	1	0	1	0,00
TOTAL	32.993	45.195	78.188	100	12.745	3.494	16.239	100

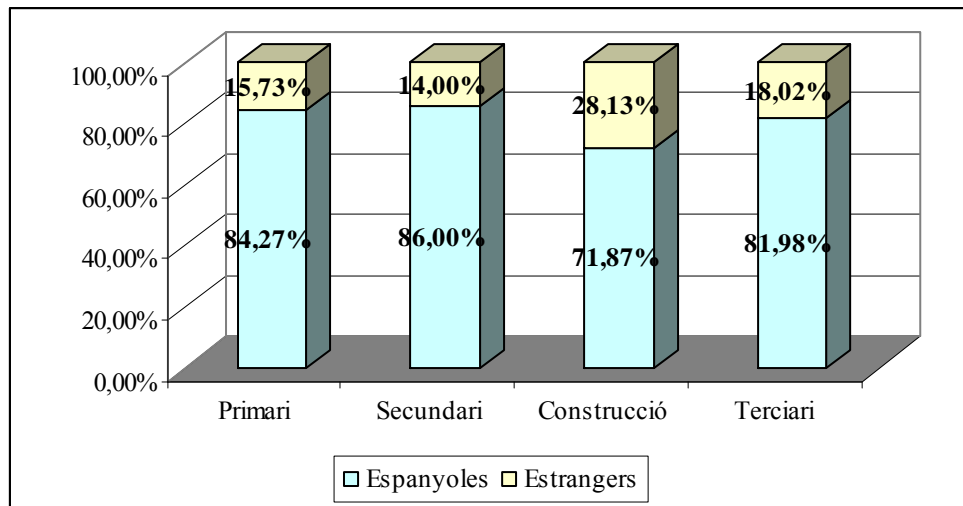
Font: Estadístiques de la Seguretat Social

El negoci turístic-immobiliari dels últims anys és el principal responsable del doble flux migratori estranger a les Illes Balears i no es pot desenvolupar sense l'aportació de mà d'obra estrangera. D'una banda, el tercer boom s'ha originat en gran mesura a partir de la demanda residencial d'estrangers de l'Europa occidental. D'altra, aquest mateix impuls està necessitant mà d'obra que no es pot cobrir amb població de les Balears i Espanya, bé per l'alta demanda en determinats llocs de treball, bé pel tipus i les condicions del treball a ocupar. Com a exemple, la representativitat dels estrangers sobre el total de treballadors és elevada en tots els sectors en l'actualitat, però fonamentalment en aquells

relacionats amb el turisme i la construcció (sobretot en el camp immobiliari): són el 30,87% de tots els empleats de l'hostaleria (30,87%), el 28,13% de la construcció i el 20,78% de les activitats immobiliàries i serveis afins (figura 22) (taula 14).

Figura 22. Treballadors en alta laboral a la Seguretat Social per sectors d'activitat: espanyols i estrangers. Mes de juny de 2008

Font: elaboració pròpia a partir d'estadístiques de la Seguretat Social

Taula 14. Representació percentual de treballadors estrangers sobre el total de treballadors en alta laboral a la Seguretat Social per seccions d'activitat. Mes de juny de 2008

<i>Seccions</i>	<i>Estrangers (%)</i>
<i>Agricultura, ramaderia, caça i silvicultura</i>	15,52
Pesca	33,33
Indústries extractives	11,55
Indústria manufacturera	15,09
Producció d'energia	1,97
Construcció	28,13
Comerç; reparació de vehicles de motor	13,61
Hostaleria	30,87
Transport, emmagatzematge i comunicacions	11,87
Intermediació financera	3,92
Activitats immobiliàries, lloguer, serveis. empreses	20,78
Administració pública, defensa i s. social obligatòria	1,47
Educació	5,61
Sanitàries i veterinàries, serveis socials	7,19
Altres activitats socials, serveis personals	20,8
Llars que empren personal domèstic	21,73
Organismes extraterritorials	46,42

Font: elaboració pròpia a partir d'estadístiques de la Seguretat Social

Encara que existeixen autèntics nínxols laborals ocupats per població de determinades procedències, com per exemple l'ús domèstic i altres tipus de serveis personals, la creixent globalització

---

de les migracions amplia el ventall de procedències i consegüentment diversifica la tipologia d'ocupacions. Així, per exemple, hi ha un nombre creixent d'europaus occidentals que es desplacen a Balears també per motius laborals. Sigui com sigui, en general, els treballadors extracomunitaris i comunitaris de l'est europeu ocupen treballs de baixa especialització i de poca exigència formativa, independentment del fet que molts d'ells tinguin una preparació que els capaciti per desenvolupar treballs més especialitzats. La causa està en el rebuig de determinats llocs de treball per part de la població autòctona i la progressiva incorporació de la dona espanyola al mercat laboral.

En aquest treball només s'han comptabilitzat i analitzades les dades de treballadors donats d'alta a la Seguretat Social. Tanmateix, sobretot en algunes professions, són molts els que no tenen contracte laboral i, consegüentment, sense que l'empresari faci front a les cotitzacions obligatòries. I moltes ocupacions relacionades amb el turisme es presten a accions il·legals d'aquest naturalesa. Per aquest motiu, les xifres oficials que fem són inferiors als valors reals absoluts. En tots els casos cal rebutjar sense paliatius aquest tipus de pràctiques irregulars, però també hem de ser contundents davant els discursos hipòcrites i interessats d'atribuir a l'estranger l'augment del nombre d'aturats (per la seva suposada "competència deslleial") i de criticar el seu dret adquirit de prestació per atur. Aquestes opinions són un exemple més de la perillosa instrumentalització de la immigració on, en ocasions, l'estranger sembla no tenir altre dret i una altra funció que la de treballar sense rebre a canvi res més que un sou per a la seva supervivència. Arguments d'aquest tipus els estem escoltant amb massa freqüència en aquests moments de crisi econòmica, molts inclosos en discursos d'alguns líders polítics de rellevància estatal.

RELACIÓ DE TAULES, FIGURES I QUADRES

Taules

Taula 1. Les quinze nacionalitats estrangeres més nombroses a les Illes Balears en els anys 1996 i 2008

Taula 2. Nombre de municipis amb majoria de població comunitària i extracomunitària el 1996 i 2007

- Taula 3. Població estrangera segons la mida del municipi a les Illes Balears (2007)
Taula 4. Població de nacionalitat estrangera en els cinc municipis més poblats de les Balears (2007)
Taula 5. Índex de segregació de la població estrangera empadronada a Palma segons nacionalitat: continents (2007)
Taula 6. Índex de segregació de la població estrangera empadronada a Palma segons la nacionalitat: països (2007)
Taula 7. Índex de masculinitat de la població estrangera resident a les Illes Balears segons nacionalitat (2007)
Taula 8. Taxa de fecunditat de les dones estrangeres empadronades a les Illes Balears segons la seva nacionalitat: continents (2006)
Taula 9. Taxa de fecunditat de les dones estrangeres empadronades a les Illes Balears segons la seva nacionalitat: països (2006)
Taula 10. Treballadors estrangers en alta laboral segons sexes i règim de la Seguretat Social: general i especials. Mitjana de juliol de 2008
Taula 11. Treballadors estrangers en alta laboral a la Seguretat Social a les Illes Balears segons sexe (H: homes; M: dones) i nacionalitat (continent). Dades corresponents al dia 11012007
Taula 12. Treballadors estrangers en alta laboral en la Seguretat Social a les Illes Balears segons nacionalitat. Mitjana de juliol de 2008
Taula 13. Treballadors estrangers en alta laboral a la Seguretat Social per seccions d'activitat. Mitjana de juliol de 2008
Taula 14. Representació percentual de treballadors estrangers sobre el total de treballadors en alta laboral a la Seguretat Social per seccions d'activitat. Mes de juny de 2008

Figures

- Figura 1. Evolució de la població estrangera resident a les Illes Balears segons es comptabilitzin els habitants empadronats o aquells amb targeta de residència en vigor o certificat de registre
Figura 2. Moviment migratori dels estrangers procedents de l'estranger i d'altres comunitats autònomes amb destinació a les Illes Balears per continent de nacionalitat (1988-2006)
Figura 3. Procedència dels estrangers empadronats a les Illes Balears (2008)
Figura 4. Distribució de la població estrangera segons continent de nacionalitat (2007)
Figura 5. Població de nacionalitat estrangera en els municipis de les Illes Balears: nombre d'habitants (2007)
Figura 6. Població de nacionalitat estrangera en els municipis de les Illes Balears: índex d'estrangeria (2007)
Figura 7. Nacionalitat estrangera més nombrosa en els municipis de les Illes Balears (2007)
Figura 8. Població de nacionalitat estrangera en els municipis de les Illes Balears: densitat per km² (2007)
Figura 9. Punt de trobada: Plaça d'Espanya (Palma, 2008)
Figura 10. Població estrangera per zones estadístiques de Palma (2008)
Figura 11. Percentatge de població estrangera respecte a la total per zones estadístiques de Palma (2008)
Figura 12. Població amb nacionalitat d'algun país de la Unió Europea (UE27) a les zones estadístiques de Palma (2008)
Figura 13. Població amb nacionalitat d'algun país no pertanyent a la Unió Europea (UE27) a les zones estadístiques de Palma (2008)
Figura 14. Distribució de la població estrangera segons nacionalitat (continent) en els Centres Municipals De Serveis Socials de Palma (2008)
Figura 15. Espais públics i immigració: utilització d'espais públics semiabandonament per al gaudiment de l'oci i el temps lliure per part d'estrangers. Equatorians en el Polígon de Llevant (Palma, 2008)
Figura 16. Piràmide de població per sexe i edat d'algunes nacionalitats empadronades a les Illes Balears (2007)
Figura 17. Evolució del nombre de naixements segons nacionalitat de les mares a les Illes Balears (1996-2007)
Figura 18. Evolució de les taxes de natalitat segons nacionalitat de les mares a les Illes Balears (1996-2007)
Figura 19. Evolució del percentatge de naixements segons nacionalitat de les mares a les Illes Balears (1996-2007)
Figura 20. Distribució del nombre de naixements de mare estrangera per illes i nacionalitat de la mare (2006)
Figura 21. Distribució de la població ocupada de nacionalitat estrangera per sectors d'activitat
Figura 22. Treballadors en alta laboral a la Seguretat Social per sectors d'activitat: espanyols i estrangers. Mes de juny de 2008.

BIBLIOGRAFIA

- APPARICIO, P. (2007): «Les indices de ségrégation résidentielle : un outil intégré dans un système d'information géographique», *Cybergeo, Revue Européenne de Géographie*, art. 134 (www.cybergeo.eu/index12063.html#texte)
- ARTIGUES, A. (2007): «The NonState Western Mediterranean Islands as CrossRoads of Human Mobilities», *Inaugural Meeting of the Islands Commission of the UGI*, Taipei (Taiwan), inédit.
- BAYONA, J. (2007): «La segregación residencial de la población extranjera en Barcelona: ¿una segregación fragmentada?», *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias sociales*, vol. XI, núm. 235 (www.ub.es/geocrit/sn/sn235.htm).
- CAPEL, H. (1997): «Los inmigrantes en la ciudad. Crecimiento económico, innovación y conflicto social», *Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, núm. 3 (www.ub.es/geocrit/sn/sn108.htm).
- CEBRIÁN i ALTRES (2002): «Cambios en las pautas de fecundidad de la Comunidad de Madrid. Los procesos de inmigración como factor explicativo», *Revista Internacional de Sociología*, núm. 32, pp. 125153.
- DELGADO, M. (2003): «La fecundidad en España a finales del siglo XX», *Revista Sistema*, núm. 175-176, pp. 5166
- DOMÍNGUEZ, J.; GONZÁLEZ, J.M. i PARREÑO, J.M. (2008): «Transformaciones recientes en barrios turísticos maduros. Los casos de Palma de Mallorca y Las Palmas de Gran Canaria, España», *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, vol. XII, núm. 270 (93), <http://www.ub.es/geocrit/sn/sn270/sn27093.htm>.
- Domínguez, J. i altres (en premsa): «La población extranjera en España: claves de una geografía cambiante», *Revue géographique des pyrenées et du sudoest*.
- DUNCAN, O.D. i B. DUNCAN (1955a): «A methodological analysis of segregation indexes», *American Sociological Review*, vol. 41, pp. 210-217.
- DUNCAN, O.D. i B. DUNCAN (1955b): «Residential distribution and occupational stratification», *American Journal of Sociology*, vol. 60, pp. 493503.
- FEBRER, J. (2006): «Imatges i realitats de la immigració a Menorca. Estudi etnogràfic sobre els nous menorquins», *Consell Econòmic i Social de Menorca*, Maó.
- GONZÁLEZ PÉREZ, J.M. (2006): «Geografía urbana de Palma: la actividad turística en la forma y el desarrollo de la ciudad», a A.A. ARTIGUES i ALTRES (coord.) *Introducción a la Geografía Urbana de las Illes Balears*, Universitat de les Illes Balears i AGE, Palma, pp. 164-210.
- (2008): *Inmigración estranxeira e territorio en Galicia. A construción dun país social e culturalmente diverso*, Xunta de Galicia, Santiago de Compostela.
- (en premsa): «Fronteras en la ciudad. La población de nacionalidad china en Palma de Mallorca», a I. CARAVACA (ed.) *Ciudades, culturas y fronteras en un mundo de cambio*, Universidad de Sevilla y AGE, Sevilla.
- GONZÁLEZ PÉREZ, J.M; SOMOZA, J. (2004): «Territoire et Immigration. Une étude de cas en Palma de Mallorca et León», *Cybergeo: Revue Européenne de Géographie*, núm. 274.
- MATEU, J. (2007): «Inmigración y segregación residencial en el municipio de Palma (Illes Balears), 19962004», a A.A. ARTIGUES i ALTRES (ed.) *Los procesos urbanos postfordistas*. Universitat de les Illes Balears y AGE, Palma, pp. 153180.
- MINISTERIO DE TRABAJO E INMIGRACIÓN (2006): *Anuario Estadístico de Inmigración del 2006*. Madrid.
- (2008): *Afiliación media de extranjeros a la Seguridad Social* (juliol 2008), Madrid.
- MONLLOR, C. i J. GÓMEZ FAYREN (2001): «Incidencia reciente de la inmigración extranjera en el número de nacimientos en la Región de Murcia», *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, núm. 94.
- MUSTERD, S. i R. DEURLOO (2002): «Instable Immigrant Concentrations in Amsterdam: Spatial Segregation and Integration of Newcomers», *Housing Studies*, núm.17, 3, pp. 487-503.
- OBSERVATORI MUNICIPAL DE LA IGUALTAT (2008): *La població immigrant al municipi de Palma a l'1-1-2008*, Ajuntament de Palma, Palma.
- OBSERVATORIO PERMANENTE DE LA INMIGRACIÓN (2007): *Anuario Estadístico de Inmigración 2007*, Ministerio de Trabajo e Inmigración, Madrid.
- PACIONE, M. (2005): *Urban Geography: A Global Perspective*, Routledge, 2a edició, Londres.
- PUMAIN, D. i M.F. MATTEI (coords.) (2003): *Données Urbaines*, Anthropos, Paris.
- PUMARÉS, P. i ALTRES (2006): *La movilidad laboral y geográfica de la población extranjera en España*, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Madrid.

-
- SALVÀ, P. (coord.) (2003): *Una aproximació a la immigració d'estrangers a les Illes Balears. Any 2002*, "Sa Nostra" Caixa de Balears, Palma de Mallorca.
- SÁNCHEZ AGUILERA, D. i ALTRES (2005): «La contribución de la inmigración a la fecundidad en España: el efecto de la nupcialidad como mecanismo de adaptación», a *XXV Conferencia Internacional de Población*, Unión Internacional para el Estudio de la Población, Tours (Francia).
- UNITED NATIONS (2000): «Replacement migration: is it a solution to declining ageing populations?» Department of Economic and Social Affairs, Population Division (<http://www.un.org/esa/population/unpop.htm>)
- VIVES, S. (2008): *Les implicacions socials i ecològiques de la lògica immobiliària. L'exemple de Palma*, Memòria d'investigació, Universitat de les Illes Balears, Palma, inèdit.
- HANNIGAN, J. A. (1995): «The Postmodern City: A New Urbanization?», *Current Sociology*, 43 (1), pp. 151-217.
- GARCÍA HERRERA, L.M. (2001): «Elitización: propuesta en español para el término /gentrification/». *Biblio 3w. Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales*. Universitat de Barcelona, Vol. VI, núm. 332.
- ZOIDO, F.; DE LA VEGA, S.; MORALES, G.; MAS, R. i LOIS, R.C. (2000): *Diccionario de geografía urbana, urbanismo y ordenación del territorio*. Editorial Ariel, Barcelona.

CAPÍTOL III

L'IMPACTE ECOLÒGIC DEL TERCER *BOOM*: BASES I PAUTES DEL TURISME RESIDENCIAL

Joan Miralles Plantalamor i Luis Vidaña Fernández

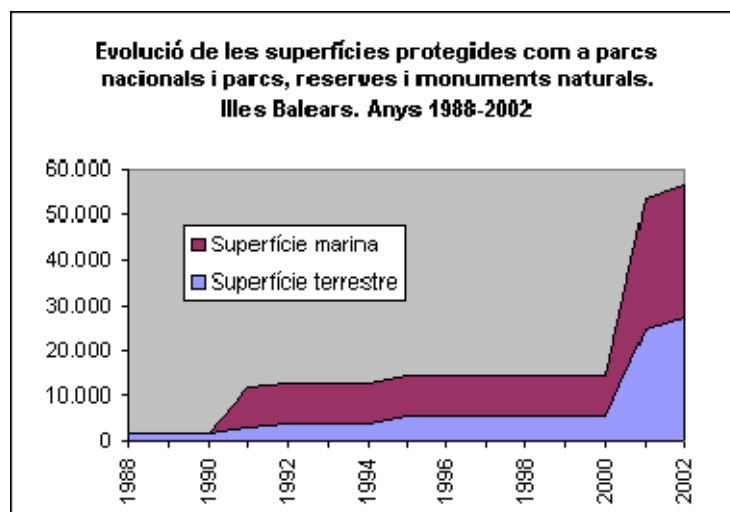
1. INTRODUCCIÓ: EL DEBAT ECOLOGISTA A LES BALEARS

Ecologisme era, fins a principis del 1970 coincideix amb el del *boom* del turisme de masses dels anys seixanta, una paraula desconeguda per a la major part de la ciutadania. El seu desenvolupament a partir de la presa de consciència d'una part de la població dels impactes que el turisme creava.

Per a Garrido (1992:107) “la primera mobilització ecologista relacionada amb el turisme es remunta a la fi dels anys setanta quan un grup de joves, van ocupar l'illot de Sa Dragonera per a evitar la seva urbanització”. Paradoxalment, si bé es fa difícil dir en quin grau va influir el turisme de caràcter *hippy* a aquest fet de segur que es produí en major o menor grau atès que les idees ecologistes ja feia anys que tenien força als EUA, Anglaterra i Alemanya essent el cas de l'illa d'Eivissa el més representatiu.

Daniela Rozenberg (1990) explica com el turisme inicial eivissenc es va caracteritzar, en gran part, per estrangers de caràcter utòpic que veien en l'illa les possibilitats de desenvolupar una utopia col·lectiva fortament marcada pel pensament ecologista. A Mallorca, que va tenir menys proporció d'aquest tipus de turisme, amb el temps s'ha anat desenvolupant una consciència ecològica que ha quallat amb força en el pensament polític de les institucions.

Figura 1. Evolució de les superfícies protegides a les Illes Balears (1998-2002)

Font: Conselleria de Medi Ambient del Govern de les Illes Balears

Durant els anys vuitanta va tenir lloc el “boom de l’ecologisme”. Cal destacar la feina del Grup d’Ornitologia Balear (GOB), que s’ha caracteritzat per nombroses actuacions en contra de la urbanització incontrolada i la protecció de nombroses espècies en perill d’ extinció, como per exemple el voltor de la Serra de Tramuntana, altres campanyes molt importants han anat en la línia de la protecció de la platja d’Es Trenc, de Cala Mondragó, etc.

La filosofia de lligar la limitació al creixement amb la qualitat de vida de la població es l’eix vertebrador de les actuacions d’aquesta associació, i ha donat lloc a lleis tant importants com la LEN (Llei d’Espais Naturals), la limitació al creixement urbanístic, el tractament de residus, etc.

El 1989 marcà l’inici d’una nova crisi turística. La crisi dels països nòrdics i l’inici d’una nova etapa d’ajust, foren dos dels factors que, per a Miquel Alenyar (1990) provocaren una notable contenció de la demanda turística britànica que, a principis de la dècada dels noranta del segle XX era el principal component de la demanda turística Balear. La revalorització de la pesseta havia fet pujar els preus de manera que Mallorca començava a perdre part del seu atractiu econòmic com a destinació turística baixant en conseqüència el nombre de turistes.

Al 1993, la crisi coincidia amb la de tot l’Estat que encara es recuperava de la borratxera de les Olimpíades i l’Expo de 1992. Anys abans, però, la societat mallorquina ja començava a parlar de crisi. Potser el fenomen més nou d’aquesta recessió fou que, per primera vegada, es posà seriosament en dubte el sistema desenvolupista. Una tendència que fins aleshores tan sols havien mantingut els elements més progressistes, nacionalistes i ecologistes les Illes.

Els *tour operators*, qui controlaven l’oferta turística, amenaçaren els hotelers amb desviar l’oferta turística cap a altres zones més competitives i mediambiental menys degradades si no es remodelaven els hotels, les infraestructures i els serveis. La reacció no es va fer esperar i el govern autonòmic començà a elaborar lleis que tenien per funció:

- Millorar les infraestructures locals i hoteleres.
- Protegir aquell territori no urbanitzat.
- Millorar la relació qualitat preu en el conjunt de l’oferta turística.
- Millorar la qualitat del turista.

El decret Cladera, la LEN i el POOT¹⁴ foren l’inici d’una nova mentalitat que deixaria enrere la concepció de “turisme infinit” per a passar a una visió més ecològica basada en una preservació de l’entorn que permetés continuar amb el benefici econòmic. Les millores tingueren els efectes esperats si bé més lentament del que hom desitjava. Simultàniament a l’inici de les mesures protectores s’iniciarà la comercialització de segones residències dirigides a estrangers centreeuropeus que suposaran una paradoxa en el sentit que mentre es protegeix, es construeix més que mai. A aquest fenomen, tal i com ho explica el mateix autor del terme, s’anomenà: tercer *boom*.

---

¹⁴ LEN: Llei d’Espais Naturals; POOT: Pla d’Ordenació de l’Oferta Turística.

(...) Dia 29 de novembre de 1997 vaig pronunciar una conferència a Can Tàpera (Palma) amb el títol “*L’evolució del model territorial a les Illes Balears*” a la que vaig proposar anomenar tercer boom turístic (3rBT) a la nova pulsació de creixement que vivien les Balears que, ja aleshores, era ben palés. L’efectiva integració econòmica amb Europa es manifestava, segons el meu parer d’aleshores, amb l’adquisició del “*domini directe i indirecte del territori. La proliferació de compres de finques rústiques per part d’estrangers o, com en segons quins indrets dels pobles de la costa de llevant o del clos antic de Palma, de cases urbanes són l’efecte més visual i espectacular d’aquest tercer boom turístic*” (...)

Onofre Rullan (2007: 200)

Aquest fenomen no ha estat exclusiu de les Balears i la totalitat del litoral mediterrani ha promogut en major o menor grau el que comunament s’anomena “Turisme residencial”. Un terme no exempt de polèmica (J Miralles 2008) degut a la contradicció que suposa usar en un mateix concepte “turista” i “resident” en principi dos termes antagònics.

En qualsevol cas, la presència cada vegada major de residents estrangers procedents, majoritàriament, de la Unió Europea, que trien l’arxipèlag per residir llargues estades i en moltes ocasions adquirir propietats o llogar-les provoca, a priori, alguns efectes clars:

- L’ocultació d’aquesta activitat a la fiscalitat espanyola, per tant la competència deslleial a l’economia turística formal.
- La dificultat de diferenciar entre els residents estacionals i el turisme residencial, conceptes que no són exactament el mateix.

Això marcarà un canvi de mentalitat molt gran respecte dels inicis del *boom* dels anys seixanta quan hotelers i constructors tenien interessos similars i complementaris i que ara divergiran. Simultàniament, convergiran dos *lobbys* de pressió, l’un social i l’altre econòmic, que fins a principis dels anys noranta semblaven irreconciliables: ecologistes i hotelers. Aquestes forces han centrat els seus atacs en contra dels anomenats fins aleshores genèricament com els “urbanitzadors” conformats per constructors i promotors urbanístics i residencials.

En general, s’acusa al turisme residencial de provocar tres grans efectes negatius. En primer lloc, el fet de parasitar i col·lapsar unes infraestructures creades per a finalitats turístiques. En segon lloc, el fet que el turista resident escapi sovint dels impostos i gravàmens a què se sotmet el turista convencional. En tercer lloc, el greu impacte mediambiental que fa perdre competitivitat a la comunitat. Per això, possiblement un dels moments més acusats de l’enfrontament es produí amb l’aprovació de la polèmica Ecotaxa que suposava que el turisme tradicional havia de fer-se càrrec de la seva recaptació mentre que el turista resident en quedava exempt.

La filosofia d’aquest impost tractava de gravar al turista un euro per dia d’estada a Mallorca, amb la intenció de realitzar iniciatives per a mitigar els impactes derivats del turisme. Si bé al principi les

---

autoritats locals van tractar que l'impost es gravés als aeroports, el govern central s'hi va negar obligant al govern autonòmic a cobrar-lo als establiments hotelers. Aquests, s'hi mostraren totalment en desacord atès que això produïa un greuge als seus clients que per allotjar-se en establiments reglats havien de pagar mentre que els turistes residents es lliuraven gràcies a la manca de regulació del sector. L'any 2003 el Partit Popular finalitzava amb aquesta polèmica suprimint l'Ecotaxa.

Independentment de la vinguda massiva de població resident d'origen estranger a les Illes, fa dècades que la reflexió a les Illes gira entorn a la necessitat de revisar un creixement il·limitat de l'economia i la població (resident i turístic) de l'arxipèlag balear així com de la limitació dels recursos disponibles (territori, font de energia, matèries primeres, etc.)

Un dels problemes que més preocupa als residents és la constant erosió de la fràgil estructura en què viuen. Les mobilitzacions contra les urbanitzacions en zones verges i contra els camps de golf han estat nombroses i tenen un pes molt important en la política Balear. L'increment espectacular del nombre d'habitants està produint un consum d'aigua i per tant un augment de la salinització dels aqüífers costaners. A més, existeix el problema de les urbanitzacions que a poc a poc van cobrint la superfície de l'illa.

D'altra banda, i com s'ha deixat veure amb anterioritat, l'esgotament dels recursos no es limita a aquells de tipus ambiental —sòl i aigua—, també fa referència a una multitud d'equipaments i infraestructures públiques de tot tipus que no poden abastir els increments de població originats per l'activitat turística, ja tinguin una motivació residencial o laboral.

2. DE TURISTES A RESIDENTS: ELS FACTORS D'ATRACCIÓ DEL TURISME RESIDENCIAL BALEAR

La major part dels nous residents balears han conegut les Illes com a turistes. Per això, s'observa en conseqüència una major presència d'aquelles nacionalitats que són els principals mercats emissors de turistes cap a la comunitat balear. No és, per tant, estrany deduir que l'existència del precedent turístic és clau per entendre la relació entre turisme i immigració residencial.

Si bé es pot afirmar que el "turisme residencial" és a Mallorca tan vell com el mateix turisme¹⁵, existeix una correlació clara entre el desenvolupament del turisme com a pas previ al desenvolupament turístic-residencial.

Anant més lluny es podria afirmar que l'immigrant residencial és una forma de turisme de llarga durada marcada per la residencialitat en una destinació que abans s'havia visitat com a turista. Segons les dades extretes per J. Miralles (2004) a partir d'una enquesta realitzada a estrangers europeus residents al pla de Mallorca, un 77% dels europeus residents enquestats propietaris d'una vivenda havien vingut a l'illa anteriorment com a turistes. Una realitat que Torres Bernier (2003: 155-156) ens explica aquesta relació amb el següent quadre evolutiu:

---

¹⁵ En aquest sentit convé recordar que l'Arxiduc, George Sand o Robert Graves s'establiren en segones residències amb un estil de vida i turisme més semblant al dels turistes residents que no pas als turistes de massa convencionals.

---

habitants del nord d'Europa cercaven zones temperades i càlides; per això la ribera de la Mediterrània i, sobretot les illes, oferien el marc ideal per al desenvolupament del turisme de masses. Juntament amb el desenvolupament del turisme, des de principis dels anys 70 s'ha produït un procés paral·lel d'arribada d'immigrants procedents dels països més desenvolupats de l'Europa occidental: alemanys, anglesos, francesos, suïssos, etc.

D'altra banda, Les raons de l'augment de l'establiment de segones (i primeres) residències dels estrangers europeus es deu en gran part a dues raons que assenyala Pere A. Salvà (1998): d'una banda, principalment, la promoció turística de Mallorca com a lloc d'oci i de descans, i d'altra, conseqüència de la primera, la possibilitat de negoci i la demanda de serveis. És per això que darrerament ha augmentat no solament el nombre de turistes residents pròpiament sinó també, i de manera notable, el nombre d'estrangers europeus que arriben a Mallorca atrets per les possibilitats laborals. A tot això cal afegir-hi dos components fonamentals: l'estabilitat política que té ser membres de la Unió Europea i la facilitat en la comunicació entre Mallorca i moltes ciutats alemanyes i angleses, entre d'altres.

Existeixen altres factors que influeixen en l'establiment d'estrangers comunitaris a les Illes Balears:

2.1. Els factors econòmics

L'impacte que l'euro ha tingut com moneda única, ha facilitat notablement tant les transaccions com la pròpia agilitat en el procés de compra-venda de la promoció, al mateix temps que ha reduït la incertesa del valor de canvi entre la moneda d'origen i la moneda de destinació. Sobretot als inicis del turisme, les grans diferències econòmiques als països integrants de la Unió europea actuava com a incentiu per a l'emigració Nord-Sud. El major nivell de renda d'aquests col·lectius, els permetia obtenir un major rendibilitat dels seus diners i, per tant, viure millor a les nostres illes.

Un altre factor econòmic molt important però molt difícil de quantificar ha estat l'oportunitat que ofereixen les segones residències per al blanqueig de diners i l'obtenció de plusvàlues mitjançant la revenda o lloguer d'immobles. Aquest fenomen es va produir, sobretot, abans de l'entrada de la moneda única, quan existia una necessitat de blanquejar immenses sumes de capital no declarat. La compra d'immobles possibilita un blanqueig ràpid i efectiu amb l'avantatge que una vegada blanquejat, només era necessari esperar uns quants anys per a vendre l'immoble a un preu molt més elevat obtenint a més uns beneficis extres.

2.2. Les comunicacions

Com ja hem explicat, sense una indústria turística no hagués estat possible el desenvolupament del turisme residencial. La xarxa de carreteres, autopistes i aeroports creats per al desenvolupament turístic són infraestructures indispensables perquè sorgeixi el turisme residencial. Redueixen el temps de desplaçament i faciliten, així, els transvasaments demogràfics i la cada vegada major afluència de turistes i nous residents temporals, possibilitant una reducció important en els preus de desplaçament, al mateix temps que s'augmenta la freqüència dels vol es faciliten les anades i tornades d'aquestes persones. No es troben lluny de la seva terra malgrat visquin a Mallorca, Menorca, Eivissa o Formentera.

Per mobilitat ens referim, sobretot, a la freqüència de tornada als seus països d'origen i al temps d'estada a Mallorca cada any. L'escurçament de les distàncies entre el nord d'Europa i la ribera sud del Mediterrani afavoreix el desenvolupament del turisme residencial des del moment que un alemany o britànic triga menys a arribar a Eivissa, Mallorca o, en menor mesura, Menorca que desplaçant-se a altra ciutat del seu país. L'abaratiment dels preus suposa que, de vegades, també sigui més barat viatjar al nostre país que desplaçar-se a altres llocs més pròxims en uns transports, de moment, més cars, com el tren. En conseqüència, la proximitat origen/destinació amb la millora i abaratiment de les comunicacions suposa un al·licient clau.

2.3. La vida mediterrània

A les Illes Balears, el clima mediterrani suau del litoral durant tot l'any és un factor molt tingut en compte pels estrangers europeus a l'hora d'establir-se en l'arc mediterrani. És important destacar que aquest factor, si bé pot ser aplicable a gairebé tot el territori espanyol, no sempre es dona. L'establiment de turistes residents d'origen anglès a Gal·les, o de britànics i alemanys a la Normandia o a la Bretanya francesa en són exemples (Phillips i Thomas, 2001)

En qualsevol cas, la platja, el paisatge, el sol i el clima són alguns dels elements més desitjats pels ciutadans del Nord, acostumats a un clima molt més fred que el nostre. No és estrany, per tant, que els nuclis amb més densitat de població estrangera es concentrin al litoral si bé és també destacable la proporció d'estrangers europeus que habiten a municipis d'interior encara que tractant-se d'illes, és una llunyania del litoral molt relativa.

El nostre clima ha afavorit l'aparició d'una oferta complementària que actua també com a focus d'atracció, ens referim sobretot als camps de golf. Convé assenyalar que els països on existeix una major quantitat de jugadors de golf són, precisament, aquells que emeten més turistes residents, és a dir, Regne Unit, Alemanya i països escandinaus. El golf, enormement popular en el nord d'Europa, té en la nostra comunitat un lloc idoni per a la seva pràctica, degut al fet que la gran quantitat d'hores de sol garanteix poder practicar aquesta activitat durant amplis períodes de temps. Aquest fet facilita que els jugadors del nord d'Europa visitin Espanya quan en el seu país la pràctica d'esports a l'aire lliure és impossible, és a dir, durant els mesos d'hivern.

A això cal unir que, des del punt de vista de la promoció immobiliària, una de les principals tendències per a la creació de nous motors d'atracció per al turisme residencial, està sent la promoció de residències en les destinacions d'interior. Aquest fet es deu, fonamentalment, a l'absència de primeres i segones línies de platja on desenvolupar promoció immobiliària, així com a l'atractiu exogen a la pròpia promoció.

Pere Salvà, Catedràtic de Geografia Humana de la Universitat de les Illes Balears, juntament amb el Departament de Ciències de la Terra, van realitzar al 1998 una investigació sobre els factors que propiciaven l'arribada d'estrangers alemanys a Mallorca. En una enquesta a 250 residents alemanys de més de tres mesos obtenien les estadístiques següents:

Els factors d'atracció de Mallorca com lloc de residència temporal o permanent eren, en primer lloc, la bona accessibilitat, amb un 83% de respostes afirmatives; en segon lloc, el clima assolellat, amb un 75%; en tercer lloc la tranquil·litat, amb un 65%; i finalment, l'alta disponibilitat de vols, amb un 56%.

És important destacar que l'enquesta de Salvà Tomàs (1998) es va realitzar preferentment en aquelles zones del litoral mallorquí on el turisme residencial tenia una presència significativa.

Altres factors decisius relacionats amb l'estil de vida mediterrània són la gastronomia, la tranquil·litat, la vida pausada i la bellesa del paisatge i del patrimoni, que tindran una enorme importància, com veurem més endavant, en la nova concepció de l'arquitectura i el patrimoni a les nostres illes.

2.4. La seguretat: la proximitat econòmica, social i cultural

A les zones turístiques, la població local, ja acostumada i dependent del turisme, tendeix a dominar diversos idiomes, facilitant la comunicació al turista resident estranger. A més, l'existència en el lloc de conciutadans del seu mateix país, encara que sigui de forma temporal, genera que el turista resident no se senti totalment allunyat de la seva cultura i costums. El turista o estranger resident, igual que el turista convencional, cerca en les destinacions pròximes, com la nostra, mostres de tipisme que no s'allunyin massa del que coneix i percep com a pròxim. Aquest factor és, al nostre entendre, determinant per a estimular la seguretat de l'individu que, davant una adversitat desconeguda, no es trobarà a la mercè dels elements.

L'existència d'una oferta àmplia de productes i serveis propis del país d'origen, ajuda a què el turista resident no tingui necessitat de fer l'esforç que faria un immigrant convencional, podent viure si vol en una "bombolla cultural". En conseqüència, canvia el marc geogràfic de la seva vida, però segueixen connectats a la seva cultura. A més, per exemple, publicacions periòdiques editades a Mallorca com el *Mallorca Zeitung* o el *Daily Magazin*, la premsa internacional, canals de ràdio i televisió local en les seves respectives llengües permeten assabentar-se de la realitat de les illes des de la cultura pròpia.

D'altra banda, la universalització, millora i abaratiment de les telecomunicacions i el desenvolupament d'aquest corrent migratori han anat paral·lels al procés de residencialització. Les comunicacions tant de telefonia, d'Internet, de televisió, etc., permeten veure els programes de televisió del seu país i comunicar-se per correu electrònic i telèfon mòbil amb els seus familiars i amics en qualsevol moment dissipant part del sentiment de llunyania.

Les visites d'aquests a més són freqüents. Molts dels visitants europeus que actualment arriben a les nostres illes s'estableixen en residències d'amics i familiars. Cal destacar que a mitjà i llarg termini, si l'experiència ha estat positiva, pot incitar al turista resident a seguir les passes dels seus compatriotes.

Finalment cal destacar que les nostres illes gaudeixen unes prestacions socials i model de desenvolupament de benestar semblant als dels països d'origen d'aquests immigrants. En part per això les Illes Balears han esdevingut una autèntica residència de la tercera edat per a aquesta immigració, difícil de quantificar també pels seus propis consolatats, perquè molts no s'empadronen; d'altres passen només llargues temporades a les Illes on tenen una segona residència, i és reduït el nombre que es troba empadronat als municipis de les Illes i surten a les estadístiques de l'Institut Balear d'Estadística. Per això, la xarxa sanitària balear, amb un important nombre de clíniques privades, és un factor a considerar per les característiques demogràfiques d'aquesta població.

2.5. Viure a Mallorca, un nou estatus

Diversos autors han destacat la funció psicosocial de l'oci i, per extensió del turisme, en tant que contribueixen a l'alliberament i realització de l'individu. Des d'aquest punt de vista, dintre de la societat moderna, el turisme és un vehicle per a l'oposició entre els móns del quotidià i allò antiquotidià (Álvarez Sousa, 1994). Des de posicions contràries s'interpreta que el consum del temps lliure esdevé una necessitat creada com una mercantilització del temps lliure (Secall, 1983).

Fins a la dècada dels noranta, les Illes Balears eren considerades una destinació turística de segona classe. Això es devia fonamentalment al fet que el desenvolupament del turisme de masses i els all inclusive van convertir les Illes Balears en una destinació assequible per a les classes mitjanes europees. Si bé aquest sistema de contractació i el turisme de sol i platja o de les quatre eses: *sex, sand, sea and sun* continua vigent i és la major font d'ingressos de nombroses destinacions turístiques, els plans de reconversió iniciats a principis dels anys noranta, amb la intenció de promoure un turisme de major poder adquisitiu, foren del tot exitoses.

Si durant els anys setanta i vuitanta Mallorca era coneguda a Alemanya com “l'illa de les dones de la neteja”, mentre que els britànics feien broma del topònim àrab de la platja de Magalluf anomenant-la Shagalluf, en referència al verb *shagging*¹⁶, la reconversió va reconvertir les nostres illes en una destinació turística atractiva per als estrangers de poder adquisitiu alt. En pocs anys, personatges famosos anaren instal·lant-se a l'illa promovent la seva fama com destinació turística residencial.

El fet que famosos de tota Europa es localitzin en algunes destinacions com Marbella o Les Balears està creant una imatge cosmopolita d'aquestes destinacions, segons la qual, tenir una residència a l'illa atorga un cert estatus social. Viure a Mallorca, Menorca o Eivissa és una manera de definir-se davant el conciutadà com algú d'estatus elevat i gust refinat. Claudia Shiffer, Michael Douglas, Boris Becker, etc., són només alguns dels famosos internacionals que han comprat una casa a l'illa, si bé existeixen a més nombrosos estrangers de menor pes internacional però amb una gran reputació en el seu país d'origen.

2.6. La flexibilitat laboral: la revolució tecnològica i el teletreball

A l'hora d'aprofundir en el paper que juga el teletreball en l'establiment de d'estrangers europeus, es fa necessària l'explicació del sorgiment de noves formes d'organització del treball. Sens dubte, va ser la crisi econòmica de l'any 1973 la qual va estimular el desenvolupament de noves estratègies basades en el concepte de "flexibilització", el qual va ser aplicat tant a les estructures productives, que inicien importants processos de desindustrialització i deslocalització empresarial, com a les relacions entre capital i treball.

Harvey (1998) destaca com trets propis del model d'acumulació flexible, la creixent importància dels aspectes financers i els nous circuits i formes dels recursos temporals i espacials. En aquest sentit, i actualment, les noves tecnologies de la informació juguen un paper clau.

La nova fesomia del mercat laboral afavoreix que una gran part dels turistes residents desenvolupin el conegut teletreball obtenint així els salaris d'Alemanya, per exemple, i el cost de vida de

---

¹⁶ “fornicar” en registre vulgar.

l'Estat espanyol. Aquest fet és possible gràcies al continu desenvolupament tecnològic en el món de la informàtica que, a hores d'ara, ofereix possibilitats tal com la videoconferència, el xat o els correus electrònics. Es pot treballar còmodament des del jardí d'una casa a Mallorca per a una oficina situada a Hamburg. A més, l'empresa surt beneficiada en no haver d'invertir en infraestructures.

És important assenyalar que en el grup d'edat comprès entre els 45 i 64 anys, es va donar una tendència en la dècada passada a optar per models de treball més flexibles: treballar com autònom o treballar amb contractes a curt termini. Moltes vegades aquest fet es devia a la reestructuració de les empreses, amb empleats més antics que s'acullen a una jubilació anticipada o es retiren amb generoses sumes de diners. En aquest sentit és important fer referència al teletreball que, encara que de moment es tracta encara d'un fenomen incipient, creiem que es tracta d'una tipologia de treball que anirà en augment pel que podria convertir-se en pocs anys en una de les característiques dels nous estrangers residents. Així també és important destacar novament el factor econòmic ja que, el treball des d'un país empobrit per a un país ric, implica evitar les despeses de desplaçament dels turistes residents, reduir les despeses de manutenció a nivell significatiu i aprofitar-se d'un salari molt per sobre de les rendes del país de destinació.

3. TURISME RESIDENCIAL: UN NOU MODEL DE DESENVOLUPAMENT ?

Com explicàvem, al llarg de la dècada dels anys noranta i començament del segle XXI es produeixen una sèrie de fets polítics i econòmics que disparen la presència d'immigrants estrangers d'origen nord-europeu a les Illes Balears. Tot i que molt sovint es parla d'aquest procés com a quelcom exogen als dissenys dels governants i ciutadans de la nostra comunitat, Joan Amer (2006) pren la proclama del president del govern de les Illes Balears d'aquells anys (Gabriel Canyelles) que en la sessió d'investidura anunciava que les Balears s'havien de convertir en la segona residència d'Europa, com a l'inici d'aquesta dinàmica.

Espanya s'ha convertit, bàsicament al llarg de la darrera dècada, en la porta d'entrada a l'espai de la Unió Europea de la immigració de la perifèria mundial o tercer món. Simultàniament, les Illes Balears, una de les àrees de major dinamisme econòmic del país, ha esdevingut un dels focus receptors més importants d'aquesta immigració. La major rendibilitat de la venda d'unitats residencials com més petites millor i dedicades a l'ús residencial per sobre de l'oferta hotelera ha fomentat la construcció i s'ha fet necessària la construcció de noves infraestructures com ara carreteres, autopistes, ports marítims, etc., que donin cabuda a les grans onades turístiques de l'estiu. Segons el Grup d'Ornitologia Balear (GOB, 2002) els problemes mediambientals més greus de les Illes Balears estarien directament relacionats amb el turisme residencial. Concretament:

- Un col·lapse de les infraestructures.
- Insuficiència de les depuradores.
- Augment de la contaminació atmosfèrica.
- Excessiva ocupació i urbanització del litoral.
- Salinització de zones costaneres i manca general d'aigua potable.

En qualsevol cas, sembla evident que els recursos naturals (sòl, aigua, vistes, platges, etc.) són escassos i poden ser un factor limitador del desenvolupament. Aquestes problemàtiques presenten una relació directa amb la principal activitat econòmica de l'arxipèlag, el turisme, fet pel qual s'han tractat molt sovint com a impactes del turisme. No obstant això, en un context com el nostre en què resident, turista i immigrant sovint es confonen¹⁷, es fa molt difícil diferenciar quin és l'impacte que crea el turisme, quin el resident i quin és el que crea la immigració. De fet, l'impacte de la immigració és en gran mesura un continuïum del primer atès que ha estat el turisme tradicional i el residencial en gran mesura, els qui han afavorit l'actual allau migratori. En qualsevol cas però el desenvolupament d'un model turístic residencial s'ha vist acompanyat d'un *boom* immobiliari que presenta unes característiques pròpies respecte del turisme convencional entre les que cal destacar que gran part de la demanda provingui dels mateixos residents balears.

Centrant-nos en l'impacte mediambiental, comunament es defineix aquest com el conjunt d'efectes que produeix una determinada acció humana (antròpica) sobre els seus diferents aspectes o components del medi. En aquest sentit, Macià [Blàzquez](#) (1989) considera que la urbanització és l'exponent màxim d'humanització, ja que suposa la desaparició de la coberta vegetal i l'eliminació o desplaçament de la fauna silvestre. Les causes i factors que alteren el medi ambient són, entre d'altres, les infraestructures i equipaments i, en menor mesura, les activitats del turista. No obstant això, assenyala que els impactes del turisme en el medi ambient van més enllà de la destrucció de l'entorn en les àrees urbanitzades.

Pel que fa l'estudi de les relacions generals entre turisme i població resulta d'especial interès la referència al treball d'Antonio Aledo (2002:22), qui "identifica els impactes ambientals ocasionats pel turisme residencial amb un desmesurat creixement demogràfic i urbanístic". Per a Aledo, els principals impactes mediambientals del turisme residencial i immobiliari són:

Paisatge

- Destrucció d'unitats paisatgístiques de gran qualitat, tant en la línia costa com en l'interior.
- Abocadors incontrolats.
- Pressió urbanística sobre espais naturals amb escassa protecció legal o pràctica.

Sòl

- Alteració de la dinàmica [dunar](#).
- Destrucció de la línia de costa. Contaminació [edàfica](#).
- Competència amb l'agricultura per l'ús del sòl.
- Pèrdua de la cobertura vegetal.
- Deforestació.
- Erosió.
- Desertificació.

---

¹⁷ Ens referim als immigrants comunitaris.

Flora i fauna

- Destrucció d'espècies protegides.
- Introducció d'espècies foranes.
- Pèrdua de biodiversitat i de la diversitat autòctona.

Sistema hídric

- Contaminació de les aigües marines, continentals i subterrànies.
- Salinització d'aqüífers per sobreexplotació.
- Ús no sostenible de recursos escassos.
- Tractament insuficient d'aigües residuals. Incapacitat de les depuradores en temporada turística.

Sistema cultural

- Competència amb l'agricultura per recursos escassos: aigua i sòl.
- Desaparició de l'activitat agrícola de secà que frenava la desertificació.
- Desaparició del coneixement pràctic tradicional lligat a l'agricultura.
- Desaparició d'una [cosmologia](#) que unia l'ésser humà amb la terra.
- Canvi de concepció de la terra i el sòl.

A més, cal afegir que gran part de les destinacions turístiques madures com la nostra, presenten problemes a l'hora d'abordar el tractament de residus i la depuració d'aigües residuals com a conseqüència del desenvolupament turístic i urbanístic no planificat.

Les diferents investigacions sobre impactes del turisme tenen, per norma general, l'objectiu d'avaluar el nivell d'impacte amb la finalitat d'establir polítiques que ajudin a mitigar-los si bé en aquelles zones on ja fa anys que es va desenvolupar el turisme, la solució necessita dosis altes d'imaginació, ja que una vegada s'ha produït el desenvolupament urbanístic és molt difícil tornar enrere.

Al llarg dels últims anys, s'han pres diferents mesures per a fomentar el desenvolupament sostenible a nivell ambiental. S'han establert indicadors de sostenibilitat que tenen per funció fixar el límit de tolerància per a evitar l'estrès ambiental i la capacitat de càrrega i tanmateix, no s'ha assolit una sostenibilitat real.

Entre la classe política, en general, existeix un sentiment comú sobre la necessitat de desenvolupar-se mitjançant criteris de sostenibilitat. Un concepte que malauradament ha esdevingut més polític que ecològic i que adopta nombrosíssims significats. Només un partit polític (Unió Mallorquina) s'ha manifestat en aquesta línia lligant la immigració estrangera (extracomunitària) als límits d'un espai intersinsular si bé sense establir una correspondència entre el medi (i els recursos de les Illes) i l'anomenat turisme de masses.

Tanmateix, l'establiment d'una relació causa-efecte entre l'increment demogràfic (a causa sobretot de la immigració estrangera actual) i els impactes mediambientals, depèn de la perspectiva i de la visió particular de l'observador. Evidentment un augment ràpid del 20% de la població resident al conjunt de les Illes Balears té repercussions a tots els nivells: demogràfic, social, polític, econòmic i

---

mediambientals. Un augment del 20% de la població en teoria ha de fer augmentar com a mínim un 20% les deixalles, el consum elèctric, el consum d'aigua i qualitativament, ha de requerir una notable millora de les infraestructures i les comunicacions entre d'altres.

4. EL CONSUM DE TERRITORI

El geògraf Ivan Murray¹⁸ de la Universitat de les Illes Balears treballa actualment en el concepte de petjada ecològica i, en aquesta línia, apunta la idea clarificadora del contrast entre el creixement de la població i el consum energètic. Com a dada significativa destaca que si des de 1960 fins ara la població resident a la comunitat balear s'ha duplicat, el consum energètic s'ha multiplicat per 14. També des del punt de vista de la sostenibilitat mediambiental, Murray després d'analitzar l'estada mitjana de 10 dies per part dels 12 milions de turismes que visiten l'arxipèlag anualment, arriba a la conclusió de la necessitat d'un territori 16 vegades superior a l'actual perquè el sistema sigui sostenible.

Les dades anteriors no s'entenen sinó és com una suma de consums fomentats pel major poder adquisitiu de la població, l'augment poblacional i l'existència d'una massa de gent que encara que sigui temporalment, ens visita anualment: els turistes. En aquest sentit, és important destacar que gran part dels habitatges construïts com a segones residències passen gran part de l'any buides consumint emperò recursos de tot tipus.

Probablement l'impacte ambiental més significatiu dins el període del nostre estudi (1996-2008) ha estat, l'exagerat consum de territori. Un comportament clarament diferenciat entre les dues tipologies de població estrangera resident a les Illes Balears: els turistes residents i els estrangers laborals. O dit d'una altra manera els qui venen a descansar a una segona residència de manera permanent o semi permanent i els qui venen a treballar. Generalment aquests es corresponen a estrangers comunitaris en el cas dels primers i extracomunitaris en el cas dels segons si bé no sempre, ni molt menys, és així. En qualsevol cas, es manté una certa correlació entre lloc de procedència i poder adquisitiu que fa que es consideri els estrangers del Nord com a rics o membres de classes mitjanes i pobres als del Sud. Un fet que repercutirà òbviament en la tipologia de l'impacte.

4.1. La rururbanització i els nous pobladors del camp

El concepte de rururbanització ha estat tractat en profunditat en el cas de Mallorca pels geògrafs Pere Salvà i Jaume Binimelis de la UIB. Ambdós consideren l'Illa de Mallorca com una gran àrea urbana on es concentren els processos migratoris ciutat-camp a nivell local, nacional i internacional. Per a Binimelis, la urbanització és un concepte que serveix per a definir l'existència d'unes àrees de transició entre el centre urbà, concentrat morfològic i funcionalment i l'espai rural llunyà. "Aquests espai, es caracteritzaria per la seva multifuncionalitat en el que els usos del sol es caracteritzen per la seva heterogeneïtat fruit de les migracions de la ciutat cap a àrees rurals fins aleshores, dedicades a l'agricultura". (Binimelis, 2002: 209).

En el cas de l'illa d'Eivissa la pauta seguida ha estat més pareguda a Mallorca que l'experimentada per Menorca. Per conta Menorca, és a hores d'ara la illa en que existeix un major

---

¹⁸ Diari de Mallorca 14 d'octubre de 2008.

---

equilibri per sectors que ha afavorit la preservació de l'entorn alhora que ha frenat el procés de urbanització i el desenvolupament d'infraestructures.

L'ocupació del territori agrícola per a convertir-lo en un ús residencial no és nou. Ja a la tesi doctoral de Quintana "Mallorca un sistema urbà" dels anys 70 observava l'inici d'una tendència que ha anat a més pel que fa al consum del territori. La seqüència històrica d'aquest fenomen a les Illes Balears, segons Binimelis (1998) es resumeix en tres fases o períodes que com veiem, van estretament lligades a les explicades al capítol 1 per Onofre Rullan a propòsit dels *booms* del turisme:

Una primera a la dècada dels anys 60, en què es desenvolupa la rururbanització a l'àrea periurbana de Palma i té com a protagonistes persones nascudes a la pròpia Illa. La segona que transcorreria al llarg dels anys 80 en que es generalitza el procés donant lloc a una fase expansiva. Finalment la tercera fase o etapa es troba íntimament lligada al desenvolupament del residencialisme estranger europeu a les zones rurals de Mallorca. Persones amb alta capacitat adquisitiva que s'estableixen a espais d'alta qualitat ambiental.

En aquesta darrera etapa la població residencial d'origen comunitari ha esdevingut consumidora importants del territori en establir-se en urbanitzacions de caire horitzontal, en parcel·les amb zones verdes. En determinats casos, aquells amb major poder adquisitiu han adquirit grans propietats d'ús individual o familiar. El fort pes econòmic d'una part del sector immobiliari balear controlat en gran mesura pel capital estranger ha provocat l'adquisició d'antigues possessions, de cases i xalets a llocs privilegiats de l'arxipèlag.

El desenvolupament de la rururbanització respon a relacions dialèctiques de diferents tipus entre l'espai urbà i l'espai rural. La ciutat de Palma és el gran centre dinamitzador d'una gran aurèola rururbana que s'estén per tot el conjunt de l'illa de Mallorca. Les contínues millores de les infraestructures viàries, combinades amb l'evidència de la saturació de l'espai urbà i de nombroses incomoditats (brutícia, saturació de l'espai urbà, preu del sol, etc.) determinen en bona mesura les migracions de tipus residencial.

Com ja hem avançat abans, la rururbanització no és ni de bon tros fenomen nou. Ja a mitjans dels anys seixanta J. Cals (1974) feia referència explícita a la manca de planificació en segones residències tant al litoral com a l'interior. Entre els efectes negatius d'aquestes adduïa que la manca de control i planificació existents provocaven un col·lapse de les infraestructures existents. D'altra banda, els drets de pas o camins comunals, en no estar sovint ben documentats es podien veure abocats a privatitzacions amb el vist i plau d'unes autoritats que feien els ulls grossos davant la conversió d'espais rurals naturals en turístics i residencials.

Finalment destacar que Barke i France (1996) associen a la proliferació d'aquestes migracions el desenvolupament d'un espai de consum ampli o general amb altres de tipus específic: comerços, restauració, lloguer de vehicles, serveis associats a la propietat d'habitatges, etc., a la qual cosa s'hauria d'afegir el creixement d'empreses dedicades als serveis i dirigides pels propis estrangers.

Si bé sempre hi ha hagut una part de la població rural que ha viscut als afores dels nuclis urbans, l'establiment d'estrangers europeus a les àrees rurals n'ha modificat els percentatges. No es tracta però d'un fenomen exclusiu dels estrangers ja que molts d'aquests nous pobladors són població autòctona que, gràcies a les millora de les infraestructures i al desig d'una vida més en contacte amb la natura que la

ciutat no els permetia, ha anat rehabilitant i construint cases a l'interior, en molts casos en antigues rotes o terrenys familiars.

A diferència d'una primera població estrangera rica, que cercava els llocs més exclusius i atractius paisatgísticament (costa i la muntanya) així com petits pobles llogarets (Deià, Fornalutx, Ruberts, Ses Alqueries, Favàritx...), cada vegada més s'observa una difusió generalitzada de la immigració comunitària i extracomunitària arreu del territori de les Illes. En ocasions, s'observa una certa preferència per nacionalitats de procedència i es creen així petites colònies de la mateixa nacionalitat i estatus social, com en el cas de "Cala en Porter" a Menorca que fou la primera urbanització que es va fer a Menorca als anys seixanta i que actualment està habitada majoritàriament per anglesos de classes mitges-baixes.

4.2. La lògica del desenvolupament turístic i les seves implicacions en el món agrícola

La saturació de les destinacions turístiques clàssiques incentiva la compra i venda de territoris fins aleshores allunyats del turisme encara que, paradòmicament, com afirma Jurdao Arrones (1992:13) "el turisme ha estat el fenomen de masses modern que ha obert les portes al mercat de la terra". Existeixen, no obstant, altres factors que han estat decisius per a l'esdevenir del *boom* immobiliari entre els que cal destacar la nova font de finançament que representen les llicències d'obra a municipis tradicionalment empobrits, els elevats preus de les ciutats i els nous valors socials en què es valora cada vegada més el medi ambient i la comunió amb la natura.

A aquest municipis de l'interior troben més tranquil·litat, seguretat i serveis disponibles, a més de bones comunicacions amb els centres turístics. Les característiques de les societats industrials actuals desemboquen en nous valors socials que impliquen una transició des de valors materials a postmaterials: qüestions estètiques, ideals, simbòliques, identitat, medi ambient, espiritualitat (Inglehart, 1991).

En aquest sentit, Salvà (2002a) fa referència a la transició de les preferències dels turistes dels països desenvolupats des de les quatre "S" del turisme (*sea, sun, sand and sex*), a las quatre "E" (*environment, equipment, événement, encadrement*). Aquest canvi de preferències es clau a l'hora d'explicar la terciarització de l'espai rural. Les noves demandes impliquen el sorgiment de nous corrents que exigeixen un producte turístic de major qualitat: ambiental, tranquil·litat, etc.

La conversió d'àrees rurals en residencials presenta però un problema de fons. Si el turisme ha estat constantment criticat pels seus impactes ambientals, el turisme residencial té per característica principal la de desenvolupar-se en forma de bolla de neu de manera que a diferència del turisme convencional, on una vegada construït l'hotel s'obtenen unes rendes a llarg termini sense necessitat de consumir més territori, el turisme residencial aporta beneficis a molt curt termini necessitant constantment nou territori per mantenir els beneficis.

El turisme residencial o immobiliari respon per tant a una lògica espacial i econòmica expansionista que té tendència a desplaçar de l'escenari local a altres activitats econòmiques. El seu *leit motif* és el manteniment de l'activitat constructora. Per això, es parla del "cicle destructiu del turisme" quan aquesta activitat destrueix l'atractiu ambiental que fou el reclam inicial pel seu exercici (Aledo, 2002).

En síntesi, poden descriure el procés de desenvolupament del turisme residencial amb el següent esquema: saturació de la franja litoral, desenvolupament de la segona línia i recerca de millors condicions ambiental a l'àmbit rural (Jurdao Arrones, 1992).

Per acabar aquest punt, cal destacar que malgrat les directrius existents i el control sobre les infraccions urbanístiques, l'encariment del preu del sòl urbanitzable en comparança al no urbanitzable pot produir que surti més barat construir il·legalment i pagar la consegüent multa que no accedir a un habitatge legal d'iguals característiques. Hem de tenir en compte que passats uns anys les il·legalitats prescriuen, passant la casa a formar part de la legalitat. Degut a això, milers de cases i cassetons mal condicionats i no poques vegades, sense les condicions mínimes d'habitabilitat, s'han succeït arreu del camp mallorquí, menorquí, eivissenc i formenterenc sense que en la major part dels casos s'hagi emprès cap tipus d'iniciativa legal per a la seva demolició.

El valor de la terra ja no és per tant agrícola sinó immobiliari i això té com a conseqüència que sovint el camp s'abandoni o que en el millor dels casos, es converteixi en un jardí agrícola que no té altra funció que la d'embellir el terreny. Aquest enjardinament de l'espai rural portarà com a conseqüència la inclusió d'espècies vegetals foranes a l'entorn rural que en no poques vegades poden acabar substituint la flora i fauna autòctona.

4.3. L'augment de la construcció

El creixement espectacular en la construcció comporta costos ambientals altíssims, i una pressió exagerada sobre els recursos naturals. Tot i que en els darrers anys la política ambiental del govern o del Consell en matèria urbanística s'ha centrat sobretot en protegir territori i evitar la construcció de determinades urbanitzacions o complexos turístics que amenaçaven la conservació de determinats espais naturals, el ritme de creixement de l'edificació residencial i turística, no s'ha aturat al llarg dels darrers anys, assolint unes fites absolutament insostenibles pel que fa a consum de recursos naturals.

Si bé a la dècada dels anys 70 es concentraven els anys de major expansió edificatòria amb una mitjana d'11.000 habitatges cada any. A la dècada del 2000 la situació era encara més espectacular fins arribar al màxim de 12.331 construïts al 2003. Segons les dades del Ministeri de l'Habitatge al 2005, a les Balears hi havia un total de 551.480 habitatges dels quals 354.300 (64'24%) eren habitatges principals i 197.180 (35'75%) secundaris. La intensitat de la construcció d'habitatges supera per tant la mitjana dels anys 70, quan ja es va produir un espectacular creixement de l'edificació residencial.

Taula 1. Mitjana anual de concessió de llicències per a la construcció d'habitatges residencials a les Illes Balears (1970-2004)

Anys	Mitjana anual
1970 - 80	11.000
1981 - 91	8.500
1992 - 99	7.200
2000- 2004	11.620

Font: IBAE (2006)

D'aquest creixement tan elevat, el municipi de Palma és el cas més espectacular de les balears, seguit d'altres municipis propers com són: Calvià, Lluçmajor, Marratxí i Andratx.

A més, la pressió urbanística sobre el sòl rústic no s'atura de créixer. L'any 2000 la Comissió Insular d'Urbanisme va informar favorablement de 800 projectes d'habitatges unifamiliars dins del sòl rústic, el que significa un increment d'un 19 % en relació al 1999. L'any 2000 ha estat un dels anys amb més creixement d'edificacions dins del sòl rústic.

Taula 2. Nombre d'habitatges dins sòl rústic autoritzats per la comissió insular d'urbanisme del Consell Insular de Mallorca (1995 – 2000)

Any	Autoritzacions
1995	207
1996	815
1997	663
1998	340
1999	671
2000	800

Font: Comissió Insular d'Urbanisme (CIM)

L'augment de la construcció, tot i que es justifica parcialment per l'augment poblacional, ha estat extraordinari i tot i els símptomes de desaceleració es continua construint estant el nostre sostre de creixement molt per sobre de les actuals dades demogràfiques. Concretament, els plantejaments turístics de les Illes Balears permeten gairebé quadruplicar la capacitat de població si bé és tracta d'unes dades que convé matisar degut precisament al gran nombre de segones residències i al turisme residencial.

En relació a la immigració econòmica procedent del sud, la seva ubicació dins el territori balear respon a unes causes diferents a les dels ciutadans comunitaris i per tant té uns efectes molt diferents a les explicades fins ara. La població estrangera procedent de països i àrees mundials més empobrides respon a la tipologia de la migració econòmica i, per tant s'estableix als municipis de les Illes on troben feina, com analitzem a l'apartat corresponen del treball. Per tant, cerquen pisos majoritàriament de lloguer a les principals ciutats, els pobles més grans i també als nuclis turístics, ja que a poc a poc han anat ampliant el seu nínxol laboral de manera que avui s'hi troben arreu dels municipis de les Illes en tots els sectors laborals, poc qualificats.

Com veurem amb detall al capítol 6, els estrangers d'aquests països presenten unes característiques diferents que influeixen en el règim de tinença i tipologia dels habitatges. En general, degut al seu menor poder adquisitiu i a la incertesa sobre el seu futur, solen decantar-se més pel lloguer si bé cada vegada són més els qui es decanten per la compra sempre en funció d'una situació econòmica estable i amb la perspectiva de "no retorn" als països d'origen. Això ha fet que dels 1.400.000 habitatges que existeixen a les Illes segons molts d'ells s'hagin destinat a lloguers. Gràcies a això, molts autòctons han obtingut unes rendes extres que els han permès comprar primeres i segones residències de nova construcció, ajudant a alimentar la indústria immobiliària i el consum de territori.

No obstant, la bombolla immobiliària d'aquests darrers anys respon més a dinàmiques internes del sector de la construcció, de la necessitat de blanqueig de diners amb l'entrada de l'euro, de l'especulació borsària, etc., que a un efecte de l'increment de la població balear. Tal vegada cal preveure en el futur immediat una major demanda d'habitatges en propietat per aquesta població estrangera resident als nuclis urbans de les Illes i a les seves perifèries; així com també als eixos de comunicació, per exemple: Palma- Alcúdia.

5. EL CONSUM DE RECURSOS

Destriar quin percentatge dels recursos hídrics, energètics i la producció de residus atenent a la nacionalitat o lloc de procedència de cadascun dels habitants de les illes Balears és una tasca encara ara no realitzada i altrament, difícil de fer. Tanmateix, sembla obvi que l'augment poblacional de les Illes Balears dels darrers anys té uns impactes sobre el medi que es tradueixen entre d'altres amb un increment espectacular del consum degut no tan sols a l'increment poblacional, sinó a l'augment del poder adquisitiu dels seus ciutadans, a la creació d'una sèrie d'infraestructures claus per a l'esdevenir del turisme residencial i també però a l'establiment de milers de nous ciutadans que sigui com a primera o segona residència s'han establert de manera temporal o semi temporal a les Balears.

5.1. L'impacte en el consum d'energia

La dinàmica de les Illes Balears en relació a l'energia és caracteritzada per l'increment del consum i, com a conseqüència, l'augment de la generació de la potència elèctrica per fer front a la demanda. Concretament, la demanda d'energia elèctrica a les Illes Balears ha crescut una taxa mitjana del 6% anual durant els 10 darrers anys (1996-2006), que suposa un percentatge acumulat del 74'50%.

Precisament ha estat aquest període temporal quan més ha crescut la població resident a l'arxipèlag balear a causa de una forta immigració d'origen estranger que ha motivat un augment demogràfic entorn del 20%.

Donat que la capacitat de producció a les Illes no podrà donar resposta en un futur immediat a l'augment de la demanda s'estan realitzant les obres del gasoducte que durà l'energia elèctrica i el gas necessari per abastir l'arxipèlag en el futur.

Les principals causes d'aquest creixement són el creixement econòmic de l'arxipèlag, la millora del nivell de vida i, evidentment, el creixement demogràfic ja que el consum domèstic és un dels principals factors de la demanda.

Per atendre a la demanda d'energia, s'ha anat incrementant la producció d'energia com es reflecteix a la taula següent:

Taula 3. Producció i demanda d'energia (2001-2011)

ANY	POTÈNCIA MÀXIMA ESTIU MW	POTÈNCIA MÀXIMA HIVERN MW	ENERGIA ANUAL MWH
2001	922	799	4.597.944
2002	909	765	4.675.948

2003	1.080	847	5.252.100
2004	1.124	925	5.570.521
2005	1.192	980	5.908.301
2006	1.253	1.031	6.207.496
2007	1.310	1.078	6.490.821
2008	1.369	1.127	6.787.094
2009	1.432	1.177	7.092.513
2010	1.496	1.123	7.411.677
2011	1.563	1.286	7.745.202

Font: Direcció General de Política Energètica i Mines
 Ministeri d'Economia: Secretaria d'Estat d'Energia, Desenvolupament Industrial i de la Petita i Mitjana Empresa.

Aquest estudi prospectiu ha estat la base per prendre la decisió tècnica de connectar l'arxipèlag amb la península mitjançant una connexió submarina per poder dur gas natural a les Illes. A més, l'actual increment de la demanda ha obligat també a ampliar la xarxa interna d'abastiment, com s'observa a les taules comparatives que recullen la situació als dos conjunts: Mallorca - Menorca i Pitiüses (2003) i la situació posterior a la connexió submarina (2011):

Taula 4. Potència neta instal·lada el 2003 a Mallorca i Menorca per tipus de combustible (expressat en MW)

CENTRAL	COMBUSTIBLE	MW				
	Gas natural	Carbó	Fuel	Gasoil	Inc RSU	Total
Alcúdia II	-----	471	-----	59'4	-----	530'4
Son Molines	-----	-----	-----	17'8	-----	17'8
Son Reus	-----	-----	-----	421'6	20	441'6
Cogeneració	-----	-----	-----	6'7	-----	6'7
Maó	-----	-----	40'8	61'5	-----	102'3
TOTAL	0	471	40'8	567'0	20	1.098'8
%	0	42'9	3'7	51'6	1'8	100

Font: "Infraestructura per a l'abastiment energètic a les Illes Balears"¹⁹

Taula 5. Estimació de la potència neta instal·lada el 2011 a Mallorca i Menorca per tipus de combustible (expressat en MW)

Central	COMBUSTIBLE	MW				
	Gas natural	Carbó	Fuel	Gasoil	Inc RSU	Total
Alcúdia i Son Reus i Nou emplaçament	825	471	----	-----	-----	1296
Cogeneració	13'3	-----			20	33'3
Maó	-----	-----	40'8	130'6		
TOTAL	838'3	471	40'8	130'6	20	1500'7
%	55'9	31'4	2'7	8'7	1'3	100

Font: "Infraestructura per a l'abastiment energètic a les Illes Balears"

¹⁹ Ministeri d'Indústria (2003): "Infraestructura para el abastecimiento energético a las Islas Baleares". Es tracta d'un informe publicat pel Ministeri l'any 2003 que aporta dades relatives al consum i a la producció elèctrica a les Illes Balears amb l'objectiu de justificar la construcció del cable elèctric que comunicarà les Illes amb la Península. pàg. 9 -23

Taula 6. Potència neta instal·lada el 2003 a les diferents illes Pitiüses per tipus de combustible (expressat en MW)

ILLA	GAS NATURAL	FUEL	GASOIL	TOTAL
<i>Eivissa</i>	-----	139'6	46'5	186'1
Formentera	-----	-----	10'9	10'9
Total	-----	139'6	57'4	197'4
%	0	70'9	29'1	100

Font: "Infraestructura per a l'abastiment energètic a les Illes Balears"

Taula 7. Estimació de la potència neta instal·lada el 2011 a les diferents illes Pitiüses per tipus de combustible (expressat en MW)

ILLA	GAS NATURAL	FUEL	GASOIL	TOTAL
EIVISSA	107'1	134'8	-----	241'9
FORMENTERA	-----	-----	10'9	10'9
TOTAL	107'1	134'8	10'9	252'8
% SOBRE TOTAL IB	42'4	53'3	4'3	100

Font: "Infraestructura per a l'abastiment energètic a les Illes Balears"

La correlació entre el consum elèctric i l'augment de la població balear és evident i s'observa particularment a aquelles on el creixement ha estat més espectacular: Mallorca i Eivissa.

A hores d'ara ja s'està construint la connexió elèctrica amb la península a través d'un cable que anirà de Morvedre (País Valencià) a Sta. Ponça (Mallorca) d'una llargada de 237 Km, i a una profunditat de 1.485 m proporcionarà entre el 20 i 30% de l'energia elèctrica a l'arxipèlag. La seva finalització està prevista per a l'any 2010.

Com s'observa a les dades anteriors del ministeri d'economia la previsió de generació d'energies alternatives a tres o quatre anys vista encara és una qüestió simbòlica, si bé s'observa que el gas natural i el cable elèctric vinguts de la península substitueixen la producció energètica mitjançant el carbó i complementen la produïda per fuel i el gasoil, les altres formes d'energia renovables resten a molta distància (solar, compostatge, etc.).

Davant aquesta manca de perspectives sostenibles, s'observa com l'augment del nivell de vida augmenta el consum privat d'energia. Aquesta realitat a més es magnifica en les temporades més turístiques quan es dispara el consum degut al fort increment poblacional que representa el turisme.

5.2. L'impacte en el consum d'aigua

A l'igual que succeeix amb la demanda energètica, la demanda d'aigua per consum humà va directament lligada a la millora del nivell de vida essent en una economia turística com la balear, marcada per la insularitat, un dels principals reptes. Així per exemple, segons Miquel Seguí, l'augment i sobretot l'escassetat de l'aigua fou també motiu de disputa entre els sectors de l'agricultura i el turisme (2006:32) provocant que des de les institucions s'hagin hagut de cercar alternatives no sempre afortunades com la de construir un embassament a les fonts ufanes.

A nivell estatal es calcula que el consum d'aigua per habitant i dia no s'atura d'augmentar: 2003 (167 litres/habitant i dia); 2004 (171 litres/habitant i dia). En el cas de les Illes Balears les dades de 2004 parlen de 183 litres habitant i dia, que significa un augment del 9'2% respecte de l'any anterior. El consum d'aigua per a usos urbans ha crescut de l'ordre d'un 5 % al 2000, en relació a l'any anterior. Això suposa un total de 90 Hm³ el que equival a un 34 % del total disponible de Mallorca. La resta es dedica a l'agricultura (64 %) i en menor grau a la indústria i a l'oci.

Les Illes Balears són un arxipèlag d'estructura calcària, fet que afavoreix la constitució d'aqüífers subterranis que són els principals proveïdors d'aigua per al consum humà, per a l'agricultura, i per a la resta d'activitats industrials, turístiques, etc. Aquest desenvolupament turístic i l'augment de la població resident, en alguns casos amb hàbits de consum d'aigua desproporcionats amb la pluviometria de l'arxipèlag, ha motivat la necessitat de recórrer a altres sistemes d'obtenció d'aquest recurs vital, com és la dessalinització de l'aigua del mar.

L'escassetat de l'aigua a les Illes Balears és generalitzada a les tres illes que, degut a la sobreexplotació, han vist com el seu subsòl s'anava salinitzant. D'altra banda, l'augment constant del consum per a ús turístic i residencial, sobretot en els mesos d'estiu en que les precipitacions són més baixes, ha obligat a cercar solucions que no venguin determinades per la pluviositat com és la dessalinització d'aigua de mar.

Actualment, al conjunt de les Illes Balears un 30 % de l'aigua potable prové de plantes dessaladores de la Badia de Palma i Son Tugores. Una xifra que a la ciutat de Palma augmenta fins al 50% i al 30% al conjunt de Mallorca. La dessalinització de l'aigua de la mar però és un procés que implica un cost elevat, tant energètic com econòmic, de manera que un augment del consum d'aigua acaba convertint-se en un augment del consum energètic. Tot i amb això, actualment les Illes Balears es troben en un moment de relativa tranquil·litat al respecte si bé sempre en funció de la pluviositat anual que cada vegada sembla minvar més. Les previsions de les conseqüències de l'efecte hivernacle al nostre territori sembla que agreujaran la situació a mig o a llarg termini i per tant no s'hi val a badar.

A hores d'ara, les diferents campanyes de conscienciació no semblen donar el resultat previst, ja que el consum global no s'atura de créixer i tampoc es prenen les mesures adients per aprofitar aquest important recurs, desaprofitant la lliçó dels anteriors pobladors de l'Arxipèlag que recollien, emmagatzemaven i utilitzaven amb seny aquest recurs limitat.

Una prova són els camps de golf, ja que es calcula que una d'aquestes instal·lacions de 150 hectàrees, que sovint amaguen processos d'especulació urbanística, implica una despesa anual de 10.000 a 15.000 m³ d'aigua equivalent a la necessària pel consum d'una població de 12.000 habitants.

Taula 8. Indicadors sobre el subministrament d'aigua. Volum d'aigua disponible i subministrada, i any. Illes Balears i Espanya. Anys 1996-2003 (Unitat: litres/habitant/dia)

ILLES BALEARS	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Volum d'aigua disponible	293	305	304	301	317	273	307	314
Procedent de la captació pròpia	286	282	283	285	246	201	204	194
Aigües superficials	35	38	45	56	67	53	66	49
Aigües subterrànies	251	244	238	229	171	147	131	125
Altres recursos hídrics	-	-	-	-	8	1	7	20
Procedent de recursos aliens	7	23	22	15	71	144	-	-
Volum d'aigua subministrada	229	230	232	231	218	214	215	224
A les llars	135	137	135	133	129	124	127	130
Altres usos	94	93	97	98	89	90	88	94
Pèrdues d'aigua en la xarxa de distribució	53	59	66	69	65	69	65	63
Percentatge d'aigua perduda en la distribució	19	20	22	23	23	24	23	22
Espanya								
Volum d'aigua disponible	257	286	298	326	353	376	370	381
Procedent de la captació pròpia	220	235	244	265	272	281	269	270
Aigües superficials	172	179	185	194	197	203	192	184
Aigües subterrànies	41	47	50	61	63	65	65	76
Altres recursos hídrics	7	9	9	10	12	13	12	10
Procedent de recursos aliens	37	51	54	61	81	95	-	-
Volum d'aigua subministrada	215	225	235	246	256	260	252	258
A les llars	146	153	159	165	168	165	164	167
Altres usos	69	72	76	81	88	95	88	91
Pèrdues d'aigua en la xarxa de distribució	54	60	63	67	68	63	61	59
Percentatge d'aigua perduda en la distribució	20	21	21	21	21	19	19	19

Font: Indicadors INEBASE. Institut Nacional d'Estadística

És també important destacar que des del 1998 les Balears es troben per sobre de la mitjana espanyola en el percentatge d'aigua perduda en la distribució. Segons la taula 8, les Balears malbaratarien un 3% més d'aigua que la mitjana de l'estat equivalent a 9'42 litres per persona i dia. Per contra, el consum a les llars balears s'ha estabilitzat i fins i tot, encara que augmentà de 2002 a 2003, ha disminuït al llarg del període comprès entre 1996 i 2003 de 135 a 130 litres per persona i dia contrastant amb l'espectacular augment de la mitjana estatal que passà de 156 a 167 litres per persona i dia. Una mostra de que també la ciutadania hi tenen alguna cosa a fer.

Taula 9. Indicadors sobre les aigües residuals. Illes Balears i Espanya. Anys 1996-2003 (Unitat: m³/habitant/dia)

ILLES BALEARS	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Volum d'aigües residuals tractades	0,221	0,222	0,231	0,230	0,217	0,175	0,188	0,189
Volum d'aigua abocada	0,057	0,071	0,069	0,078	0,072	0,105	0,122	0,143
Volum d'aigua reutilitzada	0,164	0,151	0,162	0,152	0,120	0,076	0,070	0,054
Demanda bioquímica d'oxigen	..	..	..	0,228	0,260	..	31	34
Demanda química d'oxigen	..	..	..	0,609	0,633	..	160	94
Sòlids en suspensió	..	..	..	0,329	0,344	..	59	38
Espanya								
Volum d'aigües residuals tractades	0,133	0,149	0,166	0,180	0,191	0,190	0,192	0,199
Volum d'aigua abocada	0,116	0,132	0,147	0,157	0,172	0,201	0,207	0,212
Volum d'aigua reutilitzada	0,017	0,017	0,019	0,022	0,018	0,014	0,012	0,011
Demanda bioquímica d'oxigen	..	..	..	0,214	0,229	..	30	27
Demanda química d'oxigen	..	..	..	0,347	0,405	..	91	87
Sòlids en suspensió	..	..	..	0,329	0,218	..	27	26

Font: Indicadors INEBASE. Institut Nacional d'Estadística

De tota l'aigua consumida a les Illes Balears, la major part es converteix en aigua residual i va a parar al clavegueram. Del total d'aigua depurada que se produeix a Mallorca, tan sols en reutilitza un 20%. La resta es llença a la mar o a torrents sense aprofitar-la. La dada més sorprenent, és que si bé a Espanya el volum d'aigües residuals tractades no ha aturat d'augmentar de 0'133 m³ al 1996 a 0'199 m³ al 2003, a les Illes Balears la dinàmica és completament inversa passant de 0'221 m al 1996 a 0'189 m al 2003. Aquestes dades però s'inverteixen respecte el volum d'aigua abocada, de manera que és fàcil treure la conclusió que des del 1999, any en què el volum d'aigües residuals tractades comença a disminuir, el malbaratament d'aquestes aigües és de cada vegada més elevat.

Possiblement un dels factors que s'han de destacar en aquest sentit és que el tractament de les aigües és molt més costós a les Illes Balears (1'3 euros per m³) que a la mitjana d'Espanya (0'65 euros per m³). En qualsevol cas, seria molt interessant veure quin cost suposen les solucions d'emergència que en ocasions s'han de prendre des del govern autonòmic per a pal·liar la manca d'aigua com ara el traslladat per via marítima des de Tarragona.

Taula 10. Indicadors econòmics del subministrament i el sanejament de l'aigua. Illes Balears i Espanya. Anys 1996-2001 (Unitat: euros)

ILLES BALEARS	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Preu mitjà del metre cúbic	1,12	1,16	1,16	1,24	1,32	1,45	1,48	1,42
Subministrament d'aigua	0,73	0,75	0,76	0,77	0,81	0,82	0,90	0,92
Sanejament públic	0,39	0,41	0,40	0,47	0,51	0,63	0,58	0,50
Espanya								
Preu mitjà del metre cúbic	0,63	0,65	0,67	0,69	0,73	0,77	0,81	0,86
Subministrament d'aigua	0,50	0,51	0,53	0,53	0,56	0,57	0,57	0,61
Sanejament públic	0,13	0,14	0,14	0,16	0,17	0,19	0,19	0,20

Font: Indicadors INEBASE. Institut Nacional d'Estadística

Davant aquest creixement constant del consum i malbaratament de l'aigua, les administracions públiques comencen a arbitrar mesures de sanció per a l'excés del consum, establint trams de correlació entre consum i preu: a major consum, a partir d'un mínim, s'incrementa de manera notable la factura de l'aigua. Unes mesures a les que caldria afegir una major rentabilització i aprofitament de l'aigua existent i mesures per a promoure l'emmagatzement que, com les cisternes, no són presents en la major part dels nous habitatges construïts.

5.3. L'impacte en el transport i l'emissió de gasos

Els gasos CO₂ són uns dels principals contaminants responsables de l'efecte hivernacle. La seva emissió, per tant, no tan sols perjudica a la societat que els emet sinó al conjunt de la població mundial. Aquests gasos provenen en gran mesura dels tubs d'escapament dels vehicles i, per tant un impacte en el transport i la mobilitat significa un augment o reducció en l'emissió mitjana d'aquests gasos per habitant.

Degut a l'existència d'un gran estoc d'automòbils per a ús turístic i turístic residencial, des de fa anys, les Balears van al capdavant de tot l'estat quant a taxa de motorització. El parc mòbil de les Balears assoleix actualment els 890.000 vehicles matriculats (Conselleria d'Indústria, 2004), el que equival a 900 automòbils per cada 1.000 habitant. Emperò no només som a dalt de la mitjana d'Espanya, sinó que el parc mòbil de les Balears és el més alt d'Europa i quasi del món, si exceptuem Singapur i Mèxic. Paral·lelament a tot això al llarg de l'any 2000, 142 persones perderen la vida a les carreteres de les Balears. Tot i que l'evolució al llarg del període 2000-2007 és positiva, havent-hi en aquest darrer any 104 morts, continua essent una xifra molt elevada que situa les Balears en els primers llocs de l'Estat en quant a mortalitat al volant.

Taula 11. Parc de vehicles, per tipus, a les Illes Balears (2004)

Tipus de vehicle	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera	TOTAL
Autobusos	1.683	118	387	44	2.232
Furgonetes i camions	84.982	6.926	17.389	1.627	110.924
Motos	52.158	3.925	9.688	1.975	67.746
Tractors inc.	1.401	105	161	6	1.673
Turismes	491.909	33.433	65.872	3.838	595.052
Altres	8.627	643	1.412	94	10.776
TOTAL	640.760	45.150	94.909	7.584	

FONT: BD-IBAE

També el model dual de la població estrangera resident a les Illes presenta unes característiques diferenciades. Com succeeix entre els mateixos autòctons, entre els estrangers acomodats predomina l'ús del cotxe particular, mentre que entre els estrangers més pobres s'observa com s'han convertit en els usuaris majoritaris del transport públic de les Illes (bus, tren, vaixell, avió). Aquest fet es deu en gran mesura a què l'augment de l'estatus de vida dels residents els ha permès adquirir vehicles propis així com al fet que l'actual dispersió de gran part de la població originària arreu de l'illa ha augmentat la dependència del vehicle privat en unes Illes marcades per la manca de transport públic més enllà dels nuclis urbans.

Les diferents línies de bus de Palma sempre van plenes de persones d'una gran varietat de nacionalitats que, davant la manca de cotxe individual i a causa de la seva situació econòmica, empen aquest mitjà de transport per desplaçar-se a la feina, a casa seva, al centre, etc. Difícilment trobem un estranger del nord dins un bus públic de Palma, a excepció d'aquelles línies que comuniquen amb les zones turístiques que, en molts casos, duen turistes estrangers fins al centre de la ciutat i viceversa.

Segons dades de l'EMT l'evolució del nombre de passatgers transportats ha estat de 21.000.000 durant l'any 1994 a 35.000.000 durant l'any 2005. Tenint en compte que l'increment ha estat del 40% una dada molt superior al percentatge d'immigrants residents a Palma, és de suposar que aquests usen amb molta major freqüència el transport públic confirmant-se la nostra percepció anterior. Només durant el període 2004 a 2005, l'augment en la utilització dels busos de l'EMT ha estat del 779%: de 32.854.776 usuaris a 35.040.249. A partir de l'observació de la realitat dels dos darrers anys (2006-2007) pràcticament es pot dir que s'ha duplicat el nombre de passatgers en poc més de 13 anys.

Per altra banda les línies que desplacen un major nombre de passatgers són aquelles que connecten les barriades perifèriques més deprimides de la ciutat, on es localitzen les taxes més elevades de població immigrada del sud: Son Gotleu (línia 7); Rafal Nou (línia 5); Son Roca (línia 8); Son Cladera (línia 10); Pont d'Inca (línia 3) i, per altra banda les dues línies que comuniquen Palma- S'Arenal (línia 15) i S'Aeroport (línia 1).

Taula 12. Usuaris de l'EMT de Palma en el període comprès ente 1994-2005 (en milions)

ANY	MILIONS D'USUARIS
1994	21
1995	22.5
1996	23.2
1997	23.8
1998	24
1999	25
2000	25.5
2001	27
2002	28.5
2003	31.1
2004	33
2005	35.2

Font: Empresa Municipal de Transport (EMT)

També el tren que du els passatgers de Palma a Inca, sa Pobla o Manacor té entre els seus usuaris majoritaris una gran varietat multiètnica que comparteix aquest mitjà de transport. Al llarg de la xarxa ferroviària de Mallorca ens trobem que la majoria de municipis presenten elevades taxes de residents estrangers del Sud, que viuen o fan feina. Com veiem, el factor econòmic novament és clau per interpretar aquest fet.

La tendència futura en aquest sentit pensem que resulta preocupant en el conjunt de l'Arxipèlag, si no hi ha una aposta decidida pel transport públic l'actual saturació de la xarxa de carreteres, autopistes i sobretot de les àrees urbanes que converteix les Illes Balears en una de les àrees més motoritzades de la Unió Europea, la situació pot arribar a un col·lapse semblant al que existia fins que s'alleugerí la situació amb les noves carreteres amb el cost en consum de territori que això suposà.

Cal pensar que la majoria de residents procedents del Tercer Mon tindran al seu abast, en un període de temps molt curt, un cotxe o més d'un per família, ja que la relació situació econòmica i adquisició d'un vehicle propi és una de les primeres aspiracions dels nousvinguts. A més de les dificultats econòmiques que, en molts casos, se solucionen amb la compra de cotxes de segona mà, les dificultats d'homologació de carnet de conduir, etc., es van solucionant cada vegada més.

Per tant, considerem que el tema de la mobilitat és un dels grans reptes mediambientals de l'Arxipèlag i que l'única solució és un canvi radical de model basat en la conscienciació de canviar el predomini del vehicle particular pel transport públic eficient, i això no només és una conseqüència de l'increment demogràfic, és un problema social general.

A més dels transport per carretera i ferrocarril, a les Illes són molt importants els transport aeri i marítim que també presenten forts impactes mediambientals. De fet, l'emissió de CO₂ per part dels avions és molt més elevada que no pas la dels cotxes.

Taula 13. Trànsit aeri, entrades i sortides d'avions per illes (1996-2005)

Any	ILLES BALEARS	MALLORCA	MENORCA	EIVISSA
1996	188.338	129.871	22.919	35.548
1997	213.791	145.235	27.766	40.790
1998	224.214	154.206	26.077	43.931
1999	240.377	166.969	27.450	45.958
2000	261.739	176.852	32.348	52.539
2001	254.469	169.603	32.787	52.079
2002	240.928	160.326	32.259	48.343
2003	249.364	168.986	32.388	47.990
2004	256.189	177.853	29.538	48.798
2005	261.044	182.014	29.427	49.603

Font: AENA

Com veiem a la taula 13, les xifres de passatgers que han passat per l'aeroport de Palma, la principal entrada de turistes a l'illa, ha experimentat un creixement, encara que moderat, en relació als anys anteriors. Any rere any els aeroports de les Illes Balears augmenten el trànsit aeri. Concretament del 1996 al 2005 es feren 77.206 vols anuals més, que suposen un increment del 27'85%. A aquest fet, a més de l'augment del nombre de turistes hi contribueixen les anades i les vingudes a la terra natal que sovint fan els immigrants comunitaris i extracomunitaris així com un increment en el nombre de viatges que fan els mateixos balears.

5.4. La producció de residus

Les Illes Balears presenten diferents modalitats d'eliminació i reciclatge de deixalles, i igual que ha succeït amb els serveis, en general, l'increment exponencial de la població ha obligat a aquests sistemes a incrementar la seva activitat per poder atendre'n l'augment constant.

Degut al col·lapse en la recollida i reciclatge de residus, a Mallorca, des de fa anys el sistema triat per eliminar la major part de les deixalles és la incineració (Son Reus) no obstant hi ha molts detractors d'aquest sistema ja que, a més de contaminar l'atmosfera, la producció de cendres crea un altre problema mediambiental afegit que encara no té solució.

Si la incineració es critica, no ho és menys l'existència d'abocadors a les illes de Menorca, Eivissa i Formentera. Uns abocadors que cada cop es troben més saturats en un espai limitat per la seva insularitat. A més, aquests acaben repercutint en la flora i fauna degut a què nombroses espècies com ara les gavines i rates s'alimenten de les deixalles augmentant artificialment la seva població i repercutint damunt altres espècies.

A les Illes Balears es produeix el doble de fems per habitant i dia que la mitjana espanyola, en concret 2.2 kg/dia. A més la memòria corresponent a l'any 2006 de TIRME, empresa encarregada del tractament d'escombraries i residus, situada a Son Reus, aporta les xifres globals molt significatives. La producció de residus sòlids urbans ha seguit augmentant de forma notable durant els darrers anys. Les taxes de creixement anual fluctuen entre el 5 – 6% anual:

Taula 14. Producció de residus sòlids urbans a l'illa de Mallorca (1999-2006)

Any	Tones
1999	385.204
2000	403.407
2006	569.245

Font: TIRME

De les 569.245 tones de residus que entraren per ésser incinerats a Son Reus el 2006, 185.018 tones foren desviades cap a l'abocador d'EMAYA (*Empresa Municipal de Aguas y Alcantarillado*) i 58.918 tones de residus de construcció i demolició anaren cap a l'abocador de Santa Margalida.

Taula 15. Generació de residus urbans, incineració i abocador de Son Reus (2001-2006)

Any	Tones rebudes	Tones incinerades	Tones abocades
2001	474472	334141	86204
2002	471392	301516	137783
2003	475214	300739	168029
2004	478558	328749	177568
2005	489348	280703	208307
2006	569245	318015	185018

Font: TIRME

Taula 16. Residus urbans i recollida selectiva a les Illes balears en els anys 2003 i 2004 (unitat: tones)

Any 2003	Illes Balears	Mallorca	Menorca	Eivissa-Formentera
Total	628.857	476.210	55.476	97.170
Gener	39.702	31.562	3.049	5.092
Febrer	36.989	29.227	2.907	4.855
Març	44.764	35.556	3.395	5.814
Abril	48.929	38.476	3.703	6.750
Maig	56.013	42.208	5.204	8.601
Juny	61.433	45.745	5.872	9.816
Juliol	68.232	49.985	6.751	11.496
Agost	71.079	51.017	7.410	12.652
Setembre	63.253	46.270	5.989	10.994
Octubre	55.387	41.645	4.818	8.924
Novembre	42.473	32.929	3.238	6.305
Desembre	40.602	31.591	3.140	5.872
Any 2004	Illes Balears	Mallorca	Menorca	Eivissa-Formentera
Total	639.507	479.205	54.812	105.490
Gener	40.571	31.828	2.959	5.784
Febrer	42.529	31.110	2.773	8.647
Març	44.794	34.805	3.296	6.693
Abril	49.355	37.648	3.757	7.949
Maig	57.000	42.590	4.923	9.487
Juny	61.752	45.199	5.824	10.729
Juliol	68.188	49.699	6.581	11.909
Agost	72.055	51.557	7.384	13.114
Setembre	63.033	46.565	5.838	10.630
Octubre	54.850	41.810	4.848	8.193
Novembre	43.316	33.397	3.446	6.473
Desembre	42.062	32.996	3.183	5.883

Font: Consell Insular de Mallorca. Consell Insular de Menorca. Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Elaboració pròpia IBAE.

Com reflecteixen les anteriors dades de l'IBAE, la generació de residus es troba estretament lligada al turisme i per tant a l'augment de la població essent els mesos d'estiu els que generen més residus urbans. Això determina que les illes més turístiques, Eivissa i Mallorca, siguin les que disposen d'una taxa més alta de residus per habitant en comparació a Menorca, on l'afluència de turistes és menor.

El reciclatge és sens dubte la millor solució a l'impacte ambiental que presenten els residus però també és la més complexa. Aquest implica, en primer lloc, una feina de triatge de residus industrials i domèstics que encara no funciona d'una manera eficaç a la totalitat dels municipis de les Illes, si bé any rere any n'augmenta el seu nombre. En segon lloc, cal reutilitzar aquests residus en unes illes que no disposen de totes les infraestructures necessàries i que en alguns casos es veuen obligats al transport d'unes deixalles a la península.

Als darrers anys, s'han posat en marxa diferents iniciatives que tenen per objectiu fomentar el reciclatge com són ara la recollida selectiva porta a porta que es du a terme en molts municipis de les Balears o la creació d'iniciatives que com el Mac²⁰, tenen per objectiu destriar els enderrocs produïts pel sector de la construcció. Una política que no obstant hauria d'anar acompanyada per una minva de la producció de residus que, a hores d'ara, sembla una utopia.

---

²⁰ Empresa concessionària del servei públic de gestió de residus de construcció, demolició, voluminosos i neumàtics fora d'ús de l'illa de Mallorca. La tasca de Mac Insular com a servei públic neix l'any 2006.

RELACIÓ DE TAULES, FIGURES I QUADRES

Taules

Taula 1. Mitjana anual de concessió de llicències per a la construcció d'habitatges residencials a les Illes Balears (1970-2004)

Taula 2. Nombre d'habitatges dins sòl rústic autoritzats per la comissió insular d'urbanisme del Consell Insular de Mallorca (1995 – 2000)

Taula 3. Producció i demanda d'energia (2001-2011)

Taula 4. Potència neta instal·lada el 2003 a Mallorca i Menorca per tipus de combustible (expressat en MW)

Taula 5. Estimació de la potència neta instal·lada el 2011 a Mallorca i Menorca per tipus de combustible (expressat en MW)

Taula 6. Potència neta instal·lada el 2003 a les diferents illes Pitiüses per tipus de combustible (expressat en MW)

Taula 7. Estimació de la potència neta instal·lada el 2011 a les diferents illes Pitiüses per tipus de combustible (expressat en MW)

Taula 8. Indicadors sobre el subministrament d'aigua. Volum d'aigua disponible i subministrada, i any. Illes Balears i Espanya. Anys 1996-2001 (Unitat: litres/habitant/dia)

Taula 9. Indicadors sobre les aigües residuals. Illes Balears i Espanya. Anys 1996-2001 (Unitat: m³/habitant/dia)

Taula 10. Indicadors econòmics del subministrament i el sanejament de l'aigua. Illes Balears i Espanya. Anys 1996-2001 (Unitat: euros)

Taula 11. Parc de vehicles, per tipus, a les Illes Balears (2004)

Taula 12. Usuaris de l'EMT de Palma en el període comprès entre 1994-2005 (en milions)

Taula 13. Trànsit aeri, entrades i sortides d'avions per illes (1996-2005)

Taula 14. Residus urbans i recollida selectiva a les illes balears anys 2003 i 2004 (unitat: tones)

Taula 15. Generació de residus urbans, incineració i abocador de Son Reus (2001-2006)

Taula 16. Residus urbans i recollida selectiva a les Illes balears en els anys 2003 i 2004 (unitat: tones)

Figures

Figura 1. Evolució de les superfícies protegides a les Illes Balears (1998-2002)

BIBLIOGRAFIA

- AENA. MINISTERI DE FOMENT. <http://aena.es/>
- ALEDO, A. (2002): «Turismo inmobiliario y la fagotización de la naturaleza», *Construção do saber urbanoambiental*, Humanidades Londrinas, Paraná.
- ALENYAR, M. (1990): «Turisme i hosteleria», *Estudis Baleàrics*, núm. 37-38, Palma de Mallorca, pp. 17-38.
- ÁLVAREZ SOUSA, A. (1994): *El ocio turístico en las sociedades industriales avanzadas*, Bosch Turismo, Barcelona.
- AMER FERNÁNDEZ J. (2006): «Turisme i política: l'empresariat hotelier de Mallorca». Documenta Balear, S.A. Palma de Mallorca
- BARKE, M.; FRANCE, L. A. (1996): «The costa del Sol». En: BARKE, M.; TOWNER, R. J. (ed.). *Tourism in Spain. Critical issues*. Wallingford: CAB International.
- BINIMELIS, J. (1998): «Les àrees rurubanes a l'illa de Mallorca». En: *Separata Estudis Baleàrics*. Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Baleàrics - Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern de les Illes Balears.
- (2002). «Canvi rural i propietat estrangera a Mallorca». En: PICORNELL, C.; Pomar J. (ed.). *L'espai turístic*, Instituto de Estudios Ecológicos, Palma de Mallorca.
- CALERO SECALL; M. I. (2006): *Mujeres y sociedad islámica: una visión plural*, Universidad de Málaga. Colección Atenea 51, Málaga.
- CALS, J. (1974): *Turismo y política turística en España*, Ariel, Barcelona.
- CASANOVAS CAMPS, M. A. (1998): *Història de les Illes Balears*, Ed. Moll, Palma de Mallorca.
- GARRIDO, C. (1992): *Baleares, paraíso perdido. Los Mitos del Turismo*. Madrid: Endymion.
- GOB (2002): El temes del Grup d'Ornitologia Balear i defensa de la naturalesa.
- GONZÁLEZ PÉREZ, J.M. (en premsa): «La aparición reciente del fenómeno inmigratorio extranjero en Galicia. Características e impronta espacial», *Boletín de la AGE*.
- HARVEY, D. (1998): *La condición de la posmodernidad*. Amorrortu. Buenos Aires
- IINGLEHART R. (1991): *El cambio cultural en las sociedades industriales avanzadas*, CIS - Siglo XXI, Madrid.
- JURDAO ARRONES (1992): *Los mitos del turismo*, Endymion, Madrid.
- MADORRÁN, D.; PRADO, C. (1994): *Las migraciones: su repercusión en la sociedad y en la biología de las poblaciones humanas*. Universidad Autónoma. Madrid.
- MINISTERI D'INDÚSTRIA (2003): «Infraestructura para el abastecimiento energético a las Islas Baleares»
- MIRALLES PLANTALAMOR J. (2004): *Impactos socioculturales del turismo residencial en España. Análisis comparativo del fenómeno en las diferentes comunidades autónomas a partir del caso mallorquín* (Tesi doctoral inèdita).
- (2008): «Turismo residencial, ¿un concepto insuficiente?» A GARCÍA JIMÉNEZ, M. i K. SCHRIEWER (eds.) *Ni turistas ni migrantes. Movilidad residencial europea en España*. Ediciones Isabor. Múrcia.
- MURRAY, I. *Diari de Mallorca*, 14 d'octubre de 2008.
- PHILLIPS, D.; THOMAS, C. (ed.) (2001) «Effeithiau Twristiaeth ar yr Iaith Gymraeg yng Ngogledd-Orllewin Cymru / The Effects of Tourism on the Welsh Language in North-West Wales». *Canolfan Uwchefrydiau Cymreig a Cheltaidd Prifysgol Cymru*. Càrdif. http://www.aber.ac.uk/~awcwww/s/p2_twrist.html
- RAMIS, G. (1995): *Vivim plegats. Educació intercultural a Mallorca*, Justícia i Pau. Palma de Mallorca.
- REVISTA ESCUELA ESPAÑOLA (abril 2002)
- ROZENBERG D. (1990): *Tourisme et utopie aux Baléares*, L'harmattan, París.
- RULLAN, O. (2007): «Edificis aïllats o residències?, àrees singulars o regions úniques?, “booms” o desenvolupaments?, espai rural o sòl rústic?» *Nova Scripta, Revista electrònica de Geografia y Ciencias Sociales*, Vol. XI, núm. 232, Universitat de Barcelona.
- SALVÀ P. (1998): «Balears: una 'Nova Califòrnia' per als europeus» *El Mirall*, núm. 96, pp. 6-8. Obra Cultural Balear, Palma de Mallorca.
- SECALL, E. (1983): *Turismo, democratización o imperialismo?*, Universidad de Málaga, Málaga.
- SEGUÍ, J. (1998): *Les Balears en venda. La desinversió immobiliària dels Illencs*. Palma. Edicions Documenta Balear. Palma de Mallorca.
- SEGUÍ M. (2006): *El turisme a les Balears (1950-2005)*. Palma. Edicions Documenta Balear. Palma de Mallorca.
- SERRA i BUSQUETS, S. (2001): *Els elements de canvi a la Mallorca del segle XX*, Cort, Palma de Mallorca.

-
- SOLÉ, C. (coord.) (2001): El impacto de la inmigración en la economía de la sociedad receptora, Anthropos, Barcelona.
- TORRES BERNIER, E. (2003): «El turismo residenciado y sus efectos en los destinos turísticos», *Estudios Turísticos*, núm. 155-156, p. 33-48, Madrid.

CAPÍTOL IV

L'IMPACTE ECONÒMIC DE LA IMMIGRACIÓ A LES BALEARS

Biel Ferragut Ensenyat

1. INTRODUCCIÓ

Les Illes Balears s'han caracteritzat per ser una comunitat que ha experimentat una perllongada etapa de prosperitat i creixement econòmic gràcies a l'impuls del sector turístic i de la construcció. L'atracció de treballadors de fora de la Comunitat, primer provinents de la resta de l'Estat i més recentment de països amb un grau de desenvolupament econòmic inferior a l'espanyol, ha esdevingut una condició indispensable per fer front al creixement de l'activitat turística i residencial. També la consolidació d'un volum significatiu de persones que han establert el seu lloc de residència a les Illes, amb una motivació estrictament residencial, ha contribuït a que el conjunt de població no nascuda a l'Estat que actualment habita a la nostra comunitat esdevingui proporcionalment molt important.

Per tal de descriure la importància d'aquest fenomen, en el present capítol es realitza una aproximació dels efectes que la població immigrada ha pogut generar en l'economia balear, a partir del tractament dels aspectes rellevants que es destaquen a la literatura acadèmica (teòrica i empírica) especialitzada en l'anàlisi d'aquestes qüestions. Així es pretén clarificar el debat sobre quines són les implicacions econòmiques de la immigració, oferint un suport teòric ampli i l'anàlisi concret de les especificitats observades a les Illes.

L'estructura del capítol es presenta de la següent manera: en el primer apartat es realitza una revisió dels estudis que en els darrers anys han tractat aquesta temàtica a l'Estat Espanyol, com una visió panoràmica tant dels impactes observats en el nostre entorn com de l'estat en què es troba la recerca en aquests moments. El segon apartat conté una explicació teòrica sobre les conseqüències econòmiques de la immigració que recull diferents enfocaments i els resultats de les anàlisis empíriques més significatives. En els apartats posteriors s'apliquen aquests coneixements per al cas de les Illes Balears. Així, en el tercer apartat es descriu el perfil econòmic dels immigrants, i s'explica com aquest ha incidit en el comportament de les variables macroeconòmiques més significatives. En el quart apartat es comenten els efectes de la immigració sobre els serveis públics de la comunitat, i finalment en el cinquè es realitzen una sèrie de consideracions finals a mode de conclusió i es contextualitza el paper de la immigració davant el canvi de cicle econòmic, les amenaces més latents que s'hauran d'afrontar en la nova situació i les fortaleeses que poden ajudar a superar-la.

2. REVISIÓ BIBLIOGRÀFICA: EL TRACTAMENT DELS ASPECTES ECONÒMICS DE LA IMMIGRACIÓ

El tractament econòmic dels efectes de la immigració ha adquirit, en els darrers anys i en un context internacional ampli, una rellevància notable en l'àmbit acadèmic i mediàtic. El creixement de la immigració a Espanya, en sintonia amb l'increment de les migracions internacionals però molt més accentuat que en la majoria de països europeus, juntament amb el desconeixement empíric sobre quines

---

han estat les conseqüències de la creixent arribada d'immigrants a l'Estat, i el perill de difusió de missatges simplistes que perjudiquin la cohesió social, han generat entre els investigadors, una voluntat d'afrontar aquest tema des d'una òptica diversa i rigorosa que serveixi per respondre els interrogants existents entorn a aquestes qüestions. És en aquest context on donar a conèixer les implicacions econòmiques associades al fenomen migratori pot ajudar a clarificar el debat entorn als efectes de la immigració i a la conveniència o no de determinades polítiques públiques que afecten aquesta qüestió.

Per tal de servir d'introducció al tema de l'anàlisi de l'impacte de la immigració a les Balears, en aquest primer apartat es descriuen algunes de les conclusions més rellevants dels estudis publicats en els darrers anys en l'àmbit espanyol, que relacionen, sota diferents perspectives, la immigració amb el creixement econòmic i l'ocupació. Des d'aquesta panoràmica inicial es tracta de presentar les diferents perspectives sota les quals es poden estudiar aquests efectes i les metodologies emprades per a la seva valoració econòmica. La contrastació dels resultats d'aquests estudis entre si i la seva complementarietat, han servit per aprofundir en el coneixement d'aquesta realitat i en l'afinament en el càlcul de les seves implicacions econòmiques.

2.1. Efectes del canvi demogràfic

En l'àmbit espanyol han coincidit temporalment dos elements determinants de l'actual dinàmica immigratòria: el creixement econòmic continuat dels darrers anys, impulsat pel sector serveis i la construcció; i el particular procés de canvi demogràfic, caracteritzat pel progressiu envelliment de la població. Ambdós factors, que impliquen, per una banda, l'increment de la demanda de treball per part de les empreses i per altra, la necessitat d'incorporar nous contingents de població al mercat laboral per compensar el desequilibri entre població activa i població passiva, han impulsat i alhora han estat resolts amb l'entrada de població immigrant, el volum de la qual pot considerar-se com el més gran de la història en un espai temporal relativament curt.

Un dels treballs que analitzen amb major profunditat el factor demogràfic és el treball d'Oliver Alonso (2006) que analitza els canvis en l'evolució de la població nativa produïts en el període 1995-2005 i les implicacions d'aquests canvis sobre el mercat de treball i la immigració.

L'estudi constata l'important creixement demogràfic experimentat pel país durant aquest període, situant-lo entorn als 4,3 milions de persones, i la destacable contribució a aquest increment de l'arribada de població immigrant, la qual en representa aproximadament el 80% (3,4 milions de persones). L'arribada d'aquests estrangers, majoritàriament persones en edat de treballar, a més de determinar l'increment de la població en termes agregats, ha tingut una notable incidència sobre el mercat de treball, ja que ha ajudat a contrarestar la forta caiguda de la natalitat en la població nativa durant les dècades passades (final del *baby boom* a mitjans dels anys 70). Aquest canvi en el patró reproductiu, constitueix l'origen de la transició demogràfica que trasllada gradualment els efectes d'aquest *shock* fins l'entrada d'efectius en la força de treball, generant una considerable reducció del volum de població que cada any s'anava incorporant a l'edat activa (16 anys); durant els anys 80 aquesta xifra es situava a l'entorn de 700.000 persones, mentre que en el 2003 passà a ser pràcticament la meitat (400.000 persones). Comparant el període 1993-2005 amb els anteriors, s'ha produït una mitjana d'uns 160.000 efectius incorporats menys cada any al mercat laboral, és a dir, uns 2 milions durant tot el període (Oliver

Alonso, 2006). La incorporació cada vegada menor de població nativa, i el seu efecte sostingut en el temps, ha provocat que la incorporació de joves (16-30 anys) al mercat laboral, hagi disminuït de forma progressiva, convertint-se en el tram d'edat on la disminució relativa ha estat major durant la darrera dècada, una tendència que previsiblement es consolidarà en els propers anys.

Aquest fenomen ha provocat un creixement molt limitat del volum total de població nativa potencialment activa a Espanya (la població nativa entre els 16 i els 64 anys) la qual s'ha incrementat durant el període 1995-2005 només en 360.000 efectius respecte als 25,4 milions inicials (a un ritme del 0.14% anual, i un creixement acumulat del 1.5% durant tot el període). En canvi la immigració, que en aquest temps ha estat composta per adults en edat de treballar (el 87% dels immigrants; Conde-Ruiz, 2006), ha impulsat un creixement notable de la població potencialment activa, aportant uns 2,8 milions d'efectius durant aquest període, molt superior en volum a la població nativa.

L'efecte sobre l'oferta de treball i el creixement del conjunt de població ocupada difereix, en canvi, de la previsible moderació causada per l'estancament de la població nativa, degut a la significativa disparitat entre el creixement potencial de la població i el creixement observat de la població activa, que Oliver Alonso (2006) situa en el 15% (per al període 1995-2005). L'autor destaca com a causes que han originat aquesta disparitat i que han caracteritzat l'evolució del mercat laboral en aquest període: el fort increment de la taxa d'activitat, propiciat per la incorporació de la dona al mercat de treball i el conseqüent augment de la taxa femenina d'activitat (61,6% al 1995 i 69,6% al 2005); i l'augment de la taxa d'ocupació i pertinent disminució de la taxa d'atur (a l'entorn del 11% a partir del 2000), respecte als anys precedents.

El comportament descrit resulta del tot insòlit per al mercat laboral espanyol degut a l'important creixement dels actius reals dintre de la població nativa (2,3 milions) en un període tan breu de temps, però també per la coincidència d'aquest augment amb l'aportació d'uns altres 2,4 milions de persones estrangeres actives en el mateix període.

2.2. Immigració i creixement de l'ocupació

Aquest increment de la població activa, per tant, no sols a repercutit en una major disponibilitat de mà d'obra o en una major oferta de treball, sinó que també s'ha correspost en un increment molt important de la població ocupada. Durant el període 1995-2005 la creació de nova ocupació es situa en 6,4 milions de persones, de les quals 4,2 corresponen a població nativa, mentre que els 2,2 milions de treballadors ocupats restants foren immigrants.

Els factors que impulsen el creixement en l'ocupació dels nadius que, de forma paral·lela a l'increment de la població activa, es troben íntimament lligats al creixement econòmic experimentat durant el període són: l'ocupació de dones incorporades al mercat laboral (aproximadament 2 milions, passant d'una taxa d'ocupació femenina del 33.1% al 1995 a una del 51.2% per al 2005) (Oficina Econòmica del Presidente, 2006) i també la forta caiguda de la desocupació (22.8% al 1995, 9.1% al 2005). Sobre la incorporació dels 2.2 milions de nous treballadors immigrants cal destacar la concentració del creixement en la segona meitat del període (2001-2005) en els quals la meitat dels 2.6 milions dels nous llocs de treball creats van ser ocupats per immigrants (Oficina Econòmica del Presidente, 2006), la qual cosa assenyala el paper més que rellevant de la immigració en la generació de l'increment de

població ocupada, i també la concentració sectorial (majoritàriament en construcció i activitats de servei com comerç, hostaleria i treballadors de la llar) i territorial (més del 60% de l'entrada d'immigrants es concentra en les Comunitats Autònomes del litoral mediterrani, Catalunya, València i Múrcia, i la Comunitat de Madrid).

Un dels efectes més notables que deriva d'aquests canvis en el mercat laboral i del creixement en l'ocupació, és el menor grau de desajust del mercat de treball espanyol (Conde-Ruiz, 2006), ja que ha suposat la disponibilitat de treballadors per a totes les categories de treball i ha introduït un major grau de flexibilitat en el mercat laboral: amb treballadors amb una major propensió a la mobilitat geogràfica, ocupant llocs de treball que sense l'aportació de la immigració no haguessin pogut ser coberts; la qual cosa ha permès reduir el desajust entre vacants i oferta de treball. A més la immigració ha permès que el procés de destrucció de llocs de treball en sectors en declivi en els darrers anys com l'agricultura o la indústria s'alentís, degut a la major disposició de mà d'obra i a la pressió a la baixa sobre els salaris en aquests sectors que ha evitat la pèrdua de competitivitat dels productors nacionals.

Aquests estudis a partir de les observacions i les dades esmentades conclouen que la immigració ha permès un major creixement econòmic, juntament amb un increment de l'ocupació, tant per als nadius com per als treballadors estrangers. La Oficina Econòmica del Presidente (2006) calculà que la immigració havia contribuït "a reduir la taxa d'atur estructural en quasi 2 punts percentuals en la darrera dècada".

Altres estudis com el de Carrasco i al. (2004) han tractat de quantificar els efectes de l'entrada d'immigrants amb permís de treball sobre la taxa d'ocupació dels treballadors nadius, utilitzant informació sobre les ratios d'ocupació i la importància dels treballadors immigrants segons diferents grups d'edat, sexe i sectors d'activitat, sense trobar cap efecte significatiu sobre aquesta taxa ni tampoc sobre els salaris dels autòctons. En un altre article més recent els mateixos autors analitzen l'impacte de la immigració sobre la distribució salarial per al període 1995-2002. Els principals resultats assenyalen que la immigració ha tingut una contribució escassa en les variacions salarials, en les seves característiques i especialment en els ingressos dels nadius, refusant la idea de que la immigració ha pogut afectar negativament l'evolució dels salaris.²¹

2.3. Immigració i creixement econòmic

L'increment de la població i de l'ocupació són dos dels factors amb major impacte sobre el creixement econòmic d'un país o regió. Resulta bastant previsible doncs, a partir de les observacions realitzades fins ara, anunciar el seu impacte positiu sobre la conjuntura econòmica durant la darrera dècada (1995-2005). Diversos estudis han quantificat l'aportació de l'arribada d'immigrants i la seva participació al mercat laboral sobre el creixement econòmic experimentat en el conjunt de l'Estat.

L'Oficina Econòmica del Presidente (2006), a partir de la descomposició del creixement del PIB²² entre creixement de la renda per càpita i creixement de la població assegura que en els darrers anys

²¹ En l'anàlisi no s'inclouen, per manca de dades, l'agricultura i els serveis domèstics, dos dels sectors on la immigració ha pogut tenir un impacte més significatiu.

²² El creixement del PIB es pot descompondre de forma senzilla com la suma del creixement de la renda per càpita, que mesura l'increment de benestar dels ciutadans, i l'augment de la població:

(1995-2005), “més d’un punt percentual del creixement mitjà anual es pot assignar a la immigració, és a dir quasi el 30% del creixement mitjà anual”, destacant també que aquesta aportació al creixement econòmic és encara major per als darrers cinc anys analitzats, on “la immigració explica més del 50%” d’aquest creixement.

L’impacte dels diferents components es concentra majoritàriament en el factor increment de la població, el qual suposa 0.8 punts percentuals sobre els 1.1 imputables a la immigració (aproximadament un 20% sobre el creixement del PIB), tot i que aquest es concentra de forma significativa en la segona meitat del període. Sobre el factor creixement de la renda per càpita, compost per l’agregació de tres elements (el factor demogràfic, que recull el percentatge de població en edat de treballar, la taxa d’ocupació i la productivitat)²³ l’estudi assenjala un efecte conjunt també positiu de 0.3 punts en promig anual durant tot el període, que augmentaria fins els 0.4 punts en cadascun dels darrers cinc anys.

Tot i l’impacte positiu d’aquest factor en termes agregats, l’evolució i l’efecte dels diferents components que l’integren no ha estat paral·lel. Respecte al factor demogràfic, que recull l’increment de la població entre els 15 i els 64 anys, destaca en primer lloc, la contribució relativament moderada sobre el conjunt del creixement del factor (0.1% sobre el 2.7%). Considerant la distribució d’aquest impacte entre la població nativa i immigrant, l’escassa aportació del factor es deu bàsicament al comportament demogràfic de la població nativa, caracteritzat per la reducció de la taxa de natalitat i l’envelliment progressiu de la població descrit en els apartats inicials, que suposa una contribució negativa de la població nativa a aquest paràmetre.

L’arribada d’immigrants durant el període analitzat compensa aquest efecte negatiu amb un increment de 0.2 punts percentuals, degut a les pròpies característiques dels immigrants, ja que tal com hem comentat amb anterioritat es troben majoritàriament en edat de treballar. Per tant, tot i resultar una aportació bastant minsa al conjunt del creixement de la renda per càpita del país, si no hagués estat per l’arribada de població immigrant aquesta hauria estat lleugerament negativa. En canvi l’efecte de l’ocupació, que també és en conjunt positiu, es distribueix de manera diferent, amb un major pes de la població nativa, degut al creixement experimentat durant la darrera dècada de la taxa d’activitat femenina i de la reducció de la taxa d’atur. Tot i així la contribució de la immigració és favorable i creixent en aquest període (0.1%).

Per últim cal destacar l’impacte negatiu de la immigració al creixement de la renda per càpita de la productivitat aparent del treball (-0.1%), que l’estudi associa a la reducció de la relació capital-treball, que es deriva de la major disponibilitat del factor treball i l’ús intensiu d’aquest en un procés progressiu de substitució factorial²⁴.

Creixement PIB = Creixement renda per càpita + Creixement població

²³ Per analitzar l’efecte directe sobre l’evolució de la renda per càpita, aquesta es descompon segons la següent expressió:

$$\frac{PIB}{Població} = \frac{Població \text{ en edat de treballar}}{Població} * \frac{Ocupació}{Població \text{ en edat de treballar}} * \frac{PIB}{Ocupació}$$

Taula 1. Contribució del procés d'immigració al creixement de l'economia espanyola

Període	Immigració					
	PIB	Total	Renda per càpita			Població
			Demografia	Ocupació	Productivitat	
1996-2000	4,1	0,5	0,1	0,1	0	0,3
2001-2005	3,1	1,6	0,4	0,2	-0,2	1,2
1996-2005	3,6	1,1	0,2	0,3	-0,1	0,8

Font: Oficina Econòmica del President (2006)

Aquests resultats s'adeqüen bastant, tot i les notables diferències en la metodologia que utilitzen, a les conclusions apuntades a Izquierdo i al. (2007), obtingudes a partir del disseny i calibratge d'un model d'equilibri general dinàmic, i també als resultats de Conde-Ruiz (2008) amb una estimació de l'evolució de la productivitat molt més acurada²⁵.

També l'informe de Caixa Catalunya del primer semestre del 2006 realitza un exercici similar de descomposició del creixement econòmic i valoració de l'impacte de la immigració, del qual n'extreuen uns resultats i unes consideracions molt similars. S'afegeix, en tot cas, que en absència d'immigració, a Espanya el PIB per càpita s'hauria reduït en un 0.6% anual²⁶. També el mateix informe destaca la rellevància del paper de la immigració com a factor generador d'increments en la demanda agregada del país a la manera d'un 'cicle virtuós', on la demanda de treball per part de les empreses genera inicialment un increment de l'oferta de mà d'obra immigrant, impulsant al seu torn el creixement de la producció i de l'ocupació, així es generarien noves demandes d'immigració, que alhora provocarien nous increments de producció, renda i ocupació. Per exemplificar aquest efecte sobre el consum i la producció, l'estudi emfasitza l'aportació majoritària de la immigració a la creació de noves llars²⁷ i la propensió elevada cap al consum pròpia de les cohorts d'edat en les quals es concentren els immigrants. Així estima que "el 50% de l'augment dels consum i aproximadament un terç del creixement de la demanda d'habitatge estarien relacionats directa o indirectament amb l'entrada d'immigrants" (Caixa Catalunya, 2006).

Altres estudis han analitzat els efectes econòmics de la immigració des d'una perspectiva més micro i no tant des de l'òptica de l'evolució de factors macroeconòmics. Alguns d'ells fan referència a la vessant empresarial dels immigrants, com a potencials creadors d'empreses i llocs de treball al nostre país. Els estudis de Solé i al. (2006) i Caixa Catalunya (2007)²⁸ se centren en l'anàlisi qualitatiu de les característiques del empresaris d'origen immigrant i la tipologia dels seus negocis, destacant les peculiaritats i els factors i processos de constitució d'aquestes organitzacions. També assenyalen, com a fet remarcable, que l'empresariat immigrant està incrementant la producció a petita escala, ampliant

²⁴ El problema de la disminució de la productivitat associada a la disponibilitat en abundància del factor treball és una qüestió que encara planteja interrogants i que treballs que analitzen de forma específica aquest tema encara no han resolt. Vegi's entre d'altres: Gual, J; Jódar Rosell, S i A. Ruiz Posino (2006) i Malo de Molina, J. L. (2007).

²⁵ Per al període 2000-2006 l'estudi considera que l'aportació de la immigració al creixement de la renda per càpita és la següent: factor demogràfic (0,35), taxa d'ocupació (0,21), productivitat (-0,51)

²⁶ Els autors realitzen una simulació que consisteix a restar el component d'immigrants a la població i a la població activa, per calcular aplicant els coeficients de Bloom i Williamson quin hauria estat el creixement del PIB per càpita sense comptar amb l'entrada dels immigrants.

²⁷ Més del 50% de les noves llars creades a Espanya tenen el sustentador principal estranger (Informe Caixa Catalunya, 2006)

---

l'oferta de serveis, dinamitzant econòmicament determinats barris i fent-se càrrec d'empreses que els nadius abandonen. Tot i així encara manquen estudis que quantifiquin de forma complerta la contribució d'aquests empresaris a la constitució de noves empreses i en darrer terme al creixement econòmic, o que valorin l'increment del benestar dels individus que resideixen al país gràcies a l'augment de la diversitat en el teixit empresarial, producte de l'establiment d'aquestes empreses.

Per últim comentar que l'estudi sobre els efectes indirectes de la immigració sobre la renda per càpita, com pot ser la millora de les oportunitats d'ocupació dels nadius, és encara bastant temptatiu. Concretament, i a mode d'exemple, és previsible que l'arribada de mà d'obra immigrant, a més dels efectes directes que hem descrit anteriorment, hagi permès flexibilitzar el mercat de treball, donada la major predisposició dels treballadors immigrants a canviar de sectors d'activitat o a moure's dintre del país, reduint així la taxa d'atur estructural del país. També la major disponibilitat de treballadores de la llar, sector en el qual gran part de les treballadores immigrants s'han integrat, ha pogut facilitar la incorporació de la dona al mercat de treball, ja que es veuen alliberades de desenvolupar tasques que abans realitzaven les cònjuges. Tot i la raonabilitat d'aquests efectes no hi ha estudis que hagin pogut concretar quina ha estat la contribució del fenomen migratori (hi ha altres factors que també poden ser causants d'aquests efectes: canvis culturals, normatius,...) i en darrer terme que en quantifiquin econòmicament el seu impacte.

3. CONSEQÜÈNCIES ECONÒMIQUES DE LA IMMIGRACIÓ

Sovint el debat sobre el fenomen de la immigració se centra en el balanç de les conseqüències econòmiques que aquesta pot provocar en el país que l'acull. Tant des de governs o institucions públiques diverses²⁹ com per part de sectors concrets de la societat, s'utilitza la valoració de les repercussions econòmiques, com a argumentari 'objectiu' de prejudicis a favor o en contra de la immigració, i que per tant són utilitzades de forma parcial a l'hora d'abordar les qüestions relatives al mateix fenomen, o quan s'ha de dissenyar o avaluar una determinada política d'immigració.

El que sembla importar, i es reclama de forma persistent, és la valoració en termes agregats dels costos i beneficis que aquesta pot generar, i també, encara que secundàriament quina és la distribució d'aquests en la societat. És pretén que la racionalitat econòmica doni resposta a una qüestió que planteja dilemes ètics o de justícia moral, al quals l'aportació que l'Economia pugui realitzar s'hi hauria de supeditar. Saber qui surt guanyant o perdent amb la immigració i per quant, per tal de valorar la conveniència o no d'aquestes polítiques o del mateix fenomen migratori no té sentit si no es plantegen o s'expliciten els objectius que es pretenen assolir, ja que depenent d'aquests els efectes podran ser considerats com a positius o negatius.

Freqüentment s'han tractat de desenvolupar anàlisis parcials amb la intenció de contrarestar preguntes o opinions més primàries que responen a la preocupació dels nadius sobre quins poden ser els efectes sobre el seu propi benestar: què necessitaran els nousvinguts? En quins sectors s'establiran i amb qui competiran? Etc. Convindria en canvi, anar més enllà i plantejar anàlisis més completes sobre els

---

²⁸ Vegi's també: Beltrán, J., Oso, L. i N. Ribas (coord.) (2006).

²⁹ Vegi's per exemple l'encàrrec de la *House of Lords* britànica per a l'elaboració d'un estudi que reculli l'evidència sobre l'impacte econòmic de la immigració al Regne Unit (House of Lords, 2008)

efectes de la immigració en un context global, que contemplin els costos i beneficis ocasionats en cadascun dels grups rellevants: autòctons, immigrants i la resta del món (països emissors). Tot i així, gran part de la literatura econòmica i de l'interès social i polític es concentra tan sols en l'avaluació de les conseqüències econòmiques des de la perspectiva del país d'acollida i dels efectes que aquest fenomen pot generar sobre la població autòctona.

És per això que abans d'analitzar els cas específic de les Illes Balears creiem convenient contextualitzar en aquest apartat quines han estat les aportacions més significatives que s'han realitzat en l'àmbit de l'Economia, per tal de donar a conèixer quins són els temes rellevants en l'anàlisi dels efectes de la immigració i quin és l'abast o les limitacions de les seves prediccions. En tot cas, s'ha de destacar que a la literatura econòmica es realitzen prediccions consistents sobre l'existència de beneficis nets positius tant per als països de destinació o acollida, com també per als països d'origen³⁰.

A continuació s'explicaran els aspectes en els quals la literatura econòmica incideix a l'hora de valorar les conseqüències econòmiques de la immigració per tal d'oferir una descripció de quins són els aspectes rellevants que es tracten en aquests tipus d'anàlisi, conèixer les limitacions de les metodologies emprades i l'abast de les conclusions que se'n poden derivar.

La quantificació dels guanys econòmics nets, o del balanç cost-benefici de la immigració, parteix bàsicament de la consideració de l'efecte sobre tres factors principals: l'impacte sobre el mercat laboral del país d'acollida, els avantatges econòmics de la immigració o com es beneficia la població autòctona, i en tercer lloc quins són els efectes fiscals que ocasiona en el conjunt d'administracions públiques. Sobre cadascun d'aquests tres factors influeixen multitud d'elements que depenen sensiblement dels supòsits metodològics que s'hagin formulat en el càlcul empíric de cadascun dels factors objecte d'anàlisi, a més de les característiques i el comportament concret del conjunt de la població immigrant.

3.1. Impacte sobre el mercat laboral

La incorporació massiva d'un contingent de població immigrant en un període relativament curt de temps dóna lloc a un augment en l'estoc de mà d'obra en el país receptor que genera, des de l'òptica de la teoria econòmica, notables repercussions sobre el seu mercat laboral³¹. La immigració actua a curt termini com un mecanisme que produeix un abaratiment del factor treball, donada la seva abundància, fent-lo més atractiu per empreses que l'utilitzen de forma intensiva. L'abaratiment dels costos productius d'aquestes empreses millora les seves oportunitats de negoci, generant un increment de la demanda del factor que permet augmentar en conseqüència la producció, i en darrera instància la renda del país. Per tant, la incorporació sobtada d'actius al mercat laboral genera dos efectes contradictoris, la disminució dels salaris de la població nativa i l'augment de la renda del país, que requereixen una quantificació per definir quin és l'efecte prevalent a l'hora d'estimar els guanys derivats de la immigració.

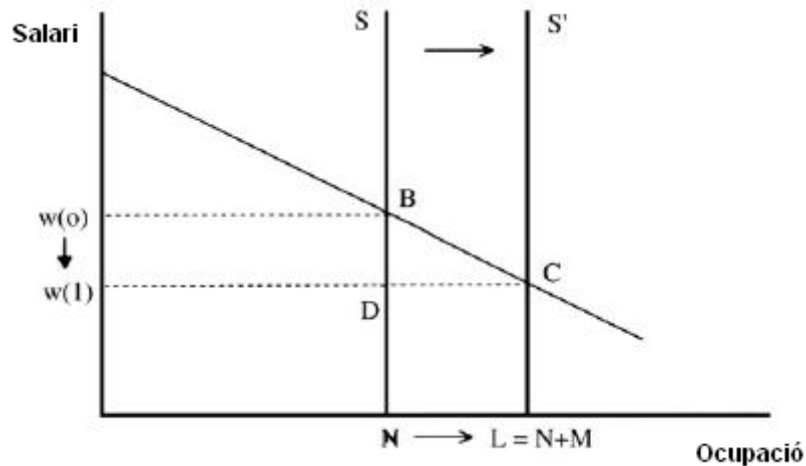
³⁰ L'estimació més recent del Banc Mundial estima les remeses cap als països d'origen en 170 bilions de dòlars, una xifra que supera àmpliament el muntant global de l'ajuda externa i s'aproxima significativament al volum d'inversió estrangera a tot el món (Dolado i Vázquez, 2006). Malgrat tot, també les migracions poden perjudicar econòmicament els països emissors degut a la fuga de les persones amb majors capacitats, o l'efecte del 'brain drain'.

³¹ Per a una revisió i classificació més detallada sobre els models i les teories explicatives sobre les conseqüències de la immigració per als països que acullen als estrangers vegi's Argerey i al. (2006)

Figura 1. Representació gràfica efecte immigració sobre salaris i ocupació³²

La majoria dels experiments empírics que tracten d'analitzar les repercussions de la immigració sobre els salaris i l'ocupació dels nadius es basen en analitzar les diferències salarials entre territoris que es caracteritzen per tenir una alta concentració d'immigrants respecte territoris sense aquesta concentració³³. Concretament parteixen d'una segmentació prèvia de l'oferta de treball, en la qual s'estableix la hipòtesi que l'impacte de la població immigrant treballadora serà diferent depenent del nivell formatiu o qualificació, els sectors econòmics, experiència laboral, etc., i es troben segments amb un major o menor impacte depenent de les similituds que tinguin respecte a les característiques dels treballadors nous. Així, davant un mercat segmentat en àrees geogràfiques, l'impacte de l'arribada d'immigrants només afecta a l'àrea on aquests se situen, disminuint els salaris en els nivells de qualificació on augmenta l'oferta de treball. Per tant s'ha de destacar que l'impacte sobre el mercat laboral no depèn tan sols de la quantitat d'immigrants que s'incorporen sinó també de com són les seves habilitats en comparació amb la dels autòctons.

Empíricament hi ha escassa evidència de que la immigració afecti o tingui impacte sobre els salaris dels autòctons. Als Estats Units, on la literatura sobre aquest camp és més àmplia³⁴ es reconeix aquest impacte com a molt petit o fins i tot nul, fins al punt que s'accepta que un increment del 10% en la proporció d'immigrants / població treballadora, només redueix els salaris en un 1% o menys. Borjas (2003) en un dels seus últims treballs considera que existeix un impacte negatiu superior sobre els treballadors nadius, després d'introduir en l'anàlisi una variable referida a l'experiència laboral a més de la considerada habitualment sobre la qualificació dels treballadors. Amb aquesta segmentació addicional calcula que l'impacte en la disminució dels salaris se situa entre el 4% i el 7%.

³² Considerant una oferta laboral inelàstica a curt termini, la immigració (M) incrementa l'oferta de treball de S a S', baixant els salaris de $w(0)$ a $w(1)$. Com a conseqüència es produeix un guany econòmic a causa de l'increment de la producció corresponent a l'àrea BCD.

³³ Una de les característiques més descriptives del fenomen migratori és la concentració territorial i l'homogeneïtat en quant a la seva qualificació. A Espanya quasi el 60% dels immigrants resideixen a tres Comunitats Autònomes (Catalunya, Madrid i Comunitat Valenciana) (Dolado i Vázquez, 2006)

³⁴ Vegi's els treballs de recopilació o revisió d'estudis previs de Friedberg i Hunt (1995), Smith, J.P. i Edmonston, B. (ed) (1997) per a l'Acadèmia Nacional de Ciències del Estats Units. L'informe per al Fons Monetari Internacional de Hanson i al. (2001) o la més recent recopilació d'Okkerse (2008).

Tot i aquestes aproximacions, es reconeixen encara limitacions metodològiques que exigeixen cautela a l'hora de valorar aquests resultats. S'admet en general, que els immigrants s'agrupen en llocs de major creixement econòmic davant l'expectativa d'unes majors oportunitats laborals, donant lloc a correlacions espúries de signe positiu entre salaris i flux migratori, que dificulten l'anàlisi amb dades de tall transversal. També es reconeix que en economies obertes i flexibles com la dels EEUU, els treballadors nadius poden traslladar-se a altres zones o sectors davant l'augment de l'oferta de treball produïda per a la immigració. Així l'impacte de la immigració es produeix de forma disseminada a totes les ciutats o regions, perdent intensitat a nivell global, la qual cosa no permet aïllar aquest impacte mitjançant la simple comparació de zones geogràfiques.

A Europa, on la mobilitat laboral i geogràfica és molt menor, els resultats que s'han obtingut en experiments equivalents donen resultats força semblants, tant pel que fa a l'impacte sobre els salaris com sobre les oportunitats de d'ocupació³⁵. Inclús en l'aplicació del model de Borjas (2003) per al cas espanyol realitzada per Carrasco, Jimeno i Ortega (2004) s'estima un impacte molt petit, la significació del qual depèn de les dades utilitzades³⁶.

Per això, a partir de la recerca produïda en aquest camp, es poden extreure algunes conclusions generals sobre els efectes de la immigració en els salaris i en l'ocupació. La primera és que la immigració pot afectar negativament els salaris dels treballadors menys qualificats, ja siguin aquests autòctons o immigrants incorporats prèviament. La segona conclusió fa referència a que la probabilitat que els immigrants augmentin la desocupació és reduïda a curt termini i nul·la en un horitzó temporal més ampli. Per tant considerant ambdós efectes es pot dir que la immigració té un efecte bastant reduït sobre els treballadors nadius i la seva posició en el mercat de treball.

3.2. Avantatges econòmics de la immigració

Tot i els perjudicis que pot tenir la immigració sobre els col·lectius de treballadors amb característiques semblants, la incorporació d'aquests actius permet assolir una sèrie d'avantatges econòmics per a la població autòctona i per al conjunt de l'economia.

L'augment de la població existent al país comporta un increment de la demanda de determinats béns i serveis produïts o comercialitzats per les empreses on s'estableixen els nous nadius. És destacable la seva incidència sobre béns i serveis de consum però també, degut a les necessitats associades a la creació de noves llars, sobre el mercat de l'habitatge, majoritàriament de lloguer. La incorporació d'aquests treballadors al mercat laboral, desenvolupant feines per a les quals fins aleshores hi havia escassetat de mà d'obra - ja sigui perquè els autòctons no tenen les habilitats necessàries per a realitzar-les, es troben sobrequalificats o perquè aquests refusen determinats treballs -, ajuda a millorar la productivitat de l'economia, gràcies a una millor assignació dels recursos humans (treballadors qualificats poden ocupar-se de tasques qualificades) i a l'aparició de noves ocupacions, com per exemple les treballadores de la llar o cuidadores de persones en situació de dependència, que facilita la incorporació de la cònjuge (que

³⁵ Per a una revisió més detallada vegi's Vicens, J. (2005).

³⁶ Utilitzant la hipòtesi més desfavorable, un increment del 10% de la ràtio d'immigrants suposaria una disminució de l'ocupació del nadius en un 1.8%, quan s'utilitzen dades de la seguretat social. Quan utilitzen dades censals les estimacions no són significatives sota cap dels supòsits analitzats.

tradicionalment han realitzat aquestes tasques) al mercat laboral, o que evita que aquestes hagin de passar a ser inactives davant de determinades contingències.

La major flexibilitat dels treballadors estrangers és un altre avantatge per a l'economia del país que els acull. En èpoques expansives, aquesta flexibilitat juntament amb l'existència d'una major oferta de treball, permet contenir pressions salarials inflacionàries, que podrien perjudicar la sostenibilitat del creixement; per altra banda, en èpoques de recessió, aquesta flexibilitat laboral alleuja els efectes negatius ja que els treballadors immigrants són més proclius, o no tenen tantes reticències en comparació amb els autòctons, a canviar de sectors productius o a migrar cap a territoris amb unes millors perspectives.

La disminució dels costos salarials i la millora de productivitat suposen conjuntament la reducció dels costos productius i en conseqüència la disminució dels preus de determinats béns i serveis, la qual repercuteix directament en una millora de benestar per als consumidors i també en la competitivitat de determinades indústries en el mercat intern i extern. Finalment un dels avantatges econòmics més significatius de la immigració és la capacitat de crear empreses pròpies i la generació de nova activitat productiva. Aquestes empreses creen nous llocs de treball i contribueixen possiblement de manera significativa al creixement econòmic, ajudant a la diversificació de l'economia (i heterogeneïtat de la producció) i a la dinamització de determinats sectors en declivi (com per exemple els petits comerços).

La magnitud dels avantatges esmentats depèn en gran mesura de les complementarietats existents entre els treballadors immigrants i els treballadors nadius (Borjas, 2008). A mesura que la qualificació i les habilitats productives dels immigrants es diferencien de les característiques pròpies dels autòctons, els beneficis per al país receptor s'incrementen. Quan un país no disposa d'unes habilitats concretes o aquestes són escasses, la immigració pot suposar la importació d'aquestes habilitats de manera que se'n beneficiï el conjunt de l'economia. Si els immigrants tinguessin les mateixes característiques que la població autòctona, els guanys de la immigració no serien tan importants, ja que únicament suposaria replicar els recursos que ja hi ha al país, sense aportar beneficis addicionals.

Per tant, com gran part de la literatura i la teoria econòmica defineix, es poden produir guanys elevats quan el capital humà i els recursos que aporten els immigrants complementen els que el país té. Tot i aquestes valoracions teòriques a favor de l'efecte beneficiós de la immigració, l'evidència empírica ha estat, fins al moment, incapaç de demostrar i quantificar aquests avantatges econòmics. Tal com Borjas (2008: 215-216) resumeix de manera entenedora:

“ (...) per quantificar de manera acurada els guanys econòmics de la immigració, cal fer una llista de tots els canals possibles que fa servir la immigració per transformar l'economia: la immigració modifica els preus dels béns i serveis, les oportunitats laborals dels treballadors, el nombre de llocs de treball en les empreses amb propietaris autòctons i el nombre de llocs de treball en les empreses amb propietaris immigrants (...);”

D'aquesta manera, només a partir d'aquesta llista es podria estimar l'efecte diferencial sobre el creixement econòmic atribuïble a la immigració respecte la hipòtesi de que el país no hagués admès cap immigrant. Concretament, es tractaria de comparar el PIB estimat segons la hipòtesi del país sense immigració, respecte al PIB real u observat, per trobar l'increment en la renda nacional atribuïble a la

immigració. La dificultat de realitzar aquest exercici de simulació de forma acurada i consistent ha fet que totes les temptatives realitzades fins el moment manquen de la robustesa necessària per estimar aquest càlcul, i que per tant encara es mantingui obert el debat sobre quin pot ser l'impacte agregat de la immigració sobre l'economia. Així, de nou Borjas (2008) explica que no és possible calcular els beneficis quantificables de la immigració, tret que es disposi d'un model de l'economia nacional on es detalli com funcionen els diferents sectors de l'economia i quina interrelació tenen, per tal de fer amb aquest, simulacions sobre els canvis que sofreix l'economia quan s'insereixen en aquesta nous contingents de població i treballadors. En el mateix sentit es situa el recent informe elaborat per la House of Lords britànica (2008), en el qual s'adverteix sobre la problemàtica metodològica i les mancances de l'evidència empírica existent, i a partir de les quals es formulen una sèrie de recomanacions per tal de millorar la recollida de dades i per focalitzar i prioritzar les polítiques d'immigració d'acord a una sèrie d'objectius socials, sense quantificar en cap moment les repercussions que ha pogut tenir la immigració en els darrers anys.

Tot i les reconegudes limitacions de les anàlisis agregades, Borjas (1995) formula un model per quantificar el que ell anomena *excedent de la immigració*, amb el qual es pugui conèixer quina és la millora en termes de renda nacional per a la població autòctona a causa de la immigració³⁷. A partir d'un model de simulació del mercat laboral genera una fórmula concreta, amb una acceptació força important, que es pot aplicar en qualsevol economia de lliure mercat:

$$\text{Excedent de la immigració} / \text{PIB} = 0,5 * \text{quota de treball en la renda nacional} * \text{caiguda percentual del sou dels autòctons a causa de la immigració} * \text{fracció de la mà d'obra d'origen estranger}$$

El principal problema que trobem per estimar aquest excedent a partir de la senzilla fórmula presentada és el desconeixement o la incertesa sobre quin és l'impacte dels immigrants sobre el sou de la població autòctona, ja que aquesta, com hem comentat en l'apartat anterior, és una qüestió sobre la que hi ha bastants dubtes i que depèn en gran mesura dels supòsits que es facin servir en la seva estimació. Si la immigració no tingués efectes sobre els salaris dels nadius, tal com hem apuntat anteriorment, l'excedent seria nul. Altres problemàtiques que també es troben en el càlcul de l'excedent de la immigració, i a les que el mateix autor en fa referència³⁸, se centren en la variació dels supòsits que s'han utilitzat per arribar a aquesta formulació del model del mercat de treball: se suposa que l'estoc de capital del país no canvia amb la immigració, tot i que es bastant probable que es produeixin variacions, per l'aportació de capital dels mateixos immigrants o perquè una major oferta de treball animi als autòctons a realitzar una major inversió; tampoc en aquest càlcul es contemplen les externalitats (efectes indirectes sobre el conjunt de la societat), tant positives (aportació de diferents coneixements, tecnologies o formes més eficients de producció, diversitat de productes,...) com negatives (problemes de congestió, deteriorament del capital

³⁷ Aquest excedent de la immigració aïlla els guanys econòmics per als autòctons del país d'acollida, sense tenir en compte en el càlcul l'impacte de la immigració en els propis immigrants ni en els països d'origen.

³⁸ Vegi's Borjas, G. (2008)

social...), per a les quals, tot s'ha de dir, no hi ha evidència empírica que demostrï la seva existència o que en quantifiqui la seva magnitud.

Les estimacions que Borjas (2008) realitza per als Estats Units, utilitzant el supòsit que un increment del 10% en el nombre de treballadors provinents de la immigració rebaixa els sous en un 3%, situen l'impacte en aproximadament el 0,10% del PIB, la qual cosa per a l'any 1998 suposaria un increment de la renda de la població autòctona d'uns 8.000 milions de dòlars, o el que és el mateix, menys de 30 euros per persona autòctona. D'aquests resultats l'autor en destaca a més de la magnitud sorprenentment baixa, l'important efecte redistributiu que provoca la immigració. Aquest càlcul amaga una considerable redistribució de la riquesa, com si d'una transferència d'ingressos es tractés, dels treballadors, bàsicament poc qualificats (les característiques dels quals són similars a la dels immigrants) i sobre els quals incideix la disminució salarial, cap als usuaris dels serveis dels immigrants (consumidors, empresaris...) ³⁹. En aquests càlculs cal incloure posteriorment, per conèixer el guany net derivat de la immigració, els efectes fiscals de la immigració, amb la qual cosa és molt possible que els beneficis resultants siguin encara més petits, o fins i tot que es registri una pèrdua neta, on els guanys nets quedïn compensats pels costos d'oferir els serveis socials als immigrants.

Aquestes conclusions són compartides també per l'informe de l'Acadèmia Nacional de Ciències del Estats Units (1997) i pel més recent de la House of Lords Britànica, en els dos intents més seriosos per recollir les evidències sobre aquesta qüestió.

3.3. Efectes fiscals de la immigració

A l'hora de quantificar els guanys nets associats a la immigració, a més dels beneficis econòmics esmentats, s'ha de considerar el balanç fiscal; és a dir, els costos o ingressos addicionals que les persones immigrades generen en el conjunt de les administracions públiques. Sobre aquest tema, els efectes fiscals que comporta la immigració i les conseqüències que es poden derivar sobre el sistema, se centra gran part de l'atenció que suscita el debat - més públic que acadèmic - sobre la immigració, sobretot en els països que gaudeixen d'un important desplegament de l'Estat del Benestar i d'un sistema d'ajudes i serveis públics generós, en els quals aquesta qüestió es veu, des d'una òptica normalment poc fonamentada, com una amenaça que podria afectar el benestar dels autòctons, o també en el sentit contrari, com un factor clau per a la seva sostenibilitat.

Es plantegen així qüestions com ara: ajuden a finançar els immigrants la part de despesa pública que els pertoca?; quin ús en fan dels serveis públics?; l'arribada d'immigrants pot col·lapsar el sistema d'ajuts i serveis públics?; o pel contrari, des d'una visió més favorable: poden ser la solució que assegurï la seva sostenibilitat?; quin és el benefici que n'obté l'Estat?; identificant les persones immigrades com un col·lectiu específic, que mereix una avaluació concreta de la seva aportació al sistema - avaluació que no es fa per a altres col·lectius - i que freqüentment es realitza sense prendre en consideració aspectes clau per a la determinació del resultat, com pot ser la condició socioeconòmica d'aquestes persones, el cicle vital en què es troben i les necessitats associades a aquest, l'evolució en un horitzó temporal ampli, etc. És conseqüentment, un debat encara obert des de la perspectiva acadèmica i de l'anàlisi econòmica,

on resten per resoldre, a més de les consideracions sobre la conveniència o no d'aquests tipus d'anàlisis⁴⁰, els refinaments metodològics necessaris per a que l'evidència que puguin assenyalar sigui acceptable. Per això gran part de la recerca que s'està realitzant actualment, més que quantificar de forma agregada el balanç fiscal, molt discutit tècnica i conceptualment, se centra en analitzar els factors determinants o causes del patró d'utilització dels serveis públics per part dels immigrants. És així com, a partir d'entendre com i perquè utilitzen els serveis públics (pel costat de la despesa) i quins factors determinen en quant ajuden a finançar aquests serveis (participació en els ingressos públics), el debat se centra en uns paràmetres molt més útils de cara a plantejar les qüestions que són rellevants en les diferents polítiques públiques i a preveure la naturalesa dels problemes que poden esdevenir en el futur.

Per tal d'entendre el perquè de determinades tendències en la utilització de les ajudes socials, primer de tot, s'ha d'identificar alguns factors decisius que es refereixen principalment a les característiques socioeconòmiques dels immigrants i al temps d'estada en el país d'acollida. Una de les característiques més importants, donada la seva incidència tant pel costat dels ingressos públics com en el nivell de despesa pública que pot comportar, és la qualificació relativa dels immigrants. La qualificació dels treballadors nous (el grau de formació que posseeixen, a més de la disposició d'habilitats concretes per a l'entorn en el qual s'insereixen, com per exemple el coneixement de la llengua) determina inequívocament el salari que aquests percebran en el nou país. Quan els treballadors que emigren es troben poc qualificats en relació als treballadors autòctons és d'esperar que els primers ocupin llocs de treball amb uns menors salaris, la qual cosa fa que la seva contribució fiscal (el que el sector públic recaptarà sobre els seus ingressos) es trobi per sota de la mitjana de la contribució dels autòctons. Per altra banda, la menor qualificació i també el menor rendiment econòmic del seu treball (juntament amb la inexistència d'una xarxa social o una estructura familiar consolidada), exposen l'immigrant a una major situació de risc i de majors necessitats assistencials que augmenta, per tant, les possibilitats que aquests utilitzin amb major freqüència els serveis públics o que es beneficiïn de prestacions assistencials.

El temps d'estada al país d'acollida és un altre dels factors més significatius que incideixen en un augment de les possibilitats d'utilització de les prestacions públiques. En moltes ocasions el desconeixement del funcionament del sistema (condicions d'accés,...) i de l'existència de determinats drets assistencials, i en altres, la por a que la utilització posi en perill l'obtenció de la ciutadania o de permisos de treball, fa que la població immigrant infrautilitzi els serveis públics des del moment de la seva arribada.

També el major cost d'oportunitat que té per a l'immigrant la recerca d'informació sobre les prestacions de què pot disposar i la utilització d'aquestes, associades a la fragilitat de les seves relacions contractuals dissuadeix gran part de la utilització innecessària que poden fer els autòctons. Les pròpies característiques demogràfiques dels immigrants, majoritàriament homes, encara que darrerament també dones, joves en condicions per a treballar, fa que la utilització per part d'aquests sigui sensiblement menor a la dels autòctons. Tot i aquesta menor utilització dels serveis en un primer moment, l'assimilació de l'immigrant al mercat laboral i a l'entorn social i polític del país, junt amb la pertinent evolució

³⁹ Per als 'guanyadors' estima que els beneficis que n'obtenen són d'aproximadament el 2% del PIB. Per als detalls vege's Borjas (1995)

⁴⁰ Vege's, per exemple, López Casasnovas (2008) en premsa.

---

demogràfica fa que el patró de comportament i utilització dels serveis públics convergeixi respecte al dels autòctons.

Per tant, tal i com el mateix Borjas (2008) reconeix, podríem descartar el diferencial real en l'ús de serveis socials entre immigrants i nadius recalcant que, si s'ajusten els factors, el diferencial és bastant reduït. És interessant ser conscients que no és el fet de ser immigrant el que porta a fer un major ús dels serveis socials, sinó que són les seves característiques socioeconòmiques (grau de formació, estructura familiar,...) les que expliquen aquestes diferències. Si aquestes fossin similars a la dels nadius l'ús que farien dels serveis socials seria similar, així doncs, la convergència es produeix a mesura que el temps d'estada s'amplia i millora l'assimilació econòmica i social (amb la qual cosa s'incrementa també la seva contribució fiscal).

En resum, la controvèrsia que genera la balança fiscal dels immigrants, entre d'altres motius, per la simplicitat i la poca precisió dels termes en els quals es planteja, ha fet que els resultats d'aquestes aproximacions, depenguin en gran mesura dels prejudicis socials o polítics des dels quals es parteix i es construeixen els supòsits sobre la incidència de la immigració, en l'anàlisi a curt i llarg termini. Així, en contraposició als plantejaments que argumenten que la immigració pot perjudicar la perdurabilitat de l'Estat de Benestar o que pot reduir les oportunitats dels nadius no es sorprenent que estudis per a la balança fiscal tendeixin a trobar que els immigrants contribueixen més a l'Estat de Benestar del que reben d'ell (veure per exemple OEP, 2006).

Tenint en compte que la despesa social es concentra en la infantesa (educació i salut per a infants) i durant la jubilació (pensions i salut per a les persones majors) i la majoria dels immigrants no es troben en aquestes etapes (vegi's el cas de les Illes Balears en la Figura 3), resulta bastant evident preveure quin serà el resultat a curt termini. També per a la visió que la immigració permet solucionar els problemes de sostenibilitat de l'Estat del Benestar i de la Seguretat Social, s'ha d'emfasitzar que tot i la millora del balanç que pot generar en aquests moments gràcies al rejuveniment de la població, aquests immigrants començaran a envellir i les contribucions hauran de ser retornades progressivament en forma de pensions. Així es pot considerar que, a curt termini, la immigració no soluciona els possibles problemes de sostenibilitat dels sistema, sinó que tan sols els postposa. A González, Conde i Boldrin (2008) s'estima que la incorporació dels immigrants ha retardat en 7 anys el moment en que la Seguretat Social comenci a tenir problemes de sostenibilitat.

Els abordatges més curosos que s'han realitzat fins al moment sobre aquest tema als Estats Units, fruit de l'esforç de l'Acadèmia Nacional de les Ciències i que ha servit com a exemple per a treballs posteriors, diferencien entre l'efecte a curt termini i a llarg termini. En el cas de l'impacte fiscal en un exercici concret s'assenyala que cada llar americana paga entre 166 i 226 dòlars més en impostos anuals com a càrrega fiscal addicional a causa de la immigració, dels quals més de la meitat es corresponen a un increment de les despeses en ensenyament públic. En canvi, en l'estudi referit als efectes a llarg termini, conceptualment més correctes que la simulació a curt termini, s'observen un guany nets, tot i que reduïts i molt dependents dels supòsits utilitzats (Borjas, 2008).

En l'àmbit de l'Estat espanyol s'han realitzat alguns estudis que també analitzen de forma curosa l'impacte de la immigració en l'Estat del Benestar. Collado, Iturbe-Ormaetxe i Valera (2004) troben,

aplicant la metodologia de comptabilitat generacional,⁴¹ un efecte positiu de la immigració sobre l'Estat del Benestar, mentre que Conde-Ruiz, Jimeno i Valera (2007) especifiquen que aquests guanys només es produeixen a curt termini, ja que a llarg termini aquest efecte es neutralitza per la convergència dels immigrants cap al comportament dels nadius, tant en termes de participació laboral com en la utilització dels serveis públics.

Per tant podem dir que el debat sobre els efectes fiscals de la immigració no es troba encara ni molt menys resolt. L'enfocament a curt termini òbviament passa per alt parts fonamental del càlcul costos/beneficis, i sens dubte podria exagerar l'impacte fiscal advers de la immigració respecte de l'anàlisi dels efectes a llarg termini. En canvi, les estimacions a llarg termini estan farcides de supòsits molt discutibles⁴², tot i que aquests supòsits determinen un resultat en el qual s'obté un guany fiscal net.

3.4. El Balanç

L'enfocament costos/beneficis, donades les limitacions metodològiques que s'han explicat en els apartats anteriors i la parcialitat dels impactes que es contemplen, sembla no ser la millor aproximació per, a partir d'aquest, fer un judici de les polítiques d'immigració i dels efectes del propi fenomen migratori. En qualsevol cas, més enllà de les divergències en el signe del balanç que s'hagin pogut donar per a diferents estudis, la magnitud dels resultats juntament amb la prudència amb la que cal abordar aquest tema degut a les dificultats tècniques existents, fa pensar que probablement l'impacte econòmic net de la immigració sigui reduït o bastant proper a zero⁴³.

Aquesta consideració, que donada l'evidència disponible és la més acceptada des d'una perspectiva acadèmica, no significa que la immigració no tingui repercussions econòmiques, sinó que la importància d'aquests efectes, els quals són difícilment quantificables, depèn de les externalitats, tant positives com negatives, que puguin generar a l'economia en la qual s'estableixen, i que la magnitud d'aquestes depengui de la complementarietat de les habilitats i els coneixements de que disposin els immigrants respecte dels nadius, i sobretot, dels seus efectes en la millora de la productivitat de l'economia.

4. CONSEQÜÈNCIES ECONÒMIQUES DE LA IMMIGRACIÓ A LES ILLES BALEARS

Les Illes Balears, tal com s'ha descrit detalladament en el primer i segon capítol del present estudi, són una comunitat on el fenomen migratori ha estat, sens dubte, el factor amb major incidència sobre la seva configuració demogràfica i social, no solament actual, sinó també – i a diferència de la majoria de Comunitats Autònomes - per a les darreres dècades del segle passat. L'arribada continuada de persones i treballadors de la resta de l'Estat en un primer moment, més tard de l'Europa comunitària i darrerament de la resta del món (Amèrica Llatina, Àfrica i Àsia), atrets per les majors oportunitats laborals que oferia el desenvolupament econòmic de les Illes o pel propi atractiu turístic-residencial

---

⁴¹ Es construeixen els comptes generacionals (la suma descomptada dels ingressos menys les transferències) dels nadius i els immigrants i s'estima com variaran aquests comptes en funció de l'entrada d'immigrants. La principal conclusió és que l'entrada d'immigrants alleuja la càrrega fiscal de les futures generacions (amb la hipòtesi d'una incorporació de 200.000 immigrants anuals la càrrega fiscal disminuiria un 18% respecte a la situació que no s'incorporessin).

⁴² Vegi's Borjas (2008) per a una explicació detallada sobre les mancances d'aquesta anàlisi.

⁴³ Borjas (2008), utilitzant un dels supòsits més raonables, calcula un excedent fiscal a nivell nacional de 12.000 milions de dòlars l'any, i uns guanys totals de la immigració de 20.000 milions anuals. La qual cosa equival en termes per càpita a l'entorn de 70 dòlars per persona.

d'aquestes, ha fet que la immigració, entesa com l'establiment de població no nascuda a les Illes, sigui molt probablement el fenomen amb majors repercussions econòmiques dels quals s'hi han donat lloc. La intensitat del mateix fenomen (el volum que representa la immigració sobre el conjunt de la població), la seva extensió temporal i els efectes que ha generat, tant pel costat de la demanda (consum de béns i serveis, necessitats d'allotjament i serveis públics, entre d'altres) com per als efectes sobre l'oferta (arribada de mà d'obra que permet superar els colls d'ampolla amb el qual s'han trobat molts sectors davant l'escassetat de mà d'obra i la puixant i continuada demanda de més serveis), són algunes de les qüestions clau que evidencien la importància de l'impacte econòmic que ha pogut tenir la immigració en els darrers temps.

La quantificació dels efectes de la immigració internacional en una economia com la balear, malgrat la raonable presumpció de la seva significació, és encara una tasca complicada i que requereix un abordatge molt més profund del que s'ha realitzat fins al moment, degut entre d'altres qüestions, a la disponibilitat limitada de dades i a l'escassa perspectiva temporal. Tot i les dificultats per oferir una quantificació rigorosa d'aquests efectes, sí que es pot predir quin ha estat l'abast dels impactes econòmics més significatius, a partir del coneixement sobre l'evidència empírica internacional recollida en els apartats previs, i la consideració de les característiques definidores del fenomen migratori a les Illes Balears.

És així com en els següents apartats s'analitzaran les principals conseqüències econòmiques de la immigració. Primer es farà una descripció del perfil econòmic dels immigrants centrat en l'anàlisi dels aspectes més rellevants a l'hora de considerar la complementarietat d'aquests respecte als nadius (edat, nivell educatiu, qualificació ocupacions de destinació). Posteriorment es detallaran els impactes que ha pogut generar en les taxes d'ocupació, salaris i els seus efectes en el mercat de treball balear. Finalment s'assenyalarà quin ha estat l'impacte sobre algunes de les principals magnituds macroeconòmiques.

4.1. Perfil econòmic dels immigrants a les Illes Balears

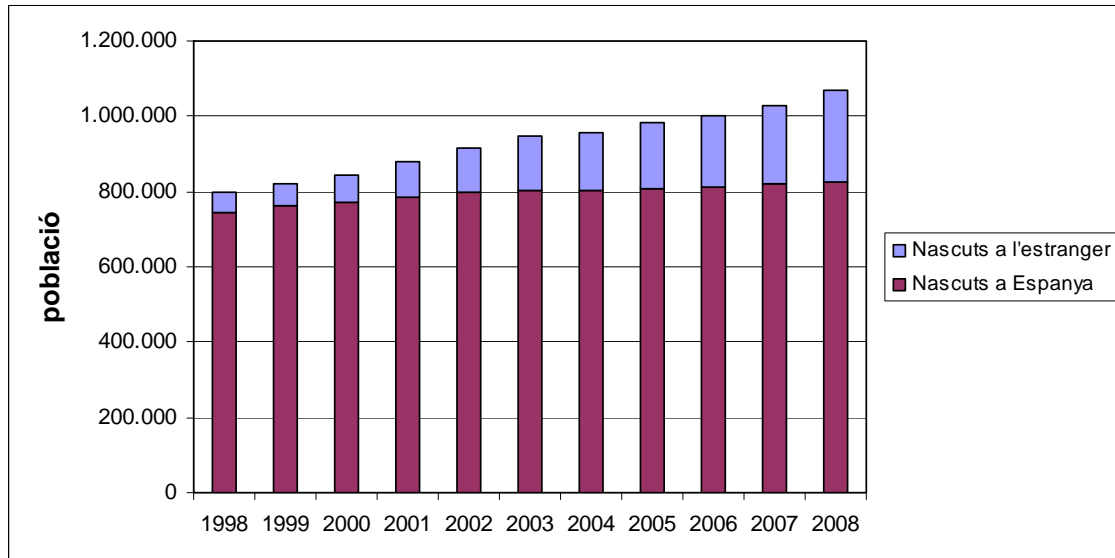
El primer aspecte que hem de destacar de la immigració recent a les Illes Balears és l'espectacular creixement esdevingut durant els deu darrers anys. Considerant la definició d'immigrant com aquella persona que viu en un país diferent al seu país de naixement⁴⁴, es pot observar en la figura 2 com l'evolució del conjunt de la població que habita a les Illes s'ha incrementat substancialment a conseqüència de l'arribada de nous procedents de l'estranger. Mentre que la població nascuda a Espanya s'ha mantingut relativament estable o amb una lleugera tendència creixent (causada en gran part per les majors taxes de fecunditat de la població immigrant que augmenten els índexs de natalitat del país d'acollida), la població resident a les Illes que ha nascut a l'estranger s'ha multiplicat per 4,5 durant el període 1998-2008. Així el pes de la població immigrant sobre el conjunt de la població total s'ha

⁴⁴ Aquesta definició és diferent a la que ha utilitzat tradicionalment l'INE i el Govern espanyol, en la qual s'identifica els immigrants com a les persones estrangeres que habiten en el país. A les Illes Balears el percentatge de la població balear que és estrangera se situa en el 20,7% (Padró, INE, 2008), mentre que segons la nostra definició, el percentatge d'immigrants respecte a la població total se situa en el 22,8%. La diferència entre ambdues magnituds, la qual no fa canviar significativament les conclusions qualitatives de l'anàlisi, es troba en el fet que la primera no inclou els immigrants que han pogut assolir la nacionalització espanyola. En les dues definicions no es comptabilitzen els immigrants il·legals o indocumentats que es troben en situació irregular en el país, ja que no són recollits en cap de les estadístiques oficials.

incrementat d'un 6,8% a l'any 1998 fins al 22,8% actual, la qual cosa dóna una primera idea del paper cada vegada més rellevant d'aquest conjunt de la població sobre l'evolució de les variables econòmiques.

Figura 2. Evolució població Illes Balears segons lloc de naixement

Font: Elaboració pròpia a partir del Padró (INE, 2008)

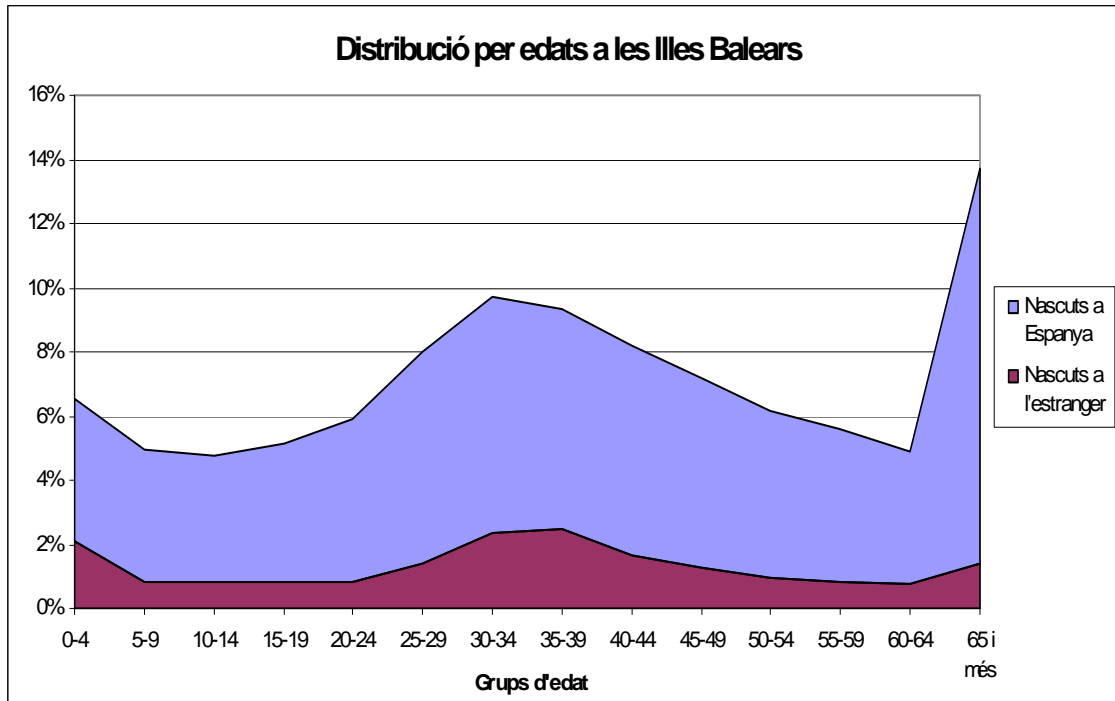
Perquè serveixi de comparació i per tal de situar aquestes magnituds en l'entorn més pròxim, només comentar que al conjunt de l'Estat espanyol les magnituds referents a la població immigrant sobre el total de la població, tot i haver experimentat un creixement també molt important i haver superat els registres observats en la majoria dels països desenvolupats (la mitjana de la Unió Europea es troba sobre el 10%), segueix situant-se en un nivell molt inferior (2,9% al 1998 i 13% al 2008).

Aquest creixement pronunciat de la població evidencia un presumible increment de les magnituds econòmiques en termes agregats. Cal tenir en compte però, que per a que el creixement econòmic no sigui tan sols en termes absoluts (el qual no reflecteix l'increment de benestar per persona) sinó que impliqui un increment de la renda per càpita dels individus, és necessari observar les complementarietats existents entre les característiques personals dels immigrants i la dels nadius, i els increments de productivitat que poden generar.

Una de les complementarietats més remarcables és la diferent distribució per edats entre la població immigrant i la població nativa, i la seva incidència sobre el mercat de treball. Com es pot observar en la figura 3 la major aportació demogràfica dels estrangers es localitza en els intervals compresos entre els 25 i els 50 anys, la qual cosa assenyala una significativa contribució per part d'aquests a l'increment de l'oferta de treball de l'economia.

Figura 3. Distribució per edats de la població de les Illes Balears

Font: Elaboració pròpia a partir del Padró (INE, 2008)

A més també s'ha de considerar la seva contribució positiva al manteniment de la relació entre actius (població en edat de treballar) i passius (població menor de 16 anys i major de 65), tot i l'envelliment progressiu de la població nativa i la caiguda de la natalitat. Així s'observa per a l'any 2007 una relació actius/passius de 2,49 per al conjunt de la població, mentre que aquesta relació es situaria en 2,28 si no s'hagués produït la incorporació dels immigrants. El sosteniment d'aquesta taxa té una gran incidència en la sostenibilitat a curt termini del sistema espanyol de pensions contributives en els termes en els quals està definit actualment. També té un efecte positiu sobre els comptes públics, donada la major aportació fiscal i menor utilització de recursos públics associada als trams d'edat en els quals es troben.

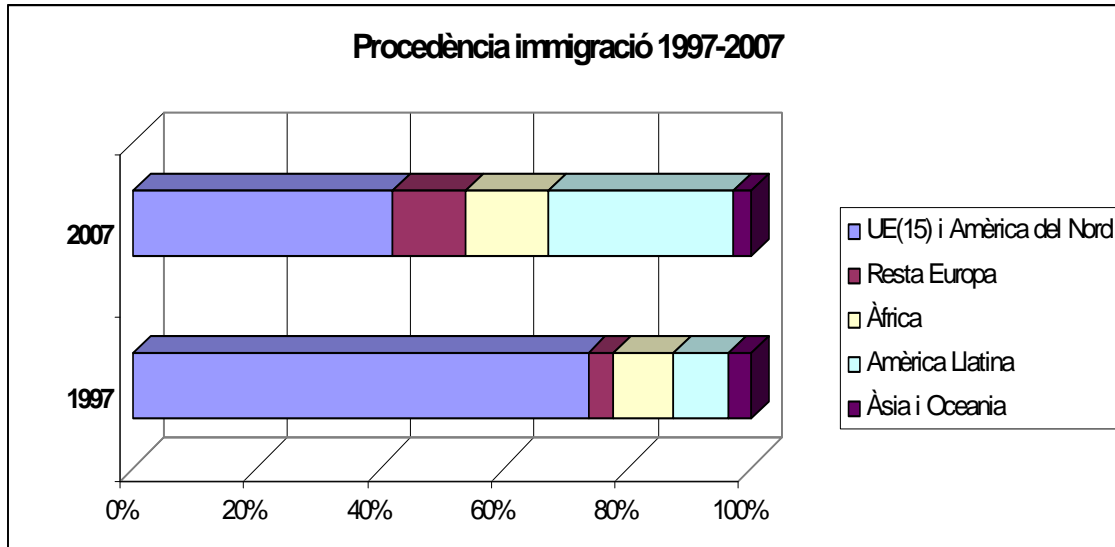
Un altre tret destacable de la distribució per edats observada a les Illes Balears, és el notable volum de població que se situa en els trams de major i menor edat. Aquesta característica, molt més accentuada a les Illes que en altres territoris de l'Estat, reflecteix el model immigratori de la comunitat, caracteritzat per la dualitat de procedències i motivacions migratòries. La immigració laboral, la qual ha crescut de forma considerable els darrers anys i que ocupa els trams d'edat on la immigració té un major pes (25-45 anys) pot ser la causant de l'augment del tram de menor edat (0-4 anys), degut a les condicions més favorables cap a la reagrupació familiar aplicades per la política d'immigració de l'Estat els últims anys. Per altra banda, el repunt que s'observa en el tram de major edat (més de 65 anys) es deu al turisme residencial, procedent del centre i nord d'Europa, el qual s'instal·la a les Illes en edats més avançades, fora ja del seu període laboral.

Tal i com s'ha detallat en el primer i segon capítols, l'evolució dels fluxos migratoris ha sofert un canvi de tendència, a partir del qual la motivació turística-residencial procedent de l'Europa

comunitària, que fins mitjans dels anys 90 havia estat majoritària, ha perdut pes en favor de la immigració laboral, provinent de països amb un grau de desenvolupament econòmic inferior a l'espanyol.

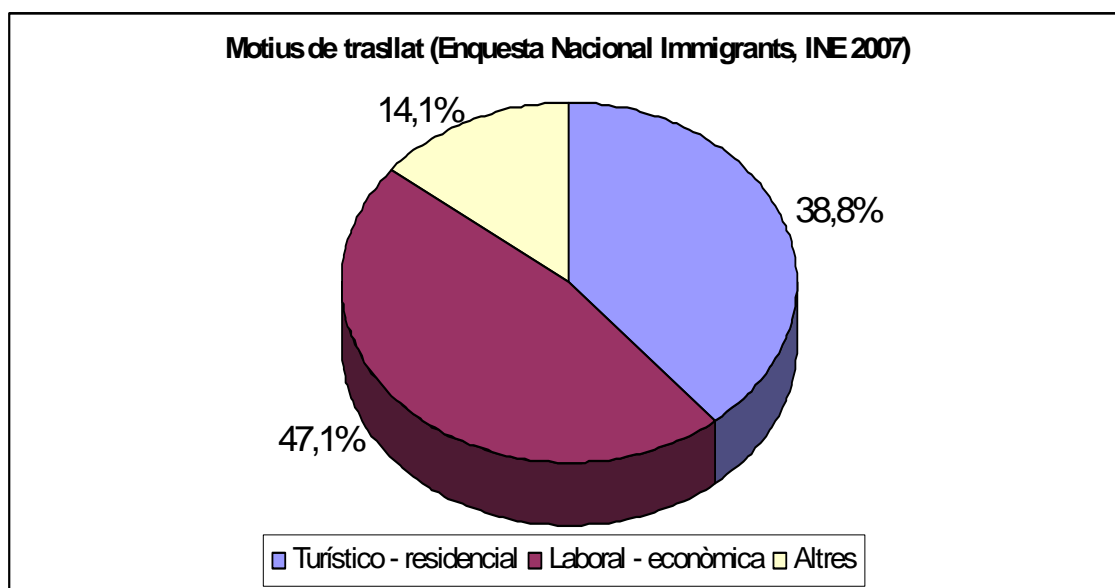
Figura 4. Procedència de la immigració a les Illes Balears (1997-2007)

Font: Elaboració pròpia, a partir de l'Encuesta Nacional de Inmigrantes, INE 2007.

És a partir del 2001 quan s'accentua aquesta tendència, en un context amb un increment molt significatiu del volum anual d'incorporació d'immigrants, generalitzat per a totes les diferents procedències, però en el qual la motivació laboral, o també denominada immigració econòmica, guanya molt més pes.

Figura 5. Motius de trasllat de la immigració

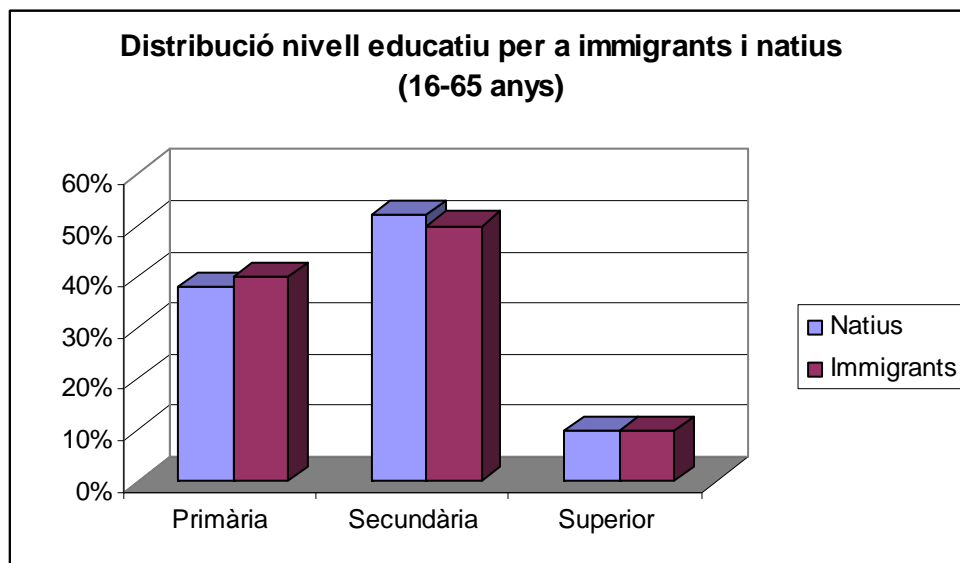
Font: Elaboració pròpia, a partir de l'Encuesta Nacional de Inmigrantes, INE 2007.

És així com actualment, segons l'Enquesta Nacional d'Immigrants realitzada per l'INE al 2007, la principal motivació dels immigrants que han situat el seu lloc de residència a les Illes és la de treballar-hi donat les millors perspectives laborals i econòmiques que aquí es troben respecte els seus països d'origen⁴⁵.

Una altra característica rellevant del perfil econòmic dels immigrants és el nivell educatiu, i la seva relació respecte al de la població nativa. Donada la correlació positiva existent entre el nivell educatiu assolit i la productivitat, l'observació del primer terme ens pot aportar informació qualitativa per valorar els efectes de la immigració sobre les variables econòmiques agregades i sobre com aquests poden integrar-se en el mercat laboral (en quines ocupacions, condicions, etc.).

Figura 6. Distribució del nivell educatiu per a immigrants i nadius (16-65 anys)T

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta Població Activa, Institut Nacional d'Estadística (INE) 2007

S'observa en la comparació de l'estructura educativa entre immigrants i nadius un major nivell educatiu en termes mitjans per a aquests últims, tot i que sense que s'apreciïn diferències notables entre ambdós grups. Destaca per exemple la igualtat en la proporció d'actius que declaren tenir una educació superior o universitària, la qual es deu sens dubte, a l'escàs volum de població nativa amb aquest nivell d'estudis (de les més baixes de l'Estat), i també al fet que el sector turístic hagi atret una considerable fracció de treballadors altament qualificats per ocupar llocs de responsabilitat en empreses relacionades amb aquest sector. Entre la població ocupada⁴⁶, també s'observa un elevat grau de similitud entre immigrants i nadius en quant al percentatge d'ocupats amb un nivell d'educació superior (23,8% per als immigrants, 23% per al conjunt de la població), que divergeix en el cas dels ocupats amb educació primària (39,3% immigrants, 15% nadius), molt probablement a causa que els nadius amb un baix nivell

⁴⁵ La categoria *turístic-residencial* aglutina les següents motivacions per al trasllat: jubilació, qualitat de vida, cost de la vida, clima. La categoria *laboral-econòmica*: canvi de destinació laboral, falta d'ocupació, recerca d'una ocupació millor, raons familiars (reagrupament). La categoria *d'altres* està composta per: raons polítiques, raons religioses, raons formatives o educatives, estada temporal en país de trànsit, o altres raons.

⁴⁶ Encuesta Nacional de Inmigrantes, INE (2007) i Encuesta de Población Activa, INE (2007)

d'estudis (principalment dones) tenen una major propensió a excloure's del mercat laboral evitant realitzar tasques poc qualificades.

La major adaptabilitat dels treballadors immigrants amb un baix nivell formatiu cap als sectors o tasques que requereixen poca qualificació, ha permès, durant un període en que aquests sectors han experimentat una forta expansió (construcció, serveis), que es cobris la demanda i creació de nous llocs de treball. Per tant la major disponibilitat dels immigrants en la realització de determinades tasques, més que les diferències en els nivells educatius en termes mitjans, ha estat el factor amb el qual la complementarietat entre immigrants i nadius ha pogut generar un efecte beneficiós en termes econòmics, tot i que hagi incidit, com veurem en l'anàlisi agregat, de forma negativa en l'evolució de la productivitat aparent del treball a causa de la naturalesa dels llocs de treball creats. Una mostra d'aquesta major adaptabilitat dels treballadors immigrants la trobem en l'elevada proporció de treballadors, amb un període de residència major als tres anys, que declaren haver canviat de treball i de sector d'activitat des de que arribaren a Espanya (20,3%). Malgrat incorporar-se al mercat de treball en ocupacions de menor qualificació s'ha de constatar que a mesura que el període d'estada augmenta aquests accedeixen a llocs de major qualificació d'acord al seu nivell educatiu, tal com es reflecteix en el següent quadre:

Taula 2. Ocupació inicial/actual immigrants amb més de tres anys de residència

Total	85.928	85.928	
Direcció d'empreses i administracions públiques	6.178	9.171	48%
Tècnics professionals, científics o intel·lectuals	3.757	5.453	45%
Tècnics i professionals de suport	6.502	6.697	3%
Empleats de tipus administratius	5.205	6.247	20%
Treballadors dels serveis de la restauració, personals, venedors comerç	21.944	16.497	-25%
Treballadors qualificats de la pesca i l'agricultura	3.142	2.088	-34%
Artesans i treballadors qualificats de les indústries manufactureres	14.116	19.300	37%
Operadors d'instal·lacions i maquinària	2.692	4.131	53%
Treballadors no qualificats	22.337	16.344	-27%
No ho sap o forces armades	53	0	-100%

Font: Elaboració pròpia a partir de la Encuesta Nacional de Inmigrantes, INE 2007

4.2. Impacte econòmic de la Immigració a les Illes Balears

Com s'ha anat explicant al llarg del present capítol, la quantificació dels efectes econòmics de la immigració, tot i tenir una literatura amb un ampli desplegament teòric, no és una tasca senzilla ja que no gaudeix del suficient consens entre els especialistes sobre quines són les metodologies més fiables per a valorar els diferents impactes. Donades les dificultats per a modelitzar totes les interrelacions econòmiques que genera la immigració, la qual cosa ens permetria valorar els efectes diferencials atribuïbles a la incorporació dels immigrants en una economia, s'ha utilitzat, com a aproximació a la magnitud que poden representar aquests efectes, la descomposició del creixement econòmic, utilitzant les identitats bàsiques de la comptabilitat nacional, sense considerar les implicacions causals que poden existir (com altera la immigració determinats components). Aquest exercici metodològic s'ha de

considerar com una anàlisi inicial orientativa sobre els efectes agregats de la immigració, que requereix el posterior desenvolupament d'una recerca molt més específica i centrada en els efectes concrets que es produeixen a conseqüència de la immigració (efectes indirectes o causals també).

Així, replicant l'exercici que realitzen OEP (2006), Dolado (2007) i Conde-Ruiz (2008) per a Espanya i per a diferents regions de l'Estat -dels quals s'han exposat els principals resultats en el primer apartat del present capítol- hem calculat l'efecte de la immigració sobre el creixement econòmic i la renda per càpita de la Comunitat, utilitzant el període de referència del 2000-2006 durant el qual s'ha produït la major onada migratòria.

El creixement del PIB es pot descompondre de forma senzilla com la suma del creixement del PIB per càpita i l'augment de la població⁴⁷. A les Illes Balears s'ha produït un creixement mitjà del PIB del 2,30% (Comptabilitat Regional; INE, 2007) que es descompon segons la identitat anterior, en una disminució de la renda per càpita del 0,71%⁴⁸ i un creixement del 3,04% producte de l'increment de la població, generat en la seva majoria per l'entrada dels immigrants.

Taula 3. Descomposició del creixement mitjà del PIB a les Illes Balears (2000-2006)

PIB	PIB PER CÀPITA	POBLACIÓ		
		Total	Natius	Immigrants
2,30%	-0,71%	3,04%	0,92%	2,12%

Font: Elaboració pròpia, Comptabilitat Regional, INE 2007

S'ha de destacar d'aquesta primera descomposició l'evolució negativa de la renda per càpita, la qual no s'observa a cap altra Comunitat Autònoma, producte de l'important creixement de la població i dels creixement del PIB per sota de la mitjana, que es deu en gran part al fet que molts dels immigrants que han entrat a la comunitat són jubilats (inactius amb una contribució menor al creixement econòmic (Conde-Ruiz i al., 2008).

L'impacte de la immigració sobre la renda per càpita es deriva de la descomposició d'aquesta en els tres següents factors: el factor demogràfic, que representa la contribució del creixement de la població en edat de treballar o potencialment activa (16-65 anys); la taxa d'ocupació (ocupats/població activa); i la productivitat. En la taula 4 es representa l'evolució d'aquestes magnituds:

Taula 4. Descomposició de la renda per càpita segons els tres components del PIB

PIB PER CÀPITA	FACTOR DEMOGRÀFIC	TAXA OCUPACIÓ	PRODUCTIVITAT
-0,71%	0,25%	-0,09%	-0,85%

Font: Elaboració pròpia, Comptabilitat Regional, INE 2007

En aquesta descomposició es pot veure com la disminució del PIB per càpita es deu principalment a la caiguda de la productivitat experimentada per l'economia balear durant aquest període. Només el factor demogràfic lleugerament positiu permet contrarestar l'efecte negatiu de la productivitat,

⁴⁷ Vegi's annex metodològic

⁴⁸ La renda o PIB per càpita és, tot i la controvèrsia que pugui existir, l'indicador més utilitzat i reconegut com a aproximació del nivell de vida d'un país o regió.

gràcies al rejuveniment de la població causat en gran part per la immigració, com veurem seguidament. La taxa d'ocupació ha tingut una evolució lleugerament negativa i constitueix una excepció a l'Estat degut a l'arribada d'immigrants turístic-residencials, molts d'ells ja inactius.

Per a conèixer concretament quina ha estat la contribució de la immigració en cadascun d'aquests factors els hem desglossat segons l'impacte que hi han tingut els nadius i els immigrants durant aquest període.

Taula 5. Contribució de la immigració segons els diferents factors (2000-2006)

FACTOR DEMOGRÀFIC			TAXA D'OCUPACIÓ			PRODUCTIVITAT
Total	Nadius	Immigrants	Total	Nadius	Immigrants	
0,25	-0,15	0,4	-0,09	0,02	-0,11	-0,85

Font: Elaboració pròpia a partir de Comptabilitat Regional i Padró (INE)

Observant el comportament del factor demogràfic i en consonància amb el perfil econòmic dels immigrants descrit anteriorment, en la qual es comentava la complementarietat existent entre les característiques demogràfiques dels immigrants i els nadius, podem assenyalar que la contribució dels immigrants en aquest factor ha estat positiva (0,4), gràcies al fet que la majoria dels immigrants que han entrat a les Illes Balears durant aquest període es troben en edat de treballar, la qual cosa ha incrementat la base de població activa i compensat el procés d'envelliment progressiu de la població nativa. La magnitud de l'impacte de la immigració en aquest factor és relativament important en comparació a la resta de comunitats de l'Estat, ja que només se situa per sota de Comunitats com Madrid (0,52), Catalunya (0,49) i Múrcia (0,46), on l'envelliment de la població nativa ha estat superior (Conde-Ruiz i al., 2008). Gràcies a l'efecte positiu que ha tingut la incorporació dels immigrants sobre el factor demogràfic, i considerant tota la resta de factors igual, la renda per càpita durant el període 2000-2006 ha crescut anualment en 0,4 dècimes.

En el següent factor, relacionat amb la incidència de la taxa d'ocupació sobre la renda per càpita, i considerant el supòsit inicial que aquesta taxa per als nadius és independent de la dels immigrants (els immigrants no influïren en la taxa d'ocupació dels nadius)⁴⁹, s'observa un comportament lleugerament negatiu en termes globals (-0,09), que es deu bàsicament a la menor participació laboral dels immigrants, que suposa una contribució sensiblement negativa al factor (-0,11). Comparant les taxes d'ocupació entre ambdós col·lectius es pot apreciar com aquesta en el cas de la població activa autòctona se situa, seguint una tendència incremental, en el 72%, mentre que per als immigrants es troba lleugerament per sota, en el 66%. S'intueix en aquest diferencial en favor dels nadius que una part substancial del treball que realitzen els immigrants es desenvolupada molt probablement en una situació d'irregularitat⁵⁰ o de major

⁴⁹ S'utilitza aquest supòsit simplificador que obvia els efectes indirectes que poden existir entre ambdues taxes d'ocupació, donat que no existeix cap estudi que quantifiqui aquests efectes per a l'àmbit balear, i perquè sembla raonable pensar que donat el perfil econòmic dels immigrants aquests efectes són ambigus o neutres. En el cas que el treball dels immigrants fos substitutiu es produiria un efecte negatiu sobre la taxa d'ocupació dels nadius, mentre que si existís complementarietat entre ambdues tipologies de treballadors l'efecte seria positiu (per exemple, la incorporació de treballadores domèstiques immigrants hauria fomentat una major participació laboral de les dones natives)

⁵⁰ Segons dades de la Fundació FOESSA (citada a Argerey i al. 2005) l'economia submergida ocupa entre un 22% i un 13% sobre el total de la xifra de treballadors donats d'alta a la Seguretat Social, resultant especialment significatius sectors com l'agricultura, el servei domèstic, el comerç, l'hostaleria i la construcció, sectors en els quals s'han inserit majoritàriament els immigrants.

---

precarietat, la qual cosa implica la successió amb major freqüència de períodes de desocupació, o també que aquests es trobin amb major intensitat sota un règim estacional, la qual cosa es reflecteix en aquestes estadístiques.

D'altra manera no s'entendria que es mantingués aquest diferencial en un context laboral que s'ha caracteritzat per la consolidació, durant el període de referència, d'un procés de creació de nous llocs de treball, que són ocupats majoritàriament per immigrants (58,68%, la ratio més gran de tot l'Estat (Conde Ruiz, 2008). Un altre dels factors que explicarien aquesta menor participació laboral el podem trobar en el fet que molts dels immigrants que resideixen a les Illes, sobretot de procedència intracomunitària i motivació turística-residencial, tot i trobar-se en edat de treballar (16-65 anys) ja no formin part de la població activa (no estan ocupats ni tampoc busquen activament una feina).

A l'hora de valorar la incidència del darrer terme, l'evolució de la productivitat i el seu efecte sobre la renda per càpita del país, existeixen una sèrie de discrepàncies metodològiques, que s'expliquen per la dificultat tècnica de mesurar l'efecte atribuïble als dos col·lectius sobre la productivitat aparent del treball (no existeix informació sobre el rendiment individual del treball que pugui ser agregada, ni sobre les diferències de productivitat segons la nacionalitat) i pels diferents supòsits que s'estableixen a l'hora de calcular-la, la qual cosa dona lloc a l'obtenció de diferents resultats.

En l'estudi de Conde-Ruiz i al. (2008) citat anteriorment, es realitza una estimació sobre la magnitud d'aquest efecte a nivell regional, a partir de la metodologia aportada a Jimeno (2005). Segons aquesta metodologia es considera que el creixement de la productivitat a cada Comunitat Autònoma es pot desglossar en tres termes: (i) l'aportació de la productivitat sectorial, que mesura quina hauria estat la contribució dels nadius al creixement de la productivitat de cadascun dels sectors si s'hagués mantingut la composició sectorial del treball i el pes dels immigrants en cada sector; (ii) l'aportació de la composició sectorial, que considera l'efecte dels canvis en el pes dels diferents sectors (mantenint la mateixa productivitat sectorial del nadius i el pes dels immigrants a cada sector); i en darrer lloc, (iii) l'aportació de la immigració, que mesura l'efecte dels canvis en la ocupació segons nacionalitat (mantenint constants la composició sectorial i la productivitat dels nadius en cada sector i només considerant la variació en el pes dels immigrants en aquests).

S'assumeix per tant en aquesta descomposició, el supòsit discutible que els canvis en la productivitat causats per un canvi en el patró productiu, així com també els que es produeixen en l'evolució de la productivitat dels nadius, s'haguessin produït igualment sense l'entrada dels immigrants. Així, només el tercer terme mesuraria l'impacte de la immigració sobre la productivitat, mentre que els dos primers es correspondrien a l'evolució del factor per als nadius.

Els resultats de la descomposició anterior per a les Illes Balears es resumeixen en la taula següent:

Taula 6. Descomposició de la productivitat: productivitat sectorial nadius, composició sectorial i composició ocupació

TOTAL	CANVIS PRODUCTIVITAT SECTORIAL	CANVIS COMPOSICIÓ SECTORIAL	CANVIS COMPOSICIÓ OCUPACIÓ
-0,85	-0,01	-0,06	-0,52

Font: Conde-Ruiz i al. (2008)

En conseqüència la distribució de l'efecte de la productivitat sobre la renda per càpita quedaria de la següent manera:

Taula 7. Descomposició del creixement de la productivitat

ILLES BALEARS (2000-2006)	NACIONAL	NATIUS	IMMIGRANTS
	-0,59	-0,07	-0,52

Font: Conde-Ruiz i al. (2008)

Amb aquests resultats, i considerant tota la resta de factors igual, si no haguessin entrat immigrants, la renda per càpita hagués augmentat durant el període 2000-2006 en 0.52 dècimes anuals, a causa de l'efecte negatiu de la immigració sobre la productivitat. En relació a la resta de Comunitats Autònomes, per a les quals aquesta contribució també ha resultat negativa, cal comentar que l'efecte és molt proper a la mitjana espanyola (-0.51), i que s'ajusta a la correlació observada per Conde-Ruiz i al., (2008) a nivell regional, on a major entrada d'immigrants menor creixement de la productivitat.

Amb una metodologia alternativa OEP (2006) estimen a nivell nacional un creixement de la productivitat de 0,4 per al període 2000-2005, dels quals atribueix el 75% d'aquesta evolució (0,6) als nadius, i el 25% restant (-0,2) als immigrants. Replicant aquestes proporcions per al cas de les Illes Balears tindríem que els nadius haurien estat responsables d'una disminució de 0,64 punts percentuals, mentre que els immigrants serien responsables de la disminució restant de 0,21 punts en la renda per càpita de la comunitat. La notable divergència entre aquest resultat i l'observat en l'estudi anterior reflecteix la dificultat de precisar l'efecte atribuïble a cadascun dels col·lectius. En tot cas, donada la major robustesa metodològica i abast de l'anàlisi de Conde-Ruiz i al., (2008) utilitzarem el resultat obtingut en aquest estudi per a quantificar l'impacte a les Illes Balears.

La contribució de la immigració al creixement de la renda per càpita de les Illes Balears es distribuiria doncs de la següent manera:

Taula 8. Contribució de la immigració al creixement de la renda per càpita

RENDA PER CÀPITA	Immigració			
	Total	Demografia	Ocupació	Productivitat
-0,71	-0,23	0,4	-0,11	-0,52

Font: Elaboració pròpia i Conde-Ruiz i al. (2008)

L'efecte conjunt dels tres determinants atribuïble a la immigració, comporta un impacte net negatiu sobre la renda per càpita de 0.23 punts en promig anual durant el període 2000-2006, la qual cosa representa el 32.4% de la disminució de la renda per càpita observada a les Illes Balears. La disminució de la productivitat és el factor que té una major incidència en aquest impacte negatiu, el qual només és compensat en part per l'impacte positiu (0,4) de la composició demogràfica dels immigrants, que contribueix significativament a incrementar el volum relatiu de la població activa dintre del conjunt de la població.

L'evolució econòmica de les Illes, caracteritzada, de forma semblant al que ha succeït a la resta de l'Estat, per un creixement basat en la creació de llocs de treball relacionats amb sectors poc productius i que han estat ocupats majoritàriament per immigrants, és una de les causes més importants que han pogut determinar la notable disminució de la productivitat aparent del treball, i en definitiva de la renda per càpita de la Comunitat. Dues hipòtesis poden explicar aquesta evolució, la primera a conseqüència de l'efecte de l'entrada d'immigrants, i la segona a causa de la selecció de la pròpia demanda de treball, concretament: (i) l'arribada dels immigrants suposa una disminució dels costos laborals, induint una utilització més intensiva del factor treball en l'economia, a través de la qual obtenir guanys de productivitat és més difícil, o per altra banda (ii) la major disponibilitat de mà d'obra poc qualificada en un territori (tant per la baixa qualificació dels immigrants com inicialment dels nadius) facilita el desenvolupament i l'especialització de l'economia en favor de sectors que utilitzen intensivament aquest factor, mentre que els sectors que requereixen una major capacitació dels seus treballadors i que donen lloc a canvis tecnològics que poden incrementar la productivitat es troben sense la disponibilitat dels recursos necessaris per a la seva expansió. Malgrat tot s'ha de considerar les dificultats i les discrepàncies metodològiques que existeixen a l'hora d'estimar la contribució dels immigrants a l'evolució de la productivitat, la qual cosa fa variar significativament els resultats segons l'aproximació que s'adopti.

4.3. Efecte directe de la immigració sobre el PIB

Considerant l'efecte sobre la renda per càpita i el creixement de la població associats amb la incorporació dels immigrants, obtenim, a partir de la descomposició bàsica sobre el creixement econòmic, quina és la contribució de la immigració al creixement del PIB de les Illes durant el període analitzat. S'observa en aquest cas una contribució neta positiva (1.89%) del fenomen migratori, que es deu de forma determinant (2,12%) a l'augment de població que aquest ha comportat, el qual supera amb escreix la lleugera disminució de la renda per càpita explicada anteriorment.

Taula 9. Contribució del procés d'immigració al creixement de l'economia balear

PIB	IMMIGRACIÓ		
	Total	Renda per càpita	Població
2,3	1,89 (82,08%)	-0,23	2,12

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de Comptabilitat Regional, Padró (INE) i Conde Ruiz (2008)

Per tant en termes agregats significaria que més del 82% del creixement mitjà del PIB anual es pot assignar a la immigració. Comparativament, aquest percentatge suposa l'efecte més important a nivell

---

regional, molt per sobre del creixement mitjà observat en termes mitjans en el conjunt de l'Estat (38,9%) (Conde-Ruiz i al., 2008).

Tal com hem explicat a l'inici de l'apartat, la informació que proporciona aquest exercici de descomposició és eminentment descriptiva. Aquesta informació ens permet valorar la importància que pot suposar el fenomen migratori en termes econòmics i la rellevància que aquest pot tenir en el comportament de determinades variables (ocupació, productivitat, renda per càpita...) que expliquen l'evolució futura de l'economia balear. Més que la quantificació concreta que s'aporta, la qual podria ser discutible acadèmicament si es pretengués valorar de forma precisa l'impacte global del fenomen migratori -donades les dificultats metodològiques mencionades a l'hora de quantificar la contribució al creixement de la productivitat de cadascun dels col·lectius, o també pel fet de que aquest model de descomposició no inclou totes les interaccions econòmiques a les que aquest conjunt de la població pot donar lloc (com per exemple els efectes de la immigració sobre el comportament laboral dels nadius, la incidència sobre consum i inversió...) -, el que aquesta anàlisi proporciona són indicis sobre la magnitud i l'evolució dels efectes de la immigració sobre els factors determinants del creixement econòmic, i com aquests poden tenir relació amb el perfil econòmic dels immigrants descrit anteriorment.

5. LA IMMIGRACIÓ I ELS SEUS EFECTES SOBRE ELS SERVEIS PÚBLICS

Com hem comentat anteriorment, una de les qüestions que plantegen major controvèrsia en el debat públic sobre els efectes econòmics de la immigració és la utilització que aquests en fan dels serveis públics i les conseqüències que això pot tenir en la qualitat del sistema o en la seva sostenibilitat. És necessari per tal d'evitar missatges simplistes que pretenen estendre prejudicis contra la població immigrada abordar aquestes qüestions des d'una òptica rigorosa que serveixi per a què l'opinió pública entengui les qüestions rellevants que integren aquest debat. Més enllà de la realització de balances que comparin l'aportació fiscal dels immigrants respecte a la despesa pública que ocasionen -que com ja hem explicat raonadament en l'apartat referit a l'explicació teòrica sobre les conseqüències de la immigració, manquen de la suficient robustesa metodològica i conceptual per a extreure'n conclusions útils- el que pot resultar interessant quan s'aborden aquestes qüestions és analitzar si el fet de ser immigrant és un factor determinant en el patró d'utilització dels serveis públics (implica un comportament diferenciat?, en quin sentit?), o per contra són altres els factors decisius, i també quines implicacions se'n deriven sobre la despesa i la qualitat del sistema.

Donat que l'anàlisi empírica d'aquestes qüestions per a cadascuna de les prestacions públiques a les que tenen accés els immigrants a les Illes Balears sobrepassa l'abast del present capítol, es comenten a continuació els resultats més significatius dels estudis que han analitzat les diferències en el patró d'utilització i en la qualitat de les prestacions per als àmbits de la sanitat i l'educació, probablement els dos sectors més vulnerables als canvis en la població.

En l'àmbit sanitari, l'estudi *Diferencias e la utilización de los servicios sanitarios entre la población inmigrante y la población española* (Fundación Ciencias de la Salud, 2008) avalua el grau de similitud en la utilització dels serveis sanitaris entre la població immigrant i la població nascuda a Espanya, utilitzant les enquestes de salut que s'ha realitzat arreu de l'Estat on es recull informació relativa al lloc de procedència dels enquestats (Catalunya, Madrid, País Valencià, Illes Canàries). S'observa en

---

termes generals, que la població immigrant, a igual grau de necessitat d'assistència sanitària, utilitza amb menor freqüència que la població espanyola la majoria dels serveis sanitaris.

Concretament, segons la tipologia dels serveis s'observa que en consulta al metge general i hospitalització existeixen més semblances en la freqüència d'utilització, mentre que per consultes a l'especialista i utilització de serveis preventius és on s'observa una major diferència en favor d'una major freqüentació per part dels nadius. L'estudi també destaca a nivell regional l'elevada freqüentació de l'atenció d'urgències en el cas dels immigrants procedents d'Amèrica Llatina a la Comunitat de Madrid – molt probablement a causa del major cost d'oportunitat que suposa per aquestes persones deixar de treballar per acudir al metge per les vies adequades–, i la relativament alta utilització d'especialistes privats per part dels immigrants procedents del nord d'Europa (immigrants turístics-residencials) al País Valencià. Es descarta com a explicació de la diferència en la freqüentació observada, diferències que es puguin atribuir a problemes de salut en els dos conjunts de la població, o a la diferent situació socioeconòmica.

Per tant, sembla clar a la vista dels resultats senyalats que els immigrants no fan un ús superior dels serveis sanitaris, sinó tot el contrari, i que poden existir certes barreres d'accés (administratives o de desconeixement dels drets o de les vies d'accés, lingüístiques,...) que en limiten la seva freqüència. En canvi quant més s'assemblen les persones immigrades a les natives, ja sigui per similitud en el grau de desenvolupament socioeconòmic com pel temps d'estada en el país d'acollida, més semblant és el seu patró de comportament envers aquest servei públic, com s'observa en el cas del País Valencià per la immigració turística. Aquests resultats que, donada l'amplitud de la mostra observada i la consideració de diferents realitats territorials, es poden considerar com a representatius del que succeeix en el conjunt de l'Estat, coincideixen amb els resultats del treball de García, González i Sáez (2007) per a Catalunya. Utilitzant dades per al període 1994-2002 demostren que en termes mitjans els immigrants utilitzen els serveis mèdics menys que els nadius, inclús després de controlar per diferents característiques observables.

Així ens trobem que davant de realitats immigratòries semblants a la balear (com és el cas de Catalunya i el País Valencià, tant per la seva magnitud com per la procedència) no es detecta que hi hagi un problema de sobreutilització dels serveis sanitaris públics per part dels immigrants sinó que són altres els problemes que poden afectar el manteniment de la qualitat del sistema o la seva sostenibilitat financera. Concretament per al cas de les Illes es presenten una sèrie de problemes específics que més que tenir relació amb la diversitat de procedències i tipologia d'usuaris que ocasiona la immigració, les quals tenen una influència limitada⁵¹, es deuen a la manca d'adaptació del sistema de finançament als augments poblacionals. No existeix, en contra del que consideren amplis sectors de l'opinió pública, un col·lapse del sistema provocat per la sobreutilització dels recursos sanitaris per part dels immigrants i la menor participació d'aquests en el seu finançament.

El principal problema amb què es troba la sanitat balear és de finançament i de com es produï la transferència de les competències en matèria sanitària. Aquest marc de transferència no contempla la

---

⁵¹ La immigració laboral està formada per joves amb un bon estat de salut, i que per tant tenen menors necessitats d'atenció sanitària, a excepció de les que puguï ocasionar l'atenció a mares i fills producte d'una major fecunditat. En canvi, els immigrants

---

realitat sociodemogràfica de les Illes, ni s'ha adaptat a la seva evolució⁵², amb la qual cosa es produeix un dèficit entre les necessitats reals de despesa i els fons de finançament per fer-hi front, que comporta una situació d'insuficiència financera i desequilibri territorial respecte altres comunitats que no ha experimentat l'increment poblacional de les Illes. De la mateixa manera que els ciutadans procedents de la immigració s'incorporen als processos de consum i producció, també sorgeix la necessitat de que el sistema sanitari, així com la resta de prestacions que s'emmarquen en l'Estat de Benestar, cobreixi les necessitats que manifesten, tal com ho determinen lleis d'àmbit estatal.

En l'àmbit de l'educació, l'estudi de García i Moreno (2007) sobre el rendiment escolar en presència d'alumnes immigrants posa de relleu una altra de les problemàtiques atribuïdes a la immigració, que es deu en canvi a problemes organitzatius del sistema educatiu. Els resultats d'aquest estudi conclouen que la presència d'alumnes immigrants redueix el rendiment acadèmic dels nadius, especialment quan els nous nadius no parlen espanyol.

Aquest efecte només és significatiu quan la ratio d'alumnes immigrants supera el 6% i el 10% sobre el total dels alumnes d'escoles privades i públiques, respectivament. És raonable esperar que la concentració d'alumnat amb necessitats educatives específiques, sobre tot derivades del desconeixement de les llengües oficials, de la precarietat econòmica (o nivell d'estudis) dels seus pares o de la desagrupació familiar, tingui conseqüències sobre el rendiment d'aquests alumnes i en conseqüència pugui alentir l'aprenentatge dels seus companys nadius. El problema torna a ser en aquest cas l'atribució al fenomen migratori d'unes responsabilitats que són, en canvi, pròpies dels encarregats de gestionar el sistema educatiu. La primera qüestió rellevant és que certament el col·lectiu de nous residents estrangers (de procedència i sistemes educatius molt diferents) comporta més necessitats formatives per tal de garantir la correcta provisió del servei d'ensenyament a aquests estudiants, i això es tradueix també en unes noves necessitats financeres que ha d'afrontar el Govern de les Illes Balears i que no es recollien en el model de finançament.

Donat que el fenomen migratori de la darrera dècada es caracteritza per una concentració territorial molt important, l'Estat hauria de garantir mitjançant un sistema de compensació que aquelles comunitats que han rebut un impacte major (que hagin multiplicat les seves necessitats de despesa degut a l'arribada de nova població) puguin satisfer el creixement i la complexitat de la demanda educativa (equipaments, professorat, programes d'atenció específics per a alumnes amb necessitats educatives especials,...). La segona qüestió fa referència a la distribució de l'alumnat estranger i autòcton entre els centres docents finançats amb fons públics. La concentració territorial de la població nouvinguda en determinades barriades o poblacions de la Comunitat fa que davant un sistema on preval la lliure elecció de centre i on la proximitat residencial és un criteri valorat positivament en el procés d'admissió dels alumnes, no es produeixi una participació equitativa de totes les escoles finançades amb fons públics (centres públics i privats concertats) en l'educació de l'alumnat amb necessitats educatives específiques.

---

turístics-residencials, en la seva majoria persones de major edat que poden patir problemes de salut amb major freqüència, si que poden requerir unes majors necessitats d'atenció sanitària.

⁵² Per a poder realitzar la imputació territorialitzada de les necessitats de finançament sanitari es va aplicar el criteri de població, segons les dades valorades a l'any 1999, sense que s'hagi actualitzat des d'aquest moment.

Per tant si no es gestiona l'admissió de l'alumnat de manera que la proporció d'alumnes amb aquestes necessitats sigui assumible per als centres⁵³, donades les característiques socioeconòmiques de les famílies immigrants i les dificultats inicials de l'adaptació a l'entorn educatiu, el procés d'integració es debilita i es fractura el sistema segons centres que han d'admetre aquest conjunt de la població i centres que els poden evitar.

6. CONSIDERACIONS FINALS SOBRE ELS EFECTES DE LA IMMIGRACIÓ EN L'ECONOMIA BALEAR

Les Illes Balears s'han caracteritzat, a partir de la segona meitat del segle passat, per ser una comunitat d'acollida en la qual persones de diferents procedències hi han establert el seu lloc de residència. El desenvolupament turístic, juntament amb el seu atractiu residencial, han determinat al llarg d'aquests anys un model migratori on destaca la dualitat de procedències (nord d'Europa / països en vies de desenvolupament) lligades a les motivacions que expliquen la decisió de residir a la comunitat (residencial-turística / laboral-econòmica). La consolidació d'aquests fluxos migratoris al llarg de tot el període i el significatiu augment en la darrera dècada, en consonància amb l'increment experimentat a la resta de l'Estat, ha convertit la integració d'aquest important conjunt de la població en un dels fenòmens socials amb major transcendència econòmica.

Canvis en la configuració demogràfica, com són el rejuveniment de la població i el consegüent augment de l'oferta de treball han generat efectes positius sobre el mercat de treball, en un context econòmic favorable que ha facilitat l'assimilació dels immigrants per part del mercat laboral (ocupant vacants i llocs de nova creació), evitant que es produeixi un impacte negatiu sobre els salaris i la desocupació de la població autòctona. La seva participació en el mercat com a demandants de béns i serveis també és un factor cada vegada més significatiu -donada la porció creixent que representen en el conjunt de la població-, a l'hora de considerar la seva contribució al creixement econòmic del país.

Tot i així, la quantificació de l'efecte de la immigració sobre el creixement econòmic i l'anàlisi dels efectes sobre la productivitat a llarg termini resulta encara bastant temptativa, així com també és difícil predir el comportament futur (quina és l'evolució generacional) amb el qual s'haurien d'identificar els efectes fiscals a llarg termini, ja que depèn del comportament de moltes variables i factors. És necessària encara una major profusió d'informació i anàlisis empíriques que analitzin de forma específica cadascun dels efectes que genera la immigració i que en el present capítol s'han descrit. Malgrat tot, els resultats per al cas de les Illes Balears, mostren que la immigració per al país d'acollida no és perjudicial en termes econòmics, sinó més bé al contrari en resulta beneficiosa, ja que de forma semblant al comerç internacional permet assignar el treball allà on és més productiu. Per a que aquest efecte positiu sigui sostenible a llarg termini, se sobreposi a les dinàmiques dels cicles econòmics, i repercuteixi en una millora del benestar de les persones, calen emperò que es realitzin una sèrie d'actuacions tant a nivell polític com dintre del propi teixit empresarial que resolguin els problemes assenyalats al llarg del capítol: la disminució de la productivitat i els problemes de finançament del serveis públics.

---

⁵³ El Defensor del Poble (2003) en el seu informe sobre escolarització de l'alumnat immigrant estableix un 30% com la màxima capacitat de gestió d'alumnat estranger per un centre (citat a García i Moreno, 2007)

Sobre la primera de les qüestions assenyalades resulta necessari impulsar el canvi del model econòmic de les Illes, basat fins el moment en activitats amb baixos índexs de productivitat– on majorment la immigració ha tingut una profitosa inserció laboral– i que mostren clars símptomes d’esgotament, com per exemple la construcció, i orientar-lo cap a sectors d’activitat que poden oferir un major creixement de la productivitat. El canvi en la composició del teixit empresarial, i en conseqüència en la qualificació de l’oferta de treball que això implica, juntament amb la constricció de la demanda de treball produïda pel canvi de cicle econòmic (la qual cosa farà que les empreses puguin ser més selectives en la contractació del personal) requereix que es duguin a terme polítiques actives d’integració mitjançant les quals els immigrants puguin adquirir les habilitats i el capital humà necessari per augmentar les possibilitats d’adaptació laboral i inserció social. De no ser així, els avantatges econòmics que hem atribuït a la immigració, com la complementarietat respecte la població autòctona, la major flexibilitat, etc., es poden convertir en factors de risc que generin situacions d’exclusió i conflictivitat social.

Per altra banda, en referència a la segona qüestió plantejada, és necessari que el nou sistema de finançament autonòmic consideri els canvis demogràfics que s’han produït a les Illes en els darrers anys (tant en volum de població com en la seva composició) per evitar el previsible deteriorament de la qualitat dels serveis públics, de la qual sovint es responsabilitza injustament a la població immigrada. És difícil preveure quin serà el comportament i els efectes de la immigració davant un cicle econòmic advers, el qual està afectant els sectors on s’ha produït una major inserció per part dels immigrants. En tot cas, evitar que el malestar i la incertesa davant unes perspectives poc favorables es reproduïxi com un problema social del qual s’identifiqui la immigració com a boc expiatori serà un dels reptes més importants que hauran d’afrontar la autoritats polítiques i la societat, en els propers anys.

RELACIÓ DE TAULES, FIGURES I QUADRES

Taules

- Taula 1. Contribució del procés d'immigració al creixement de l'economia espanyola
- Taula 2. Ocupació inicial/actual immigrants amb més de tres anys de residència
- Taula 3. Descomposició del creixement mitjà del PIB a les Illes Balears (2000-2006)
- Taula 4. Descomposició de la renda per càpita segons els tres components del PIB
- Taula 5. Contribució de la immigració segons els diferents factors (2000-2006)
- Taula 6. Descomposició de la productivitat: productivitat sectorial nadius, composició sectorial i composició ocupació
- Taula 7. Descomposició del creixement de la productivitat
- Taula 8. Contribució de la immigració al creixement de la renda per càpita
- Taula 9. Contribució del procés d'immigració al creixement de l'economia balear

Figures

- Figura 1. Representació gràfica efecte immigració sobre salaris i ocupació
- Figura 2. Evolució població Illes Balears segons lloc de naixement
- Figura 3. Distribució per edats de la població de les Illes Balears
- Figura 4. Procedència de la immigració a les Illes Balears (1997-2007)
- Figura 5. Motius de trasllat de la immigració
- Figura 6. Distribució del nivell educatiu per a immigrants i nadius (16-65 anys)

BIBLIOGRAFIA

- ALONSO, C. i AL. (2008): «Immigration and Crime in Spain, 1999-2006». *Fedea report 2008*, FEDEA.
- AMUEDO-DORANTES, C. i S. DE LA RICA (2007): «Immigrants' Responsiveness to Labor Market Conditions and their Impact on Regional Employment Disparities: Evidence from Spain». *Documento de trabajo 2007-34*, FEDEA.
- ARGEREY, P.; L. ESTÉVEZ; M. FERNÁNDEZ; i E. MENÉNDEZ (2005): «El impacto económico de la inmigración». A *El fenómeno de la inmigración en Europa. Perspectivas jurídicas y económicas*. Editorial Dykinson, S.L., Madrid.
- BELTRÁN, J.; L. OSO; N. RIBAS (coord.) (2006): «Empresariado étnico en España», *Observatorio Permanente de la Inmigración, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales*, Madrid.
- BOERI, A.T; B. MCCORMICK; G. HANSON (eds), *Immigration Policy and the Welfare System*, Oxford University Press.
- BORJAS, G. (1995): «The Economic Benefits from Immigration». *Journal of Economic Perspectives*, núm. 9, pp. 3-22.
- (2008): *A les portes del cel*. Col·lecció La Mirada, núm. 77, Proa, Barcelona.
- CAIXA CATALUNYA (2006): *Informe semestral I/2006. Economía española y contexto internacional*. Servei d'Estudis de Caixa de Catalunya.
www.caixacat.es/caixacat/es/ccpublic/particulars/publica/pdf/iee0706e0.pdf
- (2007): *Inmigració i empenedoria: De l'exclusió financera a la creació d'activitats*, Col·lecció Eines per a la inclusió, Fundació Un sol món de Caixa Catalunya.
- CARRASCO, R.; J.F. JIMENO; A. C. ORTEGA (2004): «The effect of immigration on the Employment Opportunities of Native-Born Workers: Some Evidence for Spain». *Documentos de trabajo núm. 17*, FEDEA.
- (2008): «The impact of Immigration on the Wage Structure: Spain 1995-2002». *Working Paper 08-06, Economic Series (03)*, Departamento de Economía. Universidad Carlos III, Madrid.
- CENTRE DE RECERCA ECONÒMICA (2008): *Informe econòmic i social de les Illes Balears, 2007*. Caixa de Balears 'Sa Nostra'.
- COLLADO, M.D.; I. ITURBE-ORMAETXE; G. VALERA (2004): «Quantifying the Impact of Immigration on the Spanish Welfare State». *International Tax and Public Finance, Springer, vol. 11(3)*, pp. 335-353.
- CONDE-RUIZ, J; A. ESTRADA GARCÍA; C. OCAÑA ORBIS, (2006): «Efectos económicos de la inmigración en España», a DOMÍNGUEZ MARTÍN, R. (ed.), *Inmigración: crecimiento económico e integración social*, Universidad de Cantabria, Santander.
- CONDE-RUIZ, J; J.F. JIMENO; G. VALERA (2007): «Inmigración y pensiones: ¿Qué sabemos? » a J.J. DOLADO i P. VÁZQUEZ (ed) *Ensayos sobre los efectos económicos de la inmigración en España*. FEDEA, Madrid.
- CONDE-RUIZ, J; R. GARCÍA; M. NAVARRO (2008): «Inmigración y Crecimiento Regional en España». *Documento de trabajo 2008-08*, FEDEA.
- DEVORETZ, D. (2006): «Immigration Policy: Methods of Economic Assessment». *International Migration Review, 40, núm. 2*.
- DOLADO J.J i P. VÁZQUEZ (2005): «Los efectos económicos y las Políticas de la Inmigración: Panorámica y Reflexiones» a J.J. DOLADO i P. VÁZQUEZ (ed) *Ensayos sobre los efectos económicos de la inmigración en España*. FEDEA, Madrid.
- DUSTMAN, C.; A. GLIZ; T. FRATTINI (2008): «The Labour Market Impact of Immigration». *CREAM Discussion Paper núm. 11/08*, Centre for Research and Analysis of Migration, Department of Economics, University College London.
- FERNÁNDEZ-HUERTAS, J.; A. FERRER i CARBONELL (2008): *Immigration in Catalonia*. El Centre d'Estudis de Temes Contemporanis (CETC).
- FRIEDBERG, R.; J. HUNT (1995): «The impact of Immigration on Host County Wages, Employment and Growth», *Journal of Economic Perspectives*, núm. 9, pp. 23-44.
- FUNDACIÓN CIENCIAS DE LA SALUD (2008): *Diferencias en la utilización de los servicios sanitarios entre la población inmigrante y la población española*. Fundación Ciencias de la Salud.

- GARCÍA, P.; S. GONZÁLEZ; M. SÁEZ (2007): «Diferencias en estado de salud y en los condicionantes de utilización de los servicios sanitarios entre la población de origen extranjero». A LÓPEZ-CASASNOVAS, G. (dir.) *Inmigración y transformación social en Cataluña. Volumen I. Aspectos Socioeconómicos del fenómeno migratorio: las cuestiones relevantes*. Fundación BBVA.
- GARCÍA, E.; I. MORENO (2007): «Los efectos de la inmigración sobre el rendimiento escolar en Cataluña». A LÓPEZ-CASASNOVAS, G. (dir.) *Inmigración y transformación social en Cataluña. Volumen I. Aspectos Socioeconómicos del fenómeno migratorio: las cuestiones relevantes*. Fundación BBVA.
- GONZÁLEZ, C.; J.I. CONDE; M. BOLDRIN (2008): «Immigration and Social Security in Spain». A *FEDEA Economic Report 2008 Immigration*. FEDEA, Madrid
- GUAL, J; S. JÓDAR ROSELL; A. RUIZ POSINO (2006): «El problema de la productivitat a Espanya: quin és el paper de la regulació? » *Documents d'economia «la Caixa»*. Servei d'estudis
- HANSON, G., I AL. (2001): *Immigration and the US Economy: Labor Market Impacts, Illegal Entry and Policy Choices*.
- HOUSE OF LORDS (2008): «The Economic Impact of Immigration». *Autority of the House of Lords, Select Committee on Economic Affairs, 1st Report of Session 2007-08*.
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2008): *Encuesta de Población Activa*. www.ine.es
- (2008): *Padrón Municipal de Habitantes*. www.ine.es
- (2007): *Encuesta Nacional de Inmigrantes*. www.ine.es
- (2007): *Contabilidad Regional de España*. www.ine.es
- IZQUIERDO, M.; J.F. JIMENO; J.A. ROJAS (2007): «On the Aggregate effects of immigration in Spain». *Documentos de Trabajo núm. 714*, Banco de España.
- JIMÉNEZ, S.; N. JORGENSEN; J.M. LABEAGA (2008): «Immigration and the demand for Health in Spain». *Fedea Report 2008*, FEDEA.
- JIMENO, J.F. (2005): «Desempleo, Productividad y otros factores reales». A GASCÓN, C.S.; J. PÉREZ; P. TEDDE DE LORCA (coord) *Estudios en homenaje a Luis Ángel Rojo: políticas, mercados e instituciones económicas, Vol. 1*, 2005, pp. 325-340.
- LÓPEZ-CASASNOVAS, G. (2007): «Repensar les polítiques d'immigració». *El Periódico de Catalunya*, 24 de novembre de 2007.
- G. (2007): «Diagnóstico dudoso». *La Vanguardia*, 7 de desembre de 2007.
- (dir.) (2007): *Inmigración y transformación social en Cataluña. Volumen I. Aspectos Socioeconómicos del fenómeno migratorio: las cuestiones relevantes*. Fundación BBVA.
- MALO DE MOLINA, J. L. (2007): *Los principales rasgos y experiencias de la integración de la economía española en la UEM*, Banco de España.
- NANNESTAD, P. (2007): «Immigration and welfare states: A survey of 15 years of research». *European Journal of Political Economy* 23, Elsevier, pp. 512-532.
- OFICINA ECONÓMICA DEL PRESIDENTE (2006): *Inmigración y Economía Española: 1996-2006*, Presidencia del Gobierno.
- OKKERSE, L. (2008): «How to mesure labour market effects of Immigration: A review». *Journal of Economic Surveys, Vol. 22, núm. 1*, pp. 1-30.
- OLIVER ALONSO, J. (2006): *España 2020: un mestizaje ineludible: cambio demográfico, mercado de trabajo e inmigración en las Comunidades Autónomas*. Institut d'Estudis Autònoms, Barcelona.
- PAJARES, M. (2007): «Inmigración y mercado de trabajo. Informe 2007». *Documentos del Observatorio Permanente de la Inmigración*, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.
- SMITH, J.P.; B. EDMONSTON (ed) (1997): *The New Americans: Economic, Demographic, and Fiscal Effects of Immigration*, Washington, D.C., National Academy Press.
- SOLÉ, C.; S. PARELLA; L. CAVALCANTI (2006): «L'empresariat immigrant a Espanya». *Col·lecció estudis socials, núm. 21*. La Caixa, Barcelona.
- SOSVILLA, S. (2008): «Immigration and Housing Prices in Spain». *Fedea Report 2008*, FEDEA.
- VICENS, J. (2005): «Impacto económico de la inmigración sobre el mercado laboral. Una revisión». *Documentos de trabajo núm. 10*. Instituto L.R.Klein-Centro Gauss, Universidad Autónoma Madrid.
- ZINVYEVA, N.; F. FELGUEROSO; P. VÁZQUEZ (2008): «Immigration and Sudents' Achievement in Spain». *Fedea Report 2008*, FEDEA.

CAPÍTOL V

IMMIGRACIÓ I CANVI SOCIAL A LES BALEARS

Jesús M. González Pérez, Joan Miralles Plantalamor i
Luis Vidaña Fernández

1. INTRODUCCIÓ

A hores d'ara existeix un debat al si de la major part de les societats europees per esbrinar quina serà la societat del futur en un món marcat per les migracions i l'esdevenir de societat cada vegada més heterogènies tan a nivell social com cultural. Un dels principals temors és que la societat es pugui descohesionar i guetitzar a nivell espacial i sociolaboral segons l'origen de les persones, cosa que afavoriria l'aparició del racisme i la xenofòbia. Aquest possible escenari, dependrà en gran mesura de les polítiques d'immigració i de cohesió social que es duguin a terme las tres escales de l'administració públiques i, sobretot, del model econòmic que s'impulsi tan a nivell autonòmic i local com internacional.

Per això, cada vegada són més els estudis que tenen per funció analitzar els canvis produïts en la societat a partir de l'arribada i establiment d'estrangers. Amb ells, es tracta de conèixer quins són els punts de fricció amb la població d'acollida i detectar indicadors d'exclusió social que permetin efectuar diagnòstics fiables sobre els que orientar les polítiques socials i culturals.

Generalment, quan s'analitzen aquests canvis es parla d'impactes socioculturals en plural sense diferenciar allò social d'allò cultural. En alguns casos, els investigadors s'hi refereixen tan sols a impactes socials atès que aquest és en definitiva tot aquell canvi produït en la societat, inclosa la cultura. Per la peculiaritat del nostre cas, hem volgut diferenciar en aquesta edició els impactes socials dels culturals, tot i que ambdós estan estretament relacionats així com amb aquells canvis de caràcter econòmic i mediambiental.

Tot i que la següent afirmació és merament subjectiva, pel volum i la rapidesa del fenomen podem dir que el principal impacte social de la immigració a les Illes Balears és sobretot demogràfic. I això fonamentalment, perquè al llarg dels anys noranta, la por a l'envelliment de la població i, sobretot, a la manca de cotitzacions a la seguretat social que garantissin el manteniment de l'estat de benestar a poc a poc s'ha anat esvaint amb l'arribada de milers d'immigrants que han rejuenit el conjunt de la població balear permetent entre d'altres un superàvit a la seguretat social durant l'any 2008.

Els impactes socials però van més enllà d'aquells produïts en l'estructura de la població i es presenten amb infinitats de ramificacions impossibles d'abraçar en el present treball. Per això, en aquest capítol ens centrarem en els aspectes que més interrogants i polèmica han generat per tal de veure fins a quin punt la immigració ens ha canviat. Com en anteriors capítols, el repte és entendre els canvis des d'una immigració dual protagonitzada pel model turístic-residencial desenvolupat al llarg dels darrers anys.

La principal incògnita és si l'aposta per aquest model ha estat o no beneficiosa pel conjunt de la societat i si de ser-ho, ho ha estat a costa d'hipotecar les generacions futures. Aquesta pregunta, de difícil

resposta, pot ser contestada amb molts de matisos, entre d'altres, perquè mentre alguns s'han enriquit fins a l'infinit, altres han vist com les seves possibilitats d'adquirir una vivenda s'esfumaven alhora que veuen minvat el seu poder adquisitiu per lloguers elevats. Tot i amb això, comença a haver-hi un consens en afirmar que el model actual és insostenible en tots els sentits i que, a diferència del turisme tradicional, no pot erigir-se en cap cas com a pilar de l'economia balear.

Amb la crisi econòmica iniciada a l'any 2008, ens trobem que la major part dels nousvinguts que fins ara han treballat a la construcció i sector serveis i que ara es troben desocupats, prefereixen quedar-se a les Balears que no pas tornar al seu país d'origen. Per tant, en contra del que molts creien i no pocs desitjaven ells conformaran la futura ciutadania Balear i amb això s'acabarà a poc a poc amb la visió que fins ara es tenia d'ells com a simples eines per a la construcció o font d'ingressos turístics permanents.

La societat balear cada vegada presenta més interrogants sobre la seva capacitat de cohesió futura. En realitat, una anàlisi completa de l'impacte de la immigració a la societat i cultura de les Illes Balears s'hauria de fer des dels anys 1960 i analitzant, en primer lloc, la immigració d'origen peninsular que, com hem indicat en altres capítols, representa una quarta part de la població total de les Illes. No obstant això, el nostre estudi se centra fonamentalment en l'onada immigratòria estrangera que representa gairebé el 20% dels habitants de les Illes Balears.

Aquesta conjunció de factors, que afecten de manera destacada a les Illes Balears, ha configurat i configura una societat multiètnica i multicultural en què pobles i cultures procedents de pràcticament tots els països de la Terra conviuen en un territori insular que, tot i el seu caràcter integrador, es mostra recelós per conservar els seus trets d'identitat propis.

Un fet que s'ha de tenir present quan es parla d'impacte sociocultural és que a hores d'ara una part significativa dels immigrants estrangers no gaudeixen d'un nivell d'integració sociocultural mínim a la comunitat autònoma de les Illes Balears. A hores d'ara els nousvinguts es consideren i els consideren de fora però els seus fills, que ja són nascuts aquí possiblement seran més exigents. Com succeí amb les diferents onades migratòries peninsulars, els fills són conscients dels seus orígens forans però es consideren ciutadans d'aquestes illes i per tant volen participar del seu futur polític. L'exemple de França ens obliga a reflexionar sobre com afrontar el repte de la integració més enllà de considerar aquests "nous" ciutadans com a ciutadans de segona. És per tant responsabilitat de l'actual generació de polítics, però també ciutadans nascuts o no a la nostra comunitat, posar les bases perquè això sigui possible.

Caldrà però que passin algunes generacions perquè puguem valorar si hem estat capaços de promoure una societat cohesionada i participativa o per contra, ens trobarem amb una societat fragmentada i guetitzada on la població exclosa, com succeeix a França, recela de tot allò públic.

Per tant el futur esdevé un autèntic repte per als habitants de les Illes. Per això, la reflexió entorn als models d'integració de la població immigrada a les Illes ens ocupa un capítol específic del nostre treball.

2. IMPACTE EN LA DISTRIBUCIÓ OCUPACIONAL PER SECTORS

Com hem vist en anteriors capítols, el turisme residencial es caracteritza en general per la seva alta capacitat de produir ocupació. Existeixen diferents interpretacions sobre el nombre de llocs de treball generats així com qui són els sectors més afectats. No hi ha dubte però, que la construcció i el sector

serveis són a llarga distància de l'agricultura i la indústria els sectors que més llocs de treball han general en el període comprès entre 1996 i 2006. Dit això, també cal tenir en compte que una part de l'ocupació generada els darrers anys en el sector serveis s'ha d'associar també a l'activitat constructora, ja sigui pel que fa a la promoció i venda dels habitatges o al manteniment de les mateixes.

Taula 1. Població ocupada, per sectors econòmics al darrer trimestre de l'any (1996-2006). Illes Balears (unitat milers)

ANY	TOTAL	AGRICULTURA	INDÚSTRIA	CONSTRUCCIÓ	SERVEIS
1996	302,1	6,2	41,3	32,8	221,9
1997	311,9	6,9	34,8	36,9	233,3
1998	321,5	7,8	38,1	38,1	237,5
1999	357,2	9,2	43,0	48,0	257,0
2000	380,7	8,7	37,6	62,2	272,3
2001	394,8	8,8	36,3	66,4	283,2
2002	412,0	9,2	35,6	63,5	303,7
2003	427,5	10,6	41,3	60,8	314,7
2004	449,5	8,5	37,9	68,1	335,1
2005	457,1	11	40,1	70,5	335,4
2006	528,9	7,8	42,0	69,8	409,3

Font: IBAE

Així, com veiem en la taula anterior, si al 1996 hi havia 32.800 persones ocupades en la construcció, 6.200 en l'agricultura, 41.300 en la indústria i 221.900 en el sector serveis, al 2006, tot i que la totalitat dels sectors havien crescut en ocupació, ho havien fet de forma molt diferent. L'agricultura i la indústria s'estanquen amb un creixement en el nombre de treballadors de tan sols l'1,69% en ambdós casos, i es dispara el sector serveis i la construcció amb un creixement total del 84,45 i 112% respectivament.

Percentualment, com és d'esperar es continua amb la dinàmica de la segona meitat del segle

XX en què paulatinament s'ha anat terciaritzant l'economia i la força laboral. En aquesta ocasió però la gran novetat és que el sector de la construcció ha anat guanyant pes any rere any. Si al 1996 tan sols el 2,05% de la població ocupada es dedicava a l'agricultura, un 13,67 a la indústria, un 10,85 a la construcció i un 73,45 al sector serveis, al 2006 les converteixen la construcció en la segona ocupació dels Balears per davant de la indústria. L'agricultura perd pes i queda amb un residual 1,47%, la indústria baixa fins al 7,94% i construcció i serveis pugen fins al 13,19% i 77,38% respectivament.

Una altra informació que ajuda a comprendre aquest procés de substitució de funcions econòmiques associada a l'auge del turisme residencial ens la proporciona l'anàlisi de l'edat mitjana dels ocupats en cada un dels sectors econòmics (Institut Balear d'Estadística, 2001). Crida poderosament l'atenció el fet que el sector de la construcció sigui el que té un major percentatge de població jove, des dels 16 als 24 anys així com que l'agricultura sigui el sector més envellit amb un 24'55 dels seus treballadors majors de 55 anys.

Taula 2. Distribució per edats dels actius per sectors econòmics

Grups d'edat	Agricultura	Indústria	Construcció	Serveis
16-19	0,00	1,72	4,21	2,38
20-24	3,25	11,22	13,69	9,91
25-54	72,21	74,44	71,07	77,57
55 i més	24,55	12,62	11,02	10,14
TOTAL	100	100	100	100

Font: IBAE, 2001

Dit tot això, és evident que el sector de la construcció suposa, a través dels llocs de treball associats i al nivell de salaris que s'ofereixen, un atractiu per a l'ocupació dels actius més joves. Encara que més tard, degut a les dificultats de continuar amb aquesta activitat, es puguin produir transvasaments d'actius a altres sectors com ara el sector serveis, les dades ens indiquen la puixança de la construcció com a nou pilar econòmic de les Illes Balears.

Aquesta puixança però s'ha de veure amb cert recel i pessimisme ja que s'ha generat una dependència cap un sector que a hores d'ara es troba en crisi i que, a diferència del turisme tradicional, és una font de creixement econòmic inestable i sobretot insostenible. Per a entendre-ho podem exemplificar-ho una altra vegada amb la paràbola de la bolla de neu a la que fèiem referència al capítol 3. A diferència del turisme tradicional que una vegada consumit el territori disposa d'un mode de producció que donarà unes rendes a l'empresari que li permetrà donar feina a la població: directius, agències de viatge, netejadores, cuiners, etc., el turisme residencial o immobiliari, una vegada ha acabat la promoció immobiliària, necessita començar de nou amb projectes cada vegada més grans que permetin aguantar els costos fixos que l'empresa genera fent créixer cada vegada més i més la bolla de neu, anomenada, comunament bombolla immobiliària per tal de mantenir els mateixos beneficis en un territori que, com el nostre, es troba precisament marcat per la manca d'espai i recursos.

Los factores que ajuden a explicar aquesta situació són molts i complexos però, en gran part, els

responsables del fenomen són i han estat els municipis que davant la manca de finançament no han dubtat a l'hora d'alliberar sol amb l'objectiu d'obtenir uns ingressos extraordinaris per al municipi alhora que s'ofereix treball per als ciutadans. L'estat i la comunitat però també en són responsables atès que a hores d'ara poques activitats generen tants impostos com la construcció i la transmissió d'habitatges.

Quadre 1. La fiscalitat directa sobre els béns immobles⁵⁴

	ADMINISTRACIÓ CENTRAL	ADMINISTRACIÓ AUTONÒMICA	ADMINISTRACIÓ LOCAL
La tinença	IRPF IP	AJD sobre el préstec hipotecari (a l'inici i al final)	IBI
La transmissió	IRPF o IS sobre la plusvàlua creada. IVA (Si és primera transmissió)	ITP (si no es reporta IVA) AJD (si es reporta IVA) ISD (si és lucrativa)	IIVTNU
El procés de transformació	IS de totes les empreses. IVA (si és la primera transmissió) IRPF de tots els treballadors assalariats i professionals.	AJD (per declaració d'obra nova i divisió horitzontal) AJD (del préstec hipotecari) Operacions societàries Part autonòmica de l'IRPF	ICIO Taxes Cessions IAE de promotors, constructors i altres empresaris professionals
L'explotació econòmica	IVA (si es la primera transmissió) IS o IRPF sobre la renda neta	ITP AJD	IAE

Font: *Analistas Financieros internacionales* (2003)

A més d'aquesta font de finançament a tots els nivells de l'administració de l'Estat, hi ha altres dos factors, generalment menys estudiats però que són claus en la implicació política en el procés. Hem de tenir en compte que gran part dels propietaris del sòl són persones del propi municipi interessades en vendre el sòl. No obstant això, hi ha un tercer factor determinant i en molts casos per sobre fins i tot dels dos anteriors en la decisió dels ajuntaments d'intervenir en el procés. Es tracta que quan es generen nous projectes immobiliaris, l'ajuntament aconsegueix, no només el 10% de cessions esmentades anteriorment i

⁵⁴ IBI: Impost sobre Béns immobles; IP: Impost sobre el patrimoni; IIVTNU: Impost sobre l'increment del Valor dels Terrenys de Naturalesa Urbana; ITP: Impost de Transmissió patrimonial; IVA: Impost sobre el valor afegit; AJD: Actes Jurídics Documentats; IS: Impost de Societats; IRPF: Impost sobre la renda de les persones físiques; IAE: Impost sobre activitats econòmiques; ISD: Impost de successions i donacions; ICIO: Impost sobre construccions, Instal·lacions i obres

---

que li permet construir dotacions públiques, sinó que adscriu com a cost d'urbanització del sector multitud d'elements necessaris per al desenvolupament del municipi. Aquests costos, a pagar en primera instància pel promotor i en última pel comprador de l'habitatge, inclouen des de depuradores per a tot el municipi, prospecció de pous i canalització d'aigua per a tota la zona, subestacions elèctriques, col·lectors, etc.

A tot això s'afegeix en l'actualitat un factor no poc destacable. Malgrat les directrius existents i al control sobre les infraccions urbanístiques, l'alt preu del sòl urbanitzable en comparació al no urbanitzable pot produir que surti més barat construir il·legalment i pagar la consegüent multa que no accedir a un habitatge legal d'iguals característiques.

3. L'IMPACTE DEMOGRÀFIC

3.1. Impacte en la població

Al capítol 2 s'ha presentat un estudi exhaustiu de la demografia actual de les Illes i l'impacte que ha suposat immigració recent en la estructura poblacional de l'arxipèlag.

Cal assenyalar que a l'estadística sobre migracions sempre cal agafar diferents fonts. No en va, existeix una gran diversitat, disparitat i confusió pel que fa les dades, en gran part, degut al fet que molts dels residents de nacionalitat estrangera es troben en una situació irregular i per tant difícilment quantificable. La comparació de diferents fonts ens ajudarà però a observar punts de coincidència que ens serviran per marcar les principals tendències migratòries.

L'Anuari Econòmic d'Espanya (2007) analitza l'evolució de la població espanyola en el període de 2001-2006 i ens ofereix unes dades força significatives entre les que podem destacar:

- La població espanyola ha passat de 41.118.415 habitants (2001) a 44.708.964 (2006), amb un creixement de 3.590.546 nous residents que representen un augment del 8'7% de la població en tan sols 5 anys.
- D'aquest augment els espanyols representen tan sols el 2% amb un total de 817.029 habitants mentre que el 6'7% restant són immigrants amb un total de 2.773.517 habitants.
- Les Illes Balears es troben per damunt de la mitjana essent actualment la tercera comunitat amb major creixement demogràfic tan sols per davall de Múrcia i la Comunitat Valenciana.

Aquesta dinàmica no és nova i es troba estretament relacionada amb el major creixement econòmic de les zones del litoral respecte altres d'interior com són ara: Castella la Manxa, Castella Lleó o Extremadura. Una fet lligat novament amb el fenomen turístic i, sobretot, residencial dels darrers anys. Es configuraria així una societat marcada per un fort component migratori compost, bàsicament, per immigrants d'altres comunitats (que com hem vist inicialment eren el grup majoritari als anys seixanta, setanta i vuitanta), estrangers comunitaris i extracomunitaris i nascuts a Mallorca molts dels quals ja són fruit de matrimonis mixtes de dècades anteriors.

Convé remarcar que segons l'INE, gairebé la meitat de la població de les nostres illes ha nascut a una altre comunitat autònoma o a l'estranger essent la nostra comunitat la que presenta un grau més elevat d'al·loctonia..

Arribats a aquest punt cal fer referència a una altra puntualització en relació a l'estadística oficial i les xifres de població estrangera: sempre hi ha una desfasament entre les xifres oficials i les reals provocat pel fort dinamisme dels fluxos i el caràcter poc transparent dels mateixos: la irregularitat administrativa de la immigració del Sud i la confusió entre turisme residencial i immigració del Nord. Per tant, tan les dades analitzades com les que analitzarem a partir d'ara, són tan sols estimacions del que és la realitat.

3.2. Els canvis en l'estructura de la població

Un dels efectes més evidents de la forta immigració estrangera a les Illes Balears és la seva incidència en l'estructura de la població. Segons les dades de l'INE la població de la CAIB ha crescut un 35'4% en 11 anys de 760.379 (1996) a 1.029.139 (2007). Un creixement espectacular que ha modificat gran part de les pautes demogràfiques dels darrers decennis i només equivalent al creixement produït al llarg de la dècada dels anys 1960 i començament de la dècada de 1970.

Si la població estrangera resident a les Illes Balears a principis de la dècada de 1990 contribuï a l'envelliment poblacional d'una comunitat autònoma, amb baixos índexs d'envelliment tan a nivell estatal com internacional. El nou model migratori iniciat en la segona meitat d'aquell mateix decenni està influïent en el rejuveniment de la societat balear pel doble efecte de la joventut dels immigrants en els darrers anys i la seva important taxa de fecunditat. Tot això s'explica perquè la procedència no és una variable neutra: cada comunitat i tipologia de corrent migratòria té el seu propi perfil sociodemogràfic.

Per això, els canvis en el model migratori de turístic residencial d'origen comunitari a laboral d'origen extracomunitari influeixen en el rejuveniment de la població balear.

Òbviament, entre aquests, existeixen importants diferències. Les poblacions menys envellides estan representades per aquells immigrants procedents dels països menys desenvolupats. En general, la majoria estan en edat laboral i van arribar a Balears en l'última dècada. Són els casos d'africans, americans del centre i sud i asiàtics. A més, l'alt percentatge de persones en edat activa fa que, especialment en el cas dels africans, hi hagi molts habitants actius per cada ancià. Per exemple, per cada africà major de 64 anys hi ha 86 en edat activa.

Al costat oposat estan els ciutadans europeus i, encara que numèricament siguin poc nombrosos, els americans del nord. Aquests, són els que obtenen taxes d'envelliment més importants i on adquireixen menor representativitat les persones entre 15 i 64 anys (taula 5). Així, si al 1996, el predomini d'europeus occidentals entre la població estrangera suposava que el 13,65% d'aquesta tingués més de 64 anys d'edat, al 2007, l'índex d'envelliment de la població espanyola resident a les Balears és de 15,09% per tan sols el 7,47% de l'estrangera.

Taula 3. Estructura per edats de la població estrangera resident a les Illes Balears, per nacionalitat (2007)

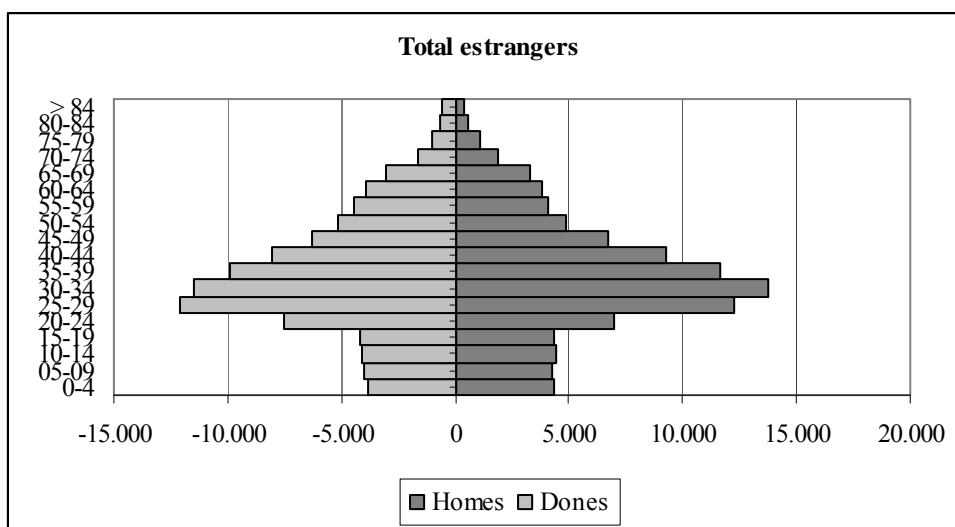
	UE-27	Resta Europa	Àfrica	Amèrica Nord	Amèrica Centre i Sud	Àsia	Oceania
Índex envelliment (%)	12,62	9,32	0,90	13,31	1,91	2,23	6,45
Relació de persones en edat activa (15-64 anys) i major de 64 anys	6,11	8,54	86,12	5,54	43,48	36,89	13,20

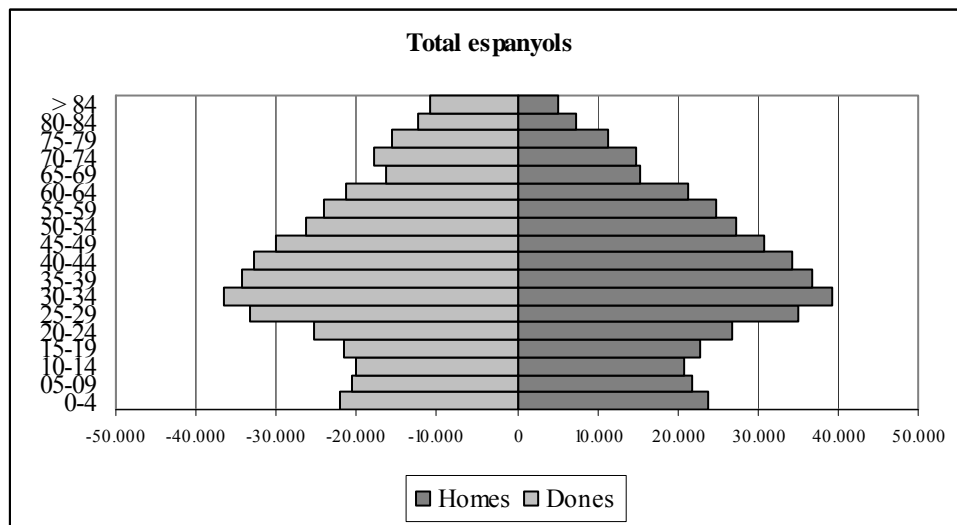
Font: elaboració pròpia a partir d'INE *Padró d'habitants 2007*

Aquesta distribució té importants conseqüències en diferents camps. La població activa immigrant afavoreix el rejueniment de la massa laboral i contribueix de manera positiva al sosteniment del sistema de benestar, al predominar les aportacions (sobretot pel que fa a les cotitzacions a la Seguretat Social) sobre el consum de serveis i prestacions. Encara que és població de recursos més elevats i moltes vegades la pensió de jubilació és pagada pel seu país d'origen, el més alt nivell d'envelliment converteix els estrangers inactius en grans consumidors de serveis públics (atenció sanitària, serveis socials, etc.).

Les piràmides per edats representades a la figura 2 mostren la joventut de la població estrangera: eixamplament de la part central de la piràmide (sobretot entre els 25 i els 39 anys); estrenyiment de la part inferior a causa del pes de la immigració de tipus laboral; i baix nombre d'ancians. El major envelliment de la espanyola s'observa tant per l'alt percentatge de població amb més de 64 anys d'edat com per l'envelliment de la població adulta. A la piràmide de població dels estrangers, la fracció d'edat millor representada entre els homes és la de 30-34 anys i la de 25-29 a les dones (figura 2).

Figura 1. Piràmide de població per sexe i edat de la població espanyola i estrangera empadronada a les Illes Balears (2007)

Font: elaboració pròpia a partir d'INE *Padró d'habitants 2007*

La immigració estrangera respon a un perfil bàsicament econòmic, sobretot la procedent de països del Tercer Mon així com per una gran part de la immigració de la UE. Els segments d'edat més nombrosos corresponen a la població adulta i jove. Una conseqüència directa d'això és el rejuveniment de la població balear com indica l'informe de *"Las personas mayores en Espanya"* presentat pel Ministeri de Treball i Afers Socials (2007). Segons aquest informe les Illes Balears ocupen el quart lloc estatal amb percentatges de població més jove, només superada per Canàries, Ceuta i Melilla, també àrees amb forta presència d'estrangers.

Alhora, les Illes Balears són una de les comunitats menys envellides tot i l'augment de l'esperança de vida i la baixa natalitat dels anys anteriors al *boom* migratori. Actualment l'esperança de vida a Espanya és de 79'7 anys: 76'3 pels homes i 83 per les dones. Al 2006, a Espanya hi hauria 7'3 milions de persones de més de 65 anys que suposen el 16,7% de la població total. En canvi a les Illes Balears el percentatge de persones de més de 65 anys representa el 13,7% del total d'habitants. Una diferència respecte a la mitjana de l'estat motivada pel major pes de la immigració a la nostra comunitat que ens permet afirmar que l'envelliment de la població de les Illes s'ha compensat gràcies a l'arribada i establiment d'immigrants.

Pel que fa la natalitat i la fecunditat, a ningú li passa desapercebut l'augment del nombre de nens de mares estrangeres que en els darrers anys neixen a les Balears. Tots percebem l'alta representació d'immigrants en les àrees de maternitat dels hospitals i en moltes consultes de pediatria dels centres de salut. Una novetat excepcional i un factor demogràfic de primera magnitud amb favorables conseqüències per a la demografia balear, però que tanmateix té també grans implicacions en camps diversos que demanen una gestió i uns recursos adequats, des del de la salut fins al de l'educació. Per tant, per les seves implicacions per a l'ordenació de serveis públics i de benestar, les administracions han de ser les primeres interessades en conèixer la dinàmica de la població.

Finalment, tot i que ja ha estat esmentat en altres capítols, la immigració laboral del Sud, amb una estructura per edats jove i que reproduceix els comportaments de natalitat d'origen a la destinació, influeix

---

en l'augment de la natalitat. Per contra, l'arribada des del Nord de població més envellida i amb més estrictes controls de natalitat, té un major impacte (tot i que encara testimonial a l'actualitat) en la mortalitat.

4. L'IMPACTE EN L'HABITATGE

Probablement, l'adquisició d'habitatges per part de ciutadans del Nord d'origen comunitari va ser un dels aspectes que més alarma social va crear a l'inici del tercer *boom*. No foren poques les veus d'alarma que davant la compra d'habitatges preveien una desinversió immobiliària dels illencs així com una invasió de caràcter cultural dels ciutadans del Nord. Generalment els ciutadans balears se sorprenien de les elevades sumes que els estrangers europeus gastaven en l'adquisició de residències, sovint abandonades, que fins no feia gaire mantenien uns dels preus més baixos de l'Estat.

Com es preveia, l'increment dels preus degut a la demanda deixa fora del mercat a molts joves amb ingressos mitjans i baixos que actualment presenten serioses dificultats per adquirir un habitatge. Aquests però no han estat els únics perjudicats de la realitat del nou mercat immobiliari atès que els nouvinguts pobres, encara presenten una dificultat major a l'hora d'accedir a un habitatge de manera que a poc a poc, la població de les Balears s'ha anat redistribuint geogràficament en gran mesura a partir de la renda disponible i s'han revaloritzat barriades fins aleshores degradades i viceversa. Per això l'habitatge és, al costat de l'oferta d'ocupació i la proximitat a les xarxes de transport públic, un factor primordial a l'hora d'explicar la localització dels immigrants laborals a la ciutat.

De fet, l'habitatge ha estat considerat un component fonamental sobre els quals es construeixen els processos d'integració social dels immigrants per actuar com a espai receptor d'unitats de convivència (Cortés, 2000; European Economic and Social Committee, 2002; Segura, 2002) i un indicador de les seves condicions de vida. Això no obstant, un dels problemes més greus als que s'ha d'enfrontar la població immigrant quan arriba a la seva destinació, tant la regular com sobretot la indocumentada, és l'accés a un habitatge digne (Parreño i Guerra, 2006).

L'increment dels preus de l'habitatge lliure en un model de mercat residencial dominat pel règim en propietat i amb una oferta insuficient d'habitatge social (sobretot de lloguer), no és el més adequat per a una demanda de baixos recursos econòmics. L'elevat preu dels lloguers, les dificultats econòmiques, la inseguretats jurídica de l'immigrant i el rebuig d'alguns arrendadors són algunes de les realitats amb les que es troben els estrangers de menor nivell econòmic a l'arribada a la destinació migratòria i que, per tant, condicionen la seva situació residencial (Hamnett, 1994; Capel, 2002; Parreño i Guerra, 2006). El resultat és un model d'habitatge polaritzat entre els que poden fer front a les seves exigències i els que, al contrari, queden exclosos de forma estructural (Cortés, 2000).

Els immigrants tenen moltes probabilitats de formar part d'aquest segon grup, amb el que des de la seva arribada corren el perill de quedar exclosos socialment i segregats espacialment. Com una mostra de tot això, recentment la premsa balear ha fet referència a les pèssimes condicions d'habitabilitat en la qual es veuen obligats a viure un grup de ciutadans búlgars en un edifici de propietat municipal a Palma de Mallorca (figura 3).

Figura 2. Estan dins o fora? Edifici Flex, carrer Aragó, Palma

Font: fotografia de S. Llompart (*Diario de Mallorca*, 07-09-2008)

4.1. Tipologia i règim de tinença de l'habitatge entre la immigració

La font estadística més fiable i completa per estudiar les característiques de l'habitatge és el cens de població i habitatges. Malauradament, l'últim és de l'any 2001 quan el nombre d'estrangers a les Balears era un terç menys que en l'actualitat. Aquesta font la podem completar amb algunes dades més recents contingudes en l'Enquesta Nacional d'Immigrants 2007, elaborada també per l'INE.

A finals de les dècades de 1960 i 1970 a Europa hi ha referències a les pitjors condicions habitacionals dels immigrants respecte a la població d'acollida (Castles i Kosack, 1973). Treballs actuals incideixen en les mateixes idees: menor superfície, major percentatge de llogats, major presència d'habitatge social, més mobilitat residencial, etc. (Bayona, 2005; Domínguez, González i Parreño, 2008). Tanmateix, aquesta caracterització difereix ostensiblement en funció de la nacionalitat dels estrangers i el territori o ciutat d'acollida. Segons l'esmentada enquesta de 2007, les Illes Balears és la segona comunitat autònoma de l'Estat, després de Canàries, amb un nombre mitjà d'immigrants per habitatge més baix.

En ocasions s'han denunciat certs prejudicis per part de la població autòctona a l'hora de llogar un habitatge a persones amb una situació econòmica solvent pel fet de ser immigrant. Això es deu, a més dels prejudicis i/o xenofòbia cap a la immigració, al fet que sovint es relloguin els habitatges a compatriotes amb l'objectiu d'abaratir el preu de l'habitatge, molt car a la nostra comunitat. Arran d'això, ha sorgit un nínxol de mercat caracteritzat pel lloguer d'habitatges que no compleixen unes mínimes condicions d'habitabilitat, els anomenats "pisos pastera":

“ Pisos de 60 metres amb és de 30 persones amuntegades; habitatges sense llum ni aigua corrent; tallers tèxtils clandestins en cases amb màquines cosint durant tota la nit; botigues sense horaris amb empleats convertits en esclaus del segle XXI.

En aquesta situació d'amuntegament augmenta el deteriorament dels barris, es fomenta el racisme i es posa en perill la convivència veïnal i entre els propis immigrants..." *El mundo, el día de Baleares*. Barrios, guetos y pisos patera. (Badalona, 27 de maig de 2007: 51)⁵⁵

Encara que és difícil arribar a anàlisis concloents sense dades desagregades segons la nacionalitat, probablement aquest és un indicador més de la doble tipologia immigratòria estrangera, on el major amuntegament residencial dels estrangers del Sud es rebaixa amb les millors condicions habitacionals dels del Nord. Així, si entre 2001 i 2007 la població estrangera resident a les Balears va créixer en un 158,33% en aquest mateix període el nombre d'habitatges amb immigrants va augmentar un 38,00%. El 2001, el 54,12% del total d'habitatges en els quals hi havia residents estrangers estaven en règim de lloguer. Sis anys més tard, encara que aquest segueix sent el dominant, el lloguer ha perdut pes enfront de la propietat. Segons les últimes dades disponibles, les vivendes arrendades han baixat la seva representativitat fins al 41,81%.

L'accés a la propietat, des de la perspectiva de l'estudi de les estratègies migratòries, és un aspecte essencial doncs que pot ser considerat com un indicador de certa culminació positiva del procés d'estada a la destinació (INE, 2008). En qualsevol cas sembla que les condicions habitacionals mitjanes dels immigrants a Balears són millors que a Espanya si atenem a altres dues dades: 4 de cada 10 immigrants resideixen a un habitatge unifamiliar i més d'un 30% ho fa en habitatges d'important superfície, de més de 105m². Precisament, el major percentatge d'habitatges ocupats per estrangers a Balears està integrat en aquest interval més alt. Això mateix succeeix en altres cinc comunitats autònomes (Andalusia, Canàries, Castella-La Manxa, Comunitat Valenciana i Galícia). A les Illes Balears, la important colònia de població estrangera comunitària de recursos econòmics mitjans i elevats pot ser un factor decisiu en l'obtenció d'uns indicadors mitjans pròxims a la mitjana de la població autòctona (taula 7).

Taula 4. Població immigrant i habitatge (2007)

	% Pis o apartament	% amb superfície inferior a 76m ²	% amb superfície superior a 105m ²	% llogat	Habitacions: %<4	Nombre mitjà de persones
Balears	59,24	18,81	30,15	41,81	40,10	3,04
Espanya	72,15	25,65	19,18	40,30	35,10	3,40

Font: elaboració pròpia a partir d'INE *Encuesta Nacional de Inmigrantes de 2007*

Per treballar amb informació estadística més detallada cal recórrer al Cens de Població i Habitatges de 2001. Malgrat el temps transcorregut, és una font vàlida per a fer una aproximació fiable de l'estat de l'habitatge dels estrangers. Per això, i a partir de l'esmentat cens, hem elaborat dues taules que estan formades pels mateixos elements d'anàlisi. La primera fa referència al conjunt de la Comunitat Autònoma i la segona a quatre municipis: les tres capitals insulars i Calvià .

⁵⁵ La traducció és nostra.

El règim de tinença és l'indicador en matèria d'habitatge que més diferencia la nacionalitat del resident. Més de la meitat dels estrangers viuen en habitatges arrendats, però són fonamentalment africans i americans, és a dir immigrants laborals que per norma general han arribat recentment a les Balears. Per contra, i independentment dels ciutadans d'Oceania que converteix els seus resultats en anecdòtics a causa dels pocs habitants d'aquest continent, els europeus són el col·lectiu amb més percentatge de propietaris (el 37,10%). El major nivell econòmic d'aquests darrers, molts dels quals utilitzen l'habitatge com a matèria d'inversió, es tradueix en una menor representativitat del lloguer. En aquest cas tinguem en compte dues coses: en les estadístiques no s'estableixen diferències segons sigui població comunitària i extracomunitària i els residents de la Unió Europea eren àmplia majoria a les Illes Balears al 2001.

Aquesta situació es reproduïx amb pocs canvis en els quatre municipis d'anàlisi. L'arrendament és el règim de tinença més comú entre els estrangers destacant en els quatre territoris els casos d'africans i americans. A diferència de les tres capitals insulars, hi ha més estrangers propietaris que llogaters a Calvià. En aquest municipi, el percentatge de persones que viuen en règim de lloguer és considerablement inferior a la resta. Això succeeix en les cinc procedències (continents), però especialment entre els europeus a causa de la importància del turisme residencial ja que estem davant d'un espai urbà (suburbà) diferent a les altres ciutats d'estructura compacta i llarga història urbana.

Taula 5. Població i habitatge. Residents en habitatges familiars a les Illes Balears (2001)

	Tinença: % lloguer	Any construcció: % abans 1951	Edat mitjana habitatge: Anys	Estat edifici: %ruïnós/dolent/ deficient	Superfície: %<76m²	Habitacions: %<4
Pob. total	18,71	19,76	35,41	8,47	15,23	14,70
Espanyols	15,56	19,83	35,49	8,13	14,13	13,73
Estrangers	54,12	38,01	34,53	12,36	27,65	25,68
Europeus	37,10	17,38	32,38	8,31	23,43	21,94
<i>Africans</i>	78,32	38,47	40,16	22,41	34,76	29,37
<i>Americans</i>	70,92	18,95	35,82	13,86	31,29	26,00
<i>Asiàtics</i>	56,91	14,79	30,81	14,19	28,57	27,96
<i>Oceania</i>	36,84	25,00	36,91	6,57	13,15	17,10

Font: elaboració pròpia a partir d'INE *Cens de Població i Habitatges 2001*

Encara que per norma general l'edat mitjana de l'habitatge és similar entre espanyols i estrangers, aquests darrers habiten en major proporció en edificis amb més de mig segle d'antiguitat. Els africans són el col·lectiu més desfavorit perquè l'any de construcció està relacionat amb l'estat de l'edifici. Els estrangers de Palma i Eivissa resideixen de mitjana en habitatges més antics. Però no succeeix així en Calvià, on la joventut del seu parc immobiliari iguala resultats, i en Maó, posseïdor d'un extens centre

històric rehabilitat i revalorat que, per les seves pròpies dinàmiques urbanes, exclou a la població immigrant de baixos recursos.

Taula 6. Població i habitatge. Residents en habitatges familiars a Palma (P), Calvià (C), Eivissa (E) i Maó (M) (2001)

	Tinença (% lloguer)				Any construcció (% abans 1951)				Edat mitjana habitatge (anys)			
	P	C	E	M	P	C	E	M	P	C	E	M
Pob. total	20,58	18,81	30,43	25,11	13,45	6,82	6,85	25,04	32,48	23,07	27,85	39,89
Espanyols	17,12	14,92	25,61	22,17	13,08	6,92	6,46	25,20	32,20	23,02	27,51	39,93
Estrangers	65,26	38,01	70,97	64,05	18,19	6,32	10,09	22,82	36,21	23,29	30,76	39,27
Europeus	51,17	34,74	54,71	30,65	16,64	6,58	18,83	19,84	34,15	23,32	35,32	35,72
<i>Africans</i>	75,86	52,53	85,45	86,30	22,05	3,53	7,89	23,01	40,37	22,15	31,72	40,75
<i>Americans</i>	73,62	55,61	77,67	77,59	18,24	6,36	5,48	25,24	36,76	23,81	27,78	41,38
<i>Asiàtics</i>	60,17	48,44	53,09	50,98	17,92	2,60	8,64	17,64	34,18	22,22	28,05	34,84
<i>Oceania</i>	42,31	0,00	50,00	0,00	30,76	0,00	0,00	0,00	46,92	6,17	14,00	0,00

	Estat edifici (% ruïnós/dolent/deficient)				Superfície (% < 76 m ²)				Habitacions (% < 4)			
	P	C	E	M	P	C	E	M	P	C	E	M
Pob. total	10,11	7,42	11,98	9,47	18,47	23,67	23,51	18,87	13,48	25,28	20,83	12,50
Espanyols	9,72	7,05	11,62	8,79	17,44	21,72	21,13	18,06	12,58	23,42	18,91	12,02
Estrangers	15,16	9,26	14,98	18,46	31,83	33,31	43,52	29,57	25,14	34,45	36,96	18,83
Europeus	11,66	8,27	15,51	10,21	28,49	30,26	40,71	17,09	23,06	32,38	43,31	16,11
<i>Africans</i>	25,09	18,18	15,94	27,12	41,18	62,12	57,12	29,58	31,14	50,00	45,20	20,82
<i>Americans</i>	14,62	14,39	14,04	20,85	32,01	46,21	41,46	38,29	24,61	45,30	31,12	19,85
<i>Asiàtics</i>	18,11	8,33	17,90	5,88	28,28	39,58	30,86	33,33	28,92	35,93	22,83	17,64
<i>Oceania</i>	19,23	0,00	0,00	0,00	23,07	0,00	50,00	0,00	19,23	0,00	100	0,00

Font: elaboració pròpia a partir d'INE *Cens de Població i Habitatges 2001*

La quarta variable analitzada és l'estat de conservació de l'edifici. A la taula assenyallem la suma de població resident en edificis que tenen una categoria diferent de "bona". Més del 12% dels estrangers resideixen en edificis amb deficiències de diferent grau en comparació a poc més d'un 8% de la població espanyola. Unes diferències importants que s'observen a una doble escala: Nord-Sud (espanyols-estrangers) i segons les procedències dels immigrants (Europa-resta). Entre aquests, el cas dels africans és especialment greu, primer perquè gairebé 1 de cada 4 habita en edificis en mal estat de conservació i,

segon, perquè aquests edificis pitjor conservats coincideixen amb els més antics. De totes maneres aquesta relació està present també en altres col·lectius i municipis. Entre els casos estudiats, Calvià, que és el terme amb un parc immobiliari més nou, obté el millor índex de conservació dels edificis. Les diferències entre espanyols i estrangers es troben sobretot a Maó i Palma. Els resultats més igualats s'obtenen a Eivissa: les diferències segons nacionalitat són poc importants i no existeixen contrastos destacables per continents. Com a Balears, els africans viuen en les condicions més crítiques en els quatre municipis.

Entre 2001 i 2007, es redueix el percentatge d'estrangers que viuen en habitatges menors de 76m² a Balears però, per contra, creix la proporció de residents en habitatges de menys de quatre habitacions. El 2001, la població estrangera resideix en habitatges més petits que l'espanyola, el que es tradueix en un menor nombre d'habitacions. Una quarta part d'americans i africans habita en residències de menys de 76m². Això és especialment greu perquè els col·lectius que estan en habitatges més petits són també els que viuen en els més antics i estan en edificis pitjor conservats. La situació dels asiàtics i sobretot dels europeus és més favorable. A les ciutats, el percentatge d'estrangers de Calvià i Eivissa que resideixen a menys de 76m² és major que en els altres dos municipis. És a dir, a Calvià i Eivissa hi ha més estrangers que resideixen en edificis en bon estat de conservació però, tanmateix, els habitatges són més petits que els de Palma i Maó. En tots els casos, el col·lectiu més desfavorit torna a ser l'africà.

Aquesta informació sobre la superfície és important, però és una variable relativa. La qüestió central que s'ha de valorar és la relació entre aquestes dimensions i el nombre de persones que resideixen a la mateixa. Aquesta és la qüestió clau que permet determinar la situació real d'ocupació de cada habitatge (INE, 2008). Per assolir aquest objectiu, en les dues taules següents calculem la superfície de l'habitatge per ocupant a les Illes Balears i en els quatre municipis descrits.

La mitjana de metres quadrats d'habitatge per ocupant és important a les Illes Balears. Dels deu trams en què hem classificat les superfícies de l'habitatge per ocupant, la relació més alta és la predominant tant a les llars d'estrangers com d'espanyols, però especialment alta en els primers ja que a cada habitant estranger li corresponen més de 50m² de superfície en sis de cada deu llars. La causa principal d'aquesta diferència està en els resultats àmpliament positius mostrats per la població europea, que és la més nombrosa a la Comunitat Autònoma en 2001 i que es caracteritza per localitzar una part important dels seus béns immobiliaris en habitatges unifamiliars d'espais no urbans. Al costat oposat està l'amuntegament residencial al que estan sotmesos una part important d'africans, americans i asiàtics. A cada ocupant li correspon, de mitjana, menys de 20m² d'habitatge en gairebé el 40% de les llars d'africans. Les diferències més importants segons nacionalitat estan en el tram més alt (a favor dels immigrants del Nord) i els trams més baixos (en detriment dels del Sud) (taula 8).

Taula 7. Població i habitatge. Nombre relatiu de llars (%) segons la superfície de l'habitatge per ocupant (en m²) a les Illes Balears⁵⁶ (2001)

	< 10	11-15	16-20	21-25	26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	> 50
Espanyols	0,72	2,77	7,71	12,13	11,55	9,14	8,43	6,62	8,16	32,71
Estrangers	3,14	4,30	8,38	8,19	7,69	6,00	6,89	5,60	7,86	41,90
Europeus	0,80	2,08	4,71	6,34	6,56	5,87	7,24	6,10	8,76	51,49
<i>Africans</i>	7,90	14,69	14,75	11,00	8,13	5,40	6,12	4,15	5,07	22,76
<i>Americans</i>	7,10	11,18	14,80	11,20	9,85	6,28	5,98	4,66	6,37	22,53
<i>Asiàtics</i>	5,88	12,09	13,56	12,58	10,78	6,20	5,39	4,24	5,55	23,69
<i>Oceania</i>	0,00	0,00	2,50	2,50	17,50	2,50	2,50	5,00	10,00	57,50

Font: elaboració pròpia a partir d'INE *Cens de Població i Habitatges 2001*

⁵⁶ S'han calculat les freqüències per a habitatges familiars convencionals. La superfície per ocupant és el resultat de dividir la superfície de l'habitatge pel nombre d'ocupants, posteriorment s'ha agrupat per trams.

Taula 8. Població i habitatge. Nombre relatiu de llars (%) segons la superfície de l'habitatge per ocupant (en m²) a Palma (P), Calvià (C), Eivissa (E) i Maó (2001)

	< 10m ²				11-15m ²				16-20m ²				21-25m ²				26-30m ²			
	P	C	E	M	P	C	E	M	P	C	E	M	P	C	E	M	P	C	E	M
Espanyols	0,89	1,36	1,23	0,50	3,25	4,13	4,67	2,43	8,64	9,46	10,70	7,15	13,01	14,70	15,35	11,58	12,10	10,90	12,90	10,82
Estrangers	5,57	1,19	6,93	4,15	8,44	2,93	10,81	11,66	11,85	6,86	13,04	11,26	10,68	7,62	11,06	7,50	9,45	8,16	8,42	8,10
<i>Europeus</i>	1,95	0,54	1,08	0,00	3,53	2,23	3,99	1,34	7,02	6,07	7,62	4,03	8,95	7,36	8,71	5,38	8,23	8,14	11,07	7,62
<i>Africans</i>	8,14	6,31	9,69	5,20	12,65	5,26	23,46	22,91	14,28	14,73	15,81	17,70	13,13	4,21	13,77	7,29	8,91	5,26	6,12	11,45
<i>Americans</i>	9,00	4,19	13,23	9,30	12,74	7,69	13,23	19,18	16,89	9,44	18,67	15,69	11,66	10,83	13,23	8,13	11,17	8,74	6,61	6,39
<i>Asiàtics</i>	9,62	5,97	7,50	0,00	14,81	5,97	17,50	3,57	15,55	14,92	15,00	14,28	15,18	8,95	7,50	17,85	10,00	10,44	2,50	7,14
<i>Oceania</i>	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	5,88	0,00	0,00	0,00	5,88	0,00	0,00	0,00	11,76	0,00	0,00	0,00

	31-35m ²				36-40m ²				41-45m ²				46-50m ²				> 50m ²			
	P	C	E	M	P	C	E	M	P	©	E	M	P	C	E	M	P	C	E	M
Espanyols	9,43	7,85	9,33	10,89	8,39	6,99	7,69	8,91	7,23	6,73	6,35	6,68	7,53	7,18	7,35	8,20	29,48	30,65	24,38	32,79
Estrangers	6,37	5,99	5,86	5,73	7,18	7,49	6,27	5,73	5,33	6,09	5,28	2,96	6,19	8,46	5,78	6,52	28,89	45,16	26,50	36,36
Europeus	7,32	5,75	5,44	6,72	8,09	7,48	8,34	9,41	5,81	6,26	6,71	3,58	7,53	8,06	6,17	6,72	41,51	48,06	40,83	55,15
<i>Africans</i>	5,17	13,68	5,10	4,16	8,62	8,42	3,06	3,12	5,46	3,15	2,55	1,04	4,21	15,78	3,57	7,29	19,36	23,15	16,83	19,79
<i>Americans</i>	5,58	4,89	6,85	4,65	5,72	8,39	5,20	2,90	4,78	5,59	4,49	3,48	5,34	10,48	5,91	6,39	17,07	29,72	12,52	23,83
<i>Asiàtics</i>	6,29	8,95	5,00	7,14	4,81	1,49	5,00	0,00	4,44	5,97	7,50	0,00	4,44	4,47	10,00	0,00	14,81	32,83	22,50	50,00
<i>Oceania</i>	5,88	0,00	0,00	0,00	0,00	50,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	5,88	0,00	0,00	0,00	64,70	50,00	100	100

Font: elaboració pròpia a partir d'INE *Cens de Població i Habitatges 2001*

La taula 9 és un exponent de les diferents condicions de vida de la població estrangera segons la seva nacionalitat i de les especials dificultats que afecten, també en aquest camp, a molts immigrants laborals del Sud en els espais urbans de la Comunitat Autònoma. En general els municipis de Palma i sobretot d'Eivissa tenen un major percentatge de llars amb una superfície per ocupant més baixa. Aquesta situació s'explica pel volum i model migratori de cadascun dels quatre municipis però també per les pròpies característiques dels seus parcs immobiliaris. Per aquest últim motiu, Calvià obté els indicadors més positius, el que beneficia fonamentalment als col·lectius més desfavorits. Per exemple, mentre a Eivissa i Maó el percentatge de llars d'africans situats a la ràtio de 11-15m² supera el 20%, a Calvià gairebé no supera el 5%.

Per col·lectius, les llars d'uropeus tenen les densitats més baixes d'ocupació en tots els municipis, fins i tot per sota de les dels espanyols. Al costat oposat estan els possibles problemes d'amuntegament que afecten molts habitatges d'africans, americans i a l'encara poc nombrós col·lectiu d'asiàtics. Encara que les densitats més altes d'ocupació de les llars d'africans estan a Eivissa i la dels asiàtics a Palma, les diferències que es puguin establir entre cadascuna de les nacionalitats (continents) segons el municipi de residència no són especialment importants. És a dir, els contrastos més notables es troben en la mateixa procedència de l'immigrant més que en el territori de destinació (taula 14).

En definitiva, l'habitatge és un element clau a l'hora de facilitar la integració de l'immigrant. Però el difícil accés a la mateixa, tant per qüestions econòmiques com socials, pot estar actuant en moltes ocasions com un factor d'exclusió social. Per exemple, a Balears, el preu que paguen els immigrants per la compra d'un habitatge és un 9,6% superior al que paguen les persones de nacionalitat espanyola. El mercat de l'habitatge i el negoci immobiliari acaben estratificant els residents en funció de les seves característiques. El desenvolupament de formes particulars de mercat i l'existència de barris degradats es tradueix en una clara diferenciació habitacional entre les poblacions espanyola i estrangera i, alhora, entre els diferents col·lectius d'immigrants en funció de la seva procedència i el seu nivell socioeconòmic. La nacionalitat és determinant a l'hora de caracteritzar el parc residencial i més en un territori com les Balears amb una tipologia migratòria que podríem definir com dual pel que fa al lloc d'origen del migrant i a la seva condició econòmica.

Figura 3. Justícia social? Edifici Flex, carrer Aragó, Palma

Font: fotografia de S. Llompart (*Diario de Mallorca*, 07-09-2008)

Per tant, l'habitatge ocupa una posició destacada entre els mecanismes de distribució de la població estrangera, sobretot pel que fa al preu de venda i el lloguer. Tanmateix, com s'ha estudiat per a altres ciutats (Bayona, 2005), existeixen altres variables més difícils de quantificar i igualment importants com són el desig de viure en barris ètnicament homogenis i l'existència de cadenes migratòries, enteses normalment com xarxes informals i de parentiu, i d'un submercats destinat a aquests col·lectius. En qualsevol cas, en aquest capítol hem pogut estudiar com existeix una major proporció de població estrangera que espanyola amb residències en condicions poc favorables: habitatges més antics, pitjor conservats i més petits. Segons la procedència dels immigrants, els africans obtenen els índexs més negatius. Quant a la destinació, la mida i el caràcter urbà marquen distàncies respecte a nuclis menys poblats o no urbans.

Com destaquen els diferents programes i plans d'integració desenvolupats pels diferents governs de les Illes Balears, l'accés a l'habitatge és un dels principals problemes amb els que s'enfronta l'immigrant a l'hora d'assentar-se a la nostra comunitat. Cal destacar no obstant que aquest fet es manifesta sobretot entre els immigrants dels països més empobrits atès que els immigrants d'origen comunitari presenten una realitat molt diferent. Els immigrants procedents de la UE tenen un major percentatge de propietaris de cases, xalets, pisos, etc., precisament pel seu major poder adquisitiu.

A les Illes Balears, segons dades de l'Observatori Estatal de l'Habitatge del 2007 hi havia 56.861 habitatges llogats. La distribució dels llogaters per nacionalitat (estrangera i espanyola) i per àrees mundials de procedència (Unió Europea i la resta de països del món) és la següent:

Taula 9. Situació dels lloguers a les Illes Balears per nacionalitat de procedència

Nacionalitat	Nombre d'habitatges	Percentatge
Espanyola	50.125	88'15 %
Estrangers de la UE	1.380	2'43 %
Estranger resta països	5.356	9'42 %
TOTAL	56.861	100 %

Font: Observatori Estatal de l'Habitatge

Una primera conclusió, a partir de les dades anteriors, és la manca de correspondència entre les xifres totals d'estrangers no comunitaris i el nombre d'habitatges en lloguer, ja que la majoria d'aquest col·lectiu no són propietaris. D'aquesta realitat es deriva un fet evident com és la massificació a molts d'habitatges a causa dels elevats preus dels lloguers. D'altra banda, l'existència d'un enorme mercat negre de segones residències que són llogades per estrangers europeus a amics i conciutadans sense que consti enlloc i que constitueixen la famosa "oferta turística" no reglada.

Una altra constatació evident radica al fet que durant la darrera dècada molts habitatges, fins aleshores buits per manca de condicions, per trobar-se a barris degradats, per por al sistema de lloguers per part dels propietaris, etc., ha passat a llogar-se a part de la població estrangera immigrada revitalitzant aquest sector de l'economia il·lenca. Això té com a conseqüència una redistribució de la població, que sobretot en grans àrees metropolitanes com és ara Palma, es caracteritza per la segregació de la immigració extracomunitària en les barriades més deprimides de la ciutat alhora que la immigració comunitària acaba poblant les barriades més cares com són ara el casc antic de Palma (González Pérez, 2004).

4.2. Els efectes de les especulacions del sòl i immobiliària en la societat de les Illes Balears

Sens dubte la polèmica més important que ha existit fruit de la correlació immigració-habitatge ha estat el vertiginós increment del preu de l'habitatge sobretot, com a conseqüència de la compra d'immobles per part de ciutadans europeus. Aquest fenomen, que inicialment s'atribuí a la compra i construcció d'habitatges per a ús residencial, ha anat evolucionant al llarg dels anys de manera que a hores d'ara es tracta d'un fenomen de dimensions globals i per tant es fa molt difícil diferenciar quin és l'origen dels actors socials que han causat el que comunament s'ha anomenat la "bombolla immobiliària".

Encara que l'inici del procés de construcció i rehabilitació d'habitatges per a ús turístic i residencial va estar caracteritzat per estrangers europeus i s'obria el debat sobre el seu impacte en el preu de l'habitatge, amb el

temps han anat apareixent nous factors com ara són els mateixos ajuntaments. Aquests, davant la necessitat de finançament dels municipis i institucions, han possibilitat que diferents agents polítics s'impliquin en la requalificació de terrenys per a la construcció i l'obtenció de rendes derivades de la concessió de llicències d'obra.

Un dels primers que va criticar aquest model fou Joan Seguí (1998) qui afirmà que si es comparen les rendes que obtenen les famílies balears amb les de la resta d'Espanya i es comparen també els nivells de vida respectius observem que no existeix una correspondència entre les dades. Dit d'una altra manera, la venda de cases a estrangers ha suposat un superàvit en les economies domèstiques que han incrementat el nivell de vida a curt termini si bé en vendre el mode de producció s'ha hipotecat el futur de les generacions més joves car aquests diners no s'han usat per invertir en noves infraestructures o modes de producció alternatius sinó que s'han invertit en bens tangibles.

Per altra banda, Seguí (1998) ja apunta que la venda del territori per part dels balears autòctons als estrangers no repercuteix a llarg termini en un major nivell de vida i una millora de la renda disponible. Aquesta venda del territori significa "pa per avui i fam per demà", a més d'una descapitalització dins el marc d'una economia basada en la propietat del territori i l'aprofitament del paisatge i el medi ambient per part de l'economia turística.

És pot fer un paral·lelisme entre el que va succeir amb la venda del patrimoni per part de la noblesa balear per dedicar-se a la vida ociosa. Així, amb la venda de les seves propietats varen eliminar la base de la seva economia, i els beneficiats foren la incipient burgesia. Caldria afegir a hores d'ara que part de la nova elit econòmica balear són precisament els constructors i els especuladors del sol, vertaders beneficiaris del *boom* immobiliari.

No obstant això, els ciutadans balears han venut massivament segones residències en desús alhora que n'han construït de noves per suplir l'enorme demanda tant de població autòctona com al·lòctona. Sobretot a l'inici del procés, de les famílies que vengueren segones residències es podien diferenciar tres grans grups que més o menys s'han mantingut fins a l'actualitat:

- Els que han venut i comprat un altre habitatge. En aquest cas, pot succeir que:
  1. La nova vivenda adquirida incrementi el valor per damunt de la venuda.
  2. La nova vivenda adquirida incrementi el valor per davall de la venuda.

En qualsevol dels casos no es deixa de posseir una segona residència.

- Els que han venut i han reinvertit els beneficis. Atenent al tipus d'inversió poden guanyar o perdre però sempre tindran un factor de risc significatiu.
- Els que han venut i han gastat els diners en bens tangibles com ara: cotxe nou, amortitzar la hipoteca, viatges, reforma del bany, compra d'electrodomèstics. Sens dubte aquest és el sector que més poder adquisitiu ha perdut ja que en pocs anys aquests béns han perdut pràcticament tot el seu valor i per tant el capital s'ha consumit.

Es podria dir que s'ha produït una redistribució de la riquesa en totes les famílies. Una mena de tómbola o sorteig en el sentit que, excepte els experts, pocs sabien en quina situació econòmica es trobarien passat el

boom de la venda d'immobles. Arran d'això, com succeí als anys seixanta amb l'aparició de la classe hotelera, ha anat configurant-se un nou teixit empresarial de "nous rics" que han fet fortuna a partir de la construcció.

Si observam la taula 15, el preu de l'habitatge comença a pujar a partir del 1994 si bé és a partir del 1996 que ho fa significativament superant el valor del metre quadrat de 1992. Aquesta dinàmica continuarà fins al 2007 on tocarà sostre després de 13 anys de creixement ininterromput iniciant-se la crisi del sector i la baixada en picat dels preus.

Taula 10. Evolució del preu del m² de l'habitatge (1992-2006)

ANY	PREU M2 HABITATGE
1992	511,83
1993	481,48
1994	498,57
1995	522,99
1996	532,38
1997	567,45
1998	625,22
1999	755,42
2000	956,44
2001	1.142,25
2002	1.302,37
2003	1.479,57
2004	1.672,80
2005	1.890,20
2006	2.120,80

Font: IBAE

L'encariment de l'habitatge per sobre de l'IPC i dels salaris dels ciutadans ha tingut algunes conseqüències notables que van més enllà de l'enriquiment o empobriment de les famílies balears:

- Les noves generacions sense vivenda familiar lliure⁵⁷ es troben a hores d'ara en seriosos problemes a l'hora d'accedir al primer habitatge.
- Ha enriquit a curt termini amplis sectors de la població marginant-ne a d'altres.
- El preu de l'habitatge es troba cada cop més anivellat respecte el preus de la resta d'Europa.
- Ha diversificat l'economia i especialitzat el petit comerç.
- Ha disminuït durant els anys del *boom* immobiliari la taxa de desocupació fins a convertir-la en una de les més baixes de l'Estat espanyol.
- Ha augmentat el PIB balear disparant la taxa de creixement econòmic.

El major augment de la població i, en concret, els immigrants per sobre del creixement del parc d'habitatges provoca que en el futur sigui previsible que l'oferta immobiliària s'enfoqui cada vegada més als

⁵⁷ Utilitzem aquest concepte de vivenda familiar lliure per referir-nos a aquelles famílies que no disposen de cap altra residència secundària.
http://www.uib.es/catedra_iberamericana

immigrants reactivant el sector immobiliari⁵⁸. De fet a les revistes de les principals associacions d'immigrants (*Baleares sin fronteras, Cono Sur*, etc.) s'anima als estrangers residents a les Illes a l'adquisició d'habitatges i les immobiliàries autòctones o propietat de persones estrangeres extracomunitàries afavoreixen aquest procés.

La crisi immobiliària iniciada el 2008 deixa obert un interrogant sobre quina serà l'evolució del preu de la vivenda i, per tant, l'oferta i el mercat del mercat immobiliari. Per primera vegada s'observa una tendència a la baixa en el mercat immobiliari causat per una crisi generalitzada del sector. Invertir en habitatge per obtenir beneficis sembla a hores d'ara un model esgotat almenys a curt termini. En qualsevol cas, l'accés a l'habitatge continua essent a hores d'ara una problemàtica social sense resoldre.

5. IMMIGRACIÓ I GÈNERE

5.1. La dona en el context de les migracions internacionals

Les migracions femenines a nivell mundial ha anat augmentat amb el pas del temps⁵⁹. Cada vegada més canvien els patrons de les migracions internacionals i són precisament les dones la mà d'obra més demandada, fet que motiva la migració independent (no per reunir-se amb els seus homes) i les dones es converteixen en principals proveïdores d'ingressos, amb la qual cosa canvia el seu rol social i familiar. Fins i tot quan la dona emigra tota sola, la decisió pot ser el resultat d'una estratègia familiar orientada a aconseguir ingressos per al nucli familiar. Per això podem dir que els darrers anys hi ha un fenomen clar de "feminització de les migracions" internacionals.

En relació a les migracions internacionals i les seves implicacions amb el gènere⁶⁰, cal tenir present que el 70% dels pobres del món són dones essent aquesta realitat molt més greu als països més pobres on el nombre de dones que viuen per sota del llindar de la pobresa ha augmentat un 50% durant els darrers 30 anys. A més, les dones representen el 67% dels analfabets, compleixen quasi el 70% de les hores de treball, perceben el 10% dels ingressos i només disposen de l'1% de la propietat⁶¹. Per tant podem parlar també d'una feminització de la pobresa, una de les conseqüències més greus de la globalització.

Com veïem al capítol 2, actualment les Balears presenten una certa masculinització de la immigració que contrasta amb la feminització que presentava als inicis per a la població residencial. Un fet que fa que a poc a poc s'assembla cada vegada més a la mitjana de l'Estat on segons dades de l'INE corresponents a la població estrangera resident a Espanya l'any 2006 on hi havia 1.384.641 de dones i 1.636.653 d'homes.

El rol assignat als dos sexes a les àrees de procedència tenen molt a veure amb aquestes dades, als continents asiàtic i africà el predomini de les societats patriarcal justifica la major presència d'homes. A aquest factor, cal afegir el paper de l'home dins la religió musulmana, predominant entre els col·lectius immigrants

⁵⁸ El informe econòmic i social de Sa Nostra 2006 diu que durant el període comprès entre 1998 i 2006, tan sols es visaren més habitatges que població es va incrementar durant alguns mesos de l'any 2004.

⁵⁹ Per més dades, vegi's el capítol II: Caracterització sociodemogràfica i anàlisi territorial de la població immigrant a les Illes Balears

⁶⁰ Quan parlem de gènere ens referim a les diferències entre dones i homes establertes pels convencionalismes i per les forces socials, econòmiques, polítiques i culturals; reflexions que tenen la seva motivació en un punt de partida, generalment deficitari cap al rol social, laboral, polític, etc., de la dona respecte al de l'home.

⁶¹ Segons les dades de la *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women*. Organisme que depèn de Nacions Unides amb la missió de lluitar contra la discriminació de la dona.

d'aquestes àrees mundials. A la resta d'àrees mundials la dona agafa el paper de membre migrant del nucli familiar, entre altres raons perquè la major demanda de mà d'obra a les àrees receptores és de tipus femení.

La majoria de dones immigrades tenen càrregues familiars, aquí o al seu país, la qual cosa exerceix una forta pressió per tal de guanyar diners. Les dones, generalment, desenvolupen feines menys qualificades que els homes ja que les polítiques del països receptors d'immigrants van en aquesta línia. Dins l'esquema tradicional de les migracions internacionals, les dones han estat immigrants passives. No obstant això, no sempre ha estat així. Les dones han tingut els seus propis projectes migratoris propis, malgrat la seva invisibilitat.

A més, sovint les dones han estat les emigrants "invisibles" pel fet de ser dependents dels homes. El predomini de dones que emigren com a "conjugues dependents", la invisibilitat de la feina femenina (treball domèstic, neteja, cura de persones majors o infants...) i les restriccions al dret a la feina, així com el fet d'estar involucrades en activitats considerades criminals o contra l'ordre públic (prostitució) impliquen una proporció més elevada d'invisibilitat de les dones a l'estadística.

5.2. Les dones estrangeres a les Illes Balears

A les Illes Balears hem trobat tres estudis recents que treballen aspectes relacionats amb el paper de les dones en el fenomen migratori actual: d'una banda, "Dona estrangera i mercat de treball a les Illes Balears" de la Fundació Gadeso (2003) i d'altra, "Desigualtats de gènere al mercat de treball de les Illes Balears" de l'Observatori Municipal de la Immigració. Ajuntament de Palma (2006). Finalment, un tercer estudi encara no publicat de Lourdes de la Cruz Cano i Eva Egea Sangrà "La (des)-igualtat d'oportunitats. Dones d'Amèrica Llatina a les Illes Balears" que analitza el cas específic de les immigrants llatinoamericanes, en el moment de l'estudi l'únic col·lectiu en que les dones emigrants són superiors als homes.

Els dos primers estudis, tot i no reflexionar de manera exclusiva sobre les qüestions de gènere, aporten informacions i visions sobre el paper de la dona als processos migratoris, especialment sobre la situació en la que es troben a les Illes Balears. En tots ells però, s'observa com a excepció del col·lectiu llatinoamericà, existeix una presència més o manco similar d'homes i dones en les migracions internacionals actuals. De fet, actualment el nombre total de dones immigrants és una mica inferior al d'homes, al contrari del que succeeix amb els percentatges naturals (el 52% de la població mundial són dones). Així per exemple el 2003, segons l'Organització Mundial de les Migracions el 3,5% de la població mundial (175 milions) eren emigrants, d'ells la meitat foren dones (49%) si bé a Europa, aquesta dada era lleugerament inferior amb un 45,5%.

Les dues nacionalitats més nombroses de dona estrangera són pel que fa les immigrants comunitàries (l'alemanya i la britànica) i pel que fa les no comunitàries la marroquí i l'equatoriana. L'edat mitjana de la població femenina estrangera a les Illes Balears es troba entre 35 i 40 anys i, per illes es troba distribuïda de la següent manera: Mallorca (81%), Eivissa i Formentera (14%) i Menorca (5%). Pel que fa els darrers percentatges i xifres de població estrangera immigrada proporcionades per l'IBAE, com veiem en la taula 14 es confirmen les dades avançades anteriorment a propòsit de la seva proporcionalitat respecte els homes:

En general la igualtat en tots els sentits entre homes i dones és, absolutament, més semblant a l'existent entre la població balear autòctona entre aquells col·lectius i nacionalitats procedents de països de la Unió Europea i d'altres països rics: Suïssa, Estats Units, Canadà, Austràlia, etc. Que no pas entre aquells països més pobres on l'estructura i mentalitat patriarcal és més forta llatinoamericana i Àfrica per exemple. Ara be, els pocs estudis que existeixen sobre gènere i immigració es refereixen exclusivament a aquella procedent del que anomenem Tercer Món, constituït per un conjunt molt heterogeni de països des del punt de vista econòmic, cultural, social, etc. En relació al tema que ens ocupa, presenten un denominador comú: la situació de discriminació negativa de la dona respecte a l'home, amb una gradació segons el país i l'àrea de procedència (rural, urbana) i el paper que la cultura respectiva assigna a les dones en relació als homes.

Per això, s'ha de tenir en compte i donar especial importància a la realitat social en què viuen aquestes dones, marcades per una doble discriminació: ser dona i immigrant. Actualment, les entitats que habitualment treballen per la dona immigrant es corresponen més a les ONG que a les institucions oficials del país d'acollida. Totes elles, emparades pel marc jurídic de protecció de la dona migrant dins la CEDAW⁶²: la Resolució 1325 del Consell de Seguretat de les Nacions Unides i la Plataforma d'Acció de Beijing.

Al llarg d'aquest treball s'ha comentat, més de una vegada, el desig d'aconseguir una vida millor com objectiu bàsic de la majoria de les migracions, tant per raons econòmiques, en menor mesura polítiques, com d'altra índole més propera a la dona com és el fet de fugir de les pressions socials i familiars.

Dins les entrevistes realitzades per a la realització de la tesi doctoral de Luis Vidaña (2004) les causes que motiven la sortida dels seus països d'origen són :

- Voler guanyar més i ésser més independents econòmicament i socialment.
- Dones que migren per escapar de la violència i dels abusos sexuals.
- Dones fadrines, vídues i divorciades que migren per evitar l'estigma social.
- Dones joves que migren per fugir de les restriccions de llibertat, les pressions socials del casament, etc.

Podem observar, per tant, que tot i haver-hi nexes comuns, els factors de les migracions operen de manera diferent segons es tracti d'homes o dones. Els rols socials, les relacions i les desigualtats de gènere també tenen el seu lloc en els processos migratoris; així com el seu impacte sobre les persones emigrants i a les àrees emissores i receptors de la migració. La *hijab* és tal vegada la imatge més clara per il·lustrar aquest fenomen.

No hi ha cap dubte que les migracions poden oferir noves oportunitats per a la millora de la vida de la dona i transformar les relacions de gènere opressives. La migració pot brindar una font d'ingressos a la dona i a les seves famílies, dotar-les d'una major autonomia i confiança en elles mateixes i un major status social.

No obstant, la migració també pot reforçar els rols i les desigualtats tradicionals i exposar les dones a noves vulnerabilitats com a resultat de la precària condició legal, l'exclusió i l'aïllament. Sovint ens arriben casos d'abusos verbals, físics i sexuals durant els processos migratoris, especialment quan són irregulars i, una vegada a les àrees receptors, freqüentment les dones obtenen treballs amb salaris baixos, amb llargues jornades

---

⁶² *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women.*

de feina, contractes precaris o sense contractes i, en síntesi, amb una situació legal precària. En ocasions, no es poden permetre el retorn ja que poden trobar famílies desintegrades, malalties, pobresa i la sensació del fracàs.

Les dones deixen enrere la seva família, a vegades els fills, cercant condicions de vida millors i espais de llibertat que no troben als seus propis països; no obstant això, al moment de l'arribada a la terra d'acollida s'enfronten a noves discriminacions i exclusions: polítiques d'integració, treball a sectors no regulats (feina domèstica, indústria del sexe...); condicions desfavorables d'allotjament, atur, etc.

5.3. Dona i treball

Segons Lourdes de la Cruz Cano i Eva Egea Sangrà (2008) els nous canvis de valors de la societat balear en què pren protagonisme l'individu sobre el col·lectiu, juntament amb l'empobriment de les dones que obliga aquestes moltes vegades a fer una doble jornada laboral i la baixa corresponsabilitat i implicació dels homes en les tasques domèstiques, ha propiciat la creació de nínxols laborals en tasques que anteriorment eren realitzades tradicionalment per les dones.

En part per això, les dones immigrades per motius econòmics treballen principalment en els sectors següents: serveis, indústria manufacturera, indústria sexual i serveis domèstics (treball domèstic, neteja i atenció de malalts, vells o infants). Aquest sectors es consideren marginals en l'estructura ocupacional de la societat i ofereixen condicions de treball precàries. Com a conseqüència, els problemes d'habitatge són molt importants en els casos de les dones que viuen soles o amb els fills que a causa de l'elevat preu, han de compartir habitatge amb altres famílies, etc.

Hi ha però d'altres sectors, com és ara la prostitució en què cada vegada treballen més les dones immigrants. Segons Metges del Món, l'any 2002 van atendre 400 dones immigrades que es dedicaven a la prostitució a Mallorca. Aquesta activitat és una via d'obtenir recursos econòmics, ja que no està mediatitzada per la situació jurídica (regular), si deixem de banda la prostitució controlada per les màfies, les quals no comparteixen en absolut els beneficis amb les dones implicades. L'avaluació del fenomen és difícil i més tenint en compte que més que treball, en gran part dels casos s'ha de parlar d'esclavitud sexual marcada per les màfies.

D'altra banda, moltes dones immigrades presenten un nivell d'estudis superior a les autòctones, encara que tenen moltes dificultats per homologar-los. Així, sobretot dins els grup de dones de l'antiga URSS i l'ex-Iugoslàvia trobem, cada vegada més, metgesses, enginyeres, professores, investigadores, estudiants, dones preparades a la recerca d'un treball a l'altura de les seves competències que hauran de conformar-se amb treballs domèstics o de serveis, poc remunerats i valorats. No obstant, Filipines ocupa el primer lloc del món en emigració femenina. Un fet determinat en gran part per una major demanda en la neteja domèstica i per tant en les feines no qualificades.

Pel que fa a la resta, moltes vegades no hi ha una correlació entre el nivell d'estudis de les dones immigrades i els llocs de treball que ocupen a les Illes. Tampoc en qüestions de salari hi ha una paritat amb la població femenina autòctona: el salari d'una immigrant a Espanya és un 76% inferior al d'una espanyola. Una dona immigrant treballa 46 hores per setmana, mentre una espanyola treballa 28 hores (Tarabini, 2004).

A més, com que moltes dones immigrades no tenen regularitzada la seva situació jurídica tenen greus dificultats per accedir al món laboral augmentant la seva dependència envers l'home i restant completament

indefenses si són víctimes de violència de gènere. Cal destacar que tot i les darreres mesures empreses per a possibilitar les denúncies en cas de no tenir papers, difícilment es denunciaran els casos si no existeixen unes garanties que permetin la independència de l'home atès que l'actual vulnerabilitat social a que es troben exposades fan que en tots els sentits i no només en aquest, la conciliació de la vida laboral i familiar ocupa un segon lloc quan del que es tracta és sortir endavant.

6. L'IMPACTE EN LA POLÍTICA LOCAL: EL VOT ESTRANGER

L'entrada d'Espanya a la Unió Europea implicà la modificació de l'article de la Constitució espanyola relatiu al vot dels ciutadans de la Unió. Actualment la legislació europea garanteix el vot a les eleccions municipals al país de residència a qualsevol ciutadà europeu i això implica, des de fa una sèrie de legislatures, que els ciutadans estrangers procedents dels països de la UE residents a les Illes Balears tenen dret a votar. Si bé aquest dret tan sols es pot dur a terme a la convocatòria d'eleccions municipals i no a les autonòmiques i generals, a poc a poc es va obrint el debat sobre la influència que els estrangers poden tenir en alguns municipis on la seva presència sigui significativa.

La importància del vot immigrant s'ha començat a constatar i, en conseqüència, a tenir en compte per part de polítics, ciutadans i administracions per tres raons bàsiques:

- La importància numèrica dels ciutadans europeus residents a les Illes, cada vegada major. Aquests representen a determinats municipis de les Illes més del 20% de la població (Calvià, Pollença, Alcúdia..).
- La integració d'aquest a l'àmbit municipal des de diferents punts de vista, econòmic, social, cultural, etc., que implica, cada vegada més, un major compromís cívic amb el municipi.
- L'existència de persones estrangeres de la UE que ja ostenten càrrecs polítics al municipi i, per tant, de qualque manera han obert el camí de la representació política d'aquesta població d'origen estranger.

Aquesta capacitat dels estrangers europeus de modificar els escenaris polítics municipals s'ha tractat en diferents ocasions. Molt sovint però, s'ha fet amb moltes reticències i temors com mostra el següent fragment del llibre *España, asilo de Europa* de [Jurdao](#) Arrones i Maria Sánchez (1990:157)

Un municipi està integrat per un territori, una població i una administració. A Mijas, el territori ha passat a les mans dels estrangers, la població és majoritàriament estrangera i, si aconsegueixen els estrangers fer-se amb el poder local, què quedaria als mijeños del seu poble?⁶³

És important diferenciar les reaccions socials de la població sobre la representativitat política dels immigrants sobre la base de si aquests s'integren en els partits existents o per contra organitzen un partit propi.

---

⁶³ La traducció és nostra.

En el primer cas, ja existeixen diversos precedents que en general han estat ben acceptats i assumits per la ciutadania. El segon cas, si bé no prosperà en el seu moment, existí un precedent que creà una forta reticència per part de la societat local que percebé aquesta possibilitat com un intent de colonització i una amenaça a la seva integritat i identitat, ens referim al cas de Mallorca de l'intent de crear el partit Amigos Alemanes en España liderat per Horst R. Abel.

En una entrevista realitzada per Sebastià Verd per a la revista ONA (Verd, 1998) a Horst R. Abel, aquest afirmava que la seva intenció era la d'oferir representativitat social als alemanys residents a Mallorca. No obstant això, la confrontació amb extenses capes de la societat mallorquina provocà que poc després Horst Abel anunciés que retirava la iniciativa. En declaracions als diaris alemanys *Bild* i *L'express* deia que la seva vida ja no era segura a Mallorca. Mes endavant, aquests mateixos diaris es feren eco de les campanyes nacionalistes existents arreu de l'illa de Mallorca que basades en cartells i pintades tenien com a eslògan "Mallorca no és Alemanya" (Roque, 1998).

En qualsevol cas, s'ha de diferenciar clarament el pes polític que representen els immigrants entre la població estrangera amb dret a vot municipal (ciutadans de la UE) i la població estrangera no comunitària, sense cap tipus de dret polític a representar o estar representat als municipis, a la Comunitat Autònoma i a l'Estat. Tot i amb això, diferents iniciatives polítiques i civils, van en la línia de concedir el dret al vot a les eleccions municipals a tots els estrangers residents a Espanya amb una antiguitat mínima de 3 anys.

Sami Naïr (2003) apunta que el dret al vot municipal dels estrangers ha estat un element fonamental d'integració, ja que als països on està reconegut aquest dret (Suècia, Dinamarca...), la passa següent d'aquest col·lectius ha estat la sol·licitud de la ciutadania com a mecanisme bàsic de participació i d'inclusió social. Per tant, és d'esperar que tard o d'hora una part significativa dels immigrants dels països no comunitaris puguin votar als comicis augmentant així la seva influència política.

A hores d'ara, ja comencen a sentir-se veus entre els col·lectius d'immigrants, partits polítics i entitats cíviques que van en aquest sentit. Així per exemple per a Norbey Andrade, president de l'associació de colombians de Mallorca que aglutina a mes de 3.500 membres originaris d'aquest país afirmava en una entrevista que: "*El vot és un dret que correspon a qualsevol ciutadà que paga impostos*" (Diario de Mallorca 20-4-2004)⁶⁴.

Centrant-nos en l'impacte polític sobre les institucions de representació democràtica veiem que aquest es manifesta sobretot a les localitats costaneres on existeix un major percentatge de votants estrangers europeus. Aquest col·lectiu és el responsable que a hores d'ara el percentatge de votants estrangers a les eleccions locals sigui molt superior entre els estrangers que entre els nacionalitzats espanyols. Així, per exemple, en el període comprès entre 2003 i 2007, l'augment del percentatge de votants a les Illes ha estat del 2,4% per part dels nacionalitzats espanyols i d'un 14,8% per part dels nous degut a l'augment poblacional a la immigració i a la nacionalització d'una part dels nous.

Per part dels emigrants, tradicionalment s'ha considerat que donat el seu elevat poder adquisitiu, tenien una ideologia liberal-conservadora. Però aquesta tipologia és excessivament simplista i admet multitud de

---

⁶⁴ La traducció és nostra.

matisos. Així, per exemple, molts dels residents alemany i britànics que es presentaren com a regidors a les llistes electorals municipals de les Illes al 2007, ho feren per candidatures socialistes i/o nacionalistes com són els casos d'Stela Sandor (PSOE-Inca), Jürgen Keiholz (EU-Andratx) i Patricia McGregor (Calvià-UM) entre d'altres. Cal destacar que, com a punt en comú, tots els candidats estrangers tenen per objectiu el desig d'una major integració dels seus iguals.

D'altra banda, al treball de camp de la tesi realitzada per Miralles (2004) es conclouia que els vots emesos pels ciutadans europeus no diferien excessivament dels de la resta de ciutadans dels municipis del pla de Mallorca si bé s'ha de fer èmfasi en el fet que la mostra es realitzà en municipis petits de l'interior de Mallorca i per tant s'ha d'anar alerta a l'hora d'extrapol·lar les dades a la resta de la comunitat. A més, en tractar-se d'eleccions municipals i tal com es despenia de les entrevistes personals, els estrangers europeus determinàvem més el vot en funció del candidat per sobre de la ideologia del partit. Com a particularitat qualitativa, es detectava com molts dels alemanys i britànics que votaven al PSM, que a la part forana hi té una forta implantació, ho feien sobretot pel component ecologista del partit.

En aquest mateix treball, la major part dels estrangers entrevistats es definien com liberals. Aquesta opció ideològica representa un 42% de les respostes totals. Ara bé, hem de considerar que les respostes a aquesta pregunta, lluny de ser única, es van convertir en una variable de resposta múltiple, car molts dels entrevistats no s'identificaven amb una sola de les categories. Així, la segona categoria amb un major nombre de respostes és la d'ecologista. La resta d'opcions polítiques és més minoritària.

Taula 11. Ideologia política dels estrangers europeus residents al Pla de Mallorca

Ideologia	Percentatges
Liberal	42%
Ecologista	34%
D'esquerres	18%
De dretes	7%
Progresista	16%
Ns/nc	8%
Altres	2%

Font: Miralles (2004)

Com dèiem, en les eleccions municipals tant el vot dels estrangers com els dels nadius, ve més determinat per la persona que no pas pel partit si bé, en alguns aspectes, pot existir un cert grau d'ideologització. Així per exemple, tal i com es corroborà en les entrevistes, entre els estrangers és important el vot ecologista que, en el cas del Pla de Mallorca identificaven amb els partits d'ideologia socialista.

Les dades anteriors, però, cal prendre-les amb molta cura ja que el fet que el votant voti més en funció d'un candidat que d'una ideologia concreta pot influenciar als estrangers a votar opcions amb les que altrament potser no s'identificarien. Per això, les dades anteriors, referides al Pla de Mallorca no es poden extrapol·lar a tots

els municipis de l'illa i menys encara als del litoral de les diferents Illes que a nivell demogràfic, social i cultural, presenten una realitat molt diferenciada a la de l'interior de Mallorca.

En qualsevol cas, no hi ha dubte que la influència de la immigració en la política municipal i autonòmica serà cada vegada major entre altres raons perquè la immigració cada vegada centra més els discursos dels polítics balears i estatals. Ens trobem per tant a l'inici d'un debat que no ha fet més que començar i que cada vegada més tindrà una importància cabdal en qualsevol procés electoral. No s'ha de deixar de banda a més, que el dret a vot és el pilar de la ciutadania i que en conseqüència, si volem que els nouvinguts d'allí siguin d'aquí, tard o d'hora hauran de tindre els mateixos drets i obligacions que els autòctons.

Existeixen però frens al fet que això sigui possible a més de curioses paradoxes. Així per exemple un immigrant comunitari que estigui empadronat a qualsevol municipi balear però que hi visqui ocasionalment té de facto més dret que un immigrant senegalès que dugui anys visquent a l'illa. Caldrà doncs que a poc a poc es posin les bases de com s'ha de fer possible que els nouvinguts puguin participar de la vida pública i política de les Balears, a hores d'ara com veurem al capítol VII, una de les reivindicacions de les associacions que representen els immigrants.

RELACIÓ DE TAULES, FIGURES I QUADRES

Taules

Taula 1: Població ocupada, per sectors econòmics al darrer trimestre de l'any. Illes Balears.(unitat milers)

Taula 2: Distribució per edats dels actius per sectors econòmics⁶⁵

Taula 3. Estructura per edats de la població estrangera resident a les Illes Balears, per nacionalitat (2007)

Taula 4. Població immigrant i habitatge (2007)

Taula 5. Població i habitatge. Residents en habitatges familiars a les Illes Balears (2001)

Taula 6. Població i habitatge. Residents en habitatges familiars a Palma (P), Calvià (C), Eivissa (E) y Maó (M) (2001)

Taula 7. Població i habitatge. Nombre relatiu de llars (%) segons la superfície de l'habitatge per ocupant (en m²) a les Illes Balears (2001)

Taula 8. Població i habitatge. Nombre relatiu de llars (%) segons la superfície de l'habitatge per ocupant (en m²) a Palma (P), Calvià (C), Eivissa (E) i Maó (2001)

Taula 9. Situació dels lloguers a les Illes Balears per nacionalitat de procedència

Taula 10. Evolució del preu del m² de l'habitatge (1992-2006)

Taula 11. Ideologia política dels estrangers europeus residents al Pla de Mallorca

Quadres

Quadre 1. La fiscalitat directa sobre els béns immobles

Figures

Figura 1. Piràmide de població per sexe i edat de la població espanyola i estrangera empadronada a les Illes Balears (2007)

Figura 2. Estan dins o fora? Edifici Flex, carrer Aragó, Palma

Figura 3. Justícia social? Edifici Flex, carrer Aragó, Palma

---

⁶⁵ (Institut Balear d'Estadística, 2001)

BIBLIOGRAFIA

- AADD (1989): *Les Migracions*. Quaderns "Cultura Fi de Segle". Gràfiques Miramar, Palma de Mallorca.
- AADD (1992): *Immigració, racisme i xenofòbia a Mallorca*. Palma. Justícia i Pau. El Tall, Palma de Mallorca.
- AADD (2001): *La immigració a les Balears (2000-2001)*, *Estudis sobre història, geografia humana i realitat social*, Lleonard Muntaner, Palma de Mallorca.
- AADD (2002): *L'espai social de l'exclusió a les Balears. Una proposta d'àrees d'atenció preferent. Estudis socials i socioeconòmics*. Fundació Sa Nostra, Palma de Mallorca.
- AADD (2003): *La immigració, països emissors i les Illes Balears*. Cort. Els Ullals/9, Palma de Mallorca.
- AADD (2004): *Estudi sobre la situació sociolaboral de la dona immigrant a Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera*. Institut Balear de la Dona. Gràfiques Planisi, Palma de Mallorca.
- BAYONA, J. (2005): «Implicaciones demográficas y espaciales de la internacionalización de los flujos migratorios: el caso de la ciudad de Barcelona», a *Congrés Internacional de Joves Investigadors en Demografia (XXV Conferència Internacional de Població)*, Centre d'Estudis Demogràfics, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.
- BENNÀSSAR, B. (2001): *Procés al turisme. Turisme de masses, immigració, medi ambient i marginació a Mallorca (1960-2000)*. Lleonard Muntaner Ed. Palma de Mallorca.
- CAPEL, H. (2002): «Las políticas de atención a las necesidades de los inmigrantes extranjeros de escasos recursos», *Scripta Nova. Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, Vol. VI, núm. 117 www.ub.es/geocrit/sn/sn-117.htm
- CASTLES, S.; KOSACK, G. (1973): *Immigrant workers and class structure in Western Europe*, Oxford University Press/IRR, Londres
- CORTÉS, L. (2000): «La vivienda como factor de exclusión social en la ciudad», *Documentación Social*, n° 119, Madrid, pp. 295-312.
- DE LA CRUZ CANO, L. i E. EGEE SANGRÀ (2008): «La (des)-igualtat d'oportunitats. Dones d'Amèrica Llatina a les Illes Balears» (inèdit)
- DOMÍNGUEZ, J.; GONZÁLEZ, J.M. i PARREÑO, J.M. (2008): Transformaciones recientes en barrios turísticos maduros. Los casos de Palma de Mallorca y Las Palmas de Gran Canaria, España, *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, vol. XII, núm. 270. <http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-270/sn-270-93.htm>.
- EL MUNDO (27 de maig de 2007): *Barrios, guetos y pisos patera. (Badalona)*, El Dia de Balears.
- EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE (2002): *Immigration, asylum & social integration*, Publications Unit. European Economic and Social Committee, Bruselas.
- FEBRER TORRES, J. (2006): *Imatges i realitats de la immigració a Menorca*. CES Menorca. FUNDACIÓ GADESO (2003): *Dona estrangera i mercat de treball a les Illes Balears*, Lleonard Muntaner, Palma de Mallorca.
- FUNDACIÓ GADESO (2003): *Dona estrangera i mercat de treball a les Illes Balears*, Lleonard Muntaner, Palma de Mallorca.
- GONZÁLEZ PÉREZ, J.M.; SOMOZA, J. (2004): «Territoire et Immigration. Une étude de cas en Palma de Mallorca et León», *Cybergeo: Revue Européenne de Géographie*, París, núm. 274.
- HAMMETT, C. (1994): «Social polarisation in global cities», *Urban Studies*, núm. 31 (3), pp. 401-424.
- JURDAO ARRONES, F.; SÁNCHEZ, M. (1990): *España, asilo de Europa*, Planeta, Barcelona.
- MARÍ, I. (2002): *Una política intercultural per a les Illes Balears*, Conselleria d'Educació i Cultura de Balears. Amadipm, Palma.
- MINISTERI DE TREBALL I AFERS SOCIALS (2007): «Las personas mayores en España», Madrid.
- MIRALLES PLANTALAMOR J. (2004): *Impactos socioculturales del turismo residencial en España. Análisis comparativo del fenómeno en las diferentes comunidades autónomas a partir del caso mallorquín* (Tesi doctoral inèdita).
- NAIR, N. (2004): *Globalizació i migració: les dones musulmanes immigrants a Europa*. Quaderns de Pau i Solidaritat. 24. Conselleria de Presidència i Esport del Govern de les Illes Balears, Palma de Mallorca.
- NAÏR, S. (2003): *El imperialismo frente a la diversidad del mundo*, Areté, Madrid.
- (2006): *I vendrán... Las migraciones en tiempos hostiles*. Planeta. Madrid
- PARREÑO, J.M.; GUERRA, R. (2006): «La vivienda de los inmigrantes indocumentados residentes en Canarias (España)», *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, vol. X, núm. 207 www.ub.es/geocrit/sn/sn-207.htm

-
- GOVERN DE LES ILLES BALEARS (2002): *Pla d'atenció integral d'atenció a la població immigrant*. Conselleria de Benestar social. Direcció general de cooperació. Palma de Mallorca.
- OBSERVATORI MUNICIPAL DE LA IMMIGRACIÓ (2006): *Desigualtats de gènere al mercat de treball de les Illes Balears*, Ajuntament de Palma de Mallorca.
- GEA (2003): «Immigració i canvi social, reptes del segle XXI», *Quadern de la Terra. Núm. 13*. Ed. Fundació Sa Nostra. Palma.
- ONA (2002): «Immigració: identitat compartida», *Quadern de debat. Núm. 100*. Fundesba, Palma de Mallorca.
- ONA (2002): «Immigració. reptes i oportunitats», *Quadern de debat. Núm. 109*. Fundesba, Palma de Mallorca.
- ROQUE, J. M. (1998): «Les orelles del llop». *Ona-Quaderns de debat, núm. 55*, Palma de Mallorca, p. 20.
- SEGUI, Joan (1992): *Les Balears en venda. La desinversió immobiliària de les Illes*, Documenta Balear. Menjaments 24, Palma de Mallorca.
- SEGURA, J.A. (2002): «La vivienda, uno de los cimientos de la integración social de los inmigrantes en las sociedades de acogida», *OFRIM Suplementos, núm.7*, Madrid.
- SERRA i BUSQUETS, S. (2001): *Els elements de canvi a la Mallorca del segle XX*, Cort. Col·lecció Els Ullals/5, Palma de Mallorca.
- VERD, S. (1998): «Les orelles del llop», *Ona-quaderns de debat, núm. 55*, p. 22-24, Palma de Mallorca.
- VIDAÑA, L. (2004): *La immigració estrangera a les Illes Balears 1996-2003*. Tesi doctoral, Universitat de les Illes Balears, inédita.

CAPÍTOL VI

L'IMPACTE DE LA IMMIGRACIÓ EN L'EDUCACIÓ I LA CULTURA LOCAL

Joan Miralles Plantalamor i Luis Vidaña Fernández

1. INTRODUCCIÓ

En no poques ocasions s'ha afirmat que els immigrants representen un perill per a la identitat de la terra d'acollida. Aquesta idea, que es pot observar a qualsevol indret del món, es basa en el fet que els immigrants, quan són molts, tendeixen a establir-se en petites colònies refusant a diluir-se en la societat d'acollida i generalment majoritària. Per això, abans de res convé repetir una vegada més que els immigrants de les Illes Balears no conformen en absolut un grup homogeni així com tampoc ho és la societat autòctona, marcada a hores d'ara per infinitat de matisos de caire social i cultural: som illencs (eivissencs, formenterencs, mallorquins, menorquins), rics i pobres, de ciutat i de part forana, catalanoparlants i castellanoparlants, amb estudis i sense estudis i un llarg etcètera. Per tant, cal fer èmfasi en la idea que l'impacte cultural de la immigració a les Balears no serà el mateix a totes les illes, ni a tots els municipis ni a totes les persones i que aquest, a excepció de la llengua, més que una substitució suposarà un enriquiment d'allò existent.

L'establiment d'immigrants a les nostres illes portarà sens dubte multitud d'elements artesans, gastronòmics i culturals desconeguts fins aleshores a les Illes. Així per exemple l'actual importació de "banano macho" degut a la demanda dels immigrants centre americans, no suposa que el plàtan de canàries desaparegui dels mercats locals sinó que a més d'aquest ara hi ha la possibilitat de comprar-ne de l'altre. Tanmateix, però, existeix un cert temor al si de la societat sobre la possibilitat que es perdin elements culturals i per tant part de la identitat local en detriment d'altres elements forans. Aquest temor és possiblement un dels principals elements que afavoreixen la descohesió social dels Balears autòctons i nouvinguts i és per tant necessari que es coneguin quines són les dimensions reals d'aquests impactes. Sobretot perquè cal ser conscient que aquests impactes depenen en gran part de l'actitud que tinguin els mateixos balears respecte la seva pròpia cultura. Un dels principals temors es produeix a propòsit de la substitució lingüística de la llengua pròpia, el català, pel castellà. Un fenomen però que no oblidem no s'ha iniciat amb el fenomen de la immigració sinó molt abans.

En qualsevol cas les polèmiques declaracions aparegudes la tardor de 2008 a propòsit de la llengua, fetes per José William Vega, president de la "Asociacion Colombia Unida" a Balears (Asocolombia), en les quals demanava el boicot als productes etiquetats en català i relacionava el català amb el fracàs escolar i drogoaddicció i delinqüència dels seus compatriotes, no ajuden precisament a apagar els temors de gran part de la societat d'acollida. La celeritat de part dels compatriotes ha estat clau per apagar un foc que hagués pogut tenir conseqüències nefastes per a la convivència i en qualsevol cas és normal que igual que entre la població local hi hagi disparitat d'idees sobre quina ha de ser la política lingüística de la nostra comunitat, existeixin aquestes mateixes polèmiques i debats al si del col·lectiu immigrant, com dèiem, enormement heterogeni.

Per tot això, parlar d'impactes culturals de la immigració és quelcom delicat, entre altres raons perquè la cultura no es pot mesurar o quantificar amb els mateixos paràmetres amb què ho fem amb l'economia. Per això,

---

es fa necessària una visió més qualitativa i descriptiva del fenomen perquè, com afirma J. Vallespir (1999:46), una determinada definició del terme cultura comporta necessàriament un tractament específic de la qüestió cultural així com també perquè la cultura és un concepte complex i tan ampli com hom desitgi i, per tant, difícilment es pot analitzar en la seva integritat. D'altra banda, acotar quins aspectes de la nostra societat poden o no considerar-se cultura és enormement subjectiu com ho són les mateixes definicions que se'n fan.

2. CONSIDERACIONS PRÈVIES SOBRE LA CULTURA

Per a Bates i Plog (1990), la cultura és el sistema de valors i conductes compartits pels membres d'una comunitat. Etimològicament, la paraula cultura prové del llatí *cultus* referida al treball al camp. El mot cultura va estar llargament associat a aquesta definició fins que partir del segle XX es comença a utilitzar en el sentit que ens ocupa. Per a les ciències socials el concepte de cultura és comunament precisat en diverses definicions particulars que podem classificar com l'accepció sociològica, l'antropològica i l'estètica.

En l'accepció estètica, la cultura és el substantiu comú i abstracte que «descriu treballs i pràctica d'activitats intel·lectuals i específicament artística, com en cultura musical, literatura, pintura...» (Williams, 1976). Es tracta d'un concepte que considera que aquesta creix en la mesura que s'acosta o eleva cap a les manifestacions més altes de l'esperit i la creativitat humana, amb la qual cosa es considera un individu culte quan més coneix d'aquelles manifestacions i per contraposició, inculte o de poca cultura quan té escassa educació.

En l'accepció antropològica, la cultura és el substantiu comú que indica una forma particular de vida, de gent, d'un període o d'un grup humà. Aquest concepte està lligat a l'apreciació i anàlisi d'elements tals com valors, costums, normes, estils de vida, formes o implements materials, l'organització social, etc. Aprecia el present mirant cap al passat que li va donar forma, ens permet apreciar varietats de cultures particulars, com la cultura del camperol, la cultura de joves, cultura ètnica, etc.

Finalment, en l'accepció sociològica, s'entén com un concepte abstracte que descriu processos de desenvolupament intel·lectual, espiritual i estètics de l'esdevenir humà, incloent la ciència i la tecnologia. En general es refereix a la suma de coneixements (que posseeix sobre el món o l'univers, incloent totes les arts, les ciències exactes, les ciències humanes i la filosofia) compartits per una societat i que utilitza en forma pràctica o guarda en la ment dels seus intel·lectuals.

Seguint les dues darreres accepcions, la cultura com a tal és un aprenentatge que s'adquireix i és transmet mitjançant la socialització. Aquest procés, anomenat pels antropòlegs enculturació, variarà en una mateixa societat al llarg de la seva història degut al fet que les societats es troben en un estat permanent de canvi i evolució. La cultura per tant no és quelcom immutable sinó dinàmic i en permanent evolució.

Les normes de comportament, la llengua, vestimentes, balls, gastronomia, festes, costums i formes de veure el món etc., són part d'aquesta cultura que dona sentit a la realitat compartida. Aquesta realitat és així interpretada a partir d'esquemes mentals que varien segons les necessitats d'adaptació dels individus com a mecanisme per a satisfer les necessitats. Això farà, entre d'altres coses, que la cultura es comparteixi diferencialment atenent a nombroses variables del mateix grup cultural: estatus econòmic, intel·lectual, etc.

La cultura de les nostres illes no n'és una excepció. El que es considera com a *cultura pròpia* ha anat canviant i evolucionant al llarg de la història fins al punt que nombrosos elements que ara considerem com a

propis són d'origen forà. Així, per exemple, les tomàtiques del *pa amb oli* són originàries d'Amèrica i no foren introduïdes fins que existiren uns llaços comercials més o menys constants entre ambdós continents. També, la sobrassada, considerada com uns dels principals elements gastronòmics de l'illa, és originària de l'illa de Sicília i les sínies i gran part de la nostra toponímia és d'arrels àrabs.

Això és deu a que quan diferents cultures entren en contacte, s'estableix una interrelació entre aquestes que pot donar lloc a nombrosos escenaris que dependran de variables com ara la fortalesa de la cultura amfitriona, l'existència o no de polítiques culturals i d'acolliment, les variables exògenes a la mateixa cultura: economia, geografia del territori etc. Amb el temps, pot succeir que una acabi predominant sobre l'altra, que les diferents cultures acabin per crear-ne una de nova o que les diferents cultures s'estableixin en comunitats diferenciades més o menys permeables. En tots els casos, el més normal es que els diferents grups culturals es vegin influenciats amb major o menor grau per les altres cultures.

Els teòrics de la cultura presenten diversos corrents que tracten d'analitzar i valorar les característiques d'aquestes topades de cultures. Així, l'evolucionisme multilineal, considera que no existeix una única línia que marqui el desenvolupament de les cultures. Per contra, existeix una diversitat en els patrons de desenvolupament dels elements de la societat responsables de la diversitat cultural existent al món. Si la influència d'unes amb les altres produeix la fusió i el mestissatge, ens podem fer dues grans preguntes: la primera és si amb la globalització es produirà una fusió de les diferents cultures existents al món fins a crear-ne una de nova i universal.

Autors com Isaiah Berlín (1998) creuen que tot i aquesta tendència a la uniformització, les ànsies de diferenciació i les diferents maneres de concebre el món no faran més que produir una nova divisió de la societat en cultures. Per contra, d'altres com E. Gellner (1997) o E. Hobsbawm (1991) sostenen que la uniformització de les cultures és un procés inevitable i necessari atès que les defenses de les identitats nacionals i en definitiva, els nacionalismes, són els responsables de la major part dels conflictes del segle XX.

L'altra gran pregunta és si existeixen realment cultures o formes de cultura superiors o inferiors. La subjectivitat de la resposta es divideix entre els qui creuen que sí, que l'evolució humana produeix un model de societat cada cop més important de manera que avui dia les societats occidentals són superiors a aquelles del tercer món com ho demostra el fet que la nostra cultura ha passat ja pels estadis d'aquestes *altres* cultures. La segona postura, creu que no, car tot avanç social ho és des del punt de vista que es vulgui veure ja que es podria considerar l'actual individualisme de les societats occidentals com un retrocés respecte a cultures on la parcel·la comunitària és més important.

Actualment, el relativisme cultural és la tendència que té més prestigi en molts cercles intel·lectuals però encara no ha respost moltes incògnites. La seva proposta es basa en el fet que el coneixement i l'anàlisi de les cultures no pròpies s'ha de fer a partir dels seus valors culturals establint una igualtat de totes les cultures. Una de les crítiques a aquesta cosmovisió és la subordinació que pateix l'individu respecte el que ha de ser, forçosament, la seva cultura nacional. S'afirma així que el relativisme cultural amaga en el fons, un cert paternalisme cultural per part de cultures *superiors* cap a cultures *inferiors* tractant de preservar una diversitat cultural en certa mesura artificial. Altres crítiques que es fan a aquesta corrent són:

- Guetització i estancament de les cultures minoritàries. Ja que el relativisme cultural també ha de respectar la cultura d'aquells qui fomenten la segregació.

- El romanticisme vers alguns aspectes culturals, que deforma una realitat que ens fa exagerar els aspectes positius d'una cultura sense veure'n els negatius.
- El conservadurisme que veu les cultures com a quelcom estàtic i inamovible quan en realitat la seva funció és tot el contrari, adaptar-se a les necessitats i evolucionar.

Les diferents crítiques han fet que cada vegada es tendeixi a anàlisis sistèmiques de la societat i la cultura d'un poble tractant de ser sensibles amb les comunitats culturals alhora que es permet la màxima llibertat de l'individu. Així, per exemple, W. Kymilka (1996) dóna molta importància a la pertinença cultural i afirma que encara que és possible que les persones decideixin abandonar la pròpia cultura és una renúncia a alguna cosa al que raonablement es té dret.

Sami Naïr ens diu d'una banda que els immigrants tenen necessitat d'una pedagogia per part de la societat d'acollida per poder entrar-hi a dins i, per altra banda, que aquest procés ha de ser voluntari, lliure per part de l'immigrant.

La societat d'acollida ha de treballar en la línia de crear els ciutadans del demà, sense exclusió. Per això, aquest especialista en migracions internacionals assenyala dos àmbits d'actuació:

- A nivell particular es tracta de transmetre la cultura d'acollida: els valors a través de l'escola, les regles socials, les relacions de gènere, etc. Sempre considerem els drets i els deures com a vessants de la mateixa moneda, a partir d'unes relacions de llibertat, d'igualtat i d'equilibri.
- A nivell social partir d'una vertadera política de ciutadania, reconèixer tots els drets, començant pel dret a la mobilitat social, la lluita contra el racisme i la xenofòbia, etc.

Per aconseguir aquests objectius, els factors claus de la integració són l'escola, la feina, els mitjans de comunicació, etc.

A les Illes Balears, el fet identitari més important fins a ara ha estat la llengua i s'ha obert un debat sobre quin ha de ser el sistema d'integració en una societat en què la llengua pròpia és, dins el context sociolingüístic, una llengua minoritzada. A dia d'avui el debat sobre quina ha de ser la política lingüística que es fomenti entre la immigració encara es troba en una situació embrionària i tan sols alguns autors han començat a redactar documents a partir de les experiències viscudes en altres territoris similars al nostre (Isidor Marí, 2002). Tanmateix, existeixen altres manifestacions culturals que també mantenen un debat sobre quin ha de ser el seu futur: ball de bot, instruments culturals, festes, gastronomia, artesanía i un llarg etc.

En aquest capítol volem analitzar alguns dels principals canvis recents que s'han produït a partir de l'arribada d'estrangers a les nostres illes, sabent que tan sols es tracta d'una petita introducció a un fenomen en permanent evolució que, en el nostre cas, forma part de les mateixes arrels creades a partir de l'intercanvi cultural constant de tota la història de les Balears.

3. L'IMPACTE EN L'EDUCACIÓ

L'Estratègia de Lisboa pretén augmentar la qualitat i l'eficàcia dels sistemes educatius de la UE per a convertir-la en una societat més competitiva i dinàmica. Defensa la idea de l'educació com a mecanisme de millora de la competitivitat i del progrés dels Estats que formen part de la Unió. Si al conjunt de la UE el 77%

dels estudiants acaben i obtenen la titulació d'estudis secundaris, Espanya es troba per sota de la mitjana amb només el 61'3%. Les Balears, segons l'Informe PISA de desembre de 2007, es troben a la cua de l'Estat. Per això, al conjunt d'Espanya i molt especialment a les Illes Balears, tenim el gran repte de la millora al nostre sistema educatiu i d'elevat el nivell d'estudis mitjà de la població.

Encara que segons el Ministeri d'Educació, Política Social i Esports, en el període comprès entre 2001 i 2008, l'Estat espanyol ha augmentat percentatge del PIB destinat a educació del 4'29% al 4'54%, continua molt per baix de la mitjana europea situada, segons diferents fonts entre un 5% i un 6% del PIB. A més, les Balears són les que destinen el PIB per càpita més baix de l'Estat espanyol i presenten les pitjors dades autonòmiques i estatals pel que fa a la inversió en educació i cultura.

Actualment, la de les Illes Balears és una de les comunitats espanyoles situada per sota de la mitjana de les partides econòmiques destinades en educació dins els pressuposts generals anuals, la qual cosa dificulta la construcció i manteniment d'infraestructures necessàries per fer front a l'augment espectacular de l'alumnat al llarg dels darrers anys (més de 25.000 alumnes de nacionalitat estrangera que s'han incorporat durant un termini de temps molt curt) la qual cosa dificulta el treball en la línia de la qualitat de l'ensenyament com marca la LOE (2006). Aquest fet, juntament a l'alta demanda de personal jove no qualificat al sector serveis i construcció, han estat factors determinants perquè la població juvenil es decanti preferentment pel mercat laboral enlloc de continuar els estudis.

A l'estudi presentat per Vidaña (2006) dins l'Anuari de l'Educació de l'any 2006 les diferències relatives als resultats acadèmics entre l'alumnat estranger i l'autòcton eren molt significatives, la qual cosa encara esdevé un indicador preocupant relatiu al fracàs escolar.

Així, segons aquest estudi:

- L'alumnat espanyol que arriba a final de 4t ESO obté la titulació en un 71% i en el cas de l'alumnat estranger el percentatge baixa al 8%.
- I, a final de batxillerat, l'alumnat espanyol que obté el títol es del 60%, front al 33% entre alumnat estranger.

Unes dades que, unides al desavantatge econòmic i social que pateixen en molts casos, afavoreix la segregació futura dels joves d'origen immigrant.

3.1. L'impacte en el sistema educatiu

Un dels aspectes més estudiats, a propòsit de la immigració, ha estat l'impacte que ha tingut en el sistema educatiu de les Illes Balears (L. Vidaña, 2007, C. Bonnín 2007). Entre altres motius perquè l'arribada de milers d'escolars d'origen immigrant ha obligat a les autoritats a replantejar-se part del sistema educatiu i a introduir figures fins aleshores desconegudes als centres educatius (AD, PALIC, etc.)⁶⁶ al mateix temps que s'adequaven les infraestructures necessàries per al seu acolliment.

Així, al llarg del període comprès entre 1996 i 2008, s'observa la progressió constant de l'evolució de l'alumnat estranger matriculat al sistema educatiu balear que, sobretot als darrers set cursos escolars, ha estat

---

⁶⁶ Programa AD: Atenció a la diversitat; PALIC: Projecte d'Acollida Lingüística i Cultural
http://www.uib.es/catedra_iberoamericana

realment significatiu degut al reagrupament familiar i a la incorporació d'alumnat nascut a les Illes Balears de famílies estrangeres. Unes dades que es poden veure en les taules següents tant pel que fa a nombres reals com percentuals.

Taula 1. Increment percentual de l'alumnat estranger a les Illes Balears (2004-2007)

Curs	Alumnat estranger	Increment	%
2004-2005	19.023	1.960	11'49
2005-2006	21.898	2.875	15'11
2006-2007	23.802	1.904	8'75
2007-2008	26.400	2.698	14'2

Taula 2. Increment de l'alumnat estranger a les Illes Balears (1996-2008)

Curs escolar	Total d'alumnat estranger
1995-1996	1.976
1996-1997	2.207
1997-1998	2.956
1998-1999	3.510
1999-2000	4.740
2000-2001	5.774
2001-2002	8.182
2002-2003	12.951
2003-2004	16.648
2004-2005	19.023
2005-2006	21.898
2006-2007	23.802
2007-2008	26.400
De 1996 al 2008	24.424

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del MEC i de la Conselleria d'Educació.

A hores d'ara, l'alumnat estranger continua el seu creixement en tots els nivells educatius obligatoris i postobligatoris. Curiosament, no s'observa una entrada massiva d'alumnat de famílies estrangeres a través de l'Educació Infantil, fenomen que segurament es produirà durant els propers anys a causa de la dinàmica demogràfica d'aquestes famílies joves, de primera generació, amb pautes de fecunditat superior a les autòctones.

El reagrupament familiar i l'alta taxa de natalitat de les dones d'origen immigrant ha produït un autèntic *boom* en el nombre d'escolars de les Illes Balears. Segons les dades aportades per la Conselleria d'Educació, actualment un 26.400 dels alumnes són d'origen immigrant amb un total percentual del 16%.

Respecte a les principals nacionalitats de procedència durant el curs 2008 tenim: Marroc (863), Bolívia (502), Romania (487), Colòmbia (287), Argentina (283), Veneçuela (272), Bulgària (261), Equador (218) i Xina (195). Així, per tant, la immigració d'alumnat procedent de països llatinoamericans és la majoritària.

Un fet significatiu és que segons la Conselleria d'Educació, dels alumnes nascuts a fora de la comunitat autònoma de les Illes Balears, l'alumnat procedent d'altres comunitats autònomes de l'Estat espanyol, representava al curs 2006-2007 un 10% del total d'alumnes no nascuts a la CAIB.

Un punt que s'ha de destacar és la forta concentració de l'alumnat estranger als centres públics en detriment dels centres concertats i privats. Una dinàmica que no és exclusiva de la comunitat balear sinó que es tracta d'un problema general del sistema educatiu espanyol. De fet, segons el MEC (2006), la correlació de les Illes Balears amb la mitjana espanyola és idèntica amb un 82% de l'alumnat estranger en centres públics i el 18% en centres concertats i privats.

Segons Carmel Bonnin (2004) la distribució dels matriculats estrangers no es homogenia ja que es concentra en pocs centres que cal dir que són preferentment els públics. A més un 22,5% dels infants que arriben a les Illes des del Sud mai no han estat escolaritzats abans i això té en conseqüència, en un 45% per cent dels casos, dificultats al començament de la seva escolarització, mentre que la proporció es redueix sensiblement fins al 15% en l'alumnat originari del Nord.

Convé destacar que no tots els centres públics de les Illes Balears presenten percentatges similars d'alumnat estranger. El seu nombre ve determinat per la ubicació del centre de manera que determinades barriades de les principals ciutats de les Illes (Palma, Inca, Manacor, Sa Pobla, Maó, Ciutadella, Eivissa, Santa Eulària del Riu, Sant Antoni de Portmany, etc.) tenen una altra concentració d'alumnat estranger mentre d'altres en tenen sensiblement menys quantitat.

Taula 3. Alumnat estranger d'Educació Primària, per illes i titularitat dels centres educatius. Curs 2006-2007

Titularitat centre	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera
Públic	5934	619	1182	81
Concertat	1252	160	86	-
Privat	148	-	-	-
TOTAL	7334	779	1268	81

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General de Planificació i Centres.

Taula 4. Alumnat estranger d'Educació Secundària Obligatòria, per illes i titularitat dels centres educatius. Curs 2006-2007

Titularitat centre	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera
Públic	3563	341	666	49
Concertat	789	79	45	-
Privat	104	-	32	-
TOTAL	4556	420	743	49

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General de Planificació i Centres.

Per altra banda, també hi ha una certa selecció de l'alumnat estranger que assisteix als centres privats i concertats, tot predominant els procedents del món desenvolupat i, per tant, amb una bona situació econòmica. Aquest fet té la seva explicació per la presència de centres privats, estrangers i especialment amb matrícula d'alumnat estranger a les Illes de Mallorca i Menorca. A les illes d'Eivissa i Formentera la menor presència de centres privats i concertats provoca una presència gairebé exclusiva d'alumnat estranger als centres públics.

L'evolució de l'alumnat estranger escolaritzat a l'ensenyament obligatori mostra un augment molt baix a Educació Infantil i un increment significatiu a Educació Primària i ESO. Prova de la importància de la incorporació tardana d'aquesta població al sistema educatiu balear.

Taula 5. Evolució de la distribució de la població escolar de nacionalitat estrangera a les Illes Balears, per etapes educatives (2004-2007)

Nivell educatiu	E. Infantil	E. Primària	ESO	Altres
2004/2005	3.171	7.556	4.508	3.788
2005/2006	3.297	8.719	5.124	4.758
2006/2007	3.311	9.450	5.768	5.279

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la Direcció General de Planificació i Centres.

Una altra aproximació interessant pel que fa a la diversitat de l'alumnat estranger que conviu als centres educatius de les Illes Balears és la gran quantitat i varietat de països de procedència. Si els anys anteriors el nombre de països presents al sistema educatiu balear és trobava entre els 115-119, actualment les nacionalitats representades als centres educatius arriben a 126 països.

La distribució de l'alumnat estranger per nivell de desenvolupament econòmic dels països de procedència també ens proporciona una informació que convé tenir en compte; així ens trobem amb 7.335 alumnes procedents d'àrees mundials desenvolupades (30%) i 16.469 alumnes que procedeixen d'àrees mundials subdesenvolupades (70%).

Taula 6. Nacionalitats d'alumnat estranger a les Illes Balears (2002-2007)

Curs	Illes Balears	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera
2002-2003	115	103	45	56	16
2003-2004	115	110	52	60	19
2004-2005	119	107	58	67	20
2005-2006	117	106	57	69	19
2006-2007	126	124	52	63	20

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de la Direcció General de Planificació i Centres.

A la taula anterior s'observa un increment de les nacionalitats presents al sistema educatiu de les Illes Balears durant el curs 2006-2007, sorgeixen 9 nacionalitats més al conjunt balear. A Mallorca l'augment és molt important, de 106 nacionalitats se'n passa a 124; a l'illa de Menorca s'observa una davallada de 57 a 52; també a Eivissa descendeix el nombre de nacionalitats estrangeres presents als centres educatius de l'illa, de 69 a 63 i, per últim, a Formentera augmenta de 19 a 20.

Respecte a les nacionalitats més significatives, des del punt de vista quantitatiu, la taula 7 presenta un resum per nacionalitat, dins el conjunt de la comunitat de les Illes Balears i també per Illes.

Taula 7. Població escolar estrangera, per illes i nacionalitats superiors a 100 alumnes (Curs 2006-2007)

Països	Balears	Mallorca	Menorca	Eivissa	Formentera
Alemanya	1859	1515	36	280	28
Argentina	2363	1967	132	229	35
Bolívia	767	636	116	15	-
Brasil	396	260	66	69	1
Bulgària	679	647	12	20	-
Colòmbia	1783	1465	120	182	16
Cuba	232	191	32	9	-
Equador	3007	2115	358	541	3
França	308	200	22	76	10
Holanda	180	160	10	10	-
Itàlia	648	453	56	121	19
Marroc	3913	3014	274	590	45
Nigèria	152	149	2	1	-

Perú	244	185	45	14	-
Polònia	259	220	6	33	-
Portugal	163	136	12	25	-
Regne Unit	1485	1014	292	176	3
Rep.Dominicana	347	290	20	36	1
Romania	703	425	46	230	4
Rússia	272	216	40	16	-
Senegal	128	115	3	10	-
Suïssa	104	65	9	27	3
Ucraïna	154	141	2	11	-
Uruguai	906	708	51	143	4
Veneçuela	201	179	8	14	-
Xile	485	430	8	39	8
Xina	458	379	25	51	3

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de la Direcció General de Planificació i Centres.

A la taula 7 s'han recollit totes les nacionalitats d'alumnat estranger presents al sistema educatiu balear amb una quantitat superior a 100 alumnes.

Les observacions més significatives que poden fer són les següents:

- El llistat de les principals nacionalitats d'alumnat estranger present al sistema educatiu balear és el mateix del curs precedent, només s'observa la incorporació de dos noves nacionalitats: Nigèria (152 alumnes) i Senegal (128 alumnes).
- El major augment d'alumnat estranger s'ha produït a les següents nacionalitats: Marroc (863); Bolívia (502); Romania (487); Colòmbia (287); Argentina (283); Veneçuela (272); Bulgària (261); Equador (218) i Xina (195). Per tant, continua el lideratge de Marroc, seguit de tot un conjunt de països Llatinoamericans i el cas de l'alumnat procedent de Romania i Bulgària; l'alumnat de Xina continua el seu creixement.
- L'alumnat procedent dels països tradicionals de la Unió Europea pràcticament no creix: Alemanya (96); França (72); Regne Unit (46); Holanda (35), etc.
- En percentatges destaquen les 5 nacionalitats següents que sumen el 54% del total: Marroc (16%); Equador (11%); Argentina (11%); Colòmbia (8%) i Alemanya (8%)

De la taula 7 poden extreure una sèrie de conclusions interessants com són:

La coincidència de les principals nacionalitats, per importància numèrica d'alumnat a les diferents illes i el seu elevat percentatge en relació al total d'alumnat estranger.

Així, a l'illa de Mallorca, les 13 nacionalitats més representatives des del punt de vista quantitatiu són: Marroc (3014), Equador (2105), Argentina (1967), Alemanya (1515), Colòmbia (1465), Regne Unit (1014), Uruguai (708), Bulgària (647), Bolívia (636), Itàlia (453), Xile (430), Romania (425) i Xina (379).

A l'illa de Menorca, les 5 nacionalitats o països amb major nombre d'alumnat són: Equador (358), Marroc (274), Regne Unit (292), Argentina (132) i Colòmbia (120).

A l'illa d'Eivissa, les 6 nacionalitats més importants són: Marroc (590), Equador (541), Alemanya (280), Romania (230), Argentina (229) i Colòmbia (182).

I, per últim, a l'illa de Formentera, les 4 nacionalitats majoritàries són: Marroc (45), Argentina (35), Alemanya (28) i Itàlia (19).

La distribució per Illes i per municipis d'aquesta immigració estrangera és un element a tenir en compte de cara a la planificació educativa quant a matriculació, tipologia de suports, etc.

En general el model dual d'immigració estrangera cap a les Illes, es a dir, la presència d'alumnat procedent del món desenvolupat i del Tercer món té una plasmació espacial particular.

Els municipis turístics i amb determinats atractius paisatgístics atreuen persones procedents d'altres països desenvolupats i, també determinades àrees turístiques. Per altra banda, els municipis econòmicament més dinàmics econòmic i demogràficament (generalment els municipis amb major densitat d'habitants com Palma, Manacor, Inca, Lluçmajor, Eivissa, Maó, Ciutadella, etc.) són els que presenten major nombre d'alumnat estranger procedent del Tercer Món.

3.2. L'impacte en el nivell d'estudis de la població

Pel que fa la influència que té la immigració al nostre nivell d'estudis, podem parlar d'un procés dual. D'una banda, ha augmentat el nivell mitjà d'estudis i de titulació de la població resident degut al fet que molts dels immigrants corresponen a classes mitjanes amb nivell d'estudis superiors als autòctons. A l'altre extrem, si bé en menor mesura, ha fet reaparèixer el vell fantasma de l'analfabetisme que gairebé havia desaparegut a la nostra comunitat.

Pel que fa el primer, el podem relacionar amb l'ampliació de la UE de 15 a 27 països que ha fet millorar la mitjana d'estudis del conjunt de la població europea, en gran part degut al fet que als nous països membres de l'Est (Eslovàquia, Rep. Txeca, Eslovènia...) el nivell d'estudi dels seus habitants és més elevat que el nostre. Pel que fa el segon, es correspon amb l'arribada d'immigrants procedents de regions que com el Marroc, presenten encara grans àrees on l'escolarització no sempre està garantida i que d'existir, ho és des d'una època relativament recent i per tant només ha escolaritzat els sectors de població més joves mantenint en l'analfabetisme a la gent de mitjana i tercera edat i, sobretot, a les dones.

Tot i la major qualificació de gran part dels immigrants, aquests poques vegades treballen en feines qualificades. Entre d'altres motius s'ha de destacar la dificultat que existeix a l'hora d'homologar els títols estrangers i la manca de demanda de mà d'obra qualificada en un territori on predomina la demanda de treballadors en els sectors serveis i construcció marcats tradicionalment per la manca de formació.

D'altra banda, el fort creixement econòmic de les Balears al llarg d'aquests anys, ha provocat com dèiem, una baixada en els nivells de qualificació dels nostres joves, degut en gran part a les enormes possibilitats de trobar feina en nínxols laborals que no precisen experiència prèvia i permeten la incorporació immediata al mercat laboral. Aquest fet unit a la manca de perspectives de milers de llicenciats han provocat una minusvalorització dels estudis així com que molts joves hagin preferit entrar a treballar enlloc de prolongar els

seus estudis a la universitat o mòduls de formació professional en detriment òbviament dels nivells de formació i qualificació del mercat laboral.

A excepció dels estudis obligatoris, les dades actuals no són gaire optimistes, augmentant en els darrers anys el percentatge de joves de 18 a 24 anys que no han acabat el nivell d'educació secundària de segona etapa. Concretament, segons les dades de l'IBAE, s'ha passat d'un 41'1 al 1994 a un 46% al 2004 essent els homes qui més abandonen els estudis primerencament amb un 51'3% respecte un 40'3% de les dones segons les mateixes fonts referides a 2004.

Pel que fa els estudis superiors, la Universitat de les Illes Balears no n'ha estat una excepció, ja que els estudis superiors en són un dels més damnificats. El curs 05-06 hi havia 12.724 estudiants matriculats a estudis universitaris de tipus presencial a les Illes Balears⁶⁷. Una dada que ens mostra com tot i l'augment demogràfic dels darrers anys, no només no ha augmentat el nombre d'estudiants universitaris sinó que fins i tot ha disminuït respecte el curs 97-98 en què n'hi havia 14.771.

Taula 8. Evolució d'alumnes matriculats a estudis universitaris de tipus presencial a les Illes Balears

Curs acadèmic	Nombre d'estudiants
97-98	14.771
98-99	14.646
99-00	14.539
00-01	13.792
01-02	13.247
02-03	13.009
03-04	13.011
04-05	12.724
05-06	12.730
06-07	13.224
07-08	13.112

Font: Universitat de les Illes Balears (UIB)

En el cas dels homes, a més del tradicional sector serveis, caracteritzat fins ara per ser un sector amb baixa qualificació, un dels sectors que més mà d'obra ha atret els darrers anys, ha estat el de la construcció. Al llarg del període comprès entre 1996-2007, milers de joves sense gairebé estudis han treballat en el sector de la construcció, percebent unes rendes més elevades que els seus companys amb estudis superiors, que molt sovint han engreixat les files dels anomenats *mileuristes*, joves qualificats amb sous que ronden els mil euros i escaig.

Segons les dades de l'INE, si al primer trimestre de 1996 hi havia 28.500 persones ocupades en el sector de la construcció, al 2006 la xifra havia augmentat fins a les 73.400 essent de molt el que més havia crescut. Pel

⁶⁷ Font: Universitat de les Illes Balears

---

que fa la resta de sectors, l'agricultura havia augmentat de 5.900 a 8.900, la indústria de 38.200 a 40.800 i finalment el sector serveis de 201.600 a 333.800, essent el sector que més gent ocupa.

La construcció no obstant, es troba des del 2008 en crisi i és per tant una incògnita saber com afectarà això a les futures generacions d'estudiants. Possiblement, com succeí a finals dels anys vuitanta i principis dels noranta, és probable que molts joves decideixin perllongar els seus estudis davant la manca de perspectiva laboral si bé, ara mateix és encara una incògnita.

Segons les mateixes fonts anteriors, el nombre d'aturats que cerquen la primera feina havia baixat, tot i l'espectacular augment demogràfic, de 6.400 persones al primer trimestre de 1996 a 1.700 en el mateix període de 2006 essent les perspectives actuals força més pessimistes en augmentar l'atur notablement al llarg de l'any 2008 situant-se al voltant del 7'62% al segon semestre.

4. L'IMPACTE EN EL PATRIMONI ARQUITECTÒNIC

De tots és sabut el greu deteriorament patrimonial que patiren les nostres illes durant la segona meitat del segle XX. L'abandó de les possessions i l'envelliment dels pobles degut als baixos rendiments agrícoles i a l'èxode de l'interior cap al litoral, provocaren un progressiu deteriorament dels habitatges tradicionals de l'interior de l'illa que foren substituïts per pisos de nova construcció a la perifèria de Palma o al litoral turístic balear en general.

Cal destacar que aquest fet es produí sobretot a l'illa de Mallorca que, per la seva grandària, feia preferible el canvi de domicili a la permanència al poble d'origen, generalment mal comunicat i lluny del nou lloc de treball. No obstant, en els nuclis d'interior de Mallorca propers al litoral turístic i a l'illa d'Eivissa en general, també es veu un cert abandonament i substitució dels habitatges tradicionals per d'altres de moderns que permetien descobrir tots els nous equipaments de que disposaven aquestes noves construccions. Una conseqüència dels ingressos que generava el turisme, que afavoriren la remodelació de les cases velles que s'adaptaren a les noves modes i necessitats de l'època marcada com dèiem per una valoració de tot allò forà en detriment d'allò autòcton. Un fenomen anomenat internacionalment com a *efecte exemple*, pel qual la població local menysté allò propi en detriment d'allò forà importat pel turista, considerat com a superior.

A propòsit del cas d'Eivissa, Eduard Mira (1974), en un article sobre l'arquitecte Erwin Broner, explicava prou bé aquesta problemàtica comparant-la amb menysvaloració dels nadius vers la seva llengua, considerada fins aleshores com a inferior davant d'altres com el castellà o l'anglès. A l'igual que existeix una política de redreçament lingüístic pel català, es proposava que n'existís un altra per a lluitar contra una nova estètica que res no tenia a veure amb l'arquitectura tradicional i que segons ell no feia més que mesclar diferents concepcions arquitectòniques sense sentit. Exposava així la seva voluntat d'anar cap a un model urbanístic que tot i tenir en compte les necessitats de modernització tingués cura a l'hora de triar els elements i línies arquitectòniques.

Pel que fa Menorca, és sens dubte el cas de les Illes Balears on el patrimoni ha patit menys els efectes de la seva substitució. La presència de normatives reguladores i protectores del patrimoni des de ben prest n'han estat en gran part els responsables. Tant a Eivissa com Mallorca, també hi hagué intents de legislar en aquest sentit però sense l'èxit aconseguit a Menorca. De fet a Mallorca, fins a l'inici del *boom* de vendes a estrangers

europèus, només algunes elits socials conservacionistes s'havien fet ressò sobre la necessitat de preservació del patrimoni arquitectònic. Tot i que amb el temps han anat augmentant la seva influència en capes cada cop més grans de la població, constitueixen una minoria conscienciada en el si d'una majoria que veia en dit grups un retorn al passat i, sobretot, un obstacle per al progrés econòmic.

Paral·lelament, a les zones rurals s'iniciava un *boom* de construcció de noves casetes per a passar els caps de setmana construïdes majoritàriament amb els nous materials i ingressos que aportava el progrés que res tenien a veure amb l'arquitectura tradicional, canviant en moltes ocasions els usos de les tradicionals rotes a segons habitatges. En d'altres casos, no s'ha tractat d'una ampliació de l'habitatge o edificació construïda sinó de cases de nova planta construïdes a les hores lliures sense cap tipus de llicència o permís .

Pel que fa els cascs antics, no tots patiren la degradació de Palma o si més no, ho feren amb menor intensitat. La ciutat vella d'Eivissa constituí des dels seus inicis un territori turístic viu en què, a excepció d'algunes barriades, continuava havent-hi una certa vida social. Pel que fa Ciutadella i Maó, es pot dir que l'impacte fou menor degut al fet que els cascs antics, sobretot el de Maó, no foren abandonats fins fa relativament poc.

Els anys noranta, no obstant, marcaren l'inici d'una dinàmica contraposada propiciada per un gir radical sobre la valorització "d'allò antic" o "autèntic". Pel que fa el casc antic de Palma, la necessitat de disposar d'aparcaments ha suposat la destrucció massiva de carrers i habitatges tradicionals que, sobretot a barris com Sa Gerreria han suposat la substitució de l'arquitectura, la gent i el teixit comercial existent per un altre de caràcter exclusivament residencial. Degut a això, els pàrquings del casc antic han proliferat a mesura que les noves tècniques de restauració han apostat per enderrocar l'edifici sense la façana i mantenir un pàrquing subterrani.

S'ha de constatar que la nova construcció tracta de seguir en general les característiques tradicionals de l'habitatge incorporant-hi però el màxim confort: calefacció, aïllament, excusat interior, lluminositat... L'inconvenient actual d'aquestes vivendes no és, per tant, la pèrdua de confort sinó les dificultats d'adquisició que presenten actualment per els antics pobladors i/o usufructuaris, molts dels quals hi vivien de lloguer.

Cal lligar aquest canvi a l'establiment de ciutadans europeus a les nostres illes que des del principi s'han decantat per l'adquisició de cases rehabilitades amb elements arquitectònics tradicionals provocant així una major valorització d'un patrimoni immobiliari sovint ruïnós. Com en el cas de les rotes, en moltes ocasions, s'han canviat els usos d'aquests habitatges si bé en aquesta ocasió de residencial a turístic-residencial.

Els propietaris han vist així, com aquelles cases que havien respectat els elements tradicionals, es venien millor que aquells que els havien substituït per d'altres més moderns i funcionals. Per això, es començà a prendre consciència que, a l'hora de remodelar els habitatges no només estava en joc el patrimoni, sinó el valor real de l'habitatge.

El desig de l'estranger ric d'adquirir un habitatge tradicional ha fet però que en moltes ocasions s'acabin recreant formes d'arquitectura tradicional que altrament mai havien existit sobrecarregant d'elements ornamentals que recorden als del passat. Es tendeix així a l'exageració, amb la inclusió d'elements desproporcionats com, per exemple, les arquejades típiques dels palaus senyorials en cases de poble o similars.

No en va, el gust per allò que es considera "l'estil arquitectònic tradicional mallorquí" pot anar associat a una certa banalització de la cultura local des del moment en què els elements patrimonials i de cultura popular

s'exageren o es modifiquen respecte al seu ús tradicional. Moltes vegades, la nova casa construïda o rehabilitada, té per funció mostrar al visitant el poder adquisitiu del propietari. Aquesta visió produeix que de vegades el binomi antic/car influeixi al propietari a l'hora de posar elements que representin riquesa tal i com s'hagués fet en el passat. Imitacions de finestres gòtiques i vitralls de colors s'instal·len a cases que tot just superen els 100 anys, fins arribar a crear-se una veritable indústria de falsos elements arquitectònics que imiten els elements del passat. Tot i amb això, segons J. Miralles (2004), existeix una percepció social en el fet que els estrangers europeus contribueixen a rehabilitar i millorar el patrimoni arquitectònic.

A aquest procés de rehabilitació del patrimoni hi han ajudat a més altres factors com ara el major poder adquisitiu dels residents gràcies a la venda de part del patrimoni familiar i la millora de les infraestructures, que permeten una millor comunicació amb la ciutat. Com explicàvem anteriorment al capítol 1, gran part d'aquestes vivendes i pobles, ja no es troben en zones deprimides o de difícil accés i en conseqüència, si abans de viure en una zona del casc antic o en un poble pintoresc presentava nombroses incomoditats: dificultat d'avitallament, dificultat d'accés centre-perifèria i lloc de treball, dificultat d'aparcament... En definitiva, les noves comunicacions, les remodelacions, el sanejament, i les noves infraestructures de comunicació, han fet possible que moltes zones abans aïllades ara es trobin relativament a prop de la ciutat.

5. L'IMPACTE LINGÜÍSTIC

Tot i l'actual debat sobre el model d'integració lingüística dels nousvinguts a la nostra comunitat enunciat a l'inici del capítol, cal dir que l'interès per l'estudi de les repercussions de la immigració a la llengua pròpia de les Illes Balears no és un fenomen nou. Si bé és cert que per primera vegada existeix una immigració estrangera massiva i, per tant, amb unes característiques plantejaments i actituds diferents a la tradicional immigració peninsular dels anys seixanta i setanta. Gran part dels impactes creats no són més que una continuació d'aquells iniciats fa dècades i que cal dir, mai han acabat de resoldre's.

L'any 1989 l'Ajuntament de Palma dins els seus Quaderns "Cultura Fi de Segle" número 6, va encarregar a una sèrie d'especialistes una reflexió sobre l'incipient, llavors, fenomen de la immigració estrangera a la ciutat de Palma. Una d'aquestes especialistes fou la lingüista Aina Moll (1989) qui, sota el títol "Sobre la integració lingüística dels immigrants" reflexiona de manera molt encertada sobre l'impacte lingüístic de la immigració a la comunitat balear.

De les conclusions del seu article podem citar-ne quatre que són, en aquests moments, tant vàlides com llavors:

- *La integració de la població immigrada depèn dels processos de normalització lingüística general de les Illes, i alhora el condiona.*
- *La normalització de la llengua (catalana) passa pel seu ús normal a tots els àmbits.*
- *La llengua no ha de ser mai motiu de tancament, sinó d'obertura.*
- *La llengua és cosa de tots: no només dels autòctons, sinó també dels immigrants.* (Aina Moll, 1989:90-91)

Ja en un estudi molt més recent (2004), realitzat sota la direcció del professor Pere Salvà i que va obtenir el Premi d'Investigació de Sa Nostra, tracta també el tema de la llengua i la immigració i, a partir de les entrevistes realitzades als nouvinguts, obté una sèrie de conclusions que serveixen per fer-nos entreveure que les diferents polítiques lingüístiques iniciades per a fomentar la llengua catalana entre la immigració han tingut una escassa repercussió, essent a hores d'ara una llengua desconeguda i poc usada per a la major part dels immigrants.

Segons les dades de P. Salvà (2004) els immigrants tenen una major competència lingüística en castellà. Concretament, el 75'16% dels immigrants dels països més desenvolupats afirma entendre i saber parlar castellà front a un 14'07% que sap parlar i entén el català. Aquestes dades baixen notablement en el que l'autor caracteritza com a "migrants de països menys desenvolupats" on tan sols un 21'22% i un 4'35% afirmen entendre i saber parlar el castellà i el català.

La principal conclusió de l'estudi referent al català és que la llengua catalana al territori balear, des del punt de vista dels immigrants, ocupa un lloc secundari respecte al castellà. Tenint en compte que actualment a les Illes Balears hi coexisteixen centenars de llengües, el castellà s'ha convertit en la "llengua franca" de comunicació entre la població d'origen i la immigració. Excepte casos molt minoritaris, als nuclis de població grans, aquesta dinàmica és aclaparadora mentre que als pobles més petits es veuen diferències entre pares i fills d'immigrants. Així, per exemple, no és estrany que fills d'immigrants es relacionin entre d'ells en català a aquests municipis d'interior mentre que els pares ho fan en castellà.

Per àmbits d'ús, al laboral, espai majoritari de contacte entre autòcton i immigrant, el castellà és la llengua més usada, seguida en ocasions per altres llengües estrangeres (anglès, alemany, etc.) i en un lloc més secundari el català. L'escola sembla ser l'únic lloc on, al manco oficialment, el català ocupa el lloc que la Llei de Normalització Lingüística determina, i per tant, esdevé una aposta decidida per la normalització lingüística. Actualment, l'escolarització en català és l'element que explica que encara existeixen alguns nínxols en què el català és la llengua de comunicació dels joves, independentment del seu lloc d'origen. A més, actua com a motor de promoció de la llengua catalana ja que no tan sols dota als fills dels nouvinguts dels instruments necessaris per a la comunicació en català, sinó perquè a més actua de variable d'influència per tal que els seus pares l'aprenuin.

A nivell general, no obstant, certs factors afavoreixen la llengua castellana com a llengua d'acollida i de relació de la immigració a les Illes:

- El castellà és considerada la llengua més útil ja que és la coneguda per tothom i a més la demandada per a qualsevol tipus d'oferta laboral.
- Per a molts immigrants, la residència a les Illes té unes previsions temporals limitades, per tant cal conèixer la llengua que més els pugui obrir les portes en el futur si canvien de residència.
- Les dificultats laborals, de temps, i de prioritats vitals deixa a un segon terme l'aprenentatge de la llengua catalana. Només una petita part dels immigrants realitzen cursos per aprendre aquesta llengua.

- El desconeixement de la legislació. La precarietat en el cas dels immigrants de països del tercer món i l'aïllament de la realitat del turisme residencial provoquen que molts estrangers desconeguin l'estatus polític del català.

Existeixen però altres factors que s'afegeixen als citats anteriorment que expliquen el perquè el castellà s'ha convertit en la llengua d'integració de la immigració. A partir d'un treball de camp sobre les actituds, coneixements i usos lingüístics dels estrangers europeus residents al Pla de Mallorca de J. Miralles i A. Iturraspe (2004) s'indica que l'impacte lingüístic dels immigrants sobre la llengua pròpia vindrà en gran part determinada per l'actitud que tinguin els mateixos mallorquins cap a la seva llengua essent a més dels factors abans esmentats, la problematització social i política actual, un entrebanc per a la seva normalització.

Així, per exemple, en l'estudi de J. Melià i Llibertat Mestre (2006), sobre les motivacions dels immigrants per aprendre català a Mallorca, tot i que la principal motivació era el sentir-se més integrat, molts es queixaven que es trobaven amb dificultats per practicar-la atès que els catalanoparlants els canvien de llengua si els perceben com a al·lòctons o com a no catalanoparlants. Aquesta realitat, documentada també a Menorca per Joan Febrer (2006), fa que es pugui afirmar que al conjunt de les Illes Balears, els mateixos catalanoparlants posin entrebanes, sovint inconscientment, a la integració lingüística dels nouvinguts.

Generalment, s'aprecia que encara que un no catalanoparlant parli a un catalanoparlant en català, els catalanoparlants en termes generals, solen contestar en castellà, àdhuc sabent que la llengua de l'estranger és una altra. En aquesta situació tan comuna, entren en joc factors com la manca de lleialtat i de consciència lingüístiques, els prejudicis, les actituds i els hàbits dels parlants, que tenen unes causes identificables però difícils de modificar a curt termini. Òbviament, aquest fet influirà significativament en el possible interès de l'estranger per a aprendre l'idioma i, sobretot, per a utilitzar-lo efectivament en els seus intercanvis comunicatius.

Per entendre aquesta actituds dels mateixos catalanoparlants cap a la seva llengua, cal conèixer els antecedents de la situació actual, el procés avançat de marginació oficial i ideològica iniciat ja al segle XVII quan el castellà s'imposa com a llengua oficial i, a causa de la pressió oficial, a poc a poc, la gent va començar a identificar el castellà amb el poder i la cultura, i el català amb la pobresa i la ignorància; però no ens poden quedar aquí.

Probablement si la societat balear valorés més la seva llengua, l'actitud envers ella dels immigrants seria molt diferent. Aina Moll (1989) per la seva part observava, amb certa esperança: "La llengua del territori és, per tant, vehicle de comunicació social i la població autòctona se'n sent orgullosa". Tal vegada podríem afegir que no tota se sent orgullosa o que se n'hauria de sentir més.

El desconeixement de la comunitat (llengua, cultura, costums...) on l'estranger establirà la residència és, al nostre entendre, molt important a l'hora d'explicar factors com el grau de frustració o la integració d'aquests en les comunitats d'acollida. Així per exemple, Sami Naïr (2006: 207) recomana l'aprenentatge de la llengua del territori com fita imprescindible per al procés d'integració de l'immigrant. Existeixen però altres factors aliens en certa mesura a la realitat interna de la nostra comunitat.

Abans de venir a viure a les Illes Balears, la majoria d'immigrants (comunitaris i extracomunitaris) no són conscients o desconeixen per complet el paper de la llengua catalana a l'arxipèlag; especialment si provenen

d'estats amb polítiques poc partidàries de la diversitat lingüística al si del seu estat, com són ara Alemanya, Anglaterra, Marroc, França o Itàlia. A més, segons les conclusions de l'estudi d'A. Iturraspe i J. Miralles sobre les actituds lingüístiques dels estrangers d'origen europeu (2004)⁶⁸, la desinformació i els prejudicis lingüístics actuen negativament com a factors d'aprenentatge i ús del català.

Pel que fa a nivell territorial, com és d'esperar, existeix una correlació entre el percentatge d'immigrants o nascuts fora de l'àrea lingüística d'un territori i l'ús lingüístic del català, essent els territoris amb més presència d'immigrants aquells en què la llengua catalana és menys usada i viceversa.

Per Illes, l'enquesta sociolingüística realitzada per la Direcció General de Política Lingüística al 2003, mostra com de les llars integrades per dues o més persones, tan sols a Menorca i la part forana de Mallorca la major part de la població usa únicament el català a la llar, amb un 59'4% i 52'9% de les llars respectivament. Per contra, a la badia de Palma i Eivissa, les xifres es redueixen a un 26% i un 25'9%, contrastant amb 45'2% i 47'2% de llars on el castellà és l'única llengua usada a nivell familiar. Cal destacar que a aquestes àrees geogràfiques existeix un no menyspreable 7% i 7'7% de les llars en què es parla una altra llengua que no és ni el català ni el castellà en combinació o no d'aquestes dues.

Així, tot i que un 74'6% dels ciutadans de les Illes balears manifesten saber parlar en català, els usos fora de la llar familiar encara són més baixos que aquells referits a la llar familiar. Entre d'altres, perquè continua havent-hi un 6'9% de la població balear que afirma no entendre'l i que per tant obliga a l'interlocutor catalanoparlant que s'hi vulgui adreçar a canviar de llengua. A més, dels qui diuen tenir com a llengua pròpia el català, tan sols un 36'8% diu parlar sempre en català enfront d'un 64'2% de castellanoparlants que diu expressar-se sempre en castellà. Unes dades que mostren com generalment són els catalanoparlants els qui canvien de llengua i no a l'inrevés. De fet, tan sols un 8'4% dels catalanoparlants parlen sempre en català a les seves amistats castellanoparlants front un 56'8% dels castellanoparlants que parlen sempre en castellà a les seves amistats catalanoparlants.

Una altra dada significativa és que per grups d'edat, el català és una llengua més usada entre la població adulta que entre la jove, fet que s'explica entre d'altres perquè generalment als matrimonis mixtes els pares es decanten preferentment per educar els fills en castellà i per l'abandonament que es fa de la llengua en algunes famílies que tot i ser catalanoparlants eduquen als fills en castellà. Per això, segons les fonts anteriors, al conjunt Balear tan sols és usada com a única llengua familiar per un 27'7% de la població més jove enquestada (de 15 a 29 anys) en comparació a un 61'1% dels majors de 65 anys.

L'illa d'Eivissa és, sens dubte, el territori on el procés de substitució està més avançat de manera que, inclús als nuclis de població interior, el català es troba en un marcat retrocés. La segueixen Mallorca, on les zones amb menys ús del català són els nuclis de litoral i grans ciutats i Menorca que, tot i que continua essent l'illa en què més ús social hi ha de la llengua, té municipis on la llengua catalana ha retrocedit notablement. Ens referim sobretot als municipis de Es Castell i Maó, que històricament han estat els que més població al·lòctona han rebut.

En aquest sentit, el terme rururbanització usat pel doctor Binimelis (2002:209) i explicat al capítol 3,

---

⁶⁸ Un projecte de recerca finançat per la Direcció General de Política Lingüística del Govern de les Illes Balears (inèdit).

pot servir-nos per anticipar i preveure quin pot ser el futur de la llengua si no s'actua amb celeritat des de la ciutadania i les administracions. Si prenem per vàlida la teoria de la sociolingüista Carme Junyent (1992) qui afirma que les llengües inicien la seva desaparició per les ciutats i les zones de frontera lingüística per anar paulatinament penetrant cap a l'interior, ens trobaríem en què aquest procés pot iniciar la substitució lingüística en nuclis de població en què el català presentava indicadors alts d'ús lingüístic, alhora que s'avança en aquells en què el procés de substitució lingüística està força avançat. De fet, a hores d'ara, la intensitat i distribució espacial del fenomen migratori recent a l'arxipèlag balear ha incidit a nivell sociolingüístic en àmbits geogràfics fins a ara exclosos del procés de substitució lingüística, com és el cas de la Mancomunitat des Pla de Mallorca i en menor mesura Es Raiguer, Mancomunitat Nord... en què actualment existeix un major domini per part dels estrangers respecte a d'altres municipis de litoral.

6. L'IMPACTE EN ELS HÀBITS I OFERTA CULTURAL LOCAL

6.1. Hàbits de consum i poder adquisitiu

Segons un estudi elaborat per Antoni Riera Font per al Centre de Recerca Econòmica, el creixement del PIB de les Illes Balears en el període 1996-2003 s'explica en gran mesura per l'augment del consum intern i la inversió en el sector de la construcció. Paral·lelament, l'endeutament ha augmentat per sobre de la renda disponible degut sobretot a l'augment de la compra d'habitatges mentre que la taxa d'estalvi ha baixat notablement. Aquest fenomen està estretament lligat al *boom* immobiliari que sobretot als seus inicis estava caracteritzat per la venda de segones residències a estrangers europeus. Amb el temps però, els actors s'han ampliat, primer amb la població autòctona, que veia en el *boom* la possibilitat d'obtenir uns ingressos en poc temps i després amb la immigració extracomunitària, que ha volgut invertir en l'adquisició de primers habitatges per al seu establiment definitiu a la nostra comunitat o invertir per a un futur retorn al país d'origen.

El creixement econòmic, fomentat en gran part pel *boom* immobiliari del darrer decenni (venda de terrenys, finques, pisos o immobles etc.) ha introduït una injecció econòmica a moltes famílies mallorquines, a vegades de manera sobtada o inesperada. Sobretot als municipis d'interior, s'ha produït un autèntic revulsiu econòmic a una població acostumada a l'austeritat i a la decadència del que havia estat la seva principal font econòmica: l'agricultura.

Sobretot a l'inici, el desconeixement del preu real ha jugat males passades als venedors que tot i rebre enormes sumes de diners per béns que ells consideraven de menor valor, no eren conscients que el preu pujaria sense parar, de manera vertiginosa. Jurdao Arrones (1990a:217) ja parlava d'aquesta realitat en els anys setanta a partir de l'anàlisi del municipi andalús de Mijas. L'autor observava com es passava d'una mentalitat pagesa que basava el valor de la terra en la seva rendibilitat agrícola a una altra molt distinta en què el valor de la terra era merament immobiliari. Aquest fet provocava que els habitants del pobla esperessin enriquir-se sense esforç canviant per complet la seva cultura.

Una dinàmica semblant a la nostra en què gran part dels diners provinents de la venda de solars o immobles es gastaren als primers anys del *boom* en béns de curta durada, permetent el consum en massa a famílies, fins aleshores amb uns recursos econòmics limitats, de productes que es trobaven fora del seu poder

---

adquisitiu. A la llarga, una vegada gastats els diners ingressats per la venda de l'habitatge, s'ha continuat el consum mitjançant la reobertura o ampliació de crèdits hipotecaris canviant la mentalitat econòmica de molta gent de l'estalvi per l'endeutament.

A aquest fenomen hi ha ajudat el baix tipus d'interès però sobretot la facilitat amb què els bancs han deixat diners a les famílies a canvi d'hipotecar els habitatges. Un fenomen que no s'ha produït només entre la població que volia adquirir un primer habitatge sinó fins i tot entre aquells que volien disposar d'un ritme de vida i consum per sobre dels ingressos del salari.

El *boom* immobiliari ha creat un efecte multiplicador en altres sectors incrementant encara més el creixement econòmic. En la totalitat de les illes s'han multiplicat les immobiliàries, els comerços que es dediquen a béns de consum per al condicionament i oci de les cases, etc. Si bé es cert que gran part d'aquesta oferta va dirigida directament als estrangers residents, els ciutadans de les Illes Balears en són també consumidors habituals alhora que, com d'eiem al capítol anterior, als darrers anys, s'ha vist un interès creixent per part dels immigrants del sud a l'hora d'accedir a habitatges en règim de propietat.

Paral·lelament, l'arribada d'immigrants ha suposat l'entrada de nous productes originaris dels seus països d'origen. L'oferta gastronòmica és sens dubte un dels aspectes en què més es veu aquesta realitat però n'hi ha moltes d'altres com ara: tendes de roba, música, locals d'oci, que en no poques ocasions són consumits pels mallorquins, que cada vegada presenten una alimentació més globalitzada.

Tot i amb això, la demanda de productes locals per part dels estrangers, ha ajudat també a mantenir i augmentar la producció de productes locals en desús aportant una certa alenada d'aire fresc a una agricultura i indústria en decadència. Almenys, en alguns segments molt concrets i especialitzats com és ara la producció ecològica, en el cas de l'agricultura, l'artesanía i pells, joies i perles, en el cas de la indústria, s'han vist enormement impulsats per la immigració. Entre d'altres perquè la producció i elaboració de part d'aquests productes es possible gràcies a la mà d'obra d'immigrants disposats a fer un treball que ningú ja no vol fer.

Un altre exemple és la recuperació d'oficis en desús que com el de marger o constructor de paret seca, es creien a punt de l'extinció i que a poc a poc han ressorgit gràcies a la demanda de la construcció i rehabilitació d'habitatges tradicionals. Sens dubte, a fundació de Fodesma, un centre de formació en oficis ha estat en gran part responsable. D'aquesta manera, els treballs o oficis de caràcter més artesà han trobat un nou espai en l'era de la maquinària. L'alta demanda per a la rehabilitació d'habitatges i la construcció de nous han fet que a més dels mestres margers hagin sorgit infinitat d'imitadors atrets per la incapacitat del sector a donar cobertura a la demanda produint una certa banalització d'aquest ofici. Així per exemple la construcció de carreteres arreu de les illes demandà una mà d'obra que no podia treballar com s'havia fet fins aleshores amb cura i esment pel treball. S'havia de construir ràpid i de pressa seguint l'estètica tradicional i per això gran part de les marjades que s'han realitzat poc tenen a veure amb les tradicionals. Majoritàriament són plenes de ciment i poques vegades es remata l'obra com es feia antigament.

Retornant a la producció ecològica, el procés d'uropeïtzació, tot i que té en els seus plantejaments de base té una consideració especial sobre els estats que la conformen, a poc a poc va establint normatives que tendeixen a homogeneïtzar les ja existents de caràcter nacional o estatal. Aquest fenomen, unit a l'establiment

d'estrangers, europeus, ha anat influïnt i promovent la cultura del reciclatge i la preservació estètica de l'entorn que cal dir, tenia ja uns precedents més que significatius a la nostra comunitat.

Antoni Torrens⁶⁹, president del Consell Assessor de Cultura Popular dels Illes Balears, afirma que l'augment del consum d'aquests productes està relacionat amb l'augment del poder adquisitiu i cultural de la població. Destaca, però, que si abans no existia inquietud sobre la seguretat dels aliments perquè la producció era en gran part casolana, a l'actualitat la gent consumeix majoritàriament productes industrials o manufacturats per tercers. Precisament per això cada vegada agrada més aquesta nova oferta, alternativa al consumisme globalitzador perquè sabem d'on ve el que comprem.

En el sentit oposat, la manca de temps, el cada vegada major percentatge de dones treballadores i l'abaratiment dels preus dels congelats i precuinats en comparació als dels productes frescs, cada vegada més cars, fan que els ciutadans de les Balears cada vegada mengin més fora de casa i menjars precuinats. Un estàndard que s'observa internacionalment i que va fortament lligat al creixement econòmic.

Tot i així, l'auge de l'agricultura ecològica, dels productes artesans i gastronòmics mallorquins, és clara i a poc a poc van guanyant adeptes. Mostra d'això, és el fort i constant augment dels operadors i de la superfície cultivada inscrita en agricultura ecològica. Segons les dades de l'Informe Econòmic i Social de la Caixa d'Estalvis "Sa Nostra" (2006:62), a partir de les dades del Consell Balear de producció agrària ecològica, tant els operadors com la superfície agrícola s'haurien multiplicat gairebé per 10 al llarg del període comprès entre 1996 i 2006 partint del no res i superant en l'actualitat els 450 operadors i les 18.000 hectàrees cultivades.

En aquest sentit podem posar l'exemple, analitzat per J. Miralles (2004), del vi ecològic mallorquí "Can Majoral" d'Algaida. Fins a principis dels anys noranta, els vins mallorquins i balears en general, no eren precisament reconeguts per la seva qualitat apostant-se generalment per una producció de mitjana o baixa qualitat que es consumia tan sols a nivell intern. Aquesta bodega, en contra del que creien els seus conciutadans respecte a la viabilitat de produir vi ecològic i de qualitat, veïé com les seves vendes es disparaven en part gràcies al consum que en feien els estrangers europeus residents a Mallorca. Aquest fet és important ja que s'obriren les portes a la promoció i exportació a l'exterior tot i essent el producte el factor de promoció més important. Per això, amb el temps, tot i que la major part de la producció la ven a Mallorca, exporta el seu vi a Suïssa i Alemanya.

A més, encara que l'elaboració de vi ecològic és més costosa i per tant encareix el preu convertint-lo en un producte en teoria només apte per a persones amb un cert poder adquisitiu, troba una bona sortida en el mercat, en part, gràcies a les compres realitzades per classes populars que no volen renunciar a la qualitat i que ara, com dèiem al principi, disposen d'uns ingressos extres i uns nous hàbits dels que difícilment renunciaran.

6.2. L'impacte en la cultura popular

Si entenem per impacte un canvi bruscat, aquest és produït sobretot durant el *boom* del turisme dels anys seixanta en què es passà, d'una societat aïllada i eminentment rural, a una societat marcada pel turisme i en constant contacte amb l'estranger, d'una societat conservadora a una societat àvida de provar les noves modes

---

⁶⁹ Entrevista a A. Torrens. *GEA* núm 15: *Quadern de la terra*, editada per la Fundació Sa Nostra (2004)
http://www.uib.es/catedra_iberamericana

---

que importaven els turistes, d'una cuina de temporada a una cuina de tot l'any i, com no, d'una societat d'emigrants a una d'immigrants.

La major part dels autors contemporanis (C. Picornell, B. Bennassar, M. Seguí) coincideixen en definir els anys seixanta com l'inici d'una transformació dels hàbits i costums dels ciutadans de les Illes Balears si bé, com afirma Joan Amer, (2006) cadascuna de les tres illes presenta una realitat molt diferent respecte al seu desenvolupament turístic que, òbviament incidirà necessàriament en la forma en què es produirà l'impacte. Així doncs, les àrees on la presència turística ha estat més primerenca i important presenten uns impactes molt majors que aquelles on han estat més tardanes que, com Menorca, conserven millor els elements de la cultura popular.

Vistes en conjunt, però, les transformacions en la cultura popular no han deixat de produir-se des d'ençà, atès que a més del turisme existeixen nombrosos factors que influeixen i transformen la cultura popular. És important assenyalar que la cultura popular és una construcció social en permanent evolució i que, de fet, no existeix cap manifestació cultural que no hagi evolucionat poc o molt al llarg dels anys. L'arribada dels nouvinguts els darrers anys ha incrementat aquesta dinàmica aportant-hi altres canvis que d'una banda aporten elements nous alhora que revitalitzen allò propi.

Generalment, quan sociòlegs, geògrafs i antropòlegs, estudien els impactes del turisme en la cultura popular d'una societat es fa des d'una valoració negativa. La banalització de l'artesanía local i el seu pas des de l'utilitarisme a la conversió en objectes de record o representació local és un fet constatat en els estudis sobre els impactes del turisme (Mathieson i Wall 1990, Agustí Santana, 1997, Smith, 1978). I és que generalment, la poca sortida comercial dels mestres artesans fa que, a poc a poc, es vagin adaptant els productes a la llei del mercat. En altres paraules, ja no importa quin ús es faci de l'objecte d'artesanía, l'important és que es compri.

El turisme compra l'artesanía com a forma d'idealització d'una cultura que, sovint, no entén o desconeix. Com que el turista vol comprar a bon preu, l'artesà es veu sovint obligat a simplificar els models o a abaratir els costos d'una professió que cada vegada és més cara i que només quan es produeixi una revalorització del producte podrà pujar el seu valor econòmic.

A poc a poc, és possible que l'artesà adapti l'objecte a les noves necessitats del turista, afavorint l'aparició de nous objectes comercials diferents als originals. La compra d'artesanía com a record de l'espai on s'ha viscut obliga a adaptar la realitat a la imaginació que es fa del lloc de destinació, transformant les formes i mostres de cultura popular de diferent manera: adaptant el producte a les noves necessitats, incorporant-hi elements nous, substituint els existents per altres propis d'altres regions però que el turista creu originaris del lloc, etc.

Amb la immigració, es desenvoluparà paral·lelament un nou fenomen: l'aparició d'elements artesans estrangers que no tenen per objectiu recrear la destinació, sinó tan sols vendre objectes que puguin considerar-se exòtics a la vista tant de turistes com residents. Amb els anys, no és estrany trobar teixits tradicionals equatorians al costat de roba tradicional menorquina, eivissenca o mallorquina, així com també elements d'artesanía africans al costat de siurells i plats de fang de Marratxí. Els espais de difusió d'aquests productes són a hores d'ara, preferentment, els mercats i fires municipals si bé poc a poc s'ha anat creant una xarxa de comerços especialitzats.

Cal destacar que l'anterior es produeix sobretot en objectes artesans, sovint banalitzats, molt propis de

països del sud. Per això es fa necessari distingir l'impacte que es dona entre immigrants rics i pobres, que a hores d'ara encara es produeix quan diferenciem entre immigrants comunitaris i extracomunitaris.⁷⁰ A hores d'ara, el major estatus socioeconòmic dels ciutadans comunitaris respecte els ciutadans extracomunitaris fa que aquests segons disposin d'un canal de difusió culturals propis molt diferents i per tant amb un impacte molt diferent.⁷¹

Ahora, com hem vist en el cas de l'habitatge, l'impacte pot actuar revaloritzant allò propi. L'arribada d'estrangers amb un alt poder adquisitiu que volen diferenciar-se dels turistes convencionals que ja no només busquen un record, sinó que, a més, volen que aquest sigui real, ha revaloritzat elements condemnats al desús o desaparició: les avarques menorquines, els vestits eivissencs, teles de llengües mallorquines, etc.

A vegades, aquests fet pot donar peu a noves formes de fusió com és el cas de la moda Adlib, creada a principis dels anys setanta per la iugoslava d'origen aristocràtic Smilja Mihailovitch que, s'inspira en les robes i vestits típics de les Pitiüses amb influències directes del moviment hippy. Actualment aquesta rep el suport d'institucions com ara el patronat de la moda d'Eivissa que organitza desfilades de models en el que participen més de trenta dissenyadors i compta com a president al mateix Consell Insular d'Eivissa.

A grans trets l'artesanania de les Illes Balears ha passat per tres etapes. La primera, en què aquesta era entesa sobretot des d'un punt de vista utilitarista, funcional i pràctic. Per això, a mesura que han anat apareixent béns de consum considerats més pràctics i millors (més durs, ràpids, moderns etc.) la major part de la població ha anat desfent-se d'ells decantant-se pels nous objectes industrials.

La segona fase, en què el turisme és qui demanda en gran part aquests béns d'una manera estereotipada com a simple record mentre la major part de la població la substituïa per elements nous i tan sols una petita elit en reivindicava la recuperació com mostra patrimonial i identitària de la societat.

Finalment una darrera etapa en què s'ha revaloritzat la concepció de l'artesanania pròpia, ahora que se n'ha diversificat la producció estenent el seu ús més enllà d'allò estrictament funcional readaptant vells elements per a actualitzar-ne el seu ús. En aquesta fase, en què es troben actualment les Illes Balears, s'amplia l'oferta amb productes nous, fruit de la fusió amb elements forans i/o moderns que responen a les necessitats dels consumidors actuals.

Actualment existeix una gran oferta de productes artesans tradicionals en vidre, ceràmica, brodats, teles, sabates, pell, argenteria, bijuteria, joieria, etc., a les que s'han anat afegint noves mostres d'artesanania local modernes que enllacen amb les de caràcter tradicional. Les porqueres, avarques, les teles de llengües, el vidre bufat... són una bona mostra d'aquesta dinàmica.

La producció per tant ja torna a sobrepassar allò artesà i inclús empreses mallorquines locals del calçat, com ara la ja internacional Camper, han tret models basats en les formes tradicionals de les sabates degut a l'alta demanda del mercat. D'altra banda, a Menorca sobretot però també a la resta de illes, s'ha anat creant una indústria de teixits basada en la comercialització de camisetes amb colors de paisatges o dibuixos d'elements identitàris que evoquen una fusió de tradició i modernitat de les Illes, amb una gran acceptació entre turistes i

---

⁷⁰ Amb la incorporació de nous estats de l'est a la Unió Europea la immigració de ciutadans de l'Est creix assolint una representativitat significativa en el si dels col·lectius d'immigrants de les Illes Balears transformant l'actual divisió entre ciutadans comunitaris rics i ciutadans extracomunitaris pobres.

⁷¹ *Ikea*, per exemple, ha aconseguit influenciar i homogeneïtzar l'estètica i forma de vida de la major part de les llars dels països més rics del món.

residents.

6.3. L'impacte en les festes

Com ja hem explicat, fins a principis dels anys noranta, a les illes Balears existia una dualitat d'espais marcat per un interior, on la presència de turistes i estrangers era gairebé inexistent, i un litoral en què en alguns casos la població nascuda fora de l'illa tenia una presència significativa i fins i tot era majoritària. Aquesta dualitat ha desaparegut gairebé per complet a mesura que, a partir de la descoberta turística de la Mallorca rural, els estrangers europeus han començat a establir-se a zones de l'interior, atraient amics i familiars així com una segona onada migratòria d'immigrants extracomunitaris que trobaran feina al sector de la construcció i els serveis.

Paral·lelament, a diferència dels turistes anomenats comunament de sol i platja que tenen un ràtio de desplaçament més aviat moderada, s'ha anat estenent un turisme de masses independent que es desplaça per tot arreu de l'illa amb cotxe a la recerca de "l'autèntica Mallorca" descobrint les diferents festes i mostres de cultura popular. En general, el coneixement que es té d'aquests esdeveniments es basa en informacions facilitades per guies turístiques, treballadors del sector turístic o per altres turistes. Una informació que moltes vegades és parcial i sol centrar-se en els punts més coneguts i espectaculars de les festes o en aquelles ja popularitzades. Per això, a poc a poc els responsables municipals han vist com aquests nous visitants podien suposar uns ingressos extraordinaris per al municipi altrament de cada vegada més terciaritzats.

La concessió de llicències d'obres i els nous ingressos dels impostos provinents de l'increment poblacional permet als Ajuntaments disposar d'uns recursos extres que els permetran ampliar l'oferta social i cultural del poble. Aquest fenomen, lligat al major poder adquisitiu dels residents ajudaran a l'esdeveniment d'una macrooferta cultural desconeguda fins aleshores en què els cinemes a la fresca o els festivals de jazz han anat quallant en les caloroses nits d'estiu. En molts casos es tracta d'activitats que trenquen la tradicional separació entre turistes i residents. Però, sobretot, d'una autèntica injecció econòmica molt important per al municipi.

Per això, si bé el desenvolupament d'una macrooferta cultural en forma de fires, mercats i festivals no és un impacte únicament relacionat amb el turisme residencial i la immigració, creiem que està relacionat directament amb alguns dels seus efectes:

- Major poder adquisitiu dels residents.
- Redescobriments de tot allò que és autòcton i artesanal.
- Nova societat de l'oci basada en el consum del temps lliure.
- Gran interès en aquest tipus d'esdeveniments dels turistes i residents estrangers.
- L'oportunitat de negocis que representen les fires i mercats

D'altra banda, l'actual millora de les infraestructures i comunicacions entre els municipis han facilitat que la població es desplaci de poble en poble a la recerca de la festa o millor dit, porció de la festa que més li agrada. Les festes municipals ja no són exclusives dels residents i a excepció dels molts devots, gran part de la

---

població es fa les seves festes a la carta, peregrinant als municipis propers assistint a aquelles activitats que més li agraden.

Aquest fenomen global i oferta lúdica a la carta està produint massificacions en gran part de les festes populars que han tingut com a reacció un rebuig de la població local cap a tota aquella persona forana del poble. Segons J Miralles (2005), possiblement el cas més espectacular de tot plegat siguin el de l'Alborada de Pollença a Mallorca, o el de Sant Joan a Menorca. En ambdós casos, s'ha massificat la festa fins al punt que s'impedeix el seu desenvolupament amb normalitat, mutant alguns dels seus elements a conseqüència de l'arribada de persones al·loctones tan de dins com de fora de les seves respectives illes.

Així, per exemple, la tradicional tira d'avellanes que, fins a llavors es feia amb la funció de galantejar a les dones, s'ha transformat en una guerra de l'avellana. Si bé és cert que els propis ciutadellencs s'han acabat afegint a aquesta activitat, molts han desenvolupat actituds hostils cap als forasters que els visiten tot acusant-los de massificar i pertorbar la festa.

En el cas de Pollença, cada mes d'agost se celebra "la Patrona" que commemora que rememoren l'atac del corsari Dragut el 30 de maig del 1550, que tractaven de saquejar la vila i la seva expulsió per part dels pollencins. Es tracta d'una festa fortament arrelada on participen la pràctica totalitat dels homes joves i de mitjana edat en una successió de batalles que simbolitzen allò esdevingut en el passat. Per la seva espectacularitat produeix una concentració enorme de gent en un espai que fins a fa relativament pocs anys era d'ús exclusiu dels residents. Les queixes contra aquesta «invasió» no es limiten a ser contra els turistes, sinó cap a tot aquell que no sigui del poble. Els motius de queixa dels locals són, en general, quatre:

En primer lloc la forta concentració de gent que no deixa espai per a la festa local i produeix una veritable massificació. En segon lloc, la desviació que pateix la festa per la incorporació de nous ritus que els locals no han imposat, guerra de l'aigua o ballar durant la interpretació de l'himne del poble. En tercer lloc, l'alt nivell d'alcoholisme que, sovint, acaba en baralles que desprestigien la festa. Finalment, la participació de gent forana en la batalla dels moros i cristians que, sovint, massifica l'acte i desequilibra una batalla en favor d'uns moros que estan obligats a perdre.

El punt més àlgid d'aquesta confrontació es produeix de matinada en l'auborada quan la celebració el vespre anterior al desembarcament dels moros es toca l'himne del poble. Es tracta d'un himne que es tocava anteriorment de manera solemne, just abans de l'alba. Tot el món callava al sonar l'himne considerat la culminació de l'auborada i l'inici del desembarcament pirata. El desconeixement dels forans del significat d'aquest fa que confonguin la seva funció i reaccionin a la música ballant i saltant, fet que és considerat pels autòctons com un insult i befa. Es produeix així, cada any, una confrontació entre els qui volen ballar i els qui ofesos, proven sense èxit fer-los callar.

Amb els anys, s'han tractat de crear barreres per al forasters del poble tan a nivell de ciutadania com a nivell institucional. El 1999, per exemple, un nombrós grup de joves del poble duien samarretes on directament es deia als forans del poble que no eren benvinguts. Més recentment, l'Ajuntament ha rescindit la participació en les batalles als empadronats al municipi prohibint-hi la participació directa als externs.

Davant una oferta lúdica i cultural cada vegada més nombrosa, el turista actua com catalitzador d'altres turistes que arriben atrets per la possibilitat de veure els costums mallorquins "en estat verge". Pocs són però els

que participen directament en la festa. En alguns casos perquè no sempre es tracta de festes participatives, en uns altres perquè, no sentint-se benvinguts, s'estimen més romandre-hi al marge.

En aquest punt convé assenyalar que el precedent turístic influenciarà a l'hora de distingir entre la participació en l'entramat festiu dels immigrants comunitaris i extracomunitaris. Així, per exemple, cal distingir entre les festes que es creen per a consum turístic i les que es creen per a un consum intern. La coincidència entre les nacionalitats més nombroses d'estrangers comunitaris amb les nacionalitats més representatives entre els turistes (alemanys i anglesos) afavorirà que aquests segons disposin d'una oferta molt més amplia creada en gran mesura per la població nadiua mentre que els segons hauran de partir de zero i crear les seves pròpies festes.

Aquestes festes de nova creació poden incorporar-se de diferents maneres a les existents: acoblant-se a les ja existents o creant-se sobretot per a cohesionar la comunitat immigrant. Respecte al primer cas, a Maó la comunitat llatinoamericana organitza concerts durant les festes que s'afegeixen a aquells que organitza directament l'Ajuntament. Pel que fa el segon cas, podem posar com a exemple la commemoració de les diferents festes nacionals que any rere any, celebren els seus conciutadans a qualsevol de les illes organitzades per associacions de immigrants.

Un tercer cas documentat per J. Miralles (2004), si bé òbviament minoritari, és el de la recuperació de festes ja perdudes per part de ciutadans estrangers. En aquests casos, és provable que s'introdueixin nous elements que no existien abans adaptant la nova festa a les necessitats del moment. Aquest és el cas de Ses Alqueries (Santa Eugènia), a Mallorca on els residents del petit llogaret, majoritàriament immigrants d'origen europeu, han recuperat les festes locals que feia 50 anys que ja no es celebraven. Una de les organitzadores manifestava no obstant que per als propers anys volia introduir-hi canvis ja que considerava que la festa era poc internacional i que calia fer-la en anglès enlloc d'emprar el català.

La creació de festes sense referents històrics no és un fenomen exclusiu dels immigrants i en els darrers anys s'han multiplicat les festes i fires que tracten de dinamitzar la vida del poble atorgant-los en alguns casos trets identitaris locals. Una mostra d'això és sens dubte el de les fires i mercats municipals que s'han anat multiplicat arreu de les illes sumant-se a les tradicionals. Aquestes noves fires sovint van creant-se amb un objectiu temàtic que tracta de representar el poble: fira del fang a Marratxí, de la mel a Llubí o de l'esclatasang a Mancor de la Vall. A més, s'aprecia que a les fires més antigues es van sumant un gran caramull d'activitats complementàries que tenen per objectiu fer la fira més atractiva fins al punt que l'element primari acabi adoptant un rol secundari. En definitiva, tots aquells ingredients que converteixen aquesta fira en una segona festa major del poble. En alguns casos, com el d'Inca, el grau de participació és tan alt que acaba suplantant-la.

Aquesta nova realitat s'observa també en altre tipus d'esdeveniments socials com els mercats, que tenen un atractiu turístic més que significatiu. Per al *col·lectiu pagès*⁷² (1996), a partir de l'anàlisi del cas del mercat de Sineu, apunten que la instrumentalització del mercat com a símbol d'identitat per a ús turístic i la decadència de l'agricultura són els principals responsables del procés de folklorització d'aquest mercat. Un fet que provoca que la funció primària d'aquest com a centre de transaccions d'inputs i outputs agrícoles s'hagi convertit en

---

⁷² El *Col·lectiu pagès* estava format pel professor de geografia humana de la UIB, Jaume Binimelis Sebastián i els estudiants: Joana Cardona Bonet, Cristina Mestre Ferrer, Catalina Martínez Serverea i Bartomeu Sastre Canals.

testimonial.

Crear una festa de caràcter lúdic sense cap tipus d'arrel o tradició pot comportar en alguns casos un debat entre la ciutadania sobre si l'administració pública ha de col·laborar o no en el seu finançament així com sobre la conveniència de la seva realització. Aquest fet és encara més delicat quan es tracta de tradicions importades d'altres indrets de l'estat sense incorporar així cap tipus d'element tradicional o identitari de l'illa d'acollida. El cas més conegut i polèmic és el de la Feria de Abril, una festa andalusa que any rere any se celebra a la ciutat de Palma amb finançament institucional.

Les reaccions a aquesta festa han estat molt diverses al si de la nostra societat i es corresponen, com veurem en el següent capítol, amb el debat existent sobre quin ha de ser el model d'integració de la nostra multiculturalitat. Podem introduir que dins el mateix nacionalisme, existeixen dues corrents al respecte. Una primera més semblant a la que es practica a Catalunya que vol integrar la festa com a nou referent identitari de la comunitat. Una segona que afirma que aquesta representa un atac frontal a la cultura pròpia entenent aquesta com un element de desintegració dels elements identitaris ja existents. Val a dir que aquesta darrera té més pes a l'illa de Mallorca entre sectors de l'independentisme actualment representats per formacions com ara el Lobby per la Independència.

La revitalització del folklore popular presenta un continu seqüencial similar a allò explicat anteriorment respecte a l'artesania. Si bé, a partir del desenvolupament del turisme, grans capes de la població van abandonar els costums i festes locals, amb una pèrdua generalitzada de tot allò lligat a la cultura popular, amb el pas dels anys, s'ha estès un sentiment de temor davant aquesta pèrdua tractant de reaccionar per a protegir-la i promoure-la.

En part això explica l'auge del nacionalisme de principis dels anys noranta i sobretot, a partir de 1996. Si bé en els darrers anys el seu pes real ha disminuït a nivell electoral, ha posat les bases de la mobilització cívica i institucional. Aquesta reacció però no ha estat només pròpia de les Illes Balears i ja Lison (1992:162) observava aquesta tendència amb l'esclat del nacionalisme i regionalisme que a mitjans dels anys setanta es produí a gran part de l'estat. A partir de l'anàlisi de la vall de Guistau observava com els habitants del municipi reafirmaven la pròpia identitat cultural, diferenciar-se de la resta per atreure l'atenció dels turistes i visitants obrint així una nova font d'ingressos per a la comunitat.

Aquestes dinàmiques segons una entrevista realitzada per J. Miralles (2004) a l'antropòleg Alexandre Miquel, més que d'una revaloració de la cultura pròpia, es tractaria d'una invenció i reinvençió de la mateixa història. Un fenomen que per a ell és de caràcter universal.

En qualsevol cas, la recuperació o invenció de la identitat es pot desenvolupar de tres maneres diferenciades i de vegades complementàries:

- Es recuperen elements de cultura popular perduts i es revitalitzen seguint el patró original.
- Es recuperen elements de cultura popular antics i es fusionen amb elements moderns.
- Es creen elements identitaris moderns tot justificant-se en antecedents antics.

L'esquema anterior és una generalització que convindria matisar. És molt possible que els tres exemples exposats s'entremesclin entre si. Tanmateix, creiem que, seguint la catalogació anterior, podem agrupar les principals manifestacions culturals esdevingudes als darrers anys.

Del primer model podem posar la recuperació dels cossiers de la localitat mallorquina d'Algaida i els cossiers d'Alaró. Els cossiers d'Algaida havien desaparegut durant un breu període de temps i recuperats com a atractiu turístic banalitzant-se i perdent el seu sentit original. La voluntat d'uns joves que més endavant crearen la delegació local de l'Obra Cultural Balear, permeté al 1973 la seva recuperació en el sentit tradicional. Pel que fa als d'Alaró, la seva recuperació és molt més recent si bé ha tractat de mantenir-se fidel a la festa original. També ha estat important la tasca per recuperar els instruments tradicionals, sobretot la xeremia, que durant els anys vuitanta estigueren a punt de desaparèixer amb el que això hagués suposat per a totes les festes tradicionals on aquest instrument juga un rol destacat.

Pel que fa el segon model, podem veure un perfecte exemple en la música popular i la proliferació de músics de folk o grups que, cantant en català, prenen les arrels de la música tradicional adaptant-les amb els instruments moderns. Exemple d'això és el grup Nou Romancer, Coa Negra o Al-Mayurca que, a més d'incorporar instruments moderns com el baix, fusionen la música mallorquina amb d'altres de la Mediterrània en general. També la música podria seguir el model tres, quan el grup de música usa la llengua pròpia per a expressions artístiques modernes que poden anar del *Rock and Roll* o *Reggae* o la música de cantautor. En l'actualitat, gran part d'aquests grups s'han unit creant la plataforma Músics per la Llengua que reivindica la música cantada en català.

Finalment, del darrer model potser un dels exemples més representatius ha estat la instauració de la Diada de l'1 de març com a Diada de les Illes Balears i la del 12 de setembre com a Diada de Mallorca. Anteriorment, cada illa celebrava la seva Diada de manera independent sense necessitat que fos un dia festiu. En el cas de Mallorca, el dia més representatiu havia estat tradicionalment el 31 de desembre, que recordava l'entrada de Jaume I a la ciutat i per tant la incorporació a l'òrbita catalano-aragonesa. Sense eliminar aquesta data, que es continua celebrant amb austeritat per part de les autoritats civils, polítiques i militars, en diferents actes, no exempts de polèmica, s'ha afegit aquesta diada de nova planta, que commemora el jurament fet per Jaume II l'any 1276 de la Carta de Franqueses i Privilegis del Regne de Mallorca.

6.4. L'impacte en els mitjans de comunicació

La població de les Illes Balears és conscient, des de fa dècades, de l'existència de mitjans de comunicació exclusius dels residents estrangers britànics i alemanys. El fet turístic fa que la major part dels quioscos de l'illa disposin de setmanaris, diaris i llibres originaris dels països de procedència dels turistes. Amb el procés de residencialització de bona part d'ells, apareixerà un fenomen relativament nou, l'edició en massa de premsa escrita a les Illes Balears que s'adreça preferentment als col·lectius immigrants.

El principal mitjà escrit ha estat durant dècades el *Daily Bulletin* que editat íntegrament en anglès existí abans que el diari de Balears, actualment l'únic escrit en català a la nostra comunitat. Més endavant, degut a l'augment de residents alemanys, s'edità el *Mallorca Zeitung*, i s'iniciaren les emissions d'*Insel radio*. A més a

---

més, en ocasions, durant els mesos d'estiu diverses cadenes alemanyes realitzen programes de televisió fets a les Illes.

Amb la immigració procedent d'àmbits extracomunitaris, la necessitat d'informar i expressar-se per part dels diferents col·lectius ha anat per altres caires i amb una forta expansió de medis (generalment escrits i gratuïts) creats durant la darrera dècada. Entre d'ells podem citar *Baleares sin fronteras* que, de caràcter quinzenal, té una tirada de 30.000 exemplars i es distribueix a locutoris i també associacions. Altres publicacions que també podem citar són: *Cono Sur* o *Mundo Latino*.

Aquestes edicions realitzen una tasca molt important a nivells com informatiu, econòmic, cultural, d'integració social i institucional, polític, de sensibilització, etc. A nivell econòmic, mostren el gran dinamisme de la població immigrada que, en poc temps, posa en funcionament negocis de tot tipus adreçats, en un primer moment, a persones immigrades i que, en determinats casos, s'obren a la població en general; o d'altres empreses autòctones que veuen en la immigració un mercat molt important a explotar (entitats financeres, immobiliàries, botigues, etc.).

Per exemple, botigues i negocis regentats per immigrants:

- Locutoris (ciber)
- Botigues ètniques
- Consultoria sobre immigració
- Artesania
- Mercats solidaris
- Restaurants
- Bars
- Associacions d'immigrants
- Esglésies
- Perruqueries

Empreses balears que s'ofereixen als immigrants:

- Venda de cotxes
- Caixes d'estalvi i bancs
- Immobiliàries
- Agències de viatges
- Botigues de mobles
- Institucions públiques

A nivell social, aquestes publicacions recullen els diferents actes que realitzen els col·lectius immigrants i que, a poc a poc, inclouen activitats en les quals participa la població autòctona: activitats gastronòmiques, trobades culturals, activitats esportives, etc.

A nivell polític, esdevenen un mitjà per informar dels avanços en una negociació constant amb les autoritats de les Illes per aconseguir el reconeixement de drets de ciutadania bàsics com, per exemple, el descompte per a viatges i, en tot moment, la interlocució amb estrangeria (delegació de govern) i amb les autoritats municipals i autonòmiques.

A nivell cultural, proporcionen informació sobre els trets culturals bàsics dels països d'origen i poc a poc donen entrada a aspectes culturals de les Illes Balears: festes, llengua, etc. Evidentment hi ha molt de camí a recórrer perquè siguin un instrument òptim per a la integració dels col·lectius immigrants, però fan una feina amb pocs mitjans i en la línia d'obrir i donar a conèixer els col·lectius que representen.

7. L'IMPACTE RELIGIÓS

El cristianisme catòlic ha marcat des de la conquesta de les balears, la major part de les manifestacions culturals de Mallorca. Les festes patronals de cada ajuntament, coincideixen amb la veneració d'algun sant en alguna data important del poble. Els temples cristians estan presents en cadascuna de les poblacions de les illes i la major part de la població continua declarant-se catòlica. Tanmateix, la religió cristiana no ha estat ni de bon tros l'única que s'ha practicat a les illes Balears, inclús després de la reconquesta.

A Palma, la ubicació de la catedral sobre l'assentament d'una antiga mesquita dona testimoniatge d'un conflicte religiós que va acabar amb la conversió forçosa dels jueus al segle XIV i l'expulsió dels moriscs a principis del segle XVII. Fins llavors, havia existit una societat plurireligiosa en què musulmans, cristians i jueus coexistien en el mateix territori, no exempt sempre de conflictes.

Aquests darrers, els jueus, van anar patint les diferents incursions en el call de la ciutat fins que foren obligats a convertir-se al cristianisme. Els descendents d'aquests jueus han estat, fins a fa molt poc, discriminats despectivament sota el nom de *xueta* en referència a la seva dubtosa conversió al cristianisme. Cal destacar que a hores d'ara no s'ha conservat una religió hebrea viva, de manera que, en l'actualitat, la religió de dit col·lectiu és la cristiana catòlica. Tot i així, hi ha hagut algunes tímides temptatives per part de descendents de jueus de reprendre la religió dels seus avantpassats, si bé es tracta de casos anecdòtics.

Actualment però, ens trobem amb que l'església catòlica té una crisi de adeptes i sobretot de practicants que, si bé no és nova, està deixant a la religió catòlica en un plànol cada vegada més secundari. Segons les dades del Centre d'Investigacions Sociològiques d'abril de 2008, el 55'5% dels espanyols que es declaren catòlics practicants o d'altres confessions religioses no van mai a missa i tan sols un 15'3% hi va tots els diumenges i festius. Enmig, un 16'7% hi va varies vegades a l'any i un 9'9% varies vegades al mes. De l'enquesta, destaca que tan sols un 1'7% hi va varies vegades a la setmana i que el sentiment i la pràctica religiosa és major en la gent de dreta i conservadora que entre la gent que es declara d'esquerres.

L'hegemonia del cristianisme catòlic de Mallorca, ja es va enfrontar als anys 60 del segle XX a una allau de desercions morals entre els practicants que no ha deixat d'incrementar-se des d'aleshores. La religió ha anat perdent gran part del seu antic poder en els àmbits més directes del procés de socialització, afavorint una

desvinculació de les noves generacions respecte l'església i religió catòliques. Per contra, l'arribada de fidels d'altres religions amb una fe i pràctica religiosa majors que les nostres ha fet que a poc a poc s'obri el debat sobre quin ha de ser el rol de les administracions envers la religió.

Encara que amb el restabliment de la democràcia als 70, Espanya i, en conseqüència, també les Illes Balears, passava a ser un estat laic trencant amb la tradició franquista anterior, continuen existint lligams entre església i estat en aspectes crucials com ara: dies festius, escola (assignatura de religió) i finançament públic de l'església.

Al segle XXI amb la irrupció de la immigració estrangera, l'Església Catòlica s'enfronta amb la competència dels protestants alemanys i anglicans, l'Islam i altres religions que fins aleshores tenien un pes gairebé testimonial a la nostra comunitat. Amb això no volem dir que existeixi a hores d'ara un grau significatiu de conversions del cristianisme catòlic a d'altres fes sinó al fet que a poc a poc la religió cristiana va perdent pes i influència en detriment de noves comunitats religioses que reivindiquen el seu espai tant en allò públic com en allò privat.⁷³

L'article 16 de la Constitució garanteix la llibertat ideològica, religiosa i de culte per als ciutadans si bé estableix un punt que deixa un marge ampli per al debat. Encara que diu explícitament que cap confessió tendrà caràcter estatal, diu que els poders públics tindran en compte les creences religioses de la societat espanyola mantenint les conseqüents relacions de cooperació amb l'església catòlica i amb les altres confessions.

La indefinició ha fet que novament s'obri el debat sobre quin ha de ser el model de "laïcitat", atès que en l'actualitat l'Estat continua primant clarament l'església catòlica. En aquest sentit es van configurant dues tendències que tenen per objectiu donar una resposta efectiva a la demanda d'una igualtat de tracte de l'Estat cap a totes les religions. Una primera que defensa que el model laic acabi d'establir-se definitivament eliminant qualsevol vestigi de religió del sistema públic i que aquest només funcioni en aquells centres educatius, comunitats o associacions no religioses. Una segona que demandaria que es reconegui el fet multireligios prenent mesures per equiparar els ajuts que actualment rep l'església catòlica a les altres religions.

Malauradament, no existeixen investigacions exhaustives sobre la confessionalitat religiosa de la població resident, i per tant real, de les Balears així com sobre el seu grau de fervor religiós. Per això, es pot fer una aproximació a partir de les dades existents a nivell nacional afegint-hi aquelles de la nacionalitat dels ciutadans estrangers.

Segons les dades del CIS la major part dels ciutadans de nacionalitat espanyola es declara catòlic (76'67%). Només un 1'6% es declararia practicant d'una altra religió mentre que un 13'2% es declara no creient i un 6'8% ateu. Tanmateix, la població immigrant amb nacionalitat espanyola és minoritària i per tant les dades no reflecteixen l'actual diversitat religiosa de l'Estat.

Per a calcular a *grosso modo* la religiositat dels ciutadans de les Illes Balears, hem de tenir en compte que, en general, pocs països són homogenis religiosament parlant. Alemanya, per exemple, presenta dues comunitats clarament majoritàries, ambdues de religió cristiana: catòlics i protestants. Les dues comunitats són

---

⁷³ Així per exemple la Federació Islàmica de les Illes Balears reivindicà el passat mes de febrer de 2007 la construcció d'un cementiri i la possibilitat de rebre classes de religió islàmica. D'altra banda, la Unió de Comunitats Islàmiques d'Espanya (UCIDE) acusà al Govern

més o menys proporcionals si bé la zona nord d'Alemanya és majoritàriament de la branca protestant, mentre la del sud és catòlica. El cas del Regne Unit és una mica més complex. Mentre que els anglicans són majoritaris a Anglaterra i a Gal·les, a Escòcia, presbiterians calvinistes i catòlics són la majoria davant una minoria d'anglicans. El Marroc és un cas més homogeni en predominar la religió musulmana sunnita.

A més, una part dels conciutadans poden manifestar-se com a agnòstics i ateus essent difícil d'avaluar en alguns països en què ni tan sols consten en les estadístiques oficials.

No hi ha dubte que avui en dia són presents a les Illes Balears gran part de les religions del món, ja que la religió no és generalment un fet independent de les persones. Els diferents col·lectius d'immigrants a les Illes cerquen la manera de trobar espais i moments de dur a terme les seves creences i pràctiques religioses, així doncs és possible trobar mesquites, locals de culte, esglésies de tot tipus, etc. De fet, segons el registre oficial del ministeri de Justícia, al 2007, el nombre d'entitats o centres pertanyents a religions minoritàries a Palma representa actualment el 16% del total dels dedicats a cultes religiosos amb 22 centres enfront als 109 catòlics.

Estudis recents en relació al paper de la religió en els processos migratoris internacionals arriben a la conclusió que els valors religiosos⁷⁴ constitueixen importants indicadors que permeten diferenciar les societats tradicionals de les societats secularitzades, aquest fet és perfectament visible a l'àmbit de les Illes Balears quan observen la immigració procedent del Nord i la immigració procedent del Sud. Així, per exemple, si a les esglésies catòliques la presència de població autòctona ha seguit una línia descendent durant les darreres dècades, avui dia amb la presència de població procedent d'Iberoamèrica s'està produint una reactivació de les mateixes; el dinamisme de la religió musulmana amb la proliferació de mesquites, n'és un altre exemple.

Un dels aspectes que més controvèrsia ha originat ha estat el del suposat major esperit religiós dels immigrants respecte als seus conciutadans del país d'on són originaris. Generalment es posa l'exemple de França on les diferents mesures en contra del vel islàmic haurien promogut una major religiositat dels immigrants, juntament amb la por a perdre part de la identitat dels pares o del país d'origen.

Tot i amb això, l'anàlisi de l'evolució del procés migratori a Espanya realitzat per J. Díez Nicolàs (2005:383) mostra com mentre que tan sols un 52% dels espanyols afirmava trobar consol i fortalesa en la figura de Déu, segons dades de l'any 2000, aquesta dada pujava fins al 74% en el conjunt de la immigració segons dades de 2004. Déu ocupa un lloc major entre la població immigrant en: els grups nord-africans, subsaharians i llatinoamericans; i és inferior a la resta de grups i s'observa però una correlació per la qual els emigrants tendeixen a perdre la fe una vegada s'estableixen a Espanya o dit d'altra manera, els marroquins espanyols tenen menys fe que els marroquins del Marroc.

Com a conclusió podem indicar que els valors religiosos són més propis de les societats tradicionals, que es perden a poc a poc a les societats industrials i més encara a les postindustrials. No es tracta d'un rebuig cap al fet religiós o als seus representants, més bé que les actituds i comportaments de les persones no es regeixen per criteris religiosos sinó per criteris civils.

---

d'exercir una discriminació religiosa en negar la possibilitat d'assistir a classes de religió islàmica als centres públics i concertats tal i com es possibilita al conveni signat al 1996 amb el Ministeri d'Educació.

Els immigrants per tant s'allunyen dels valors religiosos tradicionals als seus països d'origen, societats més tradicionals que l'espanyola. Malgrat tot, la meitat de la població espanyola sembla encara mantenir actituds favorables a les creences religioses.

RELACIÓ DE TAULES, FIGURES I QUADRES

Taules

Taula 1. Increment percentual de l'alumnat estranger a les Illes Balears (2004-2007)

Taula 2. Increment de l'alumnat estranger a les Illes Balears (1996-2008)

Taula 3. Alumnat estranger d'Educació Primària, per illes i titularitat dels centres educatius. Curs 2006-2007

Taula 4. Alumnat estranger d'Educació Secundària Obligatòria, per illes i titularitat dels centres educatius. Curs 2006-2007

Taula 5. Evolució de la distribució de la població escolar de nacionalitat estrangera a les Illes Balears, per etapes educatives (2004-2007)

Taula 6. Nacionalitats d'alumnat estranger a les Illes Balears (2002-2007)

Taula 7. Població escolar estrangera, per Illes i nacionalitats superiors a 100 alumnes (Curs 2006-2007)

Taula 8. Evolució d'alumnes matriculats a estudis universitaris de tipus presencial a les Illes Balears

BIBLIOGRAFIA

- AMER FERNÁNDEZ, J. (2006): *Turisme i política. L'empresariat hotelier de Mallorca*. Documenta Balear. Palma de Mallorca.
- BATES, D.G; F. PLOG (1990): *Cultural Anthropology*, MC Grau-Hill, New York.
- BENÑASSAR, B. (1987): «L'impacte social del turisme de masses a la Mallorca els anys 60». *Mallorca ara*. Palma de Mallorca: F. E. Darder, p. 63-70.
- BERLIN, I. (1998) : *Nacionalisme*, Tàndem, València.
- BINIMELIS, J. (2002): «Canvi rural i propietat estrangera a Mallorca». A PICORNELL C.; POMAR J. (ed.). *L'espai turístic*. Palma de Mallorca: Instituto de Estudios Ecológicos.
- BONNÍN C. (2004): *Tribuna de la mediterrània*
http://www.tribunadelmediterraneo.com/entrada_cat.php3?temas=true&codigo=9
- CENTRO DE INVESTIGACIONES SOCIOLOGICAS (2008): *Barómetro del CIS: población de nacionalidad española y residente en el país de más de 18 años*.
- DÍEZ NICOLÁS, J. (2005): *Las dos caras de la inmigración. Documentos del Observatorio Permanente de la Inmigración*. Ministerio de Asuntos Sociales.
- DIRECCIÓ GENERAL DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA (2003): *Enquesta sociolingüística*, Govern de les Illes Balears, Palma de Mallorca.
- FEBRER, J (2006): *Imatges i realitats de la immigració a Menorca. Estudi etnogràfic sobre els nous menorquins*. Consell Insular de Menorca
- GEA (2004): «Entrevista a Antoni Torrens», núm. 15, Fundació Sa Nostra, Palma de Mallorca.
- GELLNER, E. (1997): *Nacionalismo*, Destino, Barcelona.
- HOBSBAW, E. (1991): *Naciones y nacionalismo desde 1780*, Crítica, Barcelona.
- ITURRASPE, A.; J. MIRALLES (2004): «Opinions i actituds envers el català dels estrangers d'origen europeu residents al Pla de Mallorca», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 18, Barcelona.
- JURDAO ARRONES, F. (1990). *España en venta. Compra de suelo por extranjeros*, Endymion, Madrid.
- KYMILKA, W. (1996): *Ciudadanía multicultural*, Paidós, Barcelona.
- LISÓN J. C. (1992): «¿El turismo como futuro inevitable? El caso del valle de Gistau». A ERISMAN, H. M, *Los mitos del turismo*, Endymion, Madrid, pp. 147-176.
- MARÍ, I. (2002): *Una política intercultural per a les Balears? Informe per al debat*. Inèdit.
- MATHIESON, A.; WALL, G. (1990): *Turismo. Repercusiones económicas, físicas y sociales*, Trillas, Ciudad de México.
- MELIÀ, J.; L. MESTRE (2006): *Estudi sobre les característiques i motivacions dels alumnes dels cursos per a estrangers, per a no catalanoparlants i de l'Escola Oficial d'Idiomes de Palma*, Cresib.
- MIRA, E. (1974): *Sobre Erwin Broner. Cap a una normalització de l'arquitectura d'Eivissa*, Institut d'Estudis Eivissencs, Eivissa.
- MIRALLES PLANTALAMOR J. (2004): *Impactos socioculturales del turismo residencial en España. Análisis comparativo del fenómeno en las diferentes comunidades autónomas a partir del caso mallorquín* (Tesi doctoral inèdita).
- MIRALLES PLANTALAMOR J. (2005): «El impacto cultural del turismo residencial en Mallorca», En MAZÓN i ALEDO, *Turismo residencial y cambio social*, CAM i UA i FRAX, Alacant.
- MOLL, A. (1989): «Sobre la integració lingüística dels immigrants». *Les migracions en Quaderns «Cultura Fi de Segle»*. Ajuntament de Palma, Palma de Mallorca, pp. 77-93.
- NAÏR, S. (2006): *Y vendrán... Las migraciones en tiempos hostiles*, Planeta, Madrid
- PICORNELL, C. (1989) : «Turisme i societat a les Illes Balears (Crònica d'un canvi accelerat)». *El Mirall* , núm. 30, Obra Cultural Balear, Palma de Mallorca, pp. 40-44.
- SALVÀ TOMÀS, P. A. (2004): «La nova realitat geodemogràfica de les Illes Balears al començament del S XX I: creixement de la població i fluxos migratoris». *Treballs de sociolingüística catalana*. Benicarló.
- SANTANA, A. (1997): *Antropología y turismo*, Ariel, Barcelona.
- RIERA FONT A (2007): *Informe econòmic i social de les Illes Balears*, Centre de Recerca Econòmica, Sa Nostra, Palma de Mallorca.
- SEGUÍ LLINÀS, M. (1995): *Les nouvelles Baléares*, L'harmattan, París.
- SMITH, V. L. (1978): *Hosts and Guests. The antropology of tourism*. Oxford: Basil Blackwell.
- TUSON, J. (1992): *Mal de llengües*, Empúries, Barcelona.

-
- VALLESPÍR J. (1999): «Interculturalismo e identidad cultural». *Revista interuniversitaria de formación del profesorado*, núm 36, pp. 45-56.
- WILLIAMS, R. (1976): *Keywords*, Fontana, Londres.

CAPÍTOL VII

IMMIGRACIÓ I CIUTADANIA A LES BALEARS

Joan Miralles Plantalamor i Luis Vidaña Fernández

1. IMMIGRACIÓ: UNA NECESSITAT DELS PAÏSOS EMISSORS I RECEPTORS

Encara que no és l'objectiu d'aquest treball analitzar l'actual context internacional, cal dir que l'actual divisió Nord-Sud entre països enriquits i països empobrits és la principal responsable de les migracions actuals i que, com afirma Sami Naïr (2006), lluny de trobar-nos al final d'un camí, estem tan sols a l'inici d'un procés que mai no s'ha interromput al llarg de la història.

Tot i l'actual procés de deslocalització, històricament el Nord ha concentrat gairebé tota l'estructura productora del món que fa funcionar amb matèries primeres a baix cost, que provenen sobretot del Sud. Els països del Nord, per tant, viuen en gran part gràcies a la pobresa dels països del Sud limitant-ne el seu desenvolupament, sobretot, perquè a hores d'ara és impossible la pervivència ecològica d'un món amb els seus nivells de consum.

A més dels factors econòmics, cal destacar no obstant el factor demogràfic. Mentre que el continu creixement econòmic del Nord contrasta amb un índex de natalitat cada dia més baix. Al Sud, la situació és inversa. Quina solució existeix a aquest desequilibri demogràfic?. De moment ens trobem amb dues polítiques contraposades a un i altre extrem. Mentre el Nord tracta d'incentivar els naixements amb mesures més o menys eficaces, alguns països del Sud tracten de reduir la taxa de natalitat amb mesures que sovint xoquen amb valors religiosos i culturals ancestrals.

F. Dumont definia ja al 1995 la riba nord de la mediterrània com a "L'Europa arrugada" qualificant de suïcidi, el procés de transició demogràfica⁷⁵ que portava a l'envelliment de la població europea. Entre altres raons perquè en una societat de benestar en què la població jubilada percep una pensió vitalícia es fa difícil mantenir la seguretat social si disminueixen els contribuents i augmenten els beneficiaris. Per això, a poc a poc s'ha anat acceptant la idea que la immigració és beneficiosa per a l'estat d'acollida.

No obstant, l'economia d'un país es pot veure fortament influenciada tant si és receptora com si és emissora d'emigrants. Els països emissors es beneficien d'unes divises extres com les que percebia Espanya quan enviava a centenars de milers de persones a treballar a Suïssa aconseguint així nombrosos ingressos per a l'Estat en forma de divises. Pel que fa als països receptors, s'aconsegueix una mà d'obra per a treballs que la població autòctona no està disposada a fer alhora que s'ajuda a rejuvenir i mantenir l'estat de benestar atès que la major part de la immigració és, tot i l'envelliment que suposa el turisme residencial, majoritàriament jove.

La manca de futur al país d'origen, unit a la popularització dels mitjans de comunicació occidentals als països del Sud, on hom pot veure els béns de consum i qualitat de vida del Nord, contribueixen sens dubte al fet que anualment milers d'immigrants tractin de creuar l'Estret de Gibraltar tot i els perills que això comporta. El

---

⁷⁵ Entenem per transició demogràfica el pas d'una societat amb fecunditat alta a una altra amb una fecunditat baixa o fins i tot decreixent.
http://www.uib.es/catedra_iberamericana

més segur, per tant, és que fins que no existeixi una esperança i perspectiva de futur al país d'origen i mentre les pautes demogràfiques siguin tant distants les migracions continuaran.

Centrant-nos a Espanya, el mes de novembre de 2006 l'equip econòmic de Moncloa (Presidència del Govern d'Espanya) va presentar l'informe "Immigració i economia espanyola 1996-2006" que relacionava el creixement econòmic actual amb l'augment de població experimentat com a conseqüència de la immigració. Segons l'informe, Espanya tindria encara marge per augmentar la seva població en un 50% en els propers anys, passant dels 44 milions d'habitants censats el 2006 fins arribar als 66 milions.

Tot i aquest espectacular augment, la densitat de població espanyola es situaria en 86 h/Km², molt per davall de l'actual mitjana europea actual estimada en 117'5 h/Km². Per altra banda, Espanya amb l'11% de la seva població d'origen estranger, ocupa l'onzè lloc entre els països desenvolupats. Un percentatge molt per sota altres països com per exemple Austràlia i el Canadà que amb un 20'3% i 18'9% ocupen les primeres posicions a nivell internacional. Cal matisar que les dades anteriors divergiren molt del cas de les Illes Balears on el percentatge d'estrangers és molt superior a la mitjana estatal amb més d'un 18% d'estrangers en un territori on ja al 1998 la densitat de població era de 157'5 h/Km², molt per sobre de la mitjana europea.

Altres dades significatives de l'informe són que el 30% del creixement del PIB durant els darrers 10 anys, i el 50% del creixement del PIB durant el darrer quinquenni es deuen sobretot a la immigració que ha crescut per sobre del 3% els darrers 4 anys: 2004 (3'2%); 2005 (3'5%); 2006 (4%); 2007 (3%). Concretament, segons aquest informe la immigració laboral hauria aportat 23.402 milions d'euros, molt per sobre de les despeses estimades en 18.618 milions d'euros. Per tant, la immigració suposaria anualment un saldo positiu per a l'economia espanyola de 4.784 milions d'euros. Unes dades que encara serien més significatives pel que fa als costos i als ingressos a la Seguretat Social que al 2005 aportaren 8.000 milions d'euros rebent-ne tan sols 400 en pensions.

Aquest balanç econòmic positiu del fenomen immigratori a Espanya pot extrapolar-se a les Illes Balears si bé cal tenir en compte altres factors. Diferents investigadors (Alenyar, Tarabini, Salvà...) han remarcat el caràcter insular i la limitació de recursos que presentem, fent especial èmfasi en la necessitat de no sobrepassar un llindar de població resident en funció del tamany i possibilitats de cada illa degut a la limitació dels recursos naturals (espai, aigua, energia, eliminació de fems, urbanisme, etc.). A més és important destacar alguns aspectes i singularitats de les Illes balears que fan que el nostre cas difereixi en gran mesura d'altres territoris de l'Estat:

- **El fet turístic:** Les Balears a més de la pressió humana de la població resident i immigrant rep anualment la visita de més de 15 milions de turistes augmentant greument la petjada ecològica⁷⁶ ja de per si elevada.

---

⁷⁶ El terme és un dels indicadors més usats darrerament per mesurar l'impacte ecològic de la població en un territori determinat. Segons Jordi Gascón i Ernest Canyada (2005:65) té per funció mesurar l'apropiació de superfície biològicament activa per part de la població humana per a cobrir el seu consum de recursos, energia i infraestructures. Si es concep la terra com una reserva de capital natural que cada any produeix uns interessos en forma de recursos naturals renovables, la sostenibilitat mediambiental exigeix que la humanitat visqui dels interessos i no del capital que els genera.

- **El fet cultural:** Com ja hem vist en anteriors capítols, l'existència d'una llengua pròpia minoritzada, crea nous interrogants sobre les seves perspectives de futur atès que actualment la integració lingüística dels nousvinguts és majoritàriament en castellà.

Evidentment un territori limitat com el nostre, marcat per les insularitats, presenta majors reptes per acollir la immigració, tot i que de disposar de la inversió econòmica necessària⁷⁷ es poden compensar gran part d'aquestes limitacions de caire natural. Així per exemple els propers anys arribarà a les Illes el gasoducte i el cable elèctric des de la Comunitat Valenciana mentre que les dessaladores han solucionat en gran part els problemes de la manca d'aigua a l'arxipèlag. En relació a l'habitatge cal recordar l'existència de nombrosos pisos buits i pel que fa el parc automobilístic desmesurat que, tot s'ha de dir, existeix des d'abans de l'onada immigratòria estrangera, té a veure més amb l'economia turística (cotxes de lloguer) que amb l'adquisició de vehicles per part dels immigrants. En tot cas la solució passa indefugiblement per millorar el transport públic, les infraestructures, etc.

En síntesi, podem dir que sempre hi ha arguments a favor i en contra respecte als límits de la presència de població resident d'origen peninsular i/o estranger a les Illes. No obstant això, el debat no es tant dels límits en relació a l'espai i als recursos naturals, com de sostenibilitat econòmica del model productiu balear. Segons l'IBAE, el PIB de les Illes ha crescut una mitjana anual del 9'2% entre 1983 i 2004, davant el 8'7% de la mitjana espanyola, fet que mostra el dinamisme de l'economia de les Illes. A pesar d'això, la crisi econòmica local estatal i internacional iniciada el 2008, obre un interrogant sobre la capacitat de cohesió social d'una societat acostumada fins ara a l'abundància.

2. INTEGRACIÓ I CIUTADANIA

Abans d'iniciar aquest apartat convé deixar molt clar que existeix una gran disparitat a l'hora d'entendre i interpretar el repte de la integració i la ciutadania. No tan sols en el sentit de descriure quin és el seu significat sinó també a l'hora d'interpretar-ne els actors i models que l'han de promoure.

Si entenem per integració la capacitat d'una societat per incorporar elements al·lòctons amb el menor conflicte possible, ens trobarem que a hores d'ara sigui quin sigui el criteri elegit no existeix un model perfecte que satisfaci a tots els ciutadans de la comunitat.

A nivell internacional, les diferents legislacions i/o iniciatives i models d'integració sociocultural que han existit oscil·len des dels postulats que reclamen la integració total dels immigrants a la cultura hoste (assimilació) a la integració cultural de la comunitat hoste a la nousvinguda (colonialisme). L'esquema anterior respon no obstant a una visió en particular de la integració que només considera que aquesta es produeix quan una cultura n'absorbeix una segona. Altres interpretacions, com veurem, accepten possibilitats molt més vastes i complexes.

Hem de tenir en compte que les migracions internacionals actuals no es poden interpretar únicament des del punt de vista de les àrees receptores. Per entendre el fenomen migratori és imprescindible tenir una

---

⁷⁷ En el moment d'escriure aquest treball (2008) una de les problemàtiques a què s'han d'enfrontar les Illes Balears és la manca de recursos econòmics de l'Estat que no té en compte el fet migratori a l'hora de distribuir els pressuposts de l'Estat.

---

perspectiva més amplia que implica comprendre els factors que originen la sortida d'aquests efectius de població. Per tant, tot i que els frens a l'entrada poden determinar en gran part el flux migratori, la discussió hauria de modificar el registre dels límits cap a la reflexió sobre els mecanismes i sistemes d'afavorir la integració a la societat i cultura balear així com sobre quin ha de ser el model de desenvolupament global i/o internacional. Entre altres perquè en una societat turística com la balear, és impossible tancar les fronteres als nouvinguts, més encara quan aquesta comunitat no disposa de competències d'immigració.

2.1. El camí cap a la ciutadania

Com diu Bennassar (2001:32), en la línia de Sami Nair, "el immigrants ara són aquí i després seran d'aquí". Sobretot, perquè l'anàlisi de les migracions internacionals actuals dona una conclusió clara: en general, no es produeix el retorn als països d'origen, perquè la pròpia dinàmica econòmica mundial impedeix la millora de les condicions de vida a la majoria de països que formen el Tercer Mon.

Per tant, s'ha d'afavorir d'una manera decidida la integració a tots els nivells, no únicament com a mà d'obra complementària de l'autòctona, sinó en la línia de la ciutadania i del reconeixement de tots els drets i deures. Per això cal diferenciar entre aspectes com: integració social, assimilació cultural o interacció-interculturalisme.

El grau de poder, participació i reconeixement que els immigrants i les diferents minories ètniques i socials han assolit varien molt al si dels diferents estats Europeus i fins i tot, dintre d'una mateixa ciutat o país. Aquesta situació es dona entre altres motius perquè molts d'ells no gaudeixen d'una situació legal de ciutadania. Fins i tot, en els estats en els quals s'ha estès alguna forma de ciutadania formal o social amb accés a assistència social o a altres recursos públics. A més existeixen altres factors de caràcter social i polític que impedeixen la seva plena participació en els processos públics.

El debat polític i social sobre els drets i deures de la immigració és relativament recent a Espanya en comparació amb altres països amb una major trajectòria com a país receptor i gestor de la immigració i en conseqüència de la diversitat cultural. A nivell europeu, en els darrers anys han anat sorgint publicacions en les quals es proposen nous conceptes de ciutadania com punt de partida per a abordar les qüestions plantejades per les formes contemporànies de pluralisme. Alguns d'aquests nous conceptes són "ciutadania transnacional" (Bauböck, 1994), "ciutadania multicultural" (Kymlicka, W, 1996), "ciutadania diferenciada" (Young, 1997), "ciutadania neorepublicana" (Van Gusteren, H., 1994), "ciutadania cultural" (Turner, 1993) i "membres postnacionals" (Soysal, 1994).

Tanmateix, a Espanya si que existeix una llarga trajectòria de debat sobre quin ha de ser el model de gestió de la diversitat cultural, marcat per l'existència de diferents comunitats lingüístiques i culturals al si de l'estat. Com veurem, aquest debat encara no resolt, determinarà en gran mesura la política i les propostes que es duguin a terme per a la integració dels nouvinguts atès que el debat de la integració està, des del seus inicis, estretament lligat al debat nacionalista. Un fet que no es limita al nostre país.

Per a J. Nagel (1989), existeixen diferents processos econòmics i polítics funcionant a través dels estats, que associats amb l'estructura i manera de funcionar del sistema estatal mundial, exerceixen pressions a favor de la identificació i l'acció ètniques, contribuint així a un ressorgiment de l'etnicitat entre grups ètnics establerts. Per

aquest autor, existirien processos de reivindicació ètnico-nacionals a la majoria dels estats influenciats per aspectes claus com: el grau d'homogeneïtat ètnico-cultural de la comunitat, l'existència d'una correlació entre la distribució del poder, la riquesa i els recursos i l'ètnicitat i el grau de coincidència de les fronteres ètniques i territorials que determinaria el grau d'endogàmia i prominència del grup ètnic.

Seguint la línia d'aquest autor, podem afirmar que com major siguin les diferències econòmiques i socials dels nousvinguts respecte a la població autòctona, menor serà el grau d'integració i viceversa. D'altra banda, existeix un consens en afirmar que la integració cultural, sigui quina sigui, passa necessàriament per una integració econòmica i social que sobretot entre els immigrants pobres, passa per la tinença d'un treball. Un fet corroborat per la mateixa administració que dictamina que per assolir la integració legal cal obtenir un permís de treball, altrament difícil d'aconseguir per persones amb baixa qualificació. La "il·legalitat" abarateix la mà d'obra, al mateix temps que situa a l'estranger en una feble posició negociadora i s'afavoreix així la primera forma d'exclusió. Per això, com afirma A. Escribano Esquerre (1996), no existeix integració sense estabilitat laboral.

2.2. El dret a la ciutadania

Com succeeix amb la integració i en gran part conseqüència d'això, un dels aspectes més difícils de resoldre és determinar quin ha de ser el model que han de promoure les institucions per a fomentar la integració cultural dels immigrants. Mentre que per a uns la integració significa que la població immigrant ha de renunciar a la seva cultura materna per a integrar-se en la cultura receptora, per a altres es refereix a la capacitat d'integrar diferents cultures foranes dintre de la cultura amfitriona sense que aquestes hagin de renunciar a la seva identitat pròpia.

Fins ara, el debat contemporani sobre la gestió de la diversitat ha anat desenvolupant-se paral·lelament al debat sobre la nació i la ciutadania i en conseqüència del nacionalisme. Amb el desenvolupament d'aquest a partir de la revolució francesa, havia predominat la visió encara avui vigent, que un territori nacional havia de promoure la igualtat i per tant l'anivellació cultural dels seus ciutadans.

El ciutadà, sense importar el seu lloc d'origen, jurava fidelitat a la nació i al seu sistema cultural que es reflecteix en la cultura pública i la religió civil. "Tot el món és acceptat sempre que renunciï a la cultura pròpia i s'integri en la nacional". Aquest nacionalisme, anomenat nacionalisme cívic per L. Greenfeld (1992), determinaria que la condició prèvia de qualsevol nació és el país entès aquest com una unitat territorial que resideix en un territori històric que pertany a la comunitat d'igual manera que aquesta pertany al territori.

El nacionalisme, que s'estengué amb el corrent romàntic del segle XX, també donà peu a noves significacions del concepte de ciutadania. Així per exemple, el nacionalisme ètnic o ètnic-col·lectivista (A.D Smith, 1994) tracta d'aconseguir nacions ètnicament homogènies a partir d'ètnies preexistents. Els sistemes nacionals a més de no permetre les diferències ètniques al seu si, no donen la possibilitat ni tan sols d'integrar-se renunciant a la pròpia ètnicitat. Es considera així que l'estatus de membre de ple dret nacional només s'aconsegueix de manera innata i per transmissió familiar. La major dificultat del nacionalisme ètnic recau en la seva mateixa premissa, ja que existeixen molt poques nacions "ètnicament" pures i difícilment es pot integrar a algú que no té ni tan sols la possibilitat de fer-ho. Un exemple clar d'aquest model seria l'alemany.

Al llarg dels anys però s'ha anat imposant un corrent que Greenfield (1996) i A.D. Smith (1994) han definit com a nacionalisme cívic individualista o nacionalisme pluralista respectivament. Aquest model, propi de les societats d'immigrants, es caracteritza per ser un model en què l'estat nacional està compost per comunitats culturals diverses que es mantenen unides gràcies a l'acció d'una cultura pública. Les elits de l'estat i els representants de la cultura ètnica dominant atorguen un marcat reconeixement a les cultures de les ètnies minoritàries, a les seves estructures institucionals i a la construcció de la seva vida nacional. En ells, es prima un sistema social de valors individualistes juntament amb un nacionalisme cívic obert a tots els seus membres, amb uns valors o elements cohesionadors per damunt de barreres ètniques i racials insolubles com ara el color de la pell, els cognoms. Exemple d'això seria el cas d'Anglaterra o els EUA.

Al llarg del segle XX, a les Illes Balears els diferents moviments nacionalistes han fomentat i mantingut un nacionalisme cívic segons la tipologia realitzada per Greenfield (1992). Per contra, tot i que en ocasions s'han viscut episodis xenòfobs, el nacionalisme ètnic no hauria existit en el sentit que mai ningú ha reivindicat una «puresa racial mallorquina, menorquina, eivissenca formenterenga o espanyola», o almenys no ha tingut cap tipus de transcendència com succeí a Alemanya o als Balcans.

El debat sobre el nacionalisme, però, ha anat canviant d'escenari i per tant ha anat readaptant conceptes i visions. La primera notícia que tenim del terme és de l'era dels romans. En llatí el terme *natio* es referia al grups de forasters que venien d'una regió concreta. Aquest era un terme similar al *ethne* utilitzat pels grecs per a definir els forasters. Amb el temps, però, va anar utilitzant-se per a definir les diferents comunitats de ciutadans que provenien de regions geogràfica o lingüísticament diferents. Com que aquests grups tornaven a casa i participaven en la política dels seus respectius llocs d'origen el terme passà a tenir un significat diferent en referir-se a la comunitat que opinava i feia propostes polítiques. Alguns segles més tard, concretament a l'Anglaterra del segle XVI, nació es referia a l'elit governant, però per una mena de populisme passà a definir la població com a sinònim de gent (*people*). Aquesta transformació semàntica marcà l'emergència de la primera nació del món en el sentit que ho entenem avui dia.

D'altra banda, actualment s'estan configurant i consolidant sistemes de relació que no es regeixen per adscripcions a un territori. Avui dia, amb l'avanç de la mundialització, de les relacions econòmiques, les possibilitats de transport i la mobilitat creixent d'amplis col·lectius de persones, hem entrat a una situació en la qual els individus poden ingressar en àmbits de relacions territorialment allunyats d'aquells on iniciaren la seva vida, i també poden fer-ho sense abandonar els vincles i relacions anteriors (país o àrea de sortida). Aquest procés, definit com a transnacionalitat (Bauböck, 1994), es caracteritza per la creació d'espais socials transnacionals o, dit d'una altra manera, per damunt de les nacions i estats. Xarxes migratòries i capital social (xarxa de seguretat, constituïda per la famílies i els amics) a la qual recórrer en cas de crisi.

2.3. La gestió de la multiculturalitat

Tant el procés com el debat sobre la gestió de la multiculturalitat està fortament vinculat als EUA on, a partir del fracàs a l'hora d'aplicar el model nacionalista cívic francès, es tractà d'establir un model de societat a partir d'un estereotip de ciutadà mitjà americà mitjançant la idealització d'un nou estereotip de ciutadà. El debat

es perllongà durant tot el segle XX sobre el s'anomenà “Melting Pot”⁷⁸. Aquesta visió i recerca d'un ciutadà estàndard i homogeni es va veure frustrada quan les diferents minories del país van mostrar el seu desacord amb uns estereotips que no eren considerats com propis. Entre els moviments que s'hi oposaren varen destacar els moviments afroamericans i de nadius americans, així com els moviments cívics en pro de la igualtat entre gèneres o en pro de col·lectius marginats, com per exemple els homosexuals. A partir d'aquell moment les autoritats americanes tractaren de buscar nous models que permetessin la cohesió nacional a partir de la seva realitat econòmica i sociocultural i es va iniciar així el debat sobre el que actualment s'anomena multiculturalisme.

Abans de res però convé destacar que el debat sobre “el fet” multicultural ha produït una certa confusió en el seu ús de manera que hom pot parlar-ne per a referir-se a diferents conceptes: la coexistència de diferents cultures dins un mateix territori, estat o país, o el reconeixement del dret de les minories són només algunes mostres. Sovint però s'ha usat per a referir-se als diferents model de gestió en estats pluriètnics i/o pluriculturals. Segons Semprini (1997) existirien així quatre tipus bàsics de multiculturalisme: el lliberal clàssic, el lliberal multicultural, el multicultural maximalista i el multicultural corporativista.

El primer, anomenat lliberal clàssic, s'anomena així perquè deriva de la teoria política liberal clàssica i inspira en l'actualitat nombroses constitucions democràtiques, entre elles la dels EUA. Aquest model, estableix una distinció clara entre dues esferes de la vida col·lectiva: la pública i la privada. En la pública, es fixen els drets i deures cívics i la política dels individus, així com el respecte de les lleis, el pagament dels impostos, l'exercici del dret de vot, les llibertats d'expressió i de moviment, etc.

En la mesura que l'individu es conformi a aquest grup de drets i obligacions, adquirirà l'estatus de ciutadà, condició que li permetrà d'accedir a l'espai públic. En tant que ciutadà, ell es trobarà en un plànol d'igualtat absoluta amb els seus conciutadans, perquè l'espai públic és per definició neutre i homogeni. De tal forma, les diferències no són negades, però són confinades a un espai privat que, a pesar de ser complementari, restarà subordinat a allò públic. Les crítiques a aquest model sostenen que l'espai públic d'aquests estats no ha estat realment mai obert a tots en no existir mai una igualtat real entre els seus ciutadans.

El segon, el model liberal multicultural, tracta de solucionar les insuficiències del model clàssic ja que, a pesar de reconèixer que aquest va permetre alguns avanços en el reconeixement d'algunes minories, aposta per un model liberal que reconegui el rol central que tenen les dimensions ètniques i culturals dins de la constitució de l'individu. La relació entre esfera pública i privada es modifica de manera que, si abans l'elecció passava per cada individu, ara passarà a les fronteres del grup. Així, si en el model clàssic no existia mediació entre l'esfera pública i privada, amb el model multicultural el grup tindrà el rol de mediador. Segons Semprini, amb això, lluny d'assegurar la integració, es té el risc de no respondre a les aspiracions de reconeixement de les diferents comunitats i per tant radicalitzar els conflictes multiculturals.

En el nostre cas, el problema més gran recau en què amplis sectors de la població no desitgen un mediador cultural, perquè no tenen una consciència tan clara de pertinença a un grup determinat com altres sectors. Així, per exemple, aquest model seria útil de cara a la integració dels gitanos que, en general, tenen clar que el

---

⁷⁸ Inicialment, el terme *melting pot* promovia la idea de fusionar les diferents cultures existents als EUA per a crear-ne una de nova.
http://www.uib.es/catedra_iberamericana

patriarca és qui els representa com a grup. Les altres comunitats es veurien així forçades a escollir uns representants que a hores d'ara són els polítics. Es tractaria doncs, d'establir diferents comunitats dintre un espai reduït amb el risc de deixar sense representació aquelles comunitats més petites, que de no ser acceptades dins de comunitats importants, haurien de lluitar per una representació, establint-se així una lluita pel pes polític entre comunitats.

El tercer model, el model cultural maximalista, més que d'un model de gestió de la diversitat es tractaria de definir la reclamació i les aspiracions nacionalistes de grups ètnics que comparteixen un mateix estat amb altres comunitats. Sostingut per aquells grups que reclamen la separació o autonomia política d'un territori o comunitat nacional, aquest model nega l'existència d'una esfera comuna sigui quin sigui el seu contingut. Al mateix temps, nega la pertinença i separació entre esfera pública i privada sigui quin sigui el seu contingut. Si en els models anteriors els factors ètnics i culturals són subordinats a la ciutadania, en aquest model l'escala de valors s'inverteix. Són així els factors culturals, religiosos lingüístics i identitaris els que defineixen l'individu i la seva pertinença al grup. Aquest model, no encarna una modalitat de gestió de l'espai social multicultural, sinó de juxtaposició d'espais monoculturals. Per això, Semprini afirma que aquest model, més que evitar la fragmentació social, la proposa.

A les Illes Balears, com veurem més endavant, existí i existeix un debat entre nacionalistes espanyolistes i catalanistes sobre qui havia d'integrar a qui. En qualsevol cas, a hores d'ara la major part dels diferents moviments nacionalistes locals ja no parlen d'espais monoculturals i, si bé evidentment reclamen una major protecció per a la llengua i cultura pròpia, basen cada vegada més les seves reivindicacions nacionals en qüestions de caràcter econòmic. Un fet que es veié sobretot en la coalició "Unitat per les Illes" en què una coalició conformada per totes les opcions polítiques nacionalistes i independentistes es presentà a les eleccions estatals amb un programa marcadament economicista.

El darrer model és el multiculturalista corporativista que té com a principal preocupació la gestió de les diferències. Els grups ètnics i els moviments socials són considerats com conseqüències objectives engendrades pel canvi social on fa falta acomodar-se eficaçment. L'horitzó de referència d'aquest model és econòmic, la seva anàlisi de funcionament pragmàtica i la seva aplicació de caràcter mundial. L'espai comú és de tipus econòmic i els grups que la conformen són vistos com blancs a les formes d'agregació social puntuals i canviants. Els grans venedores d'aquesta imatge per a Semprini són les grans multinacionals i la globalització.

Els detractors d'aquest model acusen el caràcter ideològic del multiculturalisme corporatiu en el sentit que posa en marxa escenaris de gestió sorgits de la diferència així com que l'economia s'imposi sobre la cultura establint un liberalisme cultural. En el nostre cas, es criticarà el liberalisme lingüístic que portaria a una desaparició del català i tal com ha succeït amb altres elements autòctons, a una reivindicació de no banalització d'allò estimat com a propi.

2.4. L'interculturalisme

La gestió del fet multicultural ha anat incorporant noves propostes de les quals una de les que més èxit ha tingut ha estat la de l'interculturalisme. Com afirma Beltran J (2005), el concepte d'interculturalisme és ambigu i s'usa genèricament per a referir-se als models polítics que, en els casos en què existeixen diferents

---

comunitats culturals o ètniques en un territori, pretén una interacció entre elles per evitar la fragmentació i guetització social que sovint es deriven dels anteriors models multiculturalistes així com del relativisme cultural que manté que les cultures i les manifestacions culturals no poden ser jutjades per altres cultures.

L'interculturalisme presenta un enfrontament directe amb el model multicultural liberal, en el sentit que la seva intenció bàsica és la d'evitar la proliferació de guetos i espais monoculturals. Alhora, no obstant això, proposa el reconeixement de la diferència i de les diferents identitats d'un territori per la qual cosa, també s'oposa al nacionalisme cívic o assimilacionista.

Tot i així, no renuncia a un espai públic i prominent per a la cultura amfitriona acceptant però l'aportació de les diferents comunitats amb l'objectiu de construir a poc a poc la nova societat que es vagi configurant. Per això, anima a la interacció entre la població nativa i la població immigrant tractant que existeixi un enriquitment mutu. Mostra d'això és el següent fragment que l'Obra Cultural Balear té a la plana web per a presentar la seva comissió intercultural:

La construcció d'una societat intercultural passa per la implicació de tothom. Els autòctons han de tenir una actitud receptiva envers els nous mallorquins i les seves cultures, i han de col·laborar activament en el seu procés d'aprenentatge de la llengua pròpia de Mallorca⁷⁹.

L'interculturalisme promou una trobada en igualtat i sense paternalisme així com es reserva el dret a tenir una visió crítica cap a elements d'una cultura determinada. Si bé per a alguns es podria definir com un model de fusió, per a uns altres és un intent de construcció cívica a partir d'una base cultural determinada. Alguns aspectes defensats per l'interculturalisme són:

- Reconeixement i apreciació de la diversitat cultural.
- Igualtat de drets, igualtat d'oportunitats.
- Serveis interculturals. (mediadors, traductors, fòrums de ciutadans, etc.)
- Participació ciutadana.
- Coordinació, concertació i cooperació.

Un altre aspecte important seria l'acceptació de la llibertat religiosa així com un reconeixement de la diversitat que tractaria que ningú hagués de renunciar al seu passat. Sens dubte, la dificultat més gran d'aquest model és la de com implicar les diferents comunitats i, sobretot, definir quins elements entren en la configuració de la nova societat plural i quins en queden exclosos. D'altra banda, mentre no s'aconsegueixi la igualtat econòmica entre les diferents comunitats, persistirà la tendència a la guetització d'aquestes. Aquest és possiblement a hores d'ara l'obstacle més gran en la nostra comunitat, ja que actualment existeix una correlació entre origen de l'immigrant i estatus socioeconòmic.

---

⁷⁹ Font: <http://www.ocb.cat/index.php?camp=1>

---

3. LA GESTIÓ DE LA DIVERSITAT A ESPANYA I A LES ILLES BALEARS

3.1. Espanya i la gestió de la diversitat

Els orígens del nacionalisme espanyol contemporani els trobem en el moviment polític constitucionalista sorgit en la segona meitat del segle XIX. Com a la resta d'Europa venia acompanyat del liberalisme i les revolucions burgeses, essent el seu projecte, la uniformització jurídica de la societat que es resumia en la frase «tots els ciutadans són iguals davant una mateixa llei».

Aquest nou concepte no va quallar en àmplies zones de l'estat, que consideraven que les seves llengües i cultures quedaven relegades en un segon plànol degut al fet que l'estat adquiria com a llengua i cultura nacional la castellana. Només aquells que creien en la unitat fèrria van seguir aquest model, proposant així una folklorització i supressió de qualsevol manifestació nacionalista interna que pogués aparèixer.

La derrota colonial de 1898, on es perderen les últimes colònies importants espanyoles de Cuba i Filipines, va influenciar al nacionalisme espanyol i als seus intel·lectuals que, a partir de llavors rebrien el nom de generació del 98. Per això, segons analitza Ninyoles (1997), aquesta generació va néixer en realitat d'un punyent complex d'inferioritat col·lectiu que, derivat de les pèrdues colonials es caracteritzaria per:

- Un intent de definir un presumpte caràcter nacional comú a tot el territori.
- Una dualització de la societat sota el prisma de les “dues Espanyes”.
- Una defensa particular del liberalisme.
- Una certa heterogeneïtat sota l'acceptació comuna d'Espanya com a entitat indissoluble.
- Una exacerbació dels mites d'Espanya: els reis catòlics, el Cid, l'imperi on mai es posava el sol, etc.

Alhora, com afirma José Álvarez Junco (1995:98), el nacionalisme espanyol donava ales a l'aparició dels nacionalismes anomenats perifèrics, sobretot, en aquelles zones industrialitzades que, com Catalunya i País Basc presentaven un desenvolupament econòmic molt per damunt d'una Espanya sumida en la derrota i la pobresa.

Influenciat pel romanticisme, que sacsejava les elits literàries internacionals, el nacionalisme anà creixent en adeptes any rere any. Els diferents governs monàrquics i dictadures militars que es van succeir, van seguir i tractar d'imposar, amb major o menor grau, aquesta línia de pensament, bé per una ideologia “nacional” bé mitjançant elements coercitius, com va ser el cas de les dues dictadures que va patir Espanya.

Com dèiem, paral·lelament, anaren desenvolupant-se nacionalismes perifèrics allí on existia un fet diferencial. En alguns casos perquè els ciutadans s'embarquen en altres projectes nacionalistes alternatius, com el catalanisme o el basquisme. Uns altres perquè es van sentint atrets per altre tipus de promesa redemptora, aquesta vegada entenent el poble com a classe i no com a nació. D'aquí que el nacionalisme espanyol s'utilitzés com arma mobilitzadora per a contenir alhora els moviments revolucionaris i els separatismes.

El punt més àlgid d'aquest nacionalisme espanyol és sens dubte l'època franquista de postguerra, on naixia la versió espanyola del feixisme denominat “nacional catolicisme”. Aquest, es caracteritzava per un

---

catolicisme exacerbada i una idea de la nació basada en tòpics que sublimaven conceptes com ara “la raça” en què Espanya exercia de guia espiritual d’occident. Tot això desembocà en una absència absoluta de pluralisme, que va comportar entre altres, la prohibició de les llengües no “nacionals” en la majoria d’àmbits d’ús.

Amb l’arribada de la democràcia als anys setanta, el nacionalisme espanyol es transmutà i ramificà obrint-se de nou el debat sobre quin havia de ser el model d’estat. L’aprovació de la constitució i els diferents estatuts d’autonomia, posaren els pilars d’una nova concepció de l’estat basat en l’acceptació de les diferències lingüístiques i culturals a nivell local que juntament amb el castellà compartirien des d’aleshores l’estatus de llengües oficials als diferents territoris on es parlaven.

A nivell estatal, la llengua castellana continuarà sent l’única oficial i es considerarà com la llengua comuna dels espanyols. La divisió territorial i jurídica de l’Estat en autonomies, ajudà a l’estabilitat política i social de l’Estat si bé sense aconseguir tancar el debat iniciat. Així, per exemple, a les Illes Balears existeix encara ara una discussió sobre el nivell d’autonomia que ha de tenir la nostra comunitat, així com quina ha de ser la relació amb els altres territoris de parla catalana i la Unió Europea.

De llavors ençà, el nacionalisme espanyol no ha deixat d’existir i d’evolucionar però és, sobretot, a partir dels anys noranta, en què es produirà un cert revifament de les tesis constitucionalistes del segle XIX que, curiosament, es definiran com a tals i no com a nacionalistes per a diferenciar-se dels nacionalismes perifèrics. A propòsit d’això R. Ninyoles fa una observació significativa:

«El nacionalisme d'estat tal com es practica sobre nosaltres té ara una curiosa característica: la d'un nacionalisme que predica la seva no existència, i irònicament aconsegueix transmutar-se en el contrari del que afirma»

(M. Morén Alegret i M. Santala, 1998: 7)

En gran mesura, aquest fet vindrà determinat per la vigència del terrorisme d’ETA i la por a la desintegració territorial de l’Estat espanyol que, per la seva complexitat, no analitzarem en aquest treball. En qualsevol cas, sobretot en l’eix centre dreta, s’observa una tendència a criminalitzar els nacionalismes perifèrics associant-los a postulats totalitaris i excloents siguin aquests de dretes o d’esquerres. Una postura que com veurem, s’ha extès a d’altres sectors de l’esquerra donant per a l’aparició de nous partits descontents amb la política que du a terme el partit majoritari de l’esquerra espanyola: el PSOE.

El nacionalisme espanyol presenta així nombrosos corrents, de manera que ens és difícil parlar d’un únic model. Entre les diferents interpretacions existents a propòsit de quin ha de ser el nou model d’estat, aquestes van del federalisme al centralisme més exacerbada. Els principals debats en aquest sentit però no se centren tant en l’aspecte territorial com en el de la distribució de la riquesa a nivell interterritorial, en els símbols i sobretot en l’aspecte lingüístic.

Aquest fet farà que, sobretot als territoris on existeixen nacionalismes perifèrics, apareguin moviments espanyolistes, autoanomenats no nacionalistes, que propugnen una transversalitat de la nació espanyola i el seu significat com a unitat per sobre de l’eix dreta-esquerra.

A les Illes Balears, podem destacar algunes plataformes cíviques com ara el Circulo Balear i els partits ASI (Agrupación Social Independiente), UDPF (Unión Progreso y Democracia) i Ciudadanos-Partido de la Ciudadanía, que basen gran part del seu programa en la lluita contra el nacionalisme i la imposició del català.

Aquests partits tenen una baixa representació pública i s'aglutina aquest discurs al si de sectors del Partit Popular. Actualment, un dels seus màxims representants és l'actual batlle de Calvià, Carlos Delgado, que el mes de febrer de 2008 demanava la retirada de la Llei de Normalització Lingüística per a posteriorment presentar la seva candidatura a la direcció del Partit Popular de les Illes Balears.

Alguns dels punts en comú d'aquestes entitats i moviments polítics i socials són:

- Crítica a l'actual model de normalització lingüística.
- Defensa de les modalitats lingüístiques balears (sovint com a llengua diferenciada del català).
- Defensa de la idea d'Espanya i de la llengua castellana com a llengua comuna dels espanyols i nouvinguts en detriment de la catalana com a llengua comuna tan sols dels catalanoparlants.

Tot i aquest revifament de les tesis més uniformitzadores, existeix un altre nacionalisme espanyol amb un programa que accepta molt més la diversitat. Com a nexce comú amb l'anterior, difícilment es definiran com a nacionalistes atès que identifiquen aquest concepte amb la uniformització mentre que la seva idea d'Espanya es basa amb el reconeixement de la diversitat nacional sempre i quan no es posi en perill la continuïtat de l'estat. En definitiva, els primers apostarien per la tornada al model centralista jacobí francès mentre que els segons apostarien per un nacionalisme de caràcter pluralista.

Els partits que s'adscriuen als postulats pluralistes, s'ubiquen majoritàriament a l'eix centre-esquerra si bé amb nombroses concepcions sobre quin ha de ser el model d'estat i d'integració. Amb tot, els partits majoritaris que aglutinen la pràctica totalitat del vot de centre-esquerra són el PSOE i EU que a les Illes Balears ha creat recentment una coalició d'esquerres amb el PSM, històricament el principal partit nacionalista de les Illes Balears. Tant uns com els altres es caracteritzen per una visió més plural de l'estat i per tant, enlloc de plantejar-se una derogació de la llei de normalització lingüística, aposten per la seva promoció, sobretot entre el col·lectiu nouvingut atès que a hores d'ara és el que presenta els coneixements i usos lingüístics més baixos.

Pel que fa la immigració, a les darreres eleccions generals (març 2008), els diferents projectes polítics han presentat les seves propostes en relació amb la immigració. En línies generals les postures es poden sintetitzar en dues que es correspondrien amb l'eix centre dreta i centre esquerra per damunt de l'eix nacionalista-centralista. El primer es caracteritzaria per una demanda d'un control més estricte de la immigració, proposant la idea del contracte d'integració al qual s'ha de vincular la persona estrangera com a compromís de cara a la presència a Espanya. La segona, amb matisos entre els partits estatals (PSOE, IU) i els nacionalistes veuen la immigració com un fet positiu i propugnen el camí cap a la igualtat de drets i deures entre autòctons i nouvinguts.

3.2. La situació a les Illes Balears

A les Illes Balears ens trobem amb algunes característiques de caràcter històric i cultural que ens diferencien d'altres territoris de l'Estat com són: Múrcia, Extremadura, Castella la Manxa i Castella Lleó. Aquest fet marcarà l'existència de partits i moviments cívics i intel·lectuals nacionalistes que reivindiquen un major reconeixement i protecció de la llengua, la cultura i el territori en cohabitació al nacionalisme espanyol descrit adés.

Si bé es cert que actualment la major part dels partits polítics han pres com a propis els pilars de l'estatut d'autonomia, a l'inici de la democràcia s'obri un debat polític i social sobre la llengua a l'hora de determinar quina havia de ser la llengua oficial. Tot i que la controvèrsia obri la porta a nombrosíssimes possibilitats i propostes, existien dues visions que, contraposades, perseguïen en el fons un objectiu comú: la homogeneïtzació cultural de la societat mitjançant la integració d'una cultura dins d'una altra.

- **Nacionalistes-espanyolistes:** Els seus orígens es troben en el model francès que a partir d'una diversitat cultural prèvia decidí que una llengua i cultura adquirís l'estatus de llengua nacional mentre es minoritzava la resta amb la funció d'homogeneïtzar el país. L'argument bàsic d'aquest sector és que les Balears, com a part de l'Estat espanyol, havia d'adequar-se a les seves lleis i constitució. Com que aquesta tenia com única llengua oficial el castellà, la població nativa s'havia d'adequar a aquest estatus renunciant a l'oficialitat de la llengua pròpia.
- **Nacionalistes-catalanistes-mallorquinistes⁸⁰:** Tractava de contraargumentar al sistema identitari espanyol que la cultura pròpia de les illes (amb els seus costums, llengua, gastronomia, folklore, etc.), té elements suficients per a ser considerada una nació. Els immigrants d'altres cultures poden venir a l'illa sempre i quan s'integrin en la llengua i la cultura locals. Rafael Ninyoles (1997) considera que aquest model respon a una continuació o adequació del nacionalisme espanyol al context del territori catalanoparlant.

És important destacar que ambdós enfocaments són una simplificació dels discursos existents ja que cap de les dues postures ha estat hegemònica si bé han marcat dues tendències més o menys clares. Els partits majoritaris han tractat sempre de seguir una fórmula mixta en què es fomenta el bilingüisme i el reconeixement de la cultura pròpia dins el marc de l'Estat espanyol.

Pel que fa a la població i la ciutadania, es important destacar que no es pot establir una categorització neta entre una i altra línia de pensament atenent al lloc de naixement de les persones, ja que molts nadius tenen plantejaments nacionalistes-espanyolistes, mentre que molts immigrants d'origen peninsular tenen plantejaments nacionalistes-catalanistes. En qualsevol cas la major part de la població, nascuda o no a les Illes Balears manté una postura intermèdia o d'identitat dual.

---

⁸⁰ Hem emprat el terme balearista tot i que no existeix una consciència forta de pertànyer a una nació balear. Hi ha hagut diferents intents de promoure aquest sentiment col·lectiu a partir de la concepció d'identitat illenca de cadascuna de les Illes Balears per part, sobretot, dels partits nacionalistes. Tot i aquests intents, el sentiment més consolidat sempre ha estat el mallorquinisme, menorquinisme...

No obstant això, existeix una correlació entre “eticitat” i opció nacional. Així per exemple els municipis on el percentatge de catalanoparlants és més elevat (Es Pla de Mallorca, per exemple) presenta un percentatge de vot nacionalista superior a la mitjana mentre que els municipis turístics, on tradicionalment s’ha assentat la població peninsular castellanoparlant, són els actuals feus dels postulats més espanyolistes (Calvià i S’Arenal, per exemple).

Amb l’actual *boom* immigratori el debat s’ha anat diversificant i recomponent per la mateixa complexitat del fenomen. Les dues postures pures anteriorment descrites han anat adquirint diferents matisos entre les diferents tendències polítiques cercant cada vegada més fórmules que permetin el reconeixement de la diversitat.

Pel que fa a la concepció de la ciutadania, és curiós que a hores d’ara existeixin pocs textos que debatien sobre què és ser mallorquí, menorquí o eivissenc i sobretot què és ser Balear. En gran part perquè si bé existeix una forta consciència mallorquina, menorquina i eivissenca, no n’existeix una de balear més enllà d’allò merament administratiu i sovint amb molts de recels per part de les Illes Pitiüses i Menorca que tradicionalment s’han sentit discriminades.

El debat sobre la ciutadania per tant ve marcat per les definicions i els debats que es fan a Madrid a nivell estatal de manera que no és estrany que majoritàriament la major part dels immigrants defugin d’un debat de caràcter autonòmic que els és aliè i que no els pot comportar cap benefici, almenys a curt termini. L’immigrant sap que per a la seva integració, sobretot laboral, la llengua necessària és a les Illes Balears el castellà a excepció de l’àmbit de l’administració pública al qual tanmateix pocs hi tenen expectatives d’accedir-hi. En qualsevol cas, com afirmà Isidor Mari⁸¹, al simposi internacional “El català al segle XX” de l’Institut d’Estudis Catalans:

(..) La relació entre nacionalitat i ciutadania serà sens dubte un punt crucial en la delimitació de les polítiques d’integració del segle XXI a molts països europeus (i d’arreu del món). I en el cas d’Espanya, segurament serà difícil modificar la concepció uniformista tradicional, que vincula la ciutadania amb l’acceptació d’una única identitat nacional i d’una llengua nacional preminent (...).

4. LA INTEGRACIÓ A TRAVÉS DEL MÓN SOCIAL I LABORAL

Sigui quina sigui la política pública de la gestió de la diversitat, la integració dels diferents grups o col·lectius d’immigrants es troba en funció d’una sèrie de variables endògenes a la societat d’acollida i a l’immigrant tals com: el temps de residència a les Illes, l’afinitat lingüística i cultural, la religió, l’edat, el sexe, la capacitat d’adaptació al món laboral, etc. Tot i així, la política social i laboral que es faci i en conseqüència l’acollida de l’immigrant seran decisius a l’hora de cohesionar la societat per sobre del lloc de procedència de l’individu.

---

⁸¹ Ponència presentada al Simposi Internacional “El català al segle XX” de l’Institut d’Estudis Catalans (2007).
http://www.uib.es/catedra_iberamericana

Per tant, perquè existeixi una integració, cal contemplar les qüestions que sorgeixen entorn de l'accés del treball (com seria, quins sectors tenen més ocupació), l'habitatge (que respon de per si mateix a un problema per als propis espanyols), la sanitat i l'educació.

En aquest sentit és imprescindible entendre que quan parlem d'immigració, parlem “d'immigracions”, cadascuna d'elles amb unes característiques molt diverses. El tractament de la diversitat per tan s'haurà d'entendre des de la mateixa diversitat entenent cada cas per separat. En cap cas però sense deixar de tenir en compte que l'actitud de la societat d'acollida envers els diferents col·lectius immigrants influeix en el procés i eficàcia de la integració social.

4.1. La integració social

Les principals dificultats que troben els immigrants depenen de la forma d'entrada a la comunitat autònoma i del temps d'estada, és a dir, de la fase immigratòria en què es troben. Així, durant la fase d'acollida, la principal preocupació és l'obtenció i manteniment del permís de residència i treball, fet que generalment s'anomena l'obtenció dels “papers”.

A una fase posterior, si bé molt sovint paral·lelament a la primera, la problemàtica té a veure amb factors d'integració com, per exemple, el reagrupament familiar, l'aprenentatge de les llengües d'acollida, l'habitatge, l'escola, la sanitat, etc. Les comunitats d'asiàtics, curiosament, manifesten no tenir problemes greus, fet explicable per l'existència d'una xarxa social de recolzament important. La principal necessitat que manifesten es l'aprenentatge de la llengua (castellà i, en menor mesura, el català).

Segons la Fundació Gadeso (2008), existeixen diferències en quan a les prioritats atenent al lloc de procedència. Així per exemple per al col·lectiu subsaharià i nord-africà les principals dificultats es troben dins l'àmbit laboral i per als llatinoamericans l'objectiu primordial és el reagrupament familiar, aquests són els que més fàcilment s'adapten o s'integren a la nostra comunitat autònoma, l'idioma, la cultura i la religió comunes de l'estat influeixen notablement en aquest fet.

Els nord-africans presenten majors dificultats d'integració a causa de molts factors entre els que podem destacar la religió. En aquest sentit, Sami Naïr (2007) creu que l'Islam es “inassimilable” per les societats occidentals, degut bàsicament als estereotips i prejudicis existents. Les diferents enquestes realitzades apunten a la religió com el principal obstacle en la relació entre espanyols i musulmans.

Per a una part significativa de la societat, en la línia del nacionalisme cívic explicat anteriorment, les persones que pertanyen a una minoria han de renunciar a aspectes de la seva religió i cultura quan aquestes entren en conflicte amb la llei del país d'acollida. Per això, la pregunta clau és: fins a quin punt els immigrants s'allunyen dels valors predominants a les seves societats d'origen per apropar-se als valors predominants a la societat d'acollida?

Això es deuria als fets següents:

- Els sentiments de control de la seva pròpia vida i de llibertat per decidir, ja que comparen la seva actual capacitat d'elecció i control sobre la seva pròpia vida amb el que tenien als seus països d'origen.

- Com més semblants són les característiques de l'immigrant amb la zona d'acollida, més fàcil és la integració. En qualsevol cas, com més alt és el nivell educatiu més alta és la integració.
- El grau de confiança en la família és molt elevat en tots els grups d'immigrants.
- La confiança amb els veïns és superior que amb la societat en general. El contacte proper i diari afavoreix la integració.

Sense generalitzar, els canvis sociològics dels darrers anys ha provocat un canvi de mentalitat en la societat espanyola que fa que aquesta cada vegada valori més el lleure i l'oci per damunt del treball. Una realitat que fomenta i afavoreix la inclusió de la immigració en el mercat laboral i la seva valoració social com a emprenedors.

Rosa Aparicio i Andrés Tornos (2002) han estudiat el paper de les xarxes informals (vincles familiars, socials, geogràfics, etc.), com a mecanisme de mobilització dels fluxos migratoris i com a eines d'integració social. En ocasions però, les xarxes d'ajut esdevenen instruments de control i a vegades, obstacles per a la integració. Per això, segons els autors anteriors en la línia definida per Semprini a propòsit del model multicultural liberal, les nombroses associacions d'immigrants que s'han constituït a les Illes Balears, no deixen de suposar un cert obstacle a la integració.

En qualsevol cas però cal tenir en compte que l'impacte que suposa l'absència de llaços socials és terrible i que l'associacionisme dels immigrants és en certa manera una de les poques maneres que tenen a hores d'ara de participar de la vida pública. A més, com afirma Bourdieu (1991) el capital social és la suma dels recursos actuals i virtuals que resulten disponibles a un individu o a un grup per posseir una xarxa duradora de relacions de mútua vinculació recíproca amb altres i de mutu reconeixement.

4.2. La integració laboral

Probablement sigui l'àmbit laboral un dels millors mecanismes afavoridors de la integració de la població estrangera. Per això no és estrany que gran part del debat polític estatal versí sobre quina ha de ser la postura del govern front a la regularització o no dels permisos de treball i, en conseqüència, de tota la immigració extracomunitària.

Amb la Llei d'Estrangeria, des d'on s'apliquen les polítiques d'integració (Direcció general de Migracions, 1995), als col·lectius de major aflluència els ha estat restringida la seva admissió. Aquesta política migratòria ha comportat un augment en el nombre d'indocumentats, ja que els individus provinents de països als quals se'ls imposa un visat d'entrada no canvien les seves intencions, sinó que busquen nous camins per a arribar; un exemple clar són "les pasteres".

Al conjunt de l'Estat, les categories de permisos de treball (Ministeri de Treball i Assumptes Socials, 1997) es divideixen en dos tipus: per compte aliè i per compte propi. En el primer es distingeixen quatre subgrups: el permís A, permisos estacionals o de temporada, amb una durada de nou mesos i no renovable; el B, que es concedeix per a un treball determinat i té un any de durada; el C, que es concedeix per a qualsevol tipus d'activitat, és vàlid per cinc anys i pot ser renovat. Quant als permisos per compte propi: el permís D s'atorga per

a realitzar una activitat determinada, en un àmbit geogràfic determinat, amb una durada d'un any, però susceptible de renovació, que s'obté per a realitzar qualsevol activitat per compte propi, en qualsevol lloc d'Espanya, és vàlid per cinc anys i també renovable. Finalment, existeix un permís F, que es dona als treballadors de zones frontereres tant per a activitats per compte aliè com pròpia, amb una durada màxima de tres anys.

Al 1996, el govern va modificar aquesta reglamentació eliminant els permisos A i F, que conduïen a situacions clarament marginals establint nous períodes de vigència. Els permisos A i B poden tenir una durada d'un any i renovar-se fins a dos. Els C i D tenen tres anys de vigència i es donen als qui hagin residit per un període d'igual temps en el país. D'aquests, es creen els permanents per a tots aquells que tinguin una residència de sis o més anys, renovables automàticament cada cinc anys.

Segons les dades de l'IBAE, l'any 2005 es comptabilitzaren a les Illes Balears 421.246 treballadors d'alta a la Seguretat Social, amb un increment de 21.968 treballadors més que l'any 2004; fenomen únicament explicable per la forta immigració cap a l'arxipèlag. La població estrangera d'alta a la Seguretat Social era de 62.038, és a dir, un 14'7% del total; el seu creixement respecte a l'any 2004 fou de 15.861 treballadors. Dels treballadors estrangers un 69'9% eren assalariats (43.355) i el 16'8% autònoms (10.408), un 11'2% cotitza al règim de la llar (6.979) i un 2'1% a la resta (1.296). Finalment, el nombre d'aturats era de 38.340, dels quals 6.452 eren estrangers (16'8%), dividits en: 2.266 de la UE (35'1%) i 4.186 de la resta del món (64'9%).

L'estructura econòmica de les Illes, cada vegada més decantada cap al sector serveis, afavoreix la presència d'aquesta mà d'obra estrangera indocumentada que, com veïem es col·loca sobretot al sector serveis i de la construcció, i, en petita proporció a l'agricultura. Com era d'esperar, existeix una forta diferència entre ciutadans comunitaris i extracomunitaris de manera que els estrangers de la UE predominen al sector dels autònoms i els extracomunitaris a la modalitat assalariada.

La crisi del sector immobiliari i la frenada de la construcció que s'observa des de finals de 2007 han obert un interrogant sobre el futur de milers de treballadors de la construcció que a hores d'ara tenen un futur incert. Si bé es cert que part dels immigrants es desplaçaran a altres països a la recerca d'oportunitats laborals, molts altres romandran aquí essent per tant necessari plantejar-se quines polítiques socials es duran a terme des de les institucions per tal de reubicar laboralment aquesta població.

5. LES RELACIONS ENTRE AUTÒCTONS I NOUINGUTS

5.1. Elements de fricció i reaccions de rebuig

En general, quan analitzem el nostre entorn europeu on cada vegada més augmenten els partits d'extrema dreta i xenòfobs i ho comparem amb la nostra realitat, solem arribar a la conclusió que a les Illes Balears no som especialment xenòfobs o racistes i que les actituds generals de la població no són excloents. Convé no obstant matisar aquestes dades ja que en general molt poca gent es considera racista i per tant gran part de les enquestes realitzades a partir de l'autopercepció de la població sobre el sentiments racistes i o xenòfobs donen conclusions parcials.

Les reaccions xenòfobes de la societat vindran donades per múltiples variables d'entre les quals l'econòmica serà la més important. Així per exemple a Alemanya la major part dels brots xenòfobs cap a la comunitat Turca es produïren a la zona oriental, més empobrida i amb uns nivells d'atur molt superiors a l'occidental. D'altra banda no deixa de resultar sorprenent que gran part de l'actual vot del Front Nacional francès provingui de l'antic partit comunista que no deixa de ser un vot de desig de canvi radical davant una situació econòmica i laboral en certa manera desesperada.

És important però no deixar de banda altres factors com ara els prejudicis culturals fruit del desconeixement de l'altre. Convé assenyalar que aquest no només existeix entre la població receptora, sinó també entre la novvinguda ja que tant uns com els altres molt sovint es relacionen tan sols amb ciutadans de la seva comunitat cultural.

En gran part per això els immigrants a les Illes experimenten l'anomenat xoc cultural, és a dir, una situació de transplantament a una nova societat on cal adaptar-se a casi tot. No s'ha de percebre aquest fet com a necessàriament negatiu sinó com una realitat única i intransferible a cada individu i que cadascú viurà de manera diferent però que en definitiva viurà. Tots vivim dins un redol o nínxol ambiental humà que coneixem i que forma part d'una cultura, uns amics, uns coneguts, unes normes etc. Les alteracions d'aquest nínxol obliguen la persona a readaptar-se a la nova conformació del seu microcosmos social. Les conductes derivades de la readaptació poden ésser culturalment congruents o incongruents.

Existiran però altres variables com ara el grau de mestissatge, les polítiques socials que es facin, la permeabilitat de la societat receptora i evidentment, la voluntat d'integració dels immigrants. En qualsevol cas, la variable cultural o la por de la societat local a desaparèixer és també un repte a tenir en compte fent-se necessari diferenciar entre prejudicis o allò que creiem i allò que és. Per això, així com és necessari que la societat acollidora conegui com són els novvinguts, cal que els novvinguts coneguin quina és la peculiaritat de la terra que l'acollirà, éssent per tant necessari el diàleg intercultural.

Convé en el nostre cas no deixar de banda el passat i aprendre dels nostres errors ja que com afirma com afirma Alenyar (1989: 31):

La immigració sempre vol integrar-se en els llocs d'acollida. S'hi vol integrar socialment, culturalment, lingüísticament, etc. L'allau immigratòria ha estat tan intensa i tan persistent, i l'oferta per part dels poders públics de mitjans d'integració ha estat tan escassa que les possibilitats efectives d'integració balear s'han vist, i es veuran encara, desbordades, ofegades i desbaratades. Com a conseqüència d'això, i d'altres causes, avui tenim una societat fortament desarticulada, poc vertebrada, insuficientment integrada i escassament cohesionada”

Sami Naïr, en una conferència realitzada el 3 d'octubre de 2007 al centre de cultura “Sa Nostra”, citava com a elements de fricció entre autòctons i immigrants, en relació a França, els derivats de situacions de crisi econòmica. Prenent les seves paraules com a vàlides, creiem que si a les Illes Balears no s'han produït friccions significatives, ha estat perquè la majoria de la població immigrada té feina; es a dir, el sistema productiu necessita aquesta població i viceversa.

La presentació durant l'any 2007 de la tesi doctoral “Les visions de la immigració a Mallorca” de la doctora Antònia Pasqual aporta dades importants sobre els discursos existents a Mallorca sobre la immigració i les implicacions i impactes del fenomen immigratori a l'illa de Mallorca, que, com bé indica, afecten a tots els

---

vessants de la vida individual i col·lectiva de la població autòctona i de la població immigrada en un procés d'ajustament de la convivència.

L'estudi permet constatar un predomini dels ressentiments envers els immigrants que l'autora qualifica de "racisme subtil" per damunt d'actituds xenòfobes i de racisme obert. En general l'aversion i el ressentiment es presenten en estat invisible, carregats de justificacions, de forma més subtil i encoberta en els grups de classe mitjana-alta i de manera més oberta i explícita entre la població de classe mitjana-baixa.

La doctora arriba a una conclusió plenament assumible pel nostre grup de recerca: "més que diferències culturals, són les diferències socials i econòmiques l'antítesi de la cohesió i la ciutadania, i que la xenofòbia se sustenta en aquestes desigualtats".

En relació als discursos de la població autòctona sobre la immigració, la doctora Pasqual elabora un mapa de les posicions discursives o visions del fenomen migratori "extracomunitari". Els cinc discursos que en la vida quotidiana apareixen mesclats i combinats són els següents:

1. La posició de rebuig: que veu la presència de població immigrada com un problema, uns competidors dins l'àmbit laboral i en l'adquisició de drets socials i polítics que en alguns casos identifiquen immigració i delinqüència. Generalment són persones que consideren la cultura autòctona com a homogènia i superior a la dels immigrants i opinen que l'única política consisteix en el control i accés restringit a la immigració i, per tant, defensen el model d'assimilació dels nousvinguts com el més encertat.
2. La posició proteccionista: va en la línia de l'anterior, en el sentit de la necessitat de protegir la cultura autòctona (la llengua i la identitat és troben en perill) vers la forta presència d'altres cultures. Són partidaris de garantir el drets socials als immigrants perquè puguin tenir una vida digna, no obstant, veuen la integració com una tendència unidireccional cap a la cultura balear.
3. La posició cívica: manifesten una preocupació pel fet que la forta immigració pugui fer perillar l'Estat del benestar i els valors democràtics que el sustenten. La immigració ha d'estar en funció de les necessitats de la població autòctona, per tant són partidaris de les quotes, amb una preocupació per l'equilibri poblacional. Ofereixen un discurs de bones intencions: tolerància, respecte envers les minories i són partidaris de concedir els drets socials als immigrants però no els drets polítics.
4. La posició oportunista: presenta una visió economicista de la societat, veu la desigualtat social com a inevitable. La immigració, com a mà d'obra és necessària. Si bé defensa la cultura del mestissatge, són conscients que només els millors podran pujar a l'escala social i econòmica autòctona, la majoria romandran com a mà d'obra barata i ocuparan les capes socials més baixes.
5. La posició igualitària: aquesta darrera visió defensa les semblances entre els éssers humans i la noció d'igualtat, essent conscient de les relacions de poder i les dinàmiques d'exclusió que s'estableixen a la societat.

Veuen la integració cultural com un enriquiment mutu, dins una societat plural i articulada entorn a la participació social i la ciutadania.

Per tant, seguint l'estudi de la doctora Pasqual, només una petita part de la població balear, representa la visió o posicionament igualitari. Existeix però un discurs social "políticament correcte" i una realitat quotidiana que no sempre manifesta tot allò que pensa, per tant, aquestes visions poden esdevenir un autèntic problema si per part de les institucions no es duen a terme polítiques més decidides d'integració efectiva dels nousvinguts amb la població autòctona.

En termes generals, es pot constatar que existeix un major rebuig cap als immigrants de països pobres que cap als de països rics per l'associació que es fa dels conciutadans d'aquestes nacionalitats amb la delinqüència i la competència al treball. D'aquesta manera, s'acusa a la immigració més pobre de treballar per un salari més baix que la població autòctona així com de ser la responsable de part de la delinqüència i criminalitat que existeixen en l'actualitat. Unes dinàmiques que no són en absolut endèmiques de les Balears i que es produeixen a nivell internacional fomentades sovint pels prejudicis.

Figura 1. Cartell xenòfob aparegut a un establiment informàtic (Alcúdia 2008)

Font: foto recopilada pel diari "El País" de un bloc personal de mimesacojea.com 13-05-08

A més però, existeixen una sèrie de neguits de la població local que actuen de manera transversal respecte la totalitat dels estrangers pel que fa a:

- Sensació de viure en l'estranger (pèrdua d'identitat)
- Massificació de les infraestructures: carreteres, hospitals, circumval·lacions, etc.

- Saturació i destrucció dels recursos ambientals per un augment demogràfic incontrolat: aigua, energia, mitjà aquàtic, zones verdes, costa, etc.
- Preocupació per l'augment de la substitució lingüística en favor del castellà.
- Un sentiment d'amenaça davant la possibilitat que es constitueixi un grup de pressió, que actuï a favor dels interessos dels estrangers residents, en detriment de la població local.
- Un sentiment de colonització.

Aquests sentiments i temors, però, no són nous i van lligats al nostre model de desenvolupament. La dependència de l'economia mallorquina respecte al turisme ha generat una visió, al llarg de les últimes dècades, antagònica. Durant anys, el turista ha estat vist per part dels residents com la seva principal font d'ingressos però, per altra banda, se l'ha culpabilitzat de la destrucció del paisatge i la identitat local.

Tanmateix, a les zones costaneres, els nadius actuaven sense problemes i com uns assalariats al servei del client, en el nostre cas del turista, fomentant una imatge servicial dels balears cap als estrangers. Quan el turista es converteix en resident i s'estableix en les zones que fins aleshores eren d'ús privatiu per als nadius, aquesta relació començarà a posar-se en entredit, sobretot en aquells nuclis rurals on no existia la consciència de dependència del turisme. En aquests nuclis, no es percep així al turista com una font econòmica més que en el moment de la venda de la casa, que en la majoria dels casos es porta a terme per immobiliàries o agents especialitzats. Això pot conduir a una animadversió cap a l'estranger o turista resident, a qui es veu com un intrús en l'hàbitat tradicional.

Els articles i obres que comparen el turisme amb una colonització encoberta són extensos a nivell internacional (Jurdao, 1990, Turner i Ash, 1991, Smith, 1978). Aquest fenomen ha donat peu, en alguns casos, a l'elaboració de teories que tracten de sistematitzar el rol del servilisme, a partir de la dependència cultural.

Sobre aquest aspecte existeix a les Illes Balears en general, però sobretot a l'illa de Mallorca, una certa por i percepció que es doni la possibilitat que el rol establert en l'etapa turística, on el natiu serveix a l'estranger, amb l'arribada del turisme residencial es converteixi en una realitat quotidiana marcada per la venda del patrimoni a mans estrangeres. Aquest fet es veu reforçat pel fet que en alguns casos del llevant mallorquí, una vegada s'ha venut la propietat, l'antic propietari passa a cuidar-la com a simple assalariat.

La principal problemàtica o xoc però és una altra que té novament a veure amb el mercantilisme. El més comú és que l'estranger que decideix instal·lar-se a Mallorca hagi estat abans com turista. En molts casos, això comporta una distorsió de la realitat quan un creu que la vida que ha viscut durant l'estiu, una vegada instal·lat, serà la mateixa que es repetirà durant tot l'any. En moltes ocasions el turista resident espera dels nadius el mateix comportament observat durant la seva estada turística.

L'estacionalitat del turisme fa que l'ambient nocturn que es viu en el litoral tan sols existeixi de juny a setembre, mentre la resta de l'any les zones del litoral es transformen en ciutats dormitori o ciutats fantasma. El turista resident en algunes ocasions se sent atrapat i en certa mesura estafat, ja que la societat local, a la qual considerava servicial i afable, el menysprea perquè l'interès que podria tenir en temporada turística en el litoral no és el mateix que el de l'hivern on no existeix la dependència econòmica pel mig.

5.2. Els espais de trobada i fusió

El moment, el lloc, la durada i la intensitat del contacte entre autòctons i nouvinguts té una importància cabdal a l'hora de configurar la futura relació entre ambdós col·lectius. Així, per exemple, no és el mateix que un nouvingut i un resident es trobin en una botiga, on s'estableix una relació sobretot comercial, que enmig d'una festa o en un pub on la relació pot ser de caràcter més íntim. Una premissa que es pot aplicar també als ciutadans del nord si bé amb una realitat òbviament força diferent.

Pel que fa el turisme, Emanuelle De Kadt (1990) establí uns llocs típics en els quals el turisme contactava amb la població local: tendes de suvenirs, sales de festes, restaurants etc. La nostra complexa realitat farà que actualment existeixi una interacció molt major a la que havíem viscut fins aleshores. Amb la residencialització d'una part significativa dels antics turistes i l'arribada d'immigrants extracomunitaris, a aquests llocs de trobada s'afegeixen aquells propis de la vida quotidiana del resident. El turista resident i l'immigrant s'endinsen així en espais que, fins a aquell moment havien estat d'ús particular dels nadius i per tant, com ja hem enunciat, no acostumats al contacte amb gent al·lòctona. A aquest fet s'afegeix, a més, la desestacionalització turística que suposa la residencialització del turisme, que allarga el contacte en les temporades baixes del turisme.

Ja no existeixen així, com succeïa abans dels anys noranta, espais d'ús exclusiu per als nadius, convertint-se la totalitat de l'illa en font, directa o indirecta, d'atractiu turístic. D'altra banda, aquesta major intensitat del contacte entre el turista resident i la població local influirà també en el potencial turisme convencional.

Els tòpics turístics aniran perdent força fruit del coneixement a vegades molt tangencial que, tot i la residencialització, existeix actualment entre els turistes i els residents.

No de bades actualment el grau d'interacció no és molt elevat entre la entre la població local i la nouvinguda, sigui del Nord sigui del Sud i freqüentment succeeix que, quan uns i altres es troben en contacte amb els residents en els seus llocs comuns, aquests no entren en contacte entre si. Una explicació a aquesta realitat ens la dóna, en una entrevista realitzada per a l'elaboració de la tesi doctoral de J. Miralles (2004), l'antropòleg Miquel Alexandre mitjançant la teoria dels "no llocs" o els llocs on es troben diferents grups socials sense entrar en contacte.

Alexandre Miquel: (...) Tenim espais i tenim llocs, els espais són físics. Tenim un espai que és Palma, però tenim molts llocs dintre del mateix espai. Una de les característiques de qualsevol espai turístic és que hi ha llocs que són invisibles uns respecte a l'altres. Sempre poso com exemple el cas del bar Bosch. Entra allí a les set del matí i veuràs grups socials i culturals que no s'interfereixen entre ells. Ocupen el mateix espai però té una significació diferent. Hi ha funcionaris que estan asseguts a la taula llegint el periòdic, hi ha altra gent amb el mono de treball, i no es veuen entre ells. Després arriben els turistes i ocupen les terrasses. Hi ha dos espais, entre els turistes de fora i els de dintre. En el cas dels forasters i els mallorquins succeeix una cosa semblant, s'està compartint un espai i s'estan compartint algunes relacions que no són relacions intenses, sinó

circumstancials, de treball, burocràtiques, etc. Però en la quotidianitat, en la socialització, no es produeixen aquestes barreges. Seria bo impulsar el compartir aquests llocs, però de debò.

Com succeí amb la primera onada migratòria d'origen peninsular, dels elements de fusió, els matrimonis mixtes són un dels millors mecanismes d'integració entre persones de diferents nacionalitat o procedències geogràfiques. Segons l'observatori de la immigració, amb dades recollides del registre civil, el nombre de matrimonis mixtes a les Illes experimenta cada any un increment important. Així, per exemple la principal ciutat de les Illes, Palma (4404.335 habitants) durant l'any 2006 presentava la següent distribució de les famílies per nacionalitat dels cònjuges:

Taula 1. Distribució de les famílies per nacionalitat dels cònjuges

Cònjuges	Famílies	%
Espanyols	116.950	76%
Estrangers	22.307	14%
Mixtes	15.800	10%

Font: IBAE

La suma de famílies estrangeres i mixtes representen el 24% del total. Per altra banda les famílies mixtes de Palma responen a les següents tipologies:

Taula 2. Tipologia de famílies mixtes a Palma

Espanyols i extracomunitaris	66%
Espanyols i comunitaris	29%
Extracomunitaris i comunitaris	3%

Font: IBAE

Una dada significativa és que del 31% de les unions durant l'any 2005, al manco un dels membres era estranger.

Per sexes, les principals nacionalitats amb què es casen els homes són d'origen llatinoamericà: colombianes i argentines. Per contra les dones si bé coincideixen en casar-se amb argentins, es decanten també pels nigerians.

La baixa presència de matrimonis mixts amb magrebins/es s'explica sobretot per la gran diferència cultural marcada pel fet religiós mentre que els matrimonis amb ciutadans i ciutadanes britànics i alemanys s'explica per la tipologia d'aquesta immigració que tendeix a assentar-se en zones molt exclusives i segregades de la resta de ciutadans.

El més significatiu d'aquests matrimonis seran sens dubte els fills atès que fruit de la unió de dues cultures significaran la llavor de la nova societat mestissa que poc a poc va germinant. Una dinàmica que gràcies

---

a l'alta taxa de fecunditat dels immigrants es produeix a un ritme vertiginós de manera que en poques dècades és d'esperar que la major part dels nascuts a les Illes Balears tinguin un o altre progenitor d'origen immigrant.

6. LA REPRESENTATIVITAT SOCIAL DE LA IMMIGRACIÓ A LES ILLES BALEARS

6.1. Immigració i associacionisme a les Illes Balears

La manca de planificació i la rapidesa en què s'ha produït l'actual *boom* migratori ha provocat que a priori una part significativa de l'actual societat Balear no disposi d'uns canals d'interlocució en què manifestar les seves demandes i necessitats. Per això, les xarxes o entitats d'immigrants augmenten contínuament pressionant cada vegada més a les institucions i a les autoritats de les Illes pel reconeixement de la seva situació com uns ciutadans més.

La major part de les associacions d'immigrants de les Illes Balears s'han anat creant a partir dels anys noranta si bé ja existien associacions conformades per immigrants des de molt abans. Aquestes, però, funcionaven fins aleshores com a associacions més de caràcter folklòric que polític atès que la realitat política d'aquells primers emigrants peninsulars i europeus era molt diferent a la dels immigrants extracomunitaris actuals. Tant uns com els altres tenen assegurats uns drets bàsics com a ciutadans, des del primer dia que s'inscriuen al padró de qualsevol municipi de les Balears. Uns drets idèntics als dels autòctons que només difereixen en la impossibilitat de votar a les eleccions estatals i autonòmiques en el cas dels immigrants comunitaris.

Tot i amb això, les diferents cases regionals de Mallorca han realitzat en diferents ocasions activitats semblants a les que fan les actuals associacions d'immigrants extracomunitaris. Exemples d'això són la realització d'actes de caire lúdic i cultural pròpies de la terra natal com ara la Feria de Abril que promoguda per la casa d'Andalusia aglutina anualment desenes de milers de ciutadans, la realització de cursos de català en algunes cases regionals com ara la casa d'Extremadura, la degustació i venda de productes gastronòmics de la terra natal o la realització de conferències sobre temes relacionats amb el seu lloc d'origen.

Pel que fa les associacions de caràcter comunitari, les més minoritàries, fins ara havien funcionat sobretot com a llocs de trobada per als membres de la comunitat nacional si bé en els darrers temps han realitzat algunes iniciatives de caire polític esmentades anteriorment. Les no comunitàries per contra han crescut vertiginosament convertint-se en autèntiques empreses de serveis per a l'immigrant.

Segons les dades de presidència del Govern de les Illes Balears, al 2008 hi havia un total de 195 associacions i 8 Federacions d'associacions d'immigrants. D'aquestes, 40 són associacions europees, 87 Iberoamericanes, 5 Asiàtiques i 63 Africanes. Per illes, 1 era a Formentera, 24 eren Eivissa, 17 a Menorca i la resta tenien la seu a Mallorca. A totes aquestes entitats cal sumar-hi 18 cases regionals de l'Estat i 2 Federacions de cases regionals.

D'aquestes dades destaca el fet que els ciutadans comunitaris es troben teòricament poc representats en comparació a la resta d'immigrants. El principal factor que explica això és el fet que la major part d'aquestes entitats ofereixen un servei d'assessorament de cara a la regularització dels papers que no són necessaris pels ciutadans del Nord, amb interessos i preocupacions molt diferents als dels immigrants no comunitaris.

A més, cal tenir en compte que la grandària, professionalitat i grau d'activitat de cadascuna d'elles és molt diversa existint una part significativa d'aquestes entitats que o no té activitat o la té tan sols de forma intermitent. Pel que fa les més actives i professionalitzades, llegint els seus prospectes, estatuts i planes web, i a partir de les entrevistes, podem determinar que els seus objectius es podrien definir en:

Interculturalisme

- Dur a terme activitats d'intercanvi cultural.
- Divulgar la cultura d'origen.
- Mantenir viva la seva cultura pròpia.
- Crear un canal de comunicació i participació actives amb les diferents administracions i amb la societat d'acollida en general.
- Afavorir la integració de les famílies migrades a la societat d'acollida sense perdre les seves arrels.

País d'origen

- Establir ponts i lligams amb el país d'origen.
- Tenir vinculació amb el consolat respectiu.
- Vincular els immigrants amb el desenvolupament del seu país d'origen mitjançant la cooperació al desenvolupament (codesenvolupament)

Relacions amb els conciutadans

- Fomentar sentiments d'unió entre els immigrants de la mateixa comunitat nacional.
- Facilitar l'intercanvi d'experiències i coneixements entre els membres de la comunitat immigrant.
- Ser un punt de trobada per compartir els costums i la cultura del país d'origen.

Ciutadania i representació

- Fomentar la llibertat, la pau, la solidaritat, el respecte als drets humans, la cooperació, la justícia i el concepte de comunitat com a vies de desenvolupament.
- Ser un servei d'informació i assessorament tècnic, jurídic, psicològic, etc.
- Assessorar en temes d'estrangeria, laborals i de qualsevol altra qüestió.
- Canalitzar les necessitats dels immigrants.
- Fer respectar el drets dels immigrants.

Tanmateix, és important tenir en compte que igual que els mateixos immigrants, les ONG's poden diferir molt en quant a interessos objectius i necessitats. Un fet que es fa palès en l'existència de nombroses associacions per a una mateixa nacionalitat o a l'existència d'associacions d'immigrants que no vinculen aquesta amb cap nacionalitat. A això hem de sumar-hi el factor representativitat, que vindrà determinat en gran mesura pel nombre de socis i el percentatge que representin en el total de la comunitat a la que es vulgui representar.

6.2. Les demandes dels immigrants

Gràcies a les associacions d'immigrants i sobretot, als diferents fòrums d'immigració que s'han anat creant, hi ha un seguit de reivindicacions que cada dia van prenent força aconseguint un ampli consens entre les associacions:

El dret a la ciutadania

A més del vot, a nivell polític, la reivindicació de moltes associacions d'immigrants passa per millorar les condicions d'accés a la ciutadania espanyola. Els 10 anys d'estada mitjana a Espanya que esdevé el requisit bàsic per aconseguir la doble nacionalitat, en un món tant canviant, resulta ésser un període de temps excessivament llarg.

La revisió de la necessitat de visat i trànsit

El col·lectiu d'associacions d'immigrants són contraris a la política de la UE relativa a l'exigència, cada vegada més estricta, de requisits per a la entrada als països comunitaris, per tal d'evitar la immigració irregular. Així el requisit de visat s'ha generalitzat pràcticament per a tots els països no comunitaris.

L'estranger que vulgui entrar a Espanya haurà de trobar-se en possessió de passaport o títol de viatge en vigor, a més del visat, a excepció dels tractats internacionals d'Espanya.

- Visat de trànsit territorial: habilita a l'estranger a travessar el territori espanyol en viatge, de duració no superior a 5 dies, des d'un Estat tercer a un altre que admeti el citat estranger.
- Visat de trànsit aeroportuari: passar pels aeroports.

L'estada

L'estranger sense autorització de residència a Espanya està autoritzat a romandre a Espanya per un període ininterromput o suma de períodes successius amb una duració màxima de 90 dies per semestre a partir de la data de la primera entrada.

La residència

La residència és l'autorització temporal o permanent per residir a Espanya. Moltes associacions reclamen que els permisos deixin un marge més ampli per a l'estada al nostre país.

La visibilitat política, social i cultural

La invisibilitat política, social i cultural succeeix per dos motius bàsics: no tenir ni veu ni vot en els assumptes relatius a la ciutadania i una manca de reconeixement dels seus trets d'identitat i culturals. Per contra, la visibilitat social i cultural passa necessàriament pel reconeixement dels drets i deures lligats a la residència. En el cas Balear un greuge important és la no concessió dels descompte per residents als estrangers no comunitaris, duguin a les Illes el temps que sigui.

Igualtat de drets amb els autòctons

El dret al vot en les eleccions municipals és un altre aspecte que cal repensar en els propers anys. Altres països europeus ja ho han reconegut i seria molt interessant veure en quina mesura aquest fet ha ajudat o no al reconeixement social dels immigrants i a la seva implicació en la política local i nacional.

La reunificació familiar

La major part de les peticions de reunificació familiar es corresponen a expedients d'immigrants que sol·liciten l'arribada dels seus pares a les Illes Balears amb l'objectiu que aquests s'encarreguin dels fills. Aquest fenomen està modificant el perfil de la immigració en tractar-se de persones en edats avançades que difícilment s'integraran al mercat de treball. Davant aquest fet, l'Estat tracta de posar límits a una immigració que aporta pocs recursos a les arques públiques i que veu com un perill degut a l'alt cost que pot ocasionar als serveis públics com ara la sanitat.

En aquest sentit, els diferents col·lectius d'immigrants demanen que s'entengui que l'establiment dels seus parents majors és una necessitat de cara a assolir l'estabilitat laboral atès que es molt difícil compaginar la vida laboral i la familiar sense l'ajuda dels padrins.

7. LA POLÍTICA D'IMMIGRACIÓ A LES ILLES BALEARS

El dia 18 de desembre és el dia internacional de les persones migrades, per això les diferents associacions d'immigrants no comunitaris de les Illes Balears sota la direcció de la FAIB (Federació d'Associacions d'Immigrants de les Illes Balears) va organitzar durant el mes de desembre de 2007 (i ha continuat durant el 2008) en col·laboració amb la Direcció General d'Immigració de la Conselleria d'Afers Social del Govern de les Illes Balears tot un programa d'actes per sensibilitzar la població balear de la nova realitat social conseqüència de la presència de 230.000 persones residents procedents de l'ampli ventall de països de tot el món, segons la darrera actualització de l'INE (gener 2009).

Aquesta és tan sols una de les múltiples actuacions que han fet els diferents governs de les Illes Balears per a fomentar la integració a la nostra comunitat a partir de l'aprovació dels diferents Plans d'immigració. Concretament a les Illes Balears se n'han aprovat 2 amb el títol de "Pla integral d'atenció a les persones immigrades de les Illes Balears". El primer, s'aprovà durant el primer govern del pacte de progrés (1999-2003) al si de la Conselleria de benestar social. Se'n feia un diagnòstic de la immigració a les Illes Balears i es planificaven una sèrie de mesures per fer front als reptes que això suposava. Tot i la pèrdua del govern, el Partit

Popular continuà amb la tasca iniciada aprovant un segon pla que dividit en 8 eixos marcava uns objectius generals i uns altres d'específics proposant una sèrie de mesures a emprendre:

- Eix 1: Serveis socials
- Eix 2: Acollida
- Eix 3: Educació
- Eix: 4 Formació i ocupació
- Eix: 5 Habitatge
- Eix 6: Salut
- Eix 7: Igualtat de tracte
- Eix 8: Gènere

Actualment aquest Pla, tot i el nou canvi de govern i el retorn del pacte de progrés, continua en vigor, mostra del fet que independentment del color que governi, els partits són conscients sobre la necessitat de planificar i dotar a l'administració de recursos per a la immigració.

7.1. Els recursos de l'administració per a la immigració

La creació durant la legislatura 2003-2007 de la Conselleria d'Immigració a les Illes Balears va detectar una sèrie de necessitats per part de la població estrangera immigrada a l'arxipèlag que fins aleshores cobrien els incipients centres o associacions d'immigrants (especialment extracomunitaris) com per exemple la FAIB . Durant el darrer any de la legislatura (2006) es va crear una xarxa de centres d'atenció, d'informació i assessorament a la immigració (OFIM⁸²) amb dos objectius bàsics:

- Informar sobre la xarxa de recursos del sistema social de Mallorca.
- Informar i assessorar jurídica i administrativament als estrangers.

La nova Conselleria d'Afers Socials després de les eleccions de 2007, que s'ha fet càrrec de les competències sobre Immigració, ha mantingut aquesta xarxa de centres, que en el cas de l'illa de Mallorca són 5, cadascú d'ells amb un àmbit competencial municipal:

1. OFIM Palma capital i comarca de Palma
2. Punt d'atenció de Calvià-Magalluf

Àmbit d'actuació: Palma ciutat, Andratx, Banyalbufar, Bunyola, Calvià, Campos, Deià, Esporles, Estellencs, Fornalutx, Lluçmajor, Marratxí, Puigpunyent, Santanyí, Ses Salines, Sóller, Valldemossa.

---

⁸² Oficina D'informació, Orientació i Assessorament sobre la Immigració. Depenent de la Direcció General d'Immigració de la Conselleria d'Afers Socials del Govern de les Illes Balears. Hi ha diferents OFIMs distribuïdes per comarques, municipis, etc. de les illes Balears.

3. OFIM Comarca Manacor

Àmbit d'actuació: Artà, Algaida, Ariany, Capdepera, Felanitx, Manacor, Montuïri, Petra, Porreres, Santanyí, Ses Salines, Sant Joan, Sant Llorenç, Son Servera, Vilafranca.

4. OFIM Comarca d'Inca

5. Punt d'atenció de sa Pobla

Àmbit d'actuació: Alaró, Alcúdia, Binissalem, Búger, Campanet, Consell, Costitx, Escorca, Inca, Llosseta, Llubí, Mancor de la Vall, Maria de la Salut, Muro, Pollença, Santa Eugènia, Santa Maria, Santa Margalida, Selva, Sencelles, Sineu.

7.2. El codesenvolupament

Finalment és important destacar que a més de les actuacions que es realitzen a les Illes Balears en matèria d'immigració, des de fa d'anys s'ha començat a parlar de la possibilitat de començar a treballar des del mateix país d'origen dels immigrants. Aquest fet però no és exclusiu de les Illes Balears i de fet, les recomanacions de l'ONU van en la línia d'integrar les polítiques migratòries dintre del marc de les polítiques de desenvolupament. Per això, la via adient per tractar aquestes qüestions són les que es refereixen al codesenvolupament entenent aquest com un instrument a cavall entre les polítiques de desenvolupament i les d'immigració, que consisteix a vincular personalment els immigrants que resideixen en un país determinat amb el desenvolupament del seu país d'origen⁸³.

Les principals conclusions del 2n Seminari sobre Immigració i Codesenvolupament organitzat pel govern de les Illes Balears a Palma el 15 i 16 juny de 2006 foren:

- Cal conèixer amb major profusió els fluxos migratoris internacionals, potenciant els aspectes positius i pal·liar els negatius.
- Els països receptors han de fer un esforç per donar més visibilitat a les contribucions de la població immigrant: creixement econòmic, diversitat cultural i creació de societats més obertes i tolerants. Per tant, lluitar contra estereotips negatius.
- Les polítiques de desenvolupament han d'incorporar necessàriament el paper dels immigrants en la promoció dels seus països d'origen en tots els àmbits: les remeses econòmiques⁸⁴, la transferència de coneixements, la facilitació d'inversions, l'obertura de les seves economies locals a nous mercats.
- S'ha de controlar per part dels països emissors l'anomenada fuga de cervells tant necessaris per al seu desenvolupament.
- És necessari el reconeixement i l'homologació de títols de les persones immigrades per que puguin exercir la seva professió i desenvolupar els seus coneixements en el seu camp de treball.

⁸³ La definició s'ha pres del punt 6.3 del Pla Anual de Cooperació al Desenvolupament 2005 de la secretaria de Cooperació Exterior de la Generalitat de Catalunya.

-
- L'associacionisme es presenta com una forma de participació eficaç de l'immigrant a la societat d'acollida.
  - Les remeses constitueixen un element vital del desenvolupament econòmic i social dels països emissors. S'ha de vetllar pels abusos (gravàmens) per part de locutoris, entitats financeres, etc.
  - Els governs del països d'origen han de mantenir una bona comunicació i tutela amb els seus ciutadans emigrats (consolats, ambaixades, etc.)
  - A l'hora de planificar polítiques immigratòries s'han de tenir com a interlocutors als representats d'aquests col·lectius.

Tot i aquest consens existeixen frens a la solidaritat. La major part dels analistes coincideixen a afirmar que els països del Sud seran els més afectats per l'actual crisi financera internacional atesa la seva actual dependència de les economies del Nord. Malauradament, en èpoques de crisi, justament quan és més necessari, es tendeix a reduir al màxim la despesa social i de manera molt més popular, la despesa en cooperació internacional i cooperació per al desenvolupament, ja per si paupèrrima. Aquest fet és deu sobretot a la necessitat de disposar de liquiditat amb què fer front a les enormes despeses que genera l'Estat en un context marcat per la manca d'ingressos i les altes taxes d'atur. Sobretot però, al fet què és més fàcil explicar a la ciutadania que es reduirà l'ajut a un país que hom no coneix, que al propi.

Per això, el codesenvolupament es configura cada vegada més com a un instrument vàlid per lligar el desenvolupament de Nord i Sud que com iniciàvem al present capítol es troben estretament lligats per les migracions contemporànies actuals. Ajudar des d'aquí als d'allí ajuda a acostar a la ciutadania a d'altres realitats alhora que ajuda a conèixer la realitat propera d'aquí. D'altra banda, el codesenvolupament significa una certa garantia de continuïtat d'una solidaritat en que les Illes Balears han estat capdavanteres a nivell estatal. A més de ser la comunitat que més diners destina a cooperació per càpita, existeix una tradició cada vegada més consolidada que independentment de qui governi s'ha de promoure una cooperació al desenvolupament planificada, professionalitzada i continuadora d'aquella ja iniciada. Una mostra del fet que el consens entre els polítics i governants és la major garantia d'èxit.

---

⁸⁴ Ens referim a les transferències o enviaments de diners de fan els immigrants als seus països d'origen.

RELACIÓ DE TAULES, FIGURES I QUADRES

Taules

Taula 1. Distribució de les famílies per nacionalitat dels cònjuges

Taula 2. Tipologia de famílies mixtes a Palma

Figures

Figura 1. Cartell xenòfob aparegut a un establiment informàtic (Alcúdia 2008)

BIBLIOGRAFIA

- ALENYAR, M. (1989): «Economia, llengua i immigració a les Balears», Les migracions a *Quaderns Cultura Fi de Segle*, Ajuntament de Palma, Palma de Mallorca, pp. 9-19.
- ÁLVAREZ JUNCO, J. (1995): «Elites y nacionalismo español». *Política y sociedad*, núm. 18, Madrid, p. 93-106.
- APARICIO, R. i A. TORNOS (2002): «La investigación sobre migraciones en España» [http://dgei.mir/es](http://dgei.mir.es)
- BAUBÖCK, R. (1994): *Transnational citizenship: membership and rights in international migration*. Aldershot, Elgar.
- BELTRAN J. (2005): *La Interculturalitat*. Editorial UOC SL. Barcelona
- BENNÀSSAR, B. (2001): *Procés al turisme. Turisme de masses, immigració, medi ambient i marginació a Mallorca (1960-2000)*, Lleonard Muntaner, Palma de Mallorca.
- BOURDIEU, P. (1991): *Language and Symbolic Power*, Cambridge, Polity Press.
- DE KADT, E. (1991): *Turismo: ¿Pasaporte al desarrollo?* Endymion, Madrid.
- DUMONT, F. (1995): *La europa ridée, El festín de Cronos*, Rialp, Madrid.
- EQUIP ECONÒMIC de MONCLOA (Presidència del Govern d'Espanya) «Immigració i economia espanyola 1996-2006», Madrid.
- ESCRIBANO ESQUERRE (1996): «Una fuerza peligrosa», Dialnet. Universidad de La Rioja.
- GASCON J. i E. CAÑADA (2005): *Viajar a todo tren*. Icaria. Mas Madera, Barcelona.
- JURDAO ARRONES F. (1990): *España en venta. Compra de suelo por extranjeros*, Endymion, Madrid.
- KYMLICKA, W. (1996): *Ciudadanía multicultural*, Paidós, Barcelona.
- MORÉN ALEGRET; M., SANTALA C. (1998). «Entrevista a Rafael L. Ninyoles. Nacionalisme espanyol, encara». *Illacrua*, núm. 59, València, pp. 6-7.
- NAGEL, J. (1989): «La Persistencia de la Etnicidad. Aspectos Nacionales e Internacionales de los Movimientos Etnicos Modernos». En PÉREZ AGOTE (ed.). *Sociología del nacionalismo*. Universidad del País Vasco: Servicio Editorial UPV, pp.123-149.
- NAÏR, S. (2003): *El imperialismo frente a la diversidad del mundo*, Areté, Madrid.
- (2006): *Y vendrán... Las migraciones en tiempos hostiles*. Planeta. Madrid
- SMITH, V. L. (1978): *Hosts and Guests. The anthropology of tourism*, Basil Blackwell, Oxford.
- SOYSAL, Y. N. (1994): *Limits of citizenship: migrants and postnational membership in Europe*, University of Chicago Press, Chicago.
- TURNER, L.; ASH, J. (1991): *La horda dorada. El turismo internacional y la periferia del placer*, Endymion, Madrid.
- TURNER, T. (1993): «Anthropology and Multiculturalism: what is anthropology that multiculturalists should be mindful of it?» *Cultural anthropology*, núm. 8, pp. 411-429.
- VAN GUSTEREN, H. (1994): «Four conceptions of citizenship». En VAN STEENBERGEN, B. (ed.), *The Condition of citizenship*. Sage, Londres, pp. 36-48.
- YOUNG, I. M. (1997): *Intersecting Voices*, Princenton University Press, New Jersey.

INFORME FINAL I CONCLUSIONS

Les conseqüències del model desenvolupista espanyol dels anys 1960 van transformar el territori i la societat balear. El turisme es va convertir en un sector econòmic clau a partir de mitjans del segle passat. Amb el pas del temps, el model econòmic madura i es fa més complex fins al punt de que tot el territori balear es susceptible d'exploració turistico-inmobiliària. Això demanda nous actors i renovats processos. Com a conseqüència, el turisme i la immigració tornen a ser les paraules clau identificadores de les darreres transformacions però amb majors dimensions: ara parlem d'un turisme, en totes les seves modalitats i de una immigració en totes les seves procedències.

Sense abandonar la influència exercida per la variable econòmica, en aquest treball es destaca la influència del factor demogràfic com a impulsor de les conseqüències generades per la immigració. Pensem que en el present estudi hem aconseguit explicar amb certa eficàcia molts dels processos i gran part de les realitats que afecten la immigració estrangera a les Balears del segle XXI però, sobretot, potser com a primera i més important conclusió, hem obert camps de debat i reflexió que poden ser la llavor de noves investigacions.

En qualsevol cas, per la dependència de dinàmiques exteriors no exclusivament poblacionals i per la celeritat dels processos, estem davant un tema que obliga a una constant revisió. No oblidem que, malgrat la intensitat de molts dels processos estudiats, la majoria són molt recents i es circumscriuen a un context econòmic favorable. A més, el nostre treball se cenyeix a la primera generació d'immigrants estrangers. Encara que el ritme d'entrades es probable que s'atenuï en els propers anys, continuaran arribant immigrants, malgrat la crisi econòmica i financera mundial.

Com és el nivell d'integració i de convivència d'aquests primers estrangers, com s'adapten els nous, quins nous països s'incorporen com regions de procedència, són alguns dels molts interrogants que s'obren a partir d'avui mateix.

En l'actualitat la nostra Comunitat Autònoma lidera la taxa d'estrangeria de les regions espanyoles i de la Mediterrània occidental. Les causes d'aquesta posició són diverses. Tanmateix, hem de partir d'un fet: la forta especialització econòmica de les Illes Balears en l'activitat turística i immobiliària ha facilitat la seva adaptació al model postindustrial nascut a la dècada de 1970. En un territori amb la potencialitat turística de Balears, la bonança econòmica coneguda en l'última dècada ha demandat mà obra laboral, en bona mesura resolta per estrangers, i ha ofert condicions idònies per a l'especulació, on una part de l'oferta (immobiliària, fonamentalment) és també consumida per població estrangera.

Entre les diferents anàlisis socioterritorials realitzades podríem concloure amb dues. En primer lloc, el baix nivell de segregació residencial a Palma. Un aspecte important que tanmateix hauríem de vigilar, seguir la seva evolució i estendre el seu estudi a altres municipis urbans. Tinguem en compte que la concentració de la població immigrada implica també la concentració de la seva problemàtica social. En segon terme, cal continuar treballant en el paper que juguen els immigrants en la recuperació demogràfica dels centres urbans i d'alguns espais rurals. Una aportació a l'augment de la població que en uns casos és *gentrifica*, quan parlem d'estrangers

---

del Nord, però en molts altres és només una forma d'un particular model de "recentralització" (quan ens referim als del Sud).

Sens dubte, l'increment demogràfic de les Illes Balears durant els darrers 15 anys, ha canviat la seva fesomia humana, social, cultural i econòmica que ha passat al llarg del segle XX de ser una terra d'emigrants a una terra d'acollida a causa, sobretot, del desenvolupament del turisme de masses als anys seixanta i del turisme residencial a partir dels anys noranta.

La presència de prop d'un 20% de població estrangera dins el conjunt de les Illes, procedent de pràcticament tots els països del món i, per tant, molt heterogènia, han convertit un petit arxipèlag de la Mediterrània en una autèntica cruïlla de pobles i cultures que, tot i la manca de conflictes greus, encara no ha trobat els mecanismes més eficients d'interrelació i d'intercanvi a tots els nivells.

A hores d'ara existeix una realitat de segregació econòmica i social que es correlaciona, en gran part, amb el lloc de naixement de cada ciutadà i que, de moment, és previsible que es perllongui com a mínim a mitjà termini. Aquest fet esdevé a hores d'ara un fre per a l'interculturalisme atès que cada comunitat tendeix a relacionar-se entre si, no només pels factors culturals de proximitat sinó per compartir una realitat social i econòmica concreta.

A més, encara que les Illes Balears no són ni de bon tros l'únic indret del món receptor d'immigració, presenta algunes característiques que fan que sigui un cas singular tant pel que fa a la tipologia dels immigrants i les migracions que s'hi ha succeït, com per les característiques de la població local i el medis insulars en els que s'assenten els seus ciutadans.

La dualitat de la immigració estrangera (ciutadans de la Unió Europea i ciutadans extracomunitaris) planteja un repte per a la integració ja que no existeix un únic perfil d'immigrant i de migració. A més, en el cas dels primers existeix una certa confusió a l'hora de diferenciar entre turistes i residents, la qual cosa afecta a nivell estadístic però, sobretot, a l'hora de planificar els serveis, recursos i infraestructures necessaris per a l'òptim desenvolupament econòmic i social de la nostra comunitat.

Malgrat la més que significativa contribució de la immigració al creixement econòmic en la darrera dècada, existeixen una sèrie de qüestions que durant el període expansiu no s'han abordat correctament i que ara tocarà resoldre en un context desfavorable. Per exemple, el fort dinamisme del fenomen demogràfic ha esdevingut una dificultat important ja que cap de les administracions estatal, autonòmica o local estava preparada per fer front a un increment tant espectacular de nous residents des de tots els àmbits: infraestructures, serveis, laboral, cultural, etc. En aquest sentit les característiques reduïdes del territori, recursos, habitatge, etc., per acollir de manera indeterminada l'arribada de nous residents esdevé i esdevindrà, cada dia més, un tema de debat i preocupació social.

Sobretot en l'àmbit laboral es poden produir friccions fruit d'un increment massiu de treballadors estrangers dins el sistema productiu balear com a conseqüència d'una etapa expansionista de la construcció d'habitatge, infraestructures, etc., que sembla que ha finalitzat i que, per tant, planteja un futur incert respecte a la redistribució dels treballadors a altres sectors productius, sobretot dins una economia balear caracteritzada per l'estacionalitat fruit del monocultiu turístic.

En el temps de redactar aquestes conclusions, a causa de la crisi econòmica en general i del sector de la construcció en particular, el govern de l'Estat ha iniciat un programa de repatriacions voluntàries amb l'objectiu de reduir la població aturada d'origen immigrant de l'estat. Cal dir que aquesta iniciativa encara no ha mostrat la seva eficàcia, entre altres raons perquè el problema de la pobresa continua estant al darrere d'aquestes migracions econòmiques internacionals i, per tant, si bé a Espanya les perspectives són dolentes, més o són al país d'origen. A més, la precarietat dels contractes fa que gran part dels immigrants no disposin de cap tipus de subsidi i, per tant, no es puguin acollir a l'ajut per al retorn més enllà del vol d'avió, de manera que són precisament els qui més arrelats estan al país els qui més poden retornar al país d'origen amb certes garanties econòmiques.

Existeix en qualsevol cas un cert temor sobre quin serà el futur de tots aquells treballadors de la construcció que fins ara no havien tingut problemes per treballar. El món del turisme a les Illes Balears també es veu afectat per la crisi financera mundial i per tant, no veiem factible que sigui el receptor d'aquests treballadors excedents d'altres sectors. Per contra, sí que s'observa una expansió d'aquesta mà d'obra estrangera poc qualificada a la majoria del sector serveis, comerç, cura d'infants i majors, etc. Per això, es pot esperar que a poc a poc es produeixi un reajustament de les migracions i en conseqüència, del model de desenvolupament tant estatal com autonòmic.

El model turístic residencial comença a mostrar a hores d'ara els seus principals punts dèbils i ha passat en pocs mesos de ser la "gallina dels ous d'or" a un model criticat cada vegada més pels seus forts impactes socials i ambientals. A nivell mediambiental, per l'elevat consum de territori i recursos, i a nivell social per l'espectacular increment del preu de l'habitatge que ha deixat a milers de joves sense accés a l'habitatge. En aquest sentit, és important destacar que diferents estudis consultats mostren com el nombre d'habitatges existents a les Illes és, encara avui, suficient per acollir el milió d'habitants que resideixen de manera permanent i estable, per tant cal plantejar-se si les noves construccions no haurien d'estar més justificades per necessitats socials que no especulatives.

A diferència del turisme convencional, molt estable i amb uns impactes socioculturals i mediambientals més limitats, el turisme residencial o el sector immobiliari han de transformar la seva actual dinàmica desenvolupista per una altra més d'acord amb el desenvolupament global de la societat. Es tracta en definitiva de construir segons les necessitats socials reals de la població local i no per a l'obtenció d'uns diners a curt termini mitjançant la promoció de places hoteleres que competeixen deslleialment amb les turístiques convencionals, a hores d'ara l'autèntic pilar de l'economia Balear.

Pel que fa l'aspecte sociocultural, un dels fets que han creat cert temor social ha estat l'impacte lingüístic que s'ha produït en la llengua pròpia, fruit sobretot de la manca de consens i claredat a l'hora de fomentar l'aprenentatge de la llengua entre els nous nadius. La immigració és a hores d'ara un indicador de la nostra realitat cultural en què la llengua útil continua essent el castellà enfront a la llengua catalana que continua essent, a hores d'ara, la llengua identitària.

Partint de la premissa que la cultura balear tradicional (costums, llengua, patrimoni, paisatge, etc.) ha d'ésser en el futur l'eix i o denominador comú de tota la població, és necessari que tots els components humans de la nova societat han de tenir possibilitat d'expressar i aportar el seu tarannà a l'evolució social, econòmica i

---

cultural del conjunt d'habitants de l'arxipèlag. Això no obstant, volem manifestar la nostra preocupació per la manca de solidesa (aparent o real) dels trets d'identitat balear davant el repte d'un món canviant i en contínua transformació degut a l'augment tant espectacular que representa a hores d'ara un territori dins el qual pràcticament la meitat de la població prové de l'exterior (estranger i altres comunitats autònomes de l'estat).

El futur de la llengua catalana com a pròpia de la comunitat autònoma segons estableix la Llei de Normalització Lingüística es troba, segons el nostre punt de vista, en una situació molt precària a causa de la necessitat, en una societat multilingüe com la nostra, de trobar una llengua franca que a hores d'ara al treball i al carrer de les principals ciutats és el castellà.

Si es vol revitalitzar l'ús de la llengua és important conscienciar a la classe política balear en el seu conjunt i també a la població autòctona de la importància de mantenir aquest referent bàsic d'identitat i, a partir d'aquí, treballar de manera decidida perquè sigui un tret d'identitat comú per a tots els habitants de l'arxipèlag inclosos els nouvinguts. Evidentment que l'arribada de població amb altres llengües maternes planteja un repte a la llengua catalana. Però ens haurien de demanar perquè Catalunya, que comparteix la mateixa llengua, doni millors respostes a aquesta qüestió.

Sens dubte, l'educació juga i ha de jugar un paper crucial en el foment de l'aprenentatge del català i, sobretot, en la integració i la cohesió socials. Malauradament, no sembla que el sistema educatiu estigui caminant en aquesta línia ja que l'actual distribució de la immigració entre centres públics (on es troba el 82% d'alumnat estranger) i centres concertats (el 18%) és a hores d'ara absolutament asimètrica i fomenta l'actual guetització. Considerem que és en el món de l'educació a on cal actuar de manera més decidida però que per fer-ho calen recursos. Com de costum però no es veu la despesa en educació com a una inversió per al futur sinó una despesa d'escassa rendibilitat econòmica i a hores d'ara el pressupost que es destina en educació és absolutament insuficient per a les necessitats actuals.

Dels diferents models d'integració descrits, considerem el model intercultural com el que més s'ajusta a les necessitats i realitat socials i culturals de la societat balear. Es tracta d'un model basat en el diàleg, en l'acceptació de l'altre, en la creació conjunta i harmònica de la futura societat i cultura de les Illes Balears, amb respecte al passat però també sense por al futur. En qualsevol cas però cal que aquest model sigui acceptat per tots, amfitrions i nouvinguts i que el diàleg intercultural esdevingui quelcom real i més enllà de fires i certàmens que tan sols tenen per objectiu fer breus mostres folklòriques dels països d'origen dels immigrants. Sobretot, però, per a fomentar el sentiment de pertinença i voluntat de cooperació en el devenir econòmic, social i cultural de la nostra societat, ningú pot ser privat de la ciutadania.

El dret a emigrar i immigrar, comporta el deure de respectar el tarannà del poble receptor, els drets dels autòctons. No es acceptable la creació de comunitats tancades o guetos dins la nova comunitat. S'ha de treballar per una integració efectiva. D'altra banda, l'elevat percentatge d'estrangers en molts municipis de les Illes justifica els canvis legals necessaris per reconèixer la representació política. No en va, el conjunt d'estrangers residents en alguns municipis és molt elevat: Palma (14.4%), Inca (13.9%), Manacor (14.2%), Calvià (26.8%), Lluçmajor (16%), Alcúdia (23.9%), Felanitx (14%), Pollença (20.4%), Sa Pobla (17.8%), etc.

Per tant, sigui mitjançant el vot, sigui mitjançant fòrums o sigui mitjançant la inclusió de les seves demandes en els programes electorals, la seva opinió, els seus drets, els seus interessos i, sobretot, la seva

---

representativitat haurà de ser tinguda en compte tard o d'hora per part dels partits polítics. És important que aquesta no sigui únicament per a fer demagògia i amagar situacions de desigualtat i de discriminació de drets i deures.

Finalment només resta per dir que aquest estudi aporta el seu granet d'arena en la línia de contribuir a definir els diferents aspectes del fenomen immigratori actual a les Illes Balears i les seves conseqüències i efectes a tots els nivells. Es tracta d'una feina de recopilació de treballs i visions del tema, i també d'aportar idees dels autors del mateix. No obstant, una conclusió final és que encara manquen estudis sectorials i específics per aprofundir en el coneixement d'aquest tema.

ANÀLISI DAFO

	DEBILITATS	AMENACES	FORTALESES	OPORTUNITATS
Àmbit econòmic	<ul style="list-style-type: none"> • Important nombre d'ocupats estrangers en sectors que estan patint de manera especial la crisi econòmica, sobretot l'immobiliari i la construcció. • Disminució de la productivitat i de la renda per càpita. • Manca d'adaptació del finançament dels serveis públics 	<ul style="list-style-type: none"> • Crisi econòmica i augment d'atur. • Crisi econòmica i dificultats per reagrupació familiar. • Crisi econòmica i dependència exterior de l'economia balear. • Esgotament del model turístic-residencial. 	<ul style="list-style-type: none"> • Diversitat de procedències i capacitat d'adaptació al mercat laboral. • Indústria turística consolidada. 	<ul style="list-style-type: none"> • Millora en la disponibilitat i actualització d'estadístiques generals i sectorials. • La localització dels estrangers no genera grans desequilibris territorials. • Augment de la inversió en política d'habitatge social (venda i lloguer).
Àmbit mediambiental	<ul style="list-style-type: none"> • Excessiu consum de territori. • Degradació del medi i pèrdua d'atractiu turístic 	<ul style="list-style-type: none"> • Dependència del model turístic residencial. • Excessiva permissivitat en les infraccions. 	<ul style="list-style-type: none"> • Consciència ecològica de la societat Balear i de la immigració comunitària del Nord. • Àrees protegides i normatives existents. 	<ul style="list-style-type: none"> • Millora en la neteja de platges • Reciclatge de residus. • Regeneració d'àrees ja degradades. • Augment de la protecció d'àrees protegides. • Embelliment.
Àmbit social	<ul style="list-style-type: none"> • Important desequilibri per sexes en algunes nacionalitats. • Nombrosa població estrangera en situació administrativa irregular. • Notable presència d'estrangers en barris urbans degradats 	<ul style="list-style-type: none"> • Cert perill de consolidació i creació de guetos ètnics. • Previsible descens de la inversió en polítiques socials que puguin derivar en accions de discriminació positiva per a la població estrangera. 	<ul style="list-style-type: none"> • La immigració estrangera imprimeix dinamisme a les variables demogràfiques de Balears. • Predomini d'estructura de població per edat majoritàriament jove. • Altes taxes de natalitat i fecunditat d'alguns col·lectius. • Baixos nivells de segregació residencial intraurbana. 	<ul style="list-style-type: none"> • Paper de la immigració com a motor per a la recuperació demogràfica, el dinamisme econòmic i revitalització social i cultural de determinats barris urbans en crisi (exemples: centres històrics, barriades perifèriques).
Àmbit cultural	<ul style="list-style-type: none"> • Posicionament negatiu de part de la societat autòctona envers 	<ul style="list-style-type: none"> • Substitució lingüística de la llengua pròpia. 	<ul style="list-style-type: none"> • Revalorització de la cultura pròpia. • Reconeixement i valoració de la 	<ul style="list-style-type: none"> • Revisió dels trets d'identitat i cultura pròpia de la comunitat de

	<p>la llengua i cultura pròpia del territori</p> <ul style="list-style-type: none"> • La manca d'una política cultural clara en el sentit del respecte de la cultura autòctona i l'obertura a la interculturalitat. 	<ul style="list-style-type: none"> • Invisibilitat de la majoria de llengües maternes i cultures que conviuen al territori balear • Manca de definició dels mecanismes per a ser acceptat com a ciutadà (mallorquí, menorquí, Eivissenc, formenterenc... Balear) 	<p>diversitat cultural.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Actitud favorable a l'aprenentatge del català d'una part significativa dels nousvinguts. 	<p>les Illes Balears.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Abordar el futur des d'una perspectiva de la interculturalitat. • Fer partícips als nousvinguts de la llengua i cultura pròpia.
Àmbit polític	<ul style="list-style-type: none"> • Baixa participació de la immigració en la vida política. • Manca de polítiques clares i eficients entorn al fenomen de la immigració. 	<ul style="list-style-type: none"> • Instrumentalització de la immigració. • Rebuig del nacionalisme polític a la nova realitat social. • No reconeixement del dret a la ciutadania a les persones que trien les Illes per desenvolupar el seu projecte vital. 	<ul style="list-style-type: none"> • L'increment demogràfic implica increment del pressupost de la Comunitat Autònoma. • La diversitat humana com a riquesa en tots els sentits. 	<ul style="list-style-type: none"> • Possibilitat de sortir de l'endogàmia de la classe política i dels partits tradicionals. • Evolució cap a una mentalitat política cada vegada més oberta i crítica.

MIRALLES PLANTALAMOR, Joan

(Montuïri, Balears. 1976)

Coordinador de la present recerca, és doctor en sociologia per la Universitat d'Alacant (2004) amb la tesi doctoral "*Impactos socioculturales del turismo residencial en España. Anàlisi comparativo del fenmeno a partir del caso mallorquín*" per a la realització de la qual rebé la Beca Turismo de España 2000 del Ministeri de Turisme Indústria i Comerç i la beca Jaume Bofill per a la realització de tesis doctorals. En els darrers anys ha investigat en els camps de la sociolingüística la cooperació al desenvolupament i el turisme obtenint diversos premis i ajuts d'investigació. A l'àmbit professional ha treballat en diferents entitats i ONGD no lucratives com a responsable de sensibilització (Fons Mallorquí de Solidaritat i Cooperació) i com a gerent (Fundació Campaner). Actualment compagina la recerca amb el seu treball com a professor tècnic de serveis a la comunitat.

GONZÁLEZ PÉREZ, Jesús M.

(A Ramallosa, Galícia. 1969)

Llicenciat (1992) i Doctor (1998) en Geografia per la Universidade de Santiago de Compostela. Des de 2002 és Professor Titular d'Anàlisi Geogràfica Regional a la UIB. És membre del grup d'investigació sobre Sostenibilitat i Territori (GIST). Ha estat professor a tres universitats i ha realitzat estades com a investigador o professor convidat en altres cinc universitats europees i americanes. Autor d'uns seixanta llibres i capítols de llibres i de més de vint articles publicats en revistes científiques. Ha format part com a membre de l'equip investigador d'un total de disset projectes de recerca. Com especialista en l'estudi del fenomen de la immigració estrangera, ha dirigit dos projectes de recerca, ha escrit dos llibres sobre aquesta temàtica i és autor d'un nombre important d'articles publicats en revistes científiques internacionals.

VIDAÑA FERNÁNDEZ, Luis

Doctor en Geografia Humana per la UIB (2004) amb la tesi doctoral *La immigració estrangera a les Illes Balears 1996-2003*. Des del 2006 treballa com a professor associat de la UIB com a feina complementària a la seva plaça de professor de Geografia i Història a ESO i Batxillerat. Durant els darrers vuit anys ha treballat en l'estudi de les migracions humanes, especialment la relació entre immigració i educació al context de les Illes Balears.

Ha participat a cursos, seminaris i jornades de difusió d'experiències interculturals. Així mateix col·labora a diferents revistes que tracten aquesta temàtica (*Pissarra, Dies i Coses, Balears sense fronteres, Revista 0 de la Conselleria de Benestar Social del Govern de les Illes Balears, etc.*)

Es coautor de diferents llibres: *La Immigració. Països emissors i les Illes Balears* (2003), *Anuari de l'educació de les Illes Balears* (2005,2006,2007,2008), *L'atenció a la diversitat al sistema educatiu de les Illes Balears* (2008).

Gabriel Ferragut Ensenyat